

Úvodná poznámka

Texty sú citované v diplomatickom prepise¹ s výnimkou príloh 6-9 a niektorých poznámok, v ktorých sa porovnávajú viaceré revízie jedného prekladu, resp. viaceré preklady.

Základné skratky:

AV	<i>Augsburské vyznanie</i>
ECAV	Evanjelická cirkev augsburského vyznania
ev. a. v.	evanjelický/-á augsburského vyznania
NZ	<i>Nová zmluva / Nový zákon</i>
OV	<i>Obrana Augsburského vyznania</i>
SZ	<i>Stará zmluva / Starý zákon</i>

Skratky názvov biblických kníh označujeme podľa *Vulgáty* v súlade s úzom časopisu.

Odseky OV doplnené alebo zmenené v 2. latinskom vydaní (1531 octavo; L2/1531, k tomuto označeniu viď nižšie na s. 14-15) číslujeme podľa anglického prekladu KOLB – WENGERT (2000) s doplneným rozlišovacím písmenom na konci, keďže všetky vydania latinského textu OV s číslowanými odsekmi vychádzajú z 1. vydania (1531 quarto; L1/1531).²

Stav bádania

Aj keď AV z r. 1530 a OV z r. 1531 patria medzi konštitučné dokumenty ev. a. v. (luteránskych) cirkví, literatúra k samotnej téme ich českých a slovenských prekladov je prekvapivo skromná. Stručný prehľad vydání českých prekladov AV podávajú nekriticky JUNGSMANN (1825, 1849) a ZÍBRT (1906), kriticky HREJSA (1910; 1912, s. 686-692). Historické pozadie je najlepšie zmapované pri prvom preklade, AV1576 (LOESCHE 1915, 1923; GELLNER 1936; ŘÍČAN 1963; BURIAN 1975, 1976, 1982a, 1982b). Zmienky o Puchauerových prekladoch vychádzajú z prác BOROVÉHO (1877) a BOSSERTA (1899), resp. BSLK (1930, s. XLIV). Hodnotenie textov prekladov a vzťahov medzi nimi sa objavuje len v ojedinelých náznakoch v úvodoch niektorých vydání prekladov AV.³

K dohadom o najstarších českých prekladoch

Pred samotnou analýzou známych prekladov považujeme za potrebné uviesť na pravú mieru niektoré tvrdenia o najstaršom preklade AV do češtiny, resp. slovakizovanej češtiny. Napriek tomu, že už HREJSA (1910; 1912, s. 686n.) kriticky rozoberá nezachované, ale citované české preklady spred r. 1576 (keď vyšiel preklad Jakuba Kamenického), nepresné a nesprávne informácie sa opakovanne publikujú aj v najnovších prácach.

Novšie české práce opatrne pripúšťajú vydanie okolo r. 1540,⁴ slovenské práce hovoria o preklade vydanom

¹ Zachovávame grafické varianty znakov (napr. *f* a *s*) a nerozpisujeme ani skratky. Význam použitých skratiek je vysvetlený v typografických poznámkach k AV1576, AV1620 a AV1630 v *Bibliografii*, s. 66-76.

² Por. pozn. 418.

³ Najmä v AV1808, ff. χ^6 ^v, χ^7 ^r; AV1880, s. 7-11; AV1951, s. 57-58; C2006, s. 46, 84-85, 663.

⁴ ŘÍČAN in AV1951, s. 57: »Podle soupisu u B. Baltika (1893) a u Ferd. Hrejsy (Čes. konfesse, 1912) vyšla první česká, bezpečně nezjištěná vydání snad již kolem r. 1540 a pak r. 1574, určitě však v Olomouci [!] r. 1576 na základě latinského textu

Martin BUDAJ

Bratislava

ORCID: 0000-0002-6303-4182

České a slovenské preklady Augsburského vyznania a jeho Obrany

Czech and Slovak translations of the Augsburg Confession and its Apology

This paper is a contribution to the textual history of Czech and Slovak translations of the Augsburg Confession (AV), written in 1530, and its Apology (OV) from 1531. In the first part, we analyse the recurring mistakes of some authors from the nineteenth century onwards, who have claimed the first Czech translation of the AV was published in 1540 or 1562. Next, we investigate the unpublished translations by Sigmund Puchauer from the sixteenth century, most of which have probably been lost. For the first time in scholarly discourse, we bring to light the manuscript of a forgotten Czech translation of the Apology from the sixteenth century, possibly by Puchauer, and we include some excerpts from the text. The main part of our article is an analysis of all Czech and Slovak translations of the AV and OV, focusing on the translators' approach both to translation and adaptation of older translations (if they were used). For a better evaluation of the relationships and dependencies among the translations, we also analyse many recensions of the Latin and German original texts. The closing part provides a descriptive bibliography of Czech and Slovak editions of the AV and OV. The appendices contain archival documents from the period related to the translations of Jakub Kamenický and Sigmund Puchauer, supplementary synopses, and extracts and comparisons of some key texts of the respective translations.

Keywords: Augsburg Confession; Apology of the Augsburg Confession; Czech and Slovak translations; literary history; theology; translatology

Number of characters / words: 376 923 / 57 573

Number of figures / tables: 31 / 3

Number of appendices: 9

Secondary language(s): Czech; German; Latin; Greek; Hebrew

»na našom území«, resp. »na Slovensku« r. 1540,⁵ prípadne 1562 (v tomto prípade aj s uvedením mena údajného prekladateľa, Štefana Třebnického).⁶

Údaje k českým prekladom AV pred r. 1576 vychádzajú najmä z bibliografií z 19. a začiatku 20. storočia. V nasledovnom prehľade nadviažeme na Hrejsu a doplníme najmä pravdepodobné zdroje mylných informácií o predpokladaných starších vydaniach:

915. Augspurská Konfessy aneb Wyznání wjry Neygasnějšmu Cýsaři Karlowi Vtému, od Knjžat a měst Německé Ržjše čistého včenj ewangelického se přidržegjých, na sněmě Augspurském L. P. 1530 podané (bez m. a r.) Giná vydání gsau L. 1536 (Index), 1576 nákladem P. Aleny Berkowé z Lomice. L. 1608 w Draždanech u Jeronyma Sfice. 1620 w Holomaucy w Kryst. Kutě, opět přeložená (z lat). a oprawená. Připsaná Těšiuským; nákladem Giřjho Tranowského. L. 1630 w tiskárně M. Samuele Martinysa z Dražowa cyrkwe české Perenské S. B. kazatele.

L. 1720 w Žitawě od W. Kleycha. L. 1808 we Wacowě znova přehlednutá a s některými přjdawky w Ant. Gotljbw w 8. archiw 17.

- Ako prvé, **nedatované vydanie** uvádza JUNGSMANN (1825, s. 262, č. 913, ➤ Obr. 1a; 1849, s. 198, č. IV.1215): »Augspurská Konfessy aneb Wyznání wjry Neygasnějšmu Cýsaři Karlowi Vtému, od Knjžat a měst Německé Ržjše čistého včenj ewangelického se přidržegjých, na sněmě Augspurském L. P. 1530 podané (bez m. a r.)«. RŮŽIČKA (1850, s. 140, bod 6a) informáciu

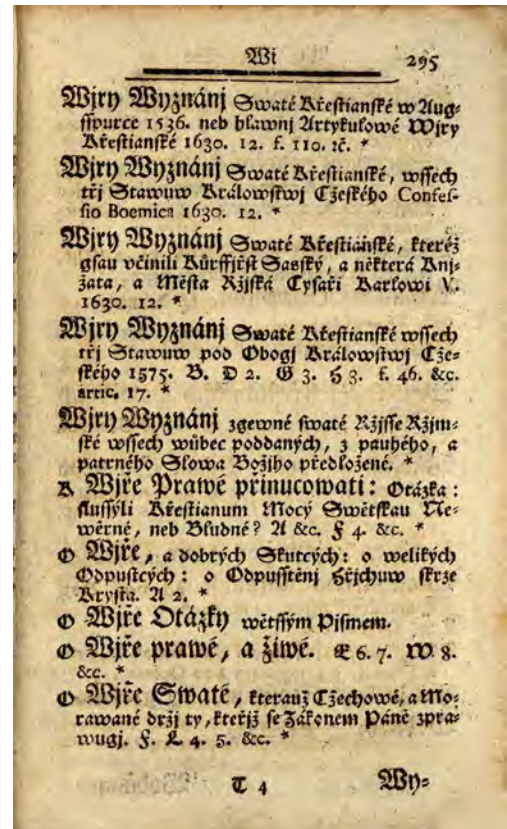
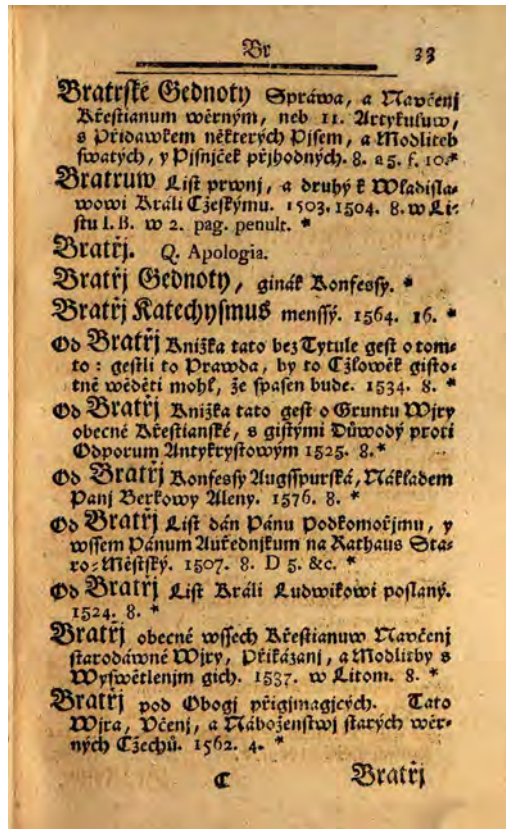
Obr. 1a-b: JUNGSMANN v *Historii literatury české* (1825, s. 262 a 263) uviedol dva fiktívne preklady AV: prvý bez miesta a roku vydania (avšak s názvom prevzatým z AV1808), druhý z r. 1536 podľa *Indexu zakázaných knih* (Index však takéto vydanie neobsahuje). München: Bayerische Staatsbibliothek, sign. H.lit.p. 193 p-1.

[...]« – WERNISCH in C2006, s. 46: »Dochované zmínky o prvních vydáních Augsburské konfese v českých překladech jsou sice podivně neurčité, ale první z nich se snad přece jen objevilo již někdy kolem roku 1540, aby pak bylo opětováno s alespoň relativní pravidelností.«

⁵ ELKO in AV2020, s. 24: »Jeho prvý preklad vyšiel na našom území v roku 1540. V tzv. Heinovej [I] kronike nachádzame o roku 1542 poznámku ako o »roku zvratu«, keď Augsburské vyznanie bolo verejne známe a vyznávané v celom Uhorsku.« Čiastočne adaptované z PETRÍK – RYBÁR 2001, s. 278: »1542 Podľa Hainovej kroniky rok zvratu: vtedy bolo Augsburské vyznanie známe a verejne vyznávané na celom Slovensku.« Úvod k prvým dvom vydaniám tohto prekladu AV formuluje opatrnejšie (AV1980 a AV1982, s. 8): »Prvý preklad Augsburského vyznania vyšiel v r. 1540, zaručene však v roku 1576, lebo sa na tento preklad odvoláva aj Juraj Tranovský.« Keďže poznámka v Hainovej kronike sa v AV2020 interpretuje ako kľúčový poznatok k rozšíreniu AV v Uhorsku, poznamenávame, že v skutočnosti tento záznam hovorí iba to, že v tom roku luteránstvo na Spiši zosilnelo (BAL et al. 1910, s. 85): »Anno 1542. Lutheranismus in Scepusio invaluit«, relevantnejšia je však informácia k r. 1539, že L. Stöckel priviedol k AV (samozrejme, v nemeckom znení) mestá Pentapolitany (tamtiež, s. 82): »Anno 1539. Hatt gelebet Herr Leonhardus Stöckel von Bartfeld ein Schüler Lutherj, welcher die 5 freyen Städte zur Augspurgischen Confession gebracht.«

⁶ VIZNER in C1992, s. 9: »Na Slovensku sme mali už roku 1562 preložené a vydané Augsburské vyznanie. Odytedy vydali ho – nakoľko sa dalo zistiť – dvadsaťdvakrát doma i za hranicami.« PETRÍK – RYBÁR 2001, s. 20: »Na Slovensku vyšiel prvý preklad [AV] r. 1562, od Štefana [I] Třebnického, odytedy je zaznamenaných ďalších 24 vydaní v bibličtine, od r. 1930 v slovenčine.« Na inom mieste (tamtiež, s. 388) sa Třebnického preklad »Augspurská konfessy aneb Vyznání víry« datuje do r. 1614 s miestom vydania v Košiciach. O tieto údaje sa opiera napr. KLÁTIK (2020), keď sumarizuje: »Je otázne, ktorý dátum [1562 alebo 1614] je správny. Poznáme však meno prvého prekladateľa Augustana do Kralickej bibličtiny, ktorá bola vtedy bohoslužobnou rečou slovenských evanjelikov. Osobne sa prikláňam k staršiemu dátumu, nakoľko AV bolo prijaté na synode v Žiline r. 1610, a tak predpokladám, že Třebnického preklad už mohol byť známy.« Ide tu o kumuláciu viacerých omylov: ZOCH (1861, s. 116, č. 2) uvádza Třebnického ako autora prekladu AV vytlačeneho v Košiciach 1614: »2. Augspurská Konfessia [...] Tato Konfessy u nás byla neyprwé do slowenfkého gazyka preložena od Štefana Třebnického [...], wytlačena w Kofficech 1614. — Opět z nowu preložena od Gir. Tranowfkého, vydána w Olomúci 1620 a na g. m.« Staršia literatúra (TABLIC 1806, s. XXXIII-XXXIV, § 10. »Štětřpán Třebnický«), ktorú Zoch zrejme zle interpretoval, však hovorí, že Třebnický preložil »do slowenfkého gazyka« *Confessio Pentapolitana* s tým, že »Tato Konfessy neb wznání wjry teprw r. 1614. w latinfkém, německém, vherfkém a slowenfkém gazyku w Kofficých w Fiffera w 4u geft wytlačena.« Takéto vydanie uvádzal predtým WALLASZKY (1785, s. 115, pozn. a) bez mena prekladateľa: »Excusa est ea, Latine, Germanice, Hungarice, Slauice, Caffouiae Anno 1614 Typis Fischerianis in 4to.« Štvorjazyčné vydanie *Pentapolitany* spomína aj košický kazateľ KLEIN (1789, I, s. 33, pozn. 44) bez udania roku vydania: »unter dem Titel ausgefertigt: *Confessio christiana doctrinae*, und zu Kafchau, in allen vier üblichen Landesprachen in 4. gedruckt worden ift.« Toto štvorjazyčné vydanie *Pentapolitany* je inak neznáme, zachovalo sa len latinsko-nemecko-maďarské vytlačené v Košiciach r. 1613 (ČAPLOVIČ č. 464; RMNy II, č. 1053). Pre úplnosť poznamenávame, že Š. Třebnický bol ordinovaný 28. 5. 1566 (SOFFNER 1897, s. 293; CSEPREGI 2016, s. 379) a r. 1562 bol teda ešte (začínajúcim) študentom.

Obr. 2a-b:
Dve strany *Indexu zakázaných knih* (KONIÁŠ, 1770), relevantné pre české preklady AV. Na s. 33 je vydanie AV1576 pripísané cirkvi bratskej; posledný záznam z tejto strany mylne považujú za vydanie AV JUNG-MANN (1849) aj ZÍBRT (1906). Zdrojom pre JUNG-MANNOM (1825) citované vydanie AV z r. 1536 (por. Obr. 1) mohol byť prvý záznam na s. 295, ktorý sa síce vzťahuje na Martinusovo AV1630, obsahuje však tlačovú chybu v roku 1536 namiesto 1530), čo mohlo byť interpretované ako iné vydanie z r. 1536. München: Bayerische Staatsbibliothek, sign. N.lib. 173 h.

- preberá »Augšpurcká konfesý, aneb wyznání wjry Neyg. Cjřari Karlowi V. leta Páně 1530 podané (sine loco et anno)«. ZÍBRT (1906, s. 308, č. 6517) toto vydanie datuje »asi po r. 1546« a na rozdiel od Jungmanna a Růžičku uvádza aj formát 4°. Názov tohto vydania sa doslovne zhoduje s názvom Tablicovho vydania z r. 1808, čo znamená, že Jungmann mal k dispozícii neúplnú titulnú stranu relatívne nedávneho Tablicovho vydania. Pokladáme za vylúčené, že Tablic doslovne použil názov dnes neznámeho vydania spred r. 1576, keďže v predhovore uvádza detailný zoznam vydaní, ktoré použil alebo mu boli známe.⁷
- **Vydanie z r. 1536** uvádza podľa indexu zakázaných knih JUNG-MANN (1825, s. 262, č. 913, < Obr. 1a): »Giná wydání [AV] gsau L. 1536 (Index), 1576 nákladem P. Aleny Berkowé z Lom[n]ice [...]«. Vydanie AV z r. 1536 uvádza aj RŮŽIČKA (1850, s. 140, bod 6a) bez ďalších údajov. V *Indexe* (KONIÁŠ, 1770) takéto vydanie priamo nenachádzame, najbližšie k nemu má záznam na s. 295 (> Obr. 2b): »Wjry Wyznání Swatě Křesťanské w Augšpurce 1536. neb hřawnj Artykuřowé Wjry Křesťanské 1630. 12. f. 110. 2c.« Vzťahuje sa zrejme na Martinusovo vydanie z r. 1630⁸ s chybným uvedením roku Augsburského ríšskeho snemu 1536 namiesto 1530, pričom »hřawnj Artykuřowé Wjry Křesťanské« sú súčasťou nadpisu prvej časti článkov. Kvôli chybe v roku mohol Jungmann považovať prvú časť názvu za vydanie z r. 1536. V 2. vydaní Jungmannovej *Historie* (1849) už tlač AV z r. 1536 chýba.
 - **Vydanie AV z r. 1562** s názvom »Tato wíra učení a náboženství starých wěrných Čechů tělo a krew páně pod obojí přijímajících (b. m.) 1562 we 4.« uvádza JUNG-MANN (1849, s. 198, č. IV.1215) a ZÍBRT (1906, s. 308, č. 6518). V skutočnosti však ide o české utrakvistické vyznanie, aj keď Jungmann a podľa neho aj Zíbrt ho mylne označujú ako AV (HREJSA 1912, s. 685-687). Predpokladáme, že Jungmann knihu uvádza podľa záznamu v indexe zakázaných knih⁹ (KONIÁŠ 1770, s. 33, > Obr. 2a): »Bratř pod Obogj přigjmagjých. Tato Wjra, Včenj, a Náboženstwí starých wěrných Čechů. 1562. 4.«, ktorý je len niekoľko riadkov pod záznamom o skutočnom preklade AV: »Od Bratř Konfesý Augšpurcká, Nákladem Panj Berkowj Aleny. 1576. 8.«

⁷ Išlo o vydania z r. 1576, 1608, 1620, 1630 a 1720. Môžeme uvažovať o tom, že Tablic tento názov prevzal z vydania z r. 1608, ktoré sa nezachovalo; ani v tomto prípade by však nešlo o vydanie spred r. 1576.

⁸ Nezrovnalosť je v rozsahu knihy, keďže AV1630 má 96 fólií; por. *Bibliografiu*, s. 66-76.

⁹ Všeobecne k použitiu *Indexu* pozri JUNG-MANN (1825, s. II).

Ďalšou možnosťou, ako vznikla informácia o slovenskom preklade AV r. 1562 od Š. Třebnického, je povrchné a chybné čítanie starších latinských bibliografií AV, ktoré poznajú *versio slavonica* z r. 1562. Tento pojem je možné, pokiaľ je vytrhnutý z kontextu, interpretovať ako slovanský, slovinský, ale aj slovenský preklad. V tomto prípade však ide o slovinskú parafrázu AV a ďalších vyznaní, vydanú Primožom Trubarom r. 1562 v Tübingen, resp. jej chorvátsky preklad.¹⁰

Z prehľadu je zrejmé, že vydania z r. 1536 a 1562 nie sú doložené ani nepriamo, keďže sa do bibliografií dostali chybným citovaním Koniášovho *Indexu zakázaných kníh* (1770). Nedatované staré vydanie AV známe Jungmannovi je v skutočnosti Tablicovo vydanie z r. 1808.

Prvé priamo aj nepriamo doložené vydanie českého prekladu AV je tak až z r. 1576 (preklad J. Kamenického, viď AV1576 nižšie). Dovtedy sa u nás používali nemecké a latinské vydania.¹¹ Poznáme však dve indicie o českom preklade známom v roku 1574, resp. 1575:

- ZIBRT (1906, s. 308, č. 6519) pozná **vydanie AV z r. 1574**, tvoriace prívázok k niektorým exemplárom bratského vyznania z r. 1574 (s. 303, č. 6465). Nepodarilo sa nám však nájsť exemplár s prívázkom s AV;¹² takýto exemplár nepoznal ani HREJSA (1912, s. 687).¹³ Teoreticky mohlo¹⁴ ísť o niekoľko výtlačkov Kamenického prekladu, ktorý bol dokončený r. 1574 a vytlačený najneskôr v októbri 1575; nemohol sa však vtedy ešte predávať kvôli chýbajúce-
mu povoleniu.¹⁵ Nepovažujeme za pravdepodobné, že bol vytlačený iný preklad, najmä keď dobové práce poznajú AV1576 ako jediný alebo prvý preklad AV.¹⁶
- HREJSA (1912, s. 122, 687) upozorňuje, že AV bolo dňa 16. marca 1575 prečítané na sneme v Prahe v českom jazyku, a to priamo jeho prekladateľom;¹⁷ predpokladá, že to bolo z tlačene-
ného exemplára. V neskoršej práci (1938, s. 315, pozn. 1) stotožňuje tento preklad s Kame-
nického prekladom.¹⁸ S tým je však spojený problém, na ktorý aj upozorňuje, a to že r. 1575

¹⁰ Por. napr. FEVERLINUS (1752, s. 67, č. 273). Aj keď Feverlinus tak (chybne) označuje chorvátsky preklad (zo slovinského Trubarovho vydania z r. 1562), nedorozumenie mohlo vzniknúť, ak iná práca prevzala len stručnú informáciu o *versio slavonica* z r. 1562 bez ďalších detailov a kontextu. Pre vzdialenú podobnosť mien Trubara (Truberus, Truber) a Třebnického (Trebnicus, Trebnitz) môžeme uvažovať aj o chybnom prečítaní hypotetického záznamu »1562 versio slavonica Truberi« ako Třebnického preklad do slovenčiny z r. 1562.

¹¹ Rozšírenie nemeckých a latinských vydaní môžeme ilustrovať na exemplároch zachovaných v niektorých knižniciach. V Lyceálnej knižnici v Bratislave sú nemecké vydania AV z r. 1530 (neautorizované vydanie, 3 ex.), 1531 (3 ex.), 1533 (2 ex.), 1540 (*octavo a quarto*), 1558 a 1570 (4 ex.); latinské z r. 1531 (*quarto* 5 ks, *octavo* 2ks), 1540 (3 ks) a 1562. Z lyceálnej knižnice v Levoči pochádzajú nemecké vydania z r. 1532, 1533 a 1553; z lyceálnej knižnice v Kežmarku latinské vydania z r. 1531 a 1542. Moravská zemská knižnica v Brne má nemecké vydania z r. 1535, 1556, 1565 a 1570; latinské z r. 1540 a 1568.

¹² Zoznam známych exemplárov je v *Knihopise* pod č. 1603, 1604, 1605 a 1605a. Výtlačky v českých knižniciach ochotne preverili ich knihovníčky (okrem ex. v Olomouci, viď ďalej). Dobrý fyzický popis v online databázach alebo úplnú digitálnu podobu majú tieto exempláre: Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu (300.769 a 328.971), Lyceálna knižnica v Bratislave (Š.A.II 1405), Vědecká knihovna v Olomouci (32.535), Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt, Halle (48 G 24), Österreichische Nationalbibliothek (78.J.20). Podľa zaslaných interných katalógových záznamov sme preverili aj exempláre v Strängnäs domkyrkobibliotek (E 45 oct) a Unitätsarchiv Herrnhut (AB II R.4 Nr. 5).

¹³ HREJSA (1938, s. 314-315) už hovorí o tlačiach z r. 1574 a 1576 s tým, že »R. 1576 vydán byl patrně týž překlad [ako 1574] nákladem paní Aleny Berkové Meziříčké z Lomnice, ač-li vydání z r. 1576 není totéž jako z r. 1574.«

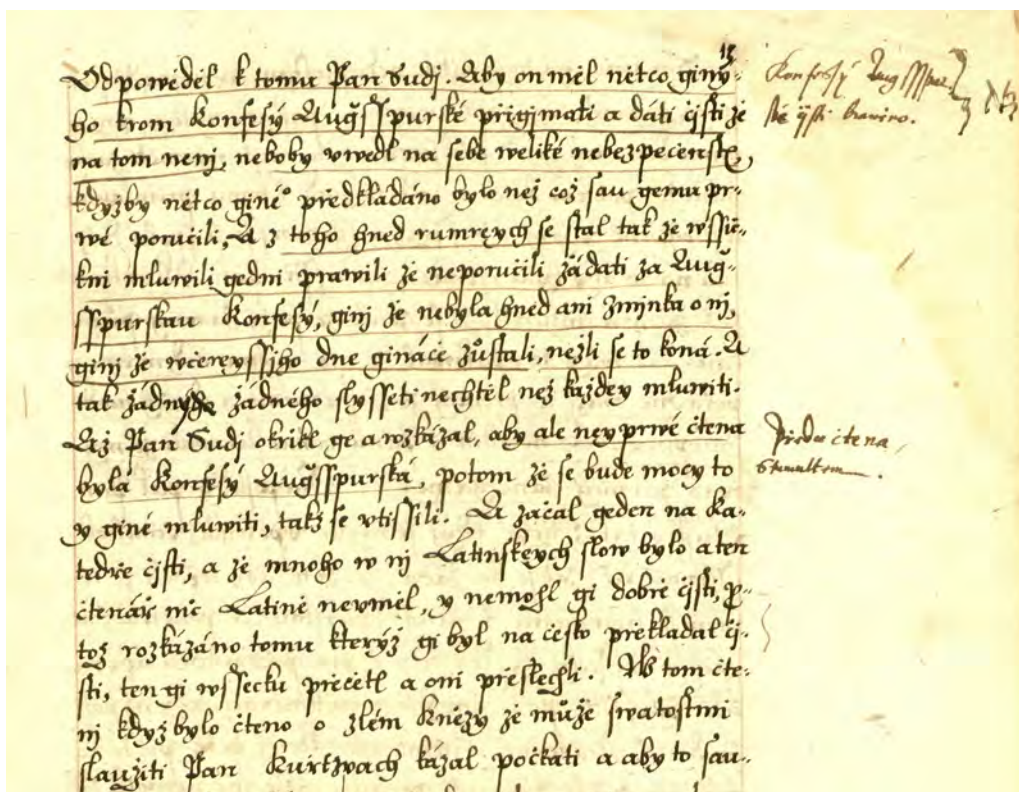
¹⁴ Rozmery oboch tlačí sú veľmi podobné, takže nie je vylúčené, že boli zviazané spolu; por. exempláre 78.M.131 (AV1576, 140 × 93 mm) v Österreichische Nationalbibliothek a Š A II 1405 (*Confessio fratrum bohemicorum* z r. 1574, 137 × 95 mm) v Lyceálnej knižnici v Bratislave.

¹⁵ Pozri nižšie k AV1576.

¹⁶ Haliaeus v liste z r. 1575 (viď nižšie pri AV1576), HEDERICUS (1580, f. S3^v), BRUNCVÍK (1613, s. 176), Tranovský (AV1620, s. 46), Martinius (AV1630, f. A4^v) a Kleych (AV1720, f. b3^v, por. pozn. 233).

¹⁷ Zachoval sa nasledovný záznam z rokovania (AUF XIV, f. 13^v, Praha: Knihovna Národního muzea, sign. II D 8, Obr. 3): »A tak žádný žádného flyšeti nechtěl než každey mluwiti. Až Pan Sudj okřikl ge a rozkázal, aby ale neyprwé čtena byla Konfefy Augššpurfká, potom že se bude mocy to y giné mluwiti, takž fe vtiffili. A začal geden na katedře čjfti, a že mnoho w nj Latinskych flow bylo a ten čtenář nic Latině nevměl, y nemohl gi dobře čjfti, protož rozkázáno tomu kterýž gi byl na čefko překladal čjfti, ten gi všefku přečtel a oni přeflechli.« Na okraji pri slovách »aby ale neyprwé čtena« je inou rukou pripísané »Předce čtena, s tumultem«. Por. aj *Sněmy české*, IV, s. 400-401 (bez poznámky na okraji).

¹⁸ Rovnako BURIAN (1982a, s. 65-66) je presvedčený (»überzeugt«), že na sneme sa čítal Kamenického preklad.

Obr. 3:
Dobový záznam v Ak-
toch Jednoty bratskej
hovori, že na rokovaní
českého snemu bolo
dňa 16. marca 1575
prečítané Augsburské
vyznanie v češtine
(por. pozn. 17).
Praha: Knihovna
Národního muzea,
sign. II D 8, f. 13^r.

už prekladateľ AV Kamenický nežil a nemohol ho teda čítať.¹⁹ Za zásadnejší problém pre sto-tožnenie s Kamenického prekladom však považujeme tvrdenie, že »mnoho w nj Latinských slow bylo a ten čtenář nic Latine nevměl, y nemožl gi dobre čjstj, p- tož rozkázáno tomu kterýž gi byl na čestě překladať čj- sti, ten gi vsřectu přičetl a omi přestěsli. Ab tom čte- nj kdyz bylo čteno o zlém knězy je může svatostmi slaužit Jan Kurltwach kázal počkati a aby to sau.

Je možné, že sa na sneme čítal iný preklad AV do češtiny? Z r. 1580 máme informáciu o nevydaných rukopisoch prekladu AV, OV, Saského vyznania a Melanchtonových *Loci communes* vyhotovených Sigmundom Puchauerom (viď nižšie). Vzhľadom na rozsah textov je pravdepodobné, že preklady vznikali v priebehu niekoľkých rokov a teda nie je vylúčené, že AV bolo preložené už r. 1575.²¹ Je ťažké povedať, či Puchauerov preklad AV obsahoval množstvo latinských výrazov; ak však zachovaný rukopis OV zo 16. storočia (viď nižšie) je od Puchauera, je to čistý český preklad bez latinských pojmov – to isté by sme mohli predpokladať o preklade AV.²²

Hypotézu o čítaní Puchauerovho prekladu považujeme za pravdepodobnejšiu. Keďže však ani ona nie je bezproblémová, môžeme uvažovať ešte o ďalšej interpretácii zápisu zo snemu, za predpokladu, že zápis bol vyhotovený podľa informácií z druhej ruky a nie je presný: prvý čitateľ začal čítať AV po latinsky, a keďže v ňom bolo veľa neznámych pojmov, druhý čitateľ dokázal priamo prekladať latinský text do češtiny.

¹⁹ HREJSA 1938, s. 315, pozn. 1, ako riešenie navrhuje: »Snad ji na sněmu čel jiný překladaťel, snad přece Vřesovec.« BURIAN (1982a, s. 66) uvádza dve možné vysvetlenia: buď je v správe zo snemu zamenený prekladateľ a vydavateľ, alebo sa na preklade podieľal aj Haliaeus (k osobe Haliaea viď nižšie pri AV1576).

²⁰ Tiež je otázne, ako sa mohol neurodzený prekladateľ, resp. editor AV (Haliaeus) zúčastniť snemu, najmä ak pôvodne začal AV čítať niekto iný, a »prekladateľ« teda nebol prizvaný špecificky kvôli prečítaniu AV.

²¹ Podľa listu citovaného v HEDERICUS (1580, ff. R6^r-S6^r), ktorý bol napísaný rok po vydaní AV1576 (»superiore anno [...] publicaretur«, f. S1^r), bola OV v tom čase (r. 1577) už S. Puchauerom preložená (»diligenter translata«, f. S4^r); môžeme predpokladať, že Puchauer preložil AV pred začatím práce na preklade OV. Ďalším dôvodom, prečo Puchauerov preklad AV vnikol pravdepodobnejšie pred vydaním Kamenického prekladu (AV1576) je, že po vydaní AV1576 tlačou nebol asi zásadný dôvod na vyhotovenie ďalšieho prekladu.

²² Je však možné hypoteticky argumentovať aj tak, že kritika kostrbatého prekladu AV na sneme podnietila Puchauera k prepracovaniu prekladov, resp. následnému prekladu OV do lepšej češtiny. Čo sa týka Puchauerovej účasti na sneme, ako rytier mohol byť jedným z relátorov snemu; zachovaný zoznam relátorov pri ukončení snemu však takéto ani podobné meno neobsahuje (por. *Sněmy české IV*, s. 309-310).

Ojedinele sa objavujú aj zmienky o iných rokoch vydania. MOCKO (1891) sa zmieňuje o českom preklade z r. 1544; predpokladáme, že ide o chybnú interpretáciu úvodu AV1620.²³ Kvačala (1931, s. 114, pozn. 2) uvádza prvý český preklad AV z r. 1572: »Preklad Augsburskej konfesie český prvý je z roku 1572 (HREJSA)«; zrejme ide o tlačovú chybu namiesto 1562, keďže vydanie z r. 1572 Hrejsa nespomína. Vydanie z r. 1575 spomína J. Ribay v liste J. Dobrovskému r. 1785,²⁴ môže však ísť o nepresnosť pri citovaní podľa pamäti, keďže namiesto známych vydání z r. 1576 a 1608 píše o vydaniach z r. 1575 a 1609. HREJSA (1912, s. 687-689) tiež upozorňuje, že s AV sa niekedy zamieňali aj vydania *Českého vyznania* z r. 1579, 1609, 1610, 1614, 1620, 1621, 1625; najmä pokiaľ sa v názve používa spojenie *Konfessí česká pravá augšpurská* na zdôraznenie ich súladu s AV.²⁵

Čo sa týka prekladu OV, koncom sedemdesiatych rokov 16. storočia boli pravdepodobne k dispozícii dva české rukopisné preklady: Puchauerov a Zýgov (viď nižšie). HREJSA (1938, s. 315) poznamenáva, že »Bylo sice r. 1576 na Moravě jednáno i o vydání Apologie Augšp. vyznání a výboru spisů Luterových v českém textu, ale k vydání nedošlo.«²⁶ Tlačou zrejme vydané neboli, aj keď sa Puchauerov preklad OV pravdepodobne začal tlačiť pred r. 1580.²⁷

Preklady Sigmunda Puchauera

Z dobových zmienok²⁸ aj archívnych dokumentov uložených v archívoch v Prahe (ďalej ako *Pr1580*),²⁹ Stuttgarte (ďalej *St1583*)³⁰ a ďalších, bližšie neurčených,³¹ sú známe preklady rytiera

²³ MOCKO (1891, s. 32) v Tranovského biografii hovorí o jeho vydaní AV: »Učinil to [ochranu viero-vyznania lutheránskeho] tak, že už r. 1619 podujal nový preklad Augšpurského vyznania, a pripíšuť ho magistrátu tešínskeho, vydal ho v Olomúci r. 1620. Český preklad Augšp. vyznania vyšiel už r. 1544 v Čechách. No potreboval mnohých opráv. K tomu sa vzťahuje nápis Tranovského prekladu znejúci: »Augustana Confessio rursus in Slavicum versa et meliorata et suis Teschiniensibus dedicata.« Ide zrejme o zlú interpretáciu Tranovského úvodu (AV1620, s. 46) k svojmu prekladu: »Podlé toho / poftupovaľ fem věrně, po Staročefké Verfý / před lety 44. wydané«. Tranovský však jednoznačne adresuje AV1576, vydané 44 rokov pred r. 1620.

²⁴ PATERA 1913, s. 24, list z 18. 10. 1785: »Von den alten böhmischen Büchern wünschte ich folgende zu besizen: [...] Besonders und vor allem andern aber Confessy Augsspurská v. J. 1575 und 1609. Die neuern habe ich alle, wie auch Harmoniam confessionum, Srownánj konfessy české s augsspurskau od k. Matěge Krocynowského und Confessy česká práwe augsspurská na otázky s odpovědmi od M. Wiktorýna Wrbenského 1614.«

²⁵ Por. aj BURIAN (1982a, s. 66).

²⁶ K tvrdeniu neuvádza prameň. Vychádzať môže z HEDERICA (1580, f. S4^r; resp. 1582, f. Z4^r), ktorý hovorí o vydaní Puchauerovho prekladu OV aj o výbere z Lutherových spisov tiež preloženom Puchauerom, avšak bez datovania do r. 1576. HREJSA (1938, s. 317) datuje túto pasáž z Hederica do r. 1575 alebo 1577, mohol teda zjednodušene použiť priemer týchto rokov. O zámere vydať český preklad OV podľa informácie u HEDERICA (1582) píše novšie JUST (2009, s. 83).

²⁷ Por. pozn. 39.

²⁸ HEDERICUS (1580, f. S4^r) píše: »Ne verò explicatio vberior Confessionis in hac gente diutius defideretur, nunc Bohemico Idiomate, ipsa etiam, quæ ad eam pertinet Apologia, in hoc libro additur, sicut à Nobili viro, Sigismundo à Louenberg in eam linguam diligenter translata, & sumtibus Magnifici Domini Comitis [comes = Iohannes Fridericus, comes in Hardegg, Dominus Cunstadij, v dobovej češtine Hanuš Frydrych, hrabě z Hardeku a na Kunštátu; † 1580] typis excuditur.« Ján Hedericus (nem. Heidenreich) bol farár a superintendent v Jihlave, Puchauerov rodák z Löwenbergu v Sliezsku. HREJSA (1938, s. 317) zmiený preklad OV mylne pripisuje inému Zigmundovi, Zigovi, ktorý podľa AUF XI, f. 301^r, preložil Melancthonov *Corpus doctrinae* (k nemu por. pozn. 34); vychádzal totiž z nemeckého prekladu HEDERICUS (1582, f. Z4^r), ktorý má na tomto mieste len meno bez predikátu: »von dem Edlen Sigmund etc. verdolmetfcht«.

²⁹ Praha: Národní archiv, fond Stará manipulace, sign. R 109/15/2. Na dokument ako prvý upozornil BOROVÝ (1877, s. 123-126), kde podáva sumár a vybrané citáty Puchauerovej rozsiahlej žiadosti z 30. 10. 1580 cisárovi Rudolfovi II. Priezvisko však uvádza v nesprávnej forme »Luchauer«. Ako prameň uvádza »Archiv c. kr. místodržitelství českého. R. 109-15«. Borového cituje HREJSA (1912, s. 407 a 688), ŘÍČAN (1963, s. 249) aj Wernisch (C2006, s. 84). Výňatky z Puchauerovej žiadosti aj Borového sumár sú uvedené v *Prílohe 3*, s. 85-88.

³⁰ Hauptstaatsarchiv Stuttgart, sign. A 63 Bü 61/8 (*Schriften, betreffend die Übersetzung der Concordienformel ins Böhmische durch Sigmund Buchauer von Leonberg. / 1583*). Dokument č. 1 je Puchauerov list (prepis je v *Prílohe 3*, s. 85-88), dokumenty č. 2-5 sú súvisiace posudky a úradné záznamy.

³¹ BOSSERT (1899, s. 472) cituje z dokumentov adresovaných 6. 9. 1584 vedeniu cirkvi (Kirchenrat) v Stuttgarte (bez uvedenia zdroja). Vzhľadom na zmienku o finančnom výdavku boli preverené účtovné knihy z daného obdobia (Hauptstaatsarchiv Stuttgart, sign. A 282 Bd 1319 a 1320 Kirchenkasten-Jahresrechnung 1583-1585; Kirchenkastenrechnung Bossert spomína na inom mieste), avšak bez nájdenia

Sigmunda Puchauera³² z Löwenbergu.³³ Ten podľa vlastných slov do r. 1580 preložil do češtiny *AV, OV, Saské vyznanie* a Melanchtonove *Loci communes (Pr1580)*;³⁴ preklad *OV* bol hotový do r. 1577;³⁵ preklad *AV* pravdepodobne ešte predtým. V r. 1583 mal preloženú aj *Knihu* (resp. *Formulu*) *svornosti* a Marbachovu knihu o osobe Ježiša Krista a Večeri Pánovej (*St1583*).³⁶

Všetky preklady boli v rukopise a Puchauer skúšal získať jednak privilégium, jednak financie na ich vydanie tlačou. Listami sa r. 1580 obrátil na cisára Rudolfa II. (*Pr1580*), r. 1583 na vojvodu Ludwiga z Württembergu (*St1583*) a r. 1584 aj na vedenie cirkvi v Stuttgarte (BOSSERT, 1899). Posudky k jeho žiadostiam zachované v Stuttgarte sú dosť zdržanlivé,³⁷ keďže išlo o preklad do neznámeho jazyka a Puchauer samotný tam nezbudzoval veľkú dôveru. Roku 1583 bol už starý a úplne bez prostriedkov.³⁸ Zrejme sa mu žiaden preklad nepodarilo vydať tlačou, možno s výnimkou *OV*, ktorej tlač začala, aj keď nevieme, či bola dokončená.³⁹ Aj keď jeho preklady sa považujú za stratené,⁴⁰ pokladáme za pravdepodobné, že rukopisný preklad *OV* zachovaný vo Wolfenbütteli (viď nižšie pri *OVxvi*) je prekladom práve S. Puchauera.

Preklady Zygmunďa Zýgu⁴¹

Podľa zmienky v Bratskom archíve⁴² preložil Zygmund Zýga (Ziga) okolo r. 1575 do češtiny

Bossertovho zdroja. WOLF (*BSLK* 1930, s. XLIV, bez uvedenia zdroja) píše o dobových prekladoch *Formuly svornosti*: »Eine tüchechifche [Übersetzung], wohl im großen Übersetzungsbetrieb des Grafen von Hardeck, scheint ein Pfarrer (?) Sigmund Buchhaver von Leonberg begonnen zu haben.« Wolf mohol použiť Bossertovu (1899) a Hedericovu (1580 alebo 1582) prácu, prípadne *St1583*, č. 3, kde je zmienka o grófovi z Hardeggu (stuttgartský archív však neuvádza ani v rámcovom zozname použitých zdrojov, por. *BSLK* 1930, s. XXXII, pozn. 1).

³² Podľa *Pr1580* (f. 10^r) pochádzal z rytierskeho stavu Koruny českej (»ich [...] als einer, der Cron Böhheim, Rittermefsigen Standes«); por. aj pozn. 28. Istý čas žil asi mimo svojej vlasti, krajín českej koruny (»Bin alfo verurfacht, wider in mein Vatterlandd, die Cron Böhheim, zu ewer Keiferlicher Maiefett, [...], mich zubegeben«, f. 1^v). Priezvisko sa zachovalo zapísané vo viacerých formách: vo vlastnoručných listoch »Puchawer von Lewenberg« (*Pr1580, St1583*), v úradných záznamoch aj »Buchhaver« (*St1583*).

³³ V prameňoch »Lewenberg«, »Leonberg« aj »Mons Leonis«. Takmer naisto ide o dnešný Lwówek Śląski (nem. Löwenberg in Schlesien, čes. Lemberk), v tej dobe súčasť zemí Koruny českej (tak už BOSSERT, 1899). Iná alternatíva je Lemberk pri Jablönne v Podještčí. Podľa katalógu Hauptstaatsarchiv Stuttgart ide o nemecký Leonberg (Böblingen), čo je však nepravdepodobné vzhľadom na Puchauerove zmienky o svojej vlasti ako Korune českej.

³⁴ V tomto poradí sú všetky štyri spisy súčasťou zbierky *Corpus doctrinae christianae*, známej pod názvom *Corpus doctrinae Philippicum* (1. vyd. Lipsko 1560; NEUSER č. 52; početné ďalšie vydania v latinčine aj nemčine). Táto zbierka obsahuje v niektorých vydaniach *AV* vo verzii L4/1542, v iných dve verzie L1/1531 aj L4/1542; ak prekladal Puchauer z tejto zbierky, je otázkou, ktoré znenie použil pri svojom preklade *AV*. Všetky vydania obsahovali *OV* vo verzii L2/1531.

³⁵ Podľa listu v HEDERICUS (1580), napísaného r. 1577; por. pozn. 21.

³⁶ Podľa *St1583*; podrobnejšie v *Prílohe 3*, s. 85-88. Diskusia, či išlo o *Formulu svornosti*, alebo celú *Knihu svornosti*, je v pozn. 604. BOSSERT (1899, s. 472) však píše, že r. 1584 žiadal o príspevok na preklad (»um die F. C. in die böhmische Sprache zu übersetzen«), nie na vydanie hotového prekladu. Bez pôvodného dokumentu nie je možné povedať, či Bossert vyjadril pôvodnú žiadosť verne.

³⁷ Napr. »man noch nicht wifsen mag, wie wol oder vbel es tranfferirt, oder welcher buchtrucker folch werck annemen wölle« v posudku L. Osiandra (*St1583*, č. 2).

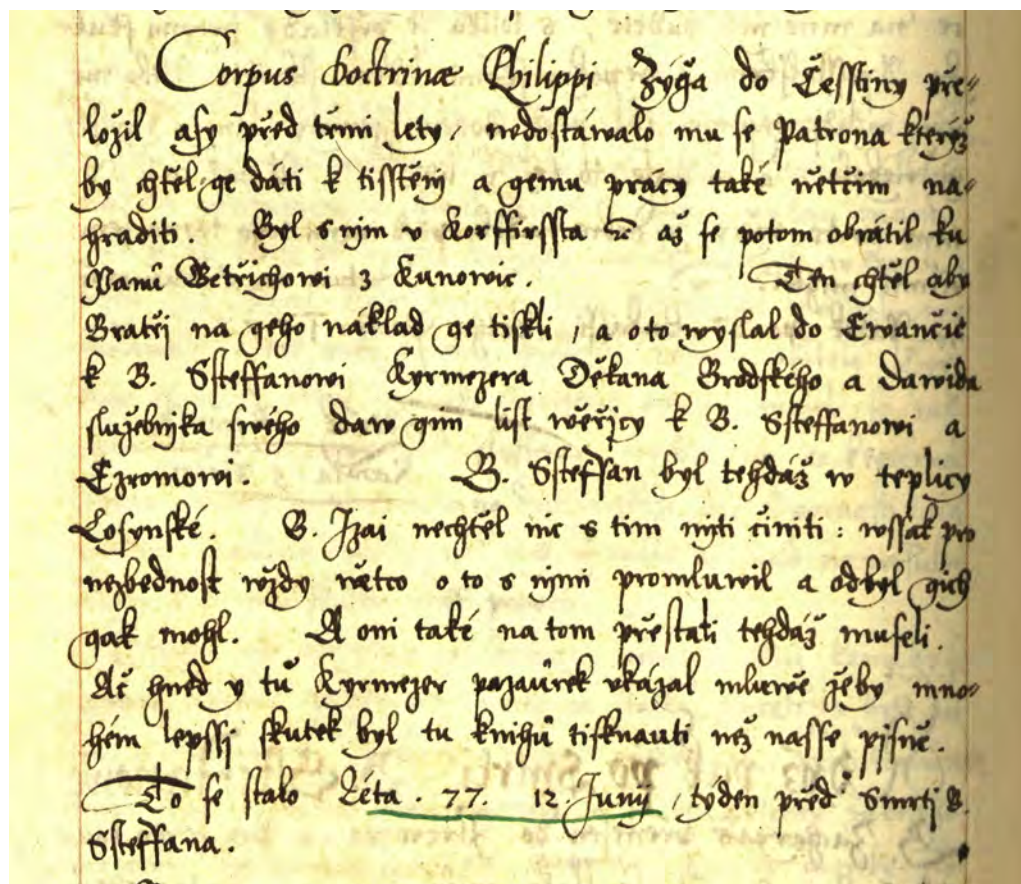
³⁸ Por. *St1583*, č. 2.

³⁹ Podľa HEDERICA (1580) bol Puchauerov preklad *OV* práve v tlači (»typis excuditur«) nákladom grófa z Hardeggu (por. pozn. 28). Nepodarilo sa nám zistiť, či bolo vydanie úspešne dokončené. Otvorený list, doplnený v nemeckom preklade Hedericovho diela (1582, ff. Y4^v-Y5^r) hovorí o chystanom vydaní »eines Christlichen Werckes«, ktoré sa však pre smrť grófa († 1580) nepodarilo dokončiť: »Aber wegen langwiger krankheit und tödtliches abganges nicht hat vollenden können«; je možné, že preklad *OV* mal byť jeho súčasťou.

⁴⁰ WERNISCH (C2006, s. 84) vyjadril aj otázku, nakoľko Puchauer (u Wernischa Luchauer) vôbec pokročil v prácach na prekladoch a nakoľko šlo iba o zámer; por. aj pozn. 93.

⁴¹ *AUF* uvádza len »Zyža«, so Zygmondom ho stotožňuje napr. JIREČEK (1876, s. 356-357); por. však pozn. 45. Zygmund bol pražský mešťan, študoval na wittenberskej univerzite. R. 1544 vydal vo svojom českom preklade Lutherovo *Kázánij Wogenfke* (*Knihopis* č. 5111), r. 1546 Kalvínovo *Pokorne a Poniziene Napomjnaniij / k Nayneprzemozienieyffjmu Czfzarzy Karlowi patemu* (*Knihopis* č. 1408).

⁴² *AUF* XI, f. 301^v (► Obr. 4): »Corpus Doctrinae Philippi Zýga do Čefftiny přeložil afy před třmi lety, nedoftávalo mu fe patrona kterýž by chtěl ge dáti k tiffťenj a gemu prácy také něčim nahraditi. Byl s njm v korffirffta etc. až fe potom obrátil ku Panu Getřichowi z Kunowic. Ten chtěl aby Bratřj na geho náklad ge tiffkli, a o to wyřlal do Ewančic k B. Sfteffanowi Kyrmezera Děkana Brodfkého a Dawida fluzěbnjka

Obr. 4:
O Zýgovom českom preklade Melanchtonovho *Corpus doctrinae*, ktoré obsahuje AV aj OV, vieme len z *Aktov Jednoty bratskej*. Praha: Knihovna Národného múzea, sign. II D 8, f. 301^v.

Melanchtonovo *Corpus doctrinae*,⁴³ ktorého súčasťou sú AV aj OV.⁴⁴ Nepodarilo sa nám zistiť žiadne ďalšie informácie o týchto prekladoch a ich ďalších osudoch.⁴⁵

Pôvodné latinské a nemecké vydania

Pri predstavení prekladov AV a OV do češtiny a slovenčiny je dôležité, z akého originálu boli preložené. Pod originálom rozumieme konkrétnu revíziu nemeckého alebo latinského textu, z ktorej bol preklad vyhotovený. V domácej literatúre sa zvyčajne rozlišujú dve revízie textu AV Filipom Melanchtonom: *Invariata* (»nezmenené vyznanie«) a *Variata* (text zmenený r. 1540).⁴⁶

fwého daw gim list věřjcy k B. Sšteffanowi a Ezromowi. B. Sšteffan byl tehdaž w teplicy Lofynské. B. Izai nechtěl nic s tím mjtí činiti: wšak pro nezbednost vždy nětco o to s njmi promluwil a odbyl gich gak mohl. A oni také na tom přestati tehdaž museli. Ač hned y tu Kyrmezer pazaurek vkázal mluwě žeby mnohém leppšj skutek byl tu knihu tisknauti než našse pjšně. To se stalo Léta . 77. 12. Junij, týden před smrtj B. Sšteffana.

⁴³ Pri datovaní je možné oprieť sa o informáciu v *AUF* XI, f. 301^v: »přeložil ať před třmi lety«, nevieme však presne datovať samotný zápis v *AUF*; podľa kontextu bol zapísaný najskôr r. 1578. Preklady museli byť dokončené dlhší čas pred júnom 1577, keďže medzičasom prekladateľ hľadal patróna na vydanie; por. pozn. 41.

⁴⁴ Okrem diel uvedených v pozn. 34 obsahuje prvé latinské lipské vydanie z r. 1560 aj spisy *Examen ordinandorum*; *Responsiones ad articulos Bavaricae inquisitionis*; *Refutatio erroris Servetii et Anabaptistarum* a *Responsio de controversiis Stancari*.

⁴⁵ Vzhľadom na pozoruhodné paralely medzi informáciami o prekladoch Puchauera aj Zýgu (rovnaké krstné meno; rovnaká doba, kedy prekladali; preklad podľa *Corpus doctrinae Philippicum*; hľadanie sponzora a obrátenie sa na kurfürsta) nevylučujeme ani možnosť, že v *AUF* pri mene »Zýga« nejde o rodové meno, ale o bežný tvar krstného mena Zigmund s možným odkazom na S. Puchauera tak, ako je to v *HERDICUS* (1582, f. Z4^r) »von dem Edlen Sigmund etc. verdolmetfcht«; por. pozn. 28.

⁴⁶ Por. napr. LÚČANSKÝ (1930, s. 13). Pod nezmeneným vydaním sa môže myslieť tak text odovzdaný cisárovi ako aj text prvého autorizovaného vydania z r. 1531. V reformačnej dobe sa používalo zväčša aktuálne vydanie bez rozlišovania zmien; postupne sa však začali rozlišovať rôzne verzie textu AV. Tak jezuita Canisius r. 1557 »brachte den Unterfcheid zwischen der reinen und unreinen Augspurgischen Confeßion auf die Bahn« (SALIG 1735, s. 308). Na Naumburskom sneme (Fürstentag) r. 1561 boli detailne porovnané texty jednotlivých vydaní so záverom, že prvé vydanie z r. 1531 je smerodajné, ale vydania z r. 1540 a 1542 sú prípustné ako o čosi rozsiahlejší výklad AV; na záver kniežatá podpísali text N1/1531 a L2/1531. Postoj k upraveným vydaniám sa neskôr v dôsledku sporov viacerých reformačných prúdov

Niekedy sa s menšou či väčšou mierou detailov zmieňujú viaceré revízie.⁴⁷ Pre účely tejto práce klasifikujeme vydania v pôvodných jazykoch podrobnejšie.

Augsburské vyznanie

Text AV vznikol počas zasadnutia ríšskeho snemu v Augsburgu súčasne v latinskom a nemeckom jazyku – väčšina článkov bola síce napísaná najprv v latinčine, avšak ich nemecký preklad bol potom upravovaný samostatne. Úvod a záver boli napísané pôvodne v nemčine.⁴⁸ Úpravy na poslednú chvíľu robil Melanchton v latinskom texte.⁴⁹ Ani jeden text tak nie je prekladom druhého a existuje medzi nimi množstvo rozdielov. Výstižne charakterizuje oba texty Řičan: »Srovnání obojího textu ukazuje, že latinský text je výrazově určitější, německý srdečnější, často také rozvláčnější. Stilisticky se někdy oba texty pojí zcela těsně k sobě, jindy se mění i pořadí myšlenek, místy je obojí znění navzájem značně odlišné.«⁵⁰ Relevantné zachované texty môžeme rozdeliť do nasledovných skupín:

- rukopisy vzniknuté počas snemu – najvýznamnejšie exempláre latinského a nemeckého textu odovzdané dňa 25. 6. 1530 cisárovi Karolovi V. sa nezachovali. BORNKAMM (*BSLK* 1930, s. XIX) pozná 50 odpisov AV z r. 1530; *BSLK* (1979) ich počet rozširuje na 55. V *BSELK* (2014, s. 69) sa používa 27 nemeckých a 17 latinských odpisov. Problémom je, že odpisy vznikali v rôznych fázach prípravy textu;⁵¹ mnohé z nich sú neúplné a aj tie úplné zachytávajú rôzne pracovné verzie textu pred aj po predložení AV cisárovi. Znenie textu odovzdaného cisárovi rekonštruujú *BSLK* (1930).⁵²

vyostroval. Flaciánsky *Confessionsschrift Etllicher Predicanten* z r. 1567 sa priznáva (f. C3^{r-v}) »zu der Alten / waren / unuerrückten Augspurgifchen Confession [...]. Welche wir hiemit weit abfondern vnd scheiden / von der vormeinten Augspurgifchen Confession / fo hernach von den Adiaphoristen / an vielen örten / nach den worten / vnd fonft in den hendeln vorrücket / gefümmelt / mißdeudet / vnd vorfelfchet [...] worden.« Napokon, predslov ku *Kníhe svornosti* považuje za autentický text AV odovzdaný cisárovi r. 1530 a odmieta druhé vydanie, v ktorom je »Irthumb vom heiligen Abendmal / vnd andere vnreine Lere« (vyd. 1580, f. B1^r). Nemecký text AV v *Kníhe svornosti* tak bol založený na jednom z rukopisov, latinský text bol však prevzatý z *editio princeps*, L1/1531. Por. KOLDE in MÜLLER (1907, s. XXIII-XXX), HAUSCHILD (2007), *BSELK* (s. 1198-1200).

⁴⁷ ŘIČAN (*AV1951*, s. 57), VÍZNER (*C1992*, s. 9) a WERNISCH (*C2006*, s. 45), z ktorého reprezentatívne uvádzame: »Melanchthon její znění nadále bez rozpaků vylepšoval, jak již měl u svých děl ve zvyku. Upravil je hned pro tiskové vydání v němčině, první »oficiální«, jež se uskutečnilo v roce 1531. V úpravách pokračoval i při edici latinské [I], z roku 1533. Především však spis důkladně revidoval v roce 1540, takže výsledek již mohl být označen jako *Augustana variata*, »pozměněná«. Ve čtyřicátých letech se nad tím ovšem téměř nikdo nepozastavoval. *Variata* byla hladce přijata za společný základ říšských rozhovorů mezi evangelickými a římskokatolickými theology, k němuž byla podle úmyslu svého autora uzpůsobena. A obdobně sloužila i později. Posléze se však stala obětí rozdělení mezi protestanty. Neboť právě v této přizpůsobené podobě ji ochotněji uznávali kalvinisté. Melanchthon, který jim i jinými kroky vyšel vstříc, se sám ocitl v podezření, že chce prostě »přejít na jejich stranu«, luterány opustit. A jakkoliv málo toto podezření vystihovalo skutečnost, bylo citelně zesíleno, když takový vývoj opravdu prodělali někteří jeho žáci – ať již spontánněji, nebo ovšem zase i pod tlakem málo snášenlivého prostředí.«

⁴⁸ Por. MÜLLER (1876, s. LX-LXII), *BSLK* (1930, s. XVII-XVIII; 1979, s. XVI-XVIII), BORNKAMM (1956, s. 22); MAURER (1976, 1978).

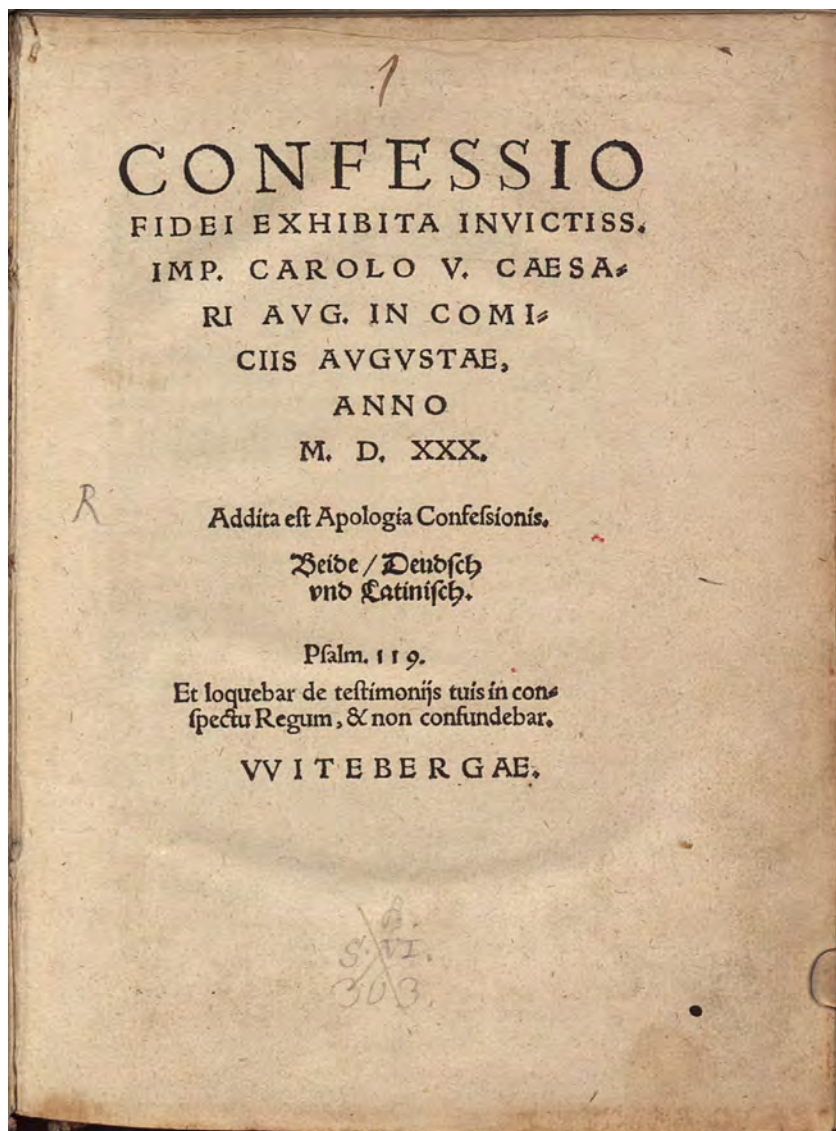
⁴⁹ Išlo o menšie vecné a štylistické úpravy smerujúce k prehľadnenu, zjednodušeniu a vyjasneniu znenia AV. Exemplár s týmito úpravami bol odovzdaný cisárovi a evanjelici tak k tomuto zneniu stratili prístup; tieto úpravy preto neboli až do vydania *BSLK* (1930) obsiahnuté v tlačných vydaniach; por. BORNKAMM (1956), kde je uvedený aj zoznam rozdielov. Vylepšovanie latinského znenia tesne pred odovzdaním ukazuje, že pre Melanchtona bolo dôležitejšie ako nemecké (por. BORNKAMM 1956, s. 22).

⁵⁰ ŘIČAN (*AV1951*, s. 58). Ďalší prekladatelia AV do češtiny si tiež uvedomujú rozdiely, por. TRANOVSKÝ, *AV1620*, s. 49: »Kdo newidj / gak w fPowjch Latinfký a Německý Exemplář Wyznánj tohto, rozdlný gefť / geffto w fmyfťu vtěffeně fe frownává«; Baltík, *AV1880*, s. 9: »latinský original jest řeč, jako voláme, akademická, německý ale více řeči populární psán. Co oboje jest na svém místě.«

⁵¹ Znenie AV vychádzalo pôvodne zo Švabašských a Marburských článkov z októbra 1529 (prvá časť AV) a Torgauských článkov z marca 1530 (druhá časť AV). Prvý návrh latinského textu AV (ešte bez článku 20 a s pôvodným Melanchtonovým úvodom) poslali Lutherovi 11. 5. 1530 a až do odovzдания cisárovi 25. 6. bol text oboch jazykových verzií neustále prerábaný a spresňovaný. Charakteristické je Melanchtonovo vyjadrenie v liste z 22. mája: »In apologia [= AV] quotidie multa mutamus.« V odpisoch z týchto dní tak ešte niektoré články chýbali alebo mali výrazne inú podobu. Chýbali tiež aj úvod a záver, ktoré napísal kancelár Brück. Por. CR 2 (st. 60), KOLDE (1906, s. 2-3), MAURER (1976, 1978), *BSLK* (1930, s. XVI-XVIII; 1979, s. XV-XVIII), *BSELK* (s. 65-70), *MBW T4* (s. 187, č. 915).

⁵² Por. *BSLK* (1930, s. VII) a k latinskému textu aj BORNKAMM (1956).

- neautorizované tlačie z r. 1530 – napriek zákazu cisára vyšlo r. 1530 ešte počas snemu šesť nemeckých a jedno latinské vydanie AV bez vedomia a súhlasu autorov, a to na základe odpisu ešte nedokončeného AV; tieto vydania preto nemajú v porovnaní so známymi rukopismi prínos pre poznanie textu AV a nepočítajú sa medzi autorizované vydania.⁵³
- autorizované vydania za života Melanchtona – prvé vydanie (*editio princeps*) latinského textu vyšlo po dokončení *Obrany* spolu s ňou⁵⁴ na prelome apríla a mája 1531 v *quarto* (4°, > Obr. 5). Už toto vydanie obsahovalo zmeny oproti zneniu predloženému na sneme.⁵⁵ Prvé vydanie (*editio princeps*) nemeckého znenia vyšlo až v októbri 1531 spolu s prekladom *Obrany*, taktiež s prepracovaným textom AV (> Obr. 7). Všetky ďalšie wittenberské⁵⁶ vydania AV boli postupne Melanchtonom v rôznej miere prepracované, pričom v niektorých boli zmeny v rozsahu slov alebo viet, iné boli prepracované zásadne: nemecké vydanie z r. 1533 (tzv. *variata prima*) a latinské vydania z r. 1540 (*variata secunda*, často len *Variata*) a 1542 (*variata tertia*). Celkový prehľad podávame nižšie spolu s vydaniaми OV. V tomto období boli zmenené verzie všeobecne akceptované a používané.⁵⁷
- text prevzatý do *Knihy svornosti*: V nemeckom texte *Knihy svornosti* (1580) nebolo použité žiadne z Melanchtonových vydaní AV, ale v dôsledku sporov o krypto-kalvinizmus v snahe o návrat k »nezmenenému« AV je text založený na nemeckom rukopise⁵⁸ z mohučského (mainzského) archívu. Pri vydaní latinského znenia *Knihy svornosti* (1584)

Obr. 5: Jeden z troch variantov titulnej strany *editio princeps* latinského textu AV a OV z r. 1531 v *quarto* (NEUSER č. 9). Napriek deklarácii »Beide / Deudfch vnd Latinisch« obsahuje vydanie iba latinský text v znení L1/1531. Tento typ textu používali prekladatelia pri revízii starších prekladov a pri nových prekladoch do češtiny a slovenčiny od 17. do polovice 20. storočia. München: Bayerische Staatsbibliothek, sign. Res/4 H.ref. 204.

⁵³ Por. CR 26 (st. 231-234, 477-516) s podrobným vymenovaním rozdielov medzi vydaniaми, BENZING (1956, s. 18-20) a BSLK (1930, s. XX). NEUSER (1987, s. 11-14) počíta vydania inak, ale celkový počet je rovnaký. Z prvého nemeckého vydania vychádza aj ostatných päť (NEUSER, 1987, s. 12).

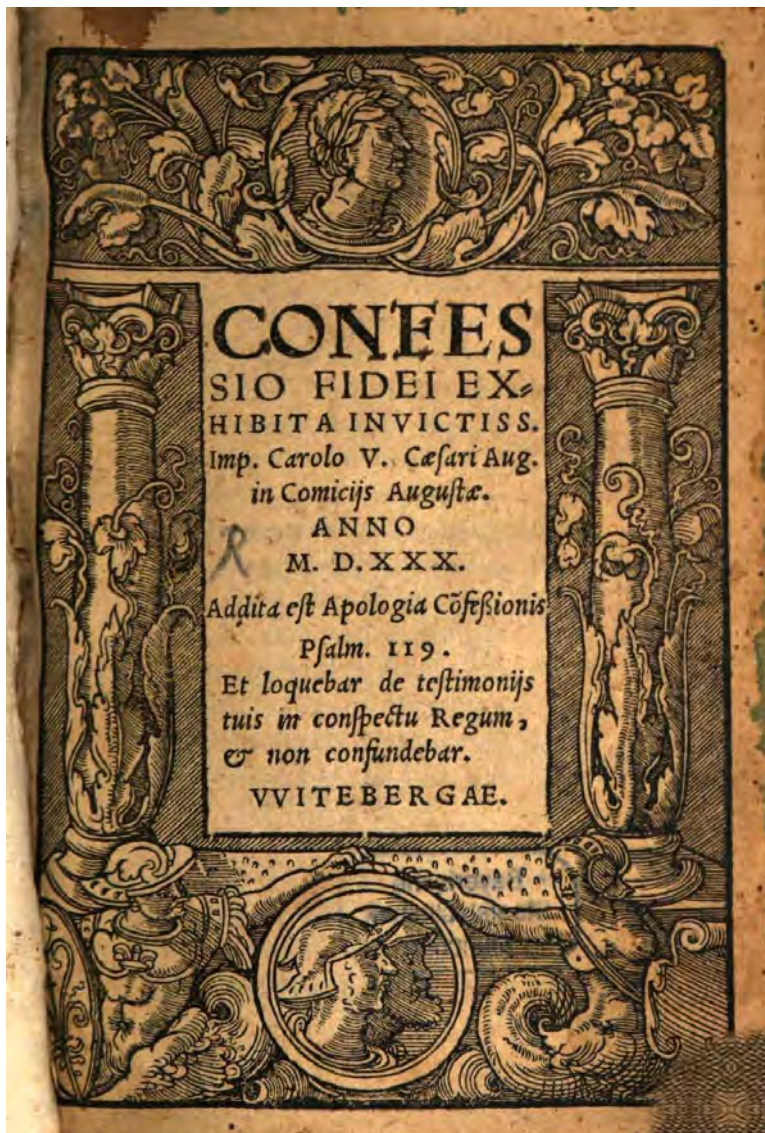
⁵⁴ AV bolo v 16. storočí vydávané spravidla spolu s OV; samostatné vydania AV sú ojedinelé (por. bibliografie BENZING 1956, NEUSER 1987).

⁵⁵ BSELK (s. 70-71); por. pozn. 73. Posledné zmeny urobené v rukopise tesne pred odovzdaním cisárovi sa však do tlačných vydaní nedostali, por. pozn. 49.

⁵⁶ Iné vydania vychádzali z wittenberských a neprinášajú samostatný text; por. NEUSER (1987, s. 15) a PETERS (1997, s. 179-180).

⁵⁷ Do r. 1540 sa vydával text 2. latinského vydania (L2/1531). V období 1540-1560 bola vydávaná latinská *Variata* (L3/1540 a L4/1542), pričom tlačie *Invariata* (L1/1531 alebo L2/1531) chýbajú (jedinou výnimkou bol 4. zväzok jenského vydania Lutherových spisov z r. 1558 s textom L2/1531). Podobne to bolo so zmeneným nemeckým vydaním (1533), ktoré vychádzalo až do r. 1561 (s jedinou výnimkou, jenským vydaním Lutherových spisov r. 1557, kde bolo použité *editio princeps*). Por. MAURER (1962), NEUSER (1987, s. 18), BSELK (s. 72).

⁵⁸ Rukopis bol v tej dobe mylne považovaný za originál odovzdaný cisárovi. TSCHACKERT (1901, s. 1) tento text hodnotí veľmi kriticky: »Der offizielle deutsche Text der Augsbürgischen Konfession ist also eine ungenaue Wiedergabe einer schlechten Kopie der Konfession«; pozri už WEBER (1783, s. 192nn.). Pozitívne rukopis napriek množstvu jeho chýb hodnotia FICKER (1916) a BORNKAMM (BSLK 1930, s. XIX-XX; 1956, s. 5, pozn. 2). Text príbuzný mohučskému rukopisu obsahuje už vydanie AV z r. 1572 v *Corpus Brandenburgicum*; por. TSCHACKERT (1901, s. 59), NEUSER (1987, č. 106).

Obr. 6:
Titulná strana druhého latinského vydania AV a OV z r. 1531 v octavo (NEUSER č. 11) s textom L2/1531. Tento typ textu bol základom pre najstaršie preklady AV1576 a OVxvi. München: Bayerische Staatsbibliothek, sign. H.ref. 90.

bol použitý text *editio princeps*.⁵⁹ Tento text sa ako *textus receptus* používal vo vydaniach *Knihy svornosti* až do r. 1930. Eklektické kritické vydanie nemeckého a latinského textu založeného na rukopisoch podáva prvýkrát TSCHACKERT (1901)⁶⁰ a vo vydaní *Knihy svornosti* BORNKAMM (BSLK 1930, prepracované vydanie 1952).⁶¹ Súčasné vydanie *Knihy svornosti* (BSELK, 2014) používa *editio princeps* latinského aj nemeckého textu.⁶²

Obrana Augsburského vyznania

Po predložení AV na ríšskom sneme pripravili katolícki teológovia *Podvrátenie AV* (*Confutatio*), ktoré bolo na sneme prečítané 3. 8. 1530.⁶³ Keďže text nedostali evanjelické stavy k dispozícii, Melancton pripravoval latinskú *Obranu* ako odpoveď na základe poznámok účastníkov. Dňa 22. septembra sa kancelár Brück pokúsil cisárovi odovzdať *Obranu*, ten ju však neprijal. Po návrate do Wittenbergu Melancton znenie ďalej vylepšoval.⁶⁴ Na konci októbra však Melancton získal odpis latinského *Podvrátenia*, svoju *Obranu* tak musel zásadne prepracovať. Latinská OV bola spolu s AV publikovaná na prelome apríla a mája 1531 v quarto ako *editio princeps* (4°, L1/1531). Toto vydanie OV však vzniklo pod veľkým časovým tlakom⁶⁵ a Melancton bol so znením značne nespokojný, keďže text považoval za nedokončený.⁶⁶ Krátko po vydaní začal preto znova pracovať na úpravách textu a druhé vydanie vyšlo v septembri 1531 v octavo (8°, L2/1531, > Obr. 6) so zapracovanými pripomienkami M. Luthera k čl. 4-6 v *editio princeps*.⁶⁷ Tento text bol vydávaný

⁵⁹ Latinské rukopisy vydavateľom neboli známe (TSCHACKERT 1901, s. 1-2).

⁶⁰ TSCHACKERT (1901) vychádzal najmä z rukopisov v archívoch evanjelických signatárov AV.

⁶¹ BORNKAMM (BSLK 1930, s. XIX-XX) text založil najmä na rukopisoch z archívov katolíckej strany predpokladajúc, že sú bližšie originálom odovzdaným cisárovi (ktoré sa tak evanjelikom stali nedostupnými). Text BSLK je »mit den heutigen Mitteln der Wissenschaft erreichbare urfrüingliche Gestalt« (BSLK 1930, s. VII); por. aj pozn. 49.

⁶² Dôvodom je, že tento text »1. in dieser Fassung nachweislich existiert hat und 2. von seinen Autoren selbst als gültige Fassung angesehen wurde« (BSELK s. 73).

⁶³ Podobne ako pri AV, text *Podvrátenia* vznikol vo viacerých revíziách najprv v latinčine; po preklade do nemčiny sa práca sústredila na nemecký text a do latinského sa už nezpracovali všetky zmeny. Na sneme bolo prečítané nemecké znenie. Por. IMMENKÖTTER (1979, s. 41-48). Do slovenčiny *Podvrátenie* podľa dvoch anglických prekladov (vydaných r. 1930 a 2001) s prihliadnutím na latinský text v CR 27 preložil a paralelne s latinským textom vydal BRNICKÝ (2015).

⁶⁴ Texty vybraných latinských aj nemeckých rukopisov raných verzií OV z tohto obdobia podáva BSELK QuM1 (s. 256-390).

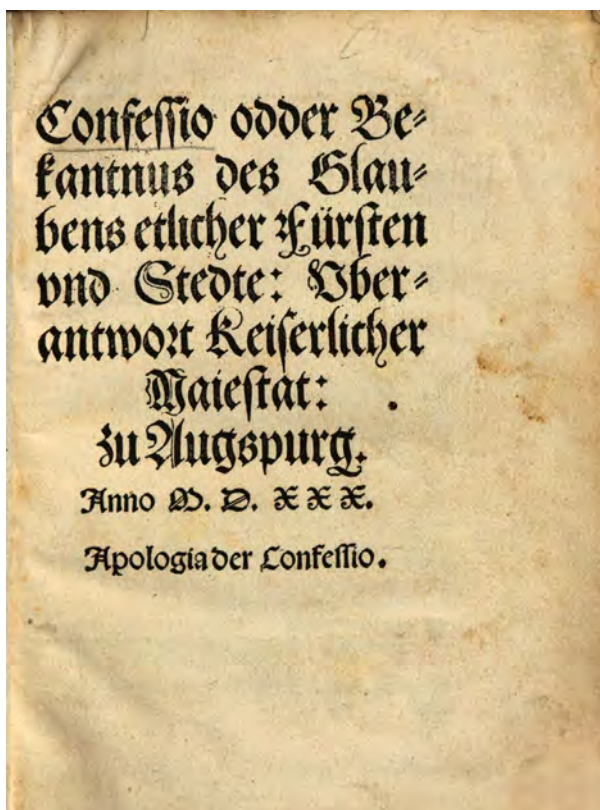
⁶⁵ Karol V. dal signatárom AV termín do 15. apríla 1531 na rozmyslenie, či sa »mit der Chrifftlichen kirchen, Befftlicher heyligkeit, Irer Mt. [...] nochmals bekennen und vereinigen wollen oder nit« (FÖRSTEMANN 1835, s. 476, BSELK, s. 232).

⁶⁶ Melancton text upravoval aj počas tlače, preto bolo šesť vytlačených hárkov (i-o, 48 strán) s textom prvej časti článku 4-6 (takmer polovica článku, nezmenený text začína v 3. odseku *Responsio ad argumenta adversariorum*) vymenených počas tlače za 5½ hárku (I-O, 44 strán) s novým znením (NEUSER 1987, s. 16; CR 27, st. 385-398, 460-478; BSELK QuM1, s. 402-426).

⁶⁷ Por. PETERS (1997, s. 433-445).

v 16. storočí až do r. 1584,⁶⁸ kedy bol v latinskej *Knihе svornosti* použitý v snahe o návrat k pôvodnému zneniu⁶⁹ text *editio princeps*. Až posledné vydanie *BSELK* (2014) sa vrátilo k druhému (októbrovému, L2/1531) vydaniu z r. 1531, ako k smerodajnému textu reformačného obdobia.

Nemecké znenie vyhotovil Justus Jonas a vyšlo spolu s prvým vydaním nemeckého AV; nie je však len prekladom, ale niekedy skôr voľným prepracovaním. Najprv vznikalo z latinského prvého vydania OV, potom však aj z druhého vydania (8°) s viacerými úpravami textu od Melanchtona. Druhé nemecké vydanie OV, zásadne prepracované Melanchtonom, vyšlo r. 1533. Do r. 1560 sa vydával už len text založený na druhom vydaní, potom do r. 1580 obe verzie.⁷⁰ S nemeckou *Knihou svornosti* (1580) sa dodnes presadil Jonasov text z r. 1531.⁷¹

Obr. 7: Titulná strana prvého nemeckého vydania AV a OV z r. 1531 (NEUSER č. 12a). Vybrané pasáže z tohto typu textu použil Tranovský pri svojej revízií AV1576. München: Bayerische Staatsbibliothek, sign. Res/4 H.ref. 188 a (tento exemplár obsahuje len AV).

Prehľad latinských a nemeckých vydání AV a OV

Nasledovná tabuľka prehľadne zhrňa typy textu kľúčových vydání AV a OV. Tučne sú označené prvé alebo výrazne prepracované (odlišné) vydania.⁷² Hviezdička označuje textové typy, z ktorých bol vyhotovený český alebo slovenský preklad alebo ktoré boli použité pri revízií staršieho prekladu (por. aj Obr. 22 pre priradenie východiskových typov textu k prekladom).

	Latinské		Nemecké	
	AV	OV	AV	OV
Melanchtonovské wittenberské vydania				
1531	L1/1531 ⁷³ (4 ^o) *	L1/1531 (4 ^o) *		
	L2/1531 ⁷⁴ (8 ^o) *	L2/1531 ⁷⁵ (8 ^o) *	N1/1531 ⁷⁶ *	N1/1531 ⁷⁷

Tab. 1: Prehľad vydání AV a OV vytlačených vo Wittenbergu pod dohľadom F. Melanchtona a vybraných kľúčových vydání *Knihy svornosti*.

⁶⁸ Jedinou výnimkou bolo vydanie L1/1531 v Coelestinovej zbierke prameňov k ríšskemu snemu r. 1577 (PETERS 1997, s. 186).

⁶⁹ Podrobne PETERS (1997, s. 187-188).

⁷⁰ Por. PETERS (1997, s. 286-297). V období 1533-1560 bol text OV N1/1531 vydaný len v jenskom vydaní Lutherových spisov z r. 1557 (NEUSER 1987, s. 18).

⁷¹ Oba odseky podľa *BSELK* (2014, s. 229-235), por. PETERS (1997), *BSLK* (1930, s. XXII-XXIII) a MÜLLER (1876, s. LXXX-LXXXV).

⁷² Prvá časť tabuľky je podľa NEUSERA (1987, s. 15-17) a PETERSA (1997). Už BINDSEIL (CR 26-28, 1858-1860) rozlišuje a detailne porovnáva štyri latinské (L1-L4) a osem nemeckých (N1-N8) tlačených verzií AV a štyri latinské (L1-L4) a sedem nemeckých tlačených verzií OV (N1-N7).

⁷³ Nie je jasné, podľa akých rukopisov bolo prvé vydanie zostavené. V predslove (f. A2^r) Melanchton hovorí, že už toto prvé vydanie je prehliadnuté a opravené (*recognita et emendata*); por. *BSELK* (s. 70-71). Zmeny oproti rukopisom zo snemu zahŕňajú napr. doplnený záver čl. 13 a 18 a doplnený odsek 26 čl. 26 (por. KOLDE in MÜLLER 1907, s. XXII; TSCHACKERT, 1901, s. 61-62; pozri aj aparát *BSLK* na príslušnom mieste). Vydanie neobsahuje posledné Melanchtonove úpravy rukopisu pred odovzdaním cisárovi (ich zoznam uvádza BORNKAMM, 1956, s. 15-23).

⁷⁴ Vydanie má opravený záver v čl. 12 (ods. 10), zmeny v čl. 20 (ods. 6-7), 22 (ods. 4), 24 (ods. 3), 26 (ods. 4, 11) a v závere, väčšie zmeny v čl. 27 (ods. 37, 42-44) a 28 (ods. 39-43) a viaceré menších a terminologických úprav; sčasti ide o podobné zmeny, ako v o mesiac neskôr vydanom nemeckom N1/1531; por. *BSELK* (s. 81) a diskusiu o Tranovského úpravách v AV1620 nižšie (s. 26). V *BSELK* je textový typ L2/1531 z neznámych dôvodov reprezentovaný až augsburským vydaním z r. 1535.

⁷⁵ Výrazné zmeny oproti L1/1531. Prepracované boli čl. 4-6 a záver čl. 28, zmeny sú v čl. 10, 12, 15,

1533			N2/1533 ⁷⁸	N2/1533 ⁷⁹
1540	L3/1540 ⁸⁰ (*)	L3/1540 ⁸¹	N3/1540 (8 ^o)	N3/1540 ⁸² (8 ^o)
			N4/1540 (4 ^o)	N4/1540 ⁸³ (4 ^o)
1542	L4/1542 ⁸⁴	L4/1542 ⁸⁵		
1550			N5/1550	N5/1550
1555	L5/1555	L4/1542	N6/1555	
1556	L5/1556	L4/1542	N7/1556	N6/1556
1558			N8/1558 (4 ^o)	
			N9/1558 (8 ^o)	N7/1558
1559	L6/1559	L4/1542	N10/1559	[N7/1558]
<i>Kniha svornosti</i>				
Nem. (1580)			N/1580 ⁸⁶ (*)	N1/1531
Lat. (1580) ⁸⁷	L2/1531	L2/1531		
Lat. (1584)	L1/1531	L1/1531		
<i>BSLK</i> (1930)	L/1930 ⁸⁸ *	L1/1531	N/1930 ⁸⁹ *	N1/1531
<i>BSLK</i> (1952)	L/1952 ⁹⁰ *			
<i>BSELK</i> (2014)	L1/1531	L2/1531	N1/1531	N1/1531

16, 21, 23, drobné zmeny aj v iných článkoch (HEPPE 1855, s. 605-640; NEUSER 1987, s. 17; podrobne PETERS 1997, s. 159-167). Text je kratší a najmä v kľúčovom článku o ospravedlnení jasnejšie štruktúrovaný (*BSELK* s. 233).

⁷⁶ Toto prvé nemecké vydanie je oproti rukopisom zo snemu upravené a opravené výrazne viac ako L1/1531. Zásadne sú prepracované čl. 4, 20, 27 (okrem začiatku), 28 a záver. Doplnený je tiež záver čl. 13 a 18 podobne ako v L1/1531 a pridané sú posledné vety v čl. 3.6, 12.10, 24.29; vynechaná je posledná veta v čl. 24.26. Vydanie obsahuje aj ďalšie menšie formulačné zmeny. Por. aparát *BSLK* na príslušnom mieste a *BSELK* (s. 71).

⁷⁷ Sčasti preklad L1/1531, sčasti (najmä v čl. 4-6 a 28) vychádza z L2/1531 s výraznými redakčnými úpravami Melanchtona. Velmi podrobne PETERS (1997, s. 198-254).

⁷⁸ *Variata prima* má upravené čl. 4, 5, 6, 12, 13, 15, 19 a 20, pričom čl. 4 až 6 sú zásadne prepracované. KOLDE in MÜLLER (1907, s. XXIII), NEUSER (1987, s. 17), *BSELK* (2014, aparát na príslušnom mieste a text v *QuMI*).

⁷⁹ V porovnaní s N1/1531 výrazne prepracovaný predhovor a čl. 1-6, 12, 13, 15, 18, 20, 23-28 (PETERS 1997, s. 254-271).

⁸⁰ *Variata secunda* má upravené poradie článkov v druhej časti (24, 22, 25, 26, 23, 27, 28). Nanovo sú spracované články (v poradí podľa 1. vydania) 2, 4-6, 15, 20-23, 25 a 26 a aj iné články (napr. 10, 24) sú výrazne zmenené. NEUSER (1987, s. 17), *BSELK* (s. 74).

⁸¹ Oproti L2/1531 drobné zmeny na úrovni slov, viaceré tlačové chyby (PETERS 1997, s. 168-174). Niekedy býva označované ako vydanie 1535-1540.

⁸² Oproti N2/1533 má rozsiahlejší doplnok na konci čl. 24-26. Základ všetkých ďalších wittenberských vydaní v nemčine do r. 1560 (PETERS 1997, s. 278-283).

⁸³ V porovnaní s N3/1540 obsahuje najmä opravy tlačových chýb a štylistické zmeny (PETERS 1997, s. 284-286).

⁸⁴ *Variata tertia* má oproti *Variate secunde* prepracované články 23 a 28; por. NEUSER (1987, s. 17), *BSELK* (s. 74). Zoznam rozdielov podáva HEPPE (1855, s. 640-649).

⁸⁵ Nevychádza z L3/1540, ale L2/1531; zmeny sú drobné, na úrovni slov s viacerými tlačovými chybami (PETERS 1997, s. 174-179). Niekedy býva označované ako vydanie 1541-1542.

⁸⁶ Text N/1580 v 1. nemeckom vydaní *Knihy svornosti* vychádza z rukopisu v mohučskom archíve (k nemu por. pozn. 58); upravuje ho však jazykovo a obsahuje aj množstvo rozdielov: či už úprav podľa N1/1531, tlačových chýb alebo vlastných čítaní (por. TSCHACKERT 1901, s. 60-61).

⁸⁷ Vydanie sa stretlo s veľkou kritikou za zvolené texty *AV* a *OV*, tlačové chyby, ako aj za Osiandrov preklad *Formuly svornosti*. Označuje sa preto za súkromné vydanie N. Selneckera, a za *editio princeps* latinskej *Knihy svornosti* sa považuje až vydanie z r. 1584. Por. *BSELK* (s. 5 a 1178) a PETERS (1997, s. 188).

⁸⁸ Por. pozn. 61 a BORNKAMM (1956).

⁸⁹ Por. pozn. 61.

⁹⁰ Na základe nálezu rukopisov neznámych vydavateľovi *BSLK* (1930) bol vo vydaní *BSLK* r. 1952 prepracovaný najmä kritický aparát k latinskému textu *AV*; por. *BSLK* (1979, s. IV) a BORNKAMM (1956, s. 6). V texte samotnom sú menšie úpravy, najmä v pravopise a interpunkcii.

Preklady a ich charakteristika

V analýze samotných textov budeme vzhľadom na ich veľký rozsah a na množstvo vydaní porovnávať vydania AV a OV na vybraných miestach. Pri AV to je text 1. a 20. článku, pri OV Predhovor a články 1 a 2.1-5. V oboch textoch robíme *ad hoc* sondy aj na iných miestach.⁹¹

Keďže AV aj OV sú vieroučné texty, pri hodnotení sa zameriavame aj na jeho vernosť či presnosť, resp. vhodnosť interpretácie pôvodného textu. Poznávame, že niektoré typické znaky starších prekladov, ktoré by boli v súčasnom preklade neakceptovateľné, boli bežnou prekladateľskou praxou svojej doby (napr. hromadenie synonym, typické pre preklady zo 16. storočia OVxvi a AV1576).⁹²

Pri prekladoch osobitne skúmame aj adaptácie biblických citátov a v prípade OV aj spôsob vysporiadania sa s gréckymi vsuvkami a ojedinelými hebrejskými výrazmi.

OVxvi – zabudnutý rukopis českého prekladu *Obrany*

Existencia rukopisu českého prekladu OV zo 16. storočia (► Obr. 8 a 26) nebola doteraz v českej a slovenskej odbornej diskusii o OV známa,⁹³ ale zmienky o ňom zverejnil už SALIG (1730), ktorý ho podľa označenia vo wolfenbüttelskej knižnici⁹⁴ pokladá za poľský preklad OV,⁹⁵ a WEBER (1784), ktorý uvádza argumenty ďalších bádateľov, že ide o český preklad.⁹⁶ Polemika o jazyku dokumentu pokračovala aj v 20. storočí,⁹⁷ preklad je však jednoznačne český.⁹⁸

PREDLOHA: Preklad je vyhotovený z druhého latinského vydania L2/1531, podobne ako väčšina ostatných dobových prekladov OV.⁹⁹

⁹¹ Porovnanie textov iba na vybraných pasážach je najväčšou limitáciou tejto práce a úplné porovnanie by samozrejme mohlo priniesť nové poznatky alebo upraviť niektoré závery.

⁹² Por. LEVÝ (1957, s. 23-50) a ZEMENOVA (2012). K amplifikácii v humanistických prekladoch uvádza Levý (s. 30-31): »Zvláště příznačné pro humanistického překladatele je rozšiřování textu, nejčastěji používáním slovních dvojic místo výrazu jednoho. [...] [napr.] »esto hilar animo« – »buď vesel a nechtěj se rmutiti«. [...] současně upozorňuje J. Vilikovský i na vliv středověkých poetik a rétorik, u nás zvláště Galfreda de Vinosalvo, v jehož Nové poetice se výslovně praví: »Užiješ-li jediného výrazu, jest to jako prvotní, neztvárněná látka; připoj k němu druhý a toto připojení dá mu tvar.« I pro studie o autorech českého humanismu platí připomínka H. Larwilla: »A tak se stále vyčítá jakási stylistická rozvláčnost každému z autorů 16. století, když jsou individuálně studováni, kdežto ve skutečnosti, jde-li vůbec o nedostatek (což je sporné), pak jde o nedostatek, který každý z autorů této epochy chtěl mít. Neboť bez jisté mnohomluvnosti (»šíře« a »bohatství«, jak říkal Seyssel) výrazu, byli by na autora pohlíželi svrchu, že má styl »holý« a bez »ozdob«.« Ide však o typický znak svetských prekladov; pri biblických prekladoch sa prekladateľské dodatky pre odlišenie vyznačovali kurzívou, zátvorkami alebo menším písmom (por. LEVÝ 1957, s. 42).

⁹³ LEŠKA (C1898, s. IX) nepozná starší preklad OV; VÍZNER (C1992, s. 12) pozná len Leškov preklad OV. WERNISCH (C2006, s. 84) vie o Puchauerovom úmysle preložiť AV, OV a *Loci communes*, ale »pokud bylo dílo vůbec provedeno, ztratilo se pod tlakem cenzury – ale možná, že jím byl podloměn hned úmysl«.

⁹⁴ U Saliga označená »W. B.«, dnes Herzog August Bibliothek, skrátene ďalej HAB.

⁹⁵ Uvádza označenie »W. B. 66. MSt. fol.«, nápis vzadu (»hinten drauf«) »Confessio Auguftana Polonice« a podľa citovaného incipitu »Przedmluwa, Apologia, to gest obrana Confessy Auffpurske Filipp Melanthon poboznemu Cztenarzi Zdrawy Zada« usudzuje aj bez znalosti jazyka, že ide o OV a nie AV, ako je označené (SALIG, 1730, s. 713, pozn. n). Rukopis sme našli na základe Saligovej a Weberovej referencie; súčasná signatúra je Cod. Guelf. 66 Aug. 2°.

⁹⁶ Argumentácia sa opiera len o prepis názvu, nie o samotný dokument. WEBER (1784, s. 252) uvádza relevantný Haseho argument: »Kein Wort entfcheidet fo fehr als Cztenarzi, der Lefer, welches auf polnisch Czyteńnik heift.«

⁹⁷ »[A] hand written note in our printed catalogue refers to the observation of Prof. Emil Skála made in 1992 says that it is Czech. Another note made by M. Kahan in 1972, however, says th[at] it is Polish.« E-mail Christiana Heitzmanna (HAB Wolfenbüttel) autorovi 4. 1. 2022. Katalóg samotný (HEINEMANN 1898) rukopis označuje za »die Augsburgische Confession in polnischer Sprache« s poznámkou k väzbe: »Nach durchschimmernden Buchstaben zu schliessen, ist es eine polnische Urkunde.« Je zaujímavé, že rukopis sa nespomína v novších prehľadoch slovanských rukopisov v nemeckých knižniciach (GÜNTHER, 1960; MATTHES, 1990 – aj keď oba zoznamy uvádzajú iné slovanské rukopisy z wolfenbüttelskej HAB); to mohlo prispieť k tomu, že rukopis zostal v odbornej diskusii o OV neznámy.

⁹⁸ Porovnaj napr. prepis vybraných úryvkov v *Prílohe 1*, s. 81-82.

⁹⁹ Iné dobové preklady používali ako východisko pre preklad nasledovné typy textu (por. NEUSER, 1987): anglický preklad AV L2/1531, OV L2/1531 (vyd. 1536, NEUSER č. 20); francúzsky preklad AV L3/1540 (vyd. 1541?, 1542/43, 1566, NEUSER č. 26, 29, 82), AV L4/1542 (vyd. 1561, NEUSER č. 60); holandský preklad AV L4/1542, OV L2/1531 (vyd. 1558, NEUSER č. 45), AV N2/1533 (vyd. 1563, NEUSER č. 72), AV L4/1542, OV L2/1531 (vyd. 1566, NEUSER č. 83), AV L1/1531, OV L1/1531 (vyd. 1567, NEUSER

Datovanie do 16. storočia vychádza z kombinácie nasledovných skutočností:

- je tak datovaný v novšom katalógu knižnice,¹⁰¹
- používajú sa v ňom digrafy *rz* (ř), *cž* (č), *cz* (c), *ie* (ě), *ij* (i) typické pre staršie obdobie,¹⁰²
- ide o preklad latinského textu založeného na L2/1531, namiesto ktorého sa od r. 1584 začal vydávať text založený na L1/1531.¹⁰³

Ďalšie informácie pre spresnenie datovania by mohol poskytnúť nález nových relevantných archívnych dokumentov, paleografický a jazykový rozbor rukopisu, analýza väzby a v ideálnom prípade aj priame datovanie pomocou izotopu ¹⁴C.

Aj keď rukopis neobsahuje meno prekladateľa, považujeme za pravdepodobné, že ide o Puchauerov preklad *OV*, známy z dobovej žiadosti o jeho vydanie (viď časť *Preklady Sigmunda Puchauera a Prílohu 3*, s. 85-88).¹⁰⁴ Pokiaľ je prekladateľ Puchauer, preklad vznikol do r. 1580.¹⁰⁵ Menej pravdepodobná je možnosť, že prekladateľom je Zygmond Zýga (viď časť *Preklady Zygmonda Zýgu*).¹⁰⁶ Považujeme za nepravdepodobné, že by bol prekladateľom J. Kamenický, autor *AV1576*, keďže sa preklad *OV* nespomína v dobových dokumentoch viažucich sa na *AV1576* (por. *Prílohu 2*, s. 83-84) a preklad citátu z *AV* v čl. 2.2 *OV* nenadväzuje na *AV1576*.¹⁰⁷ Na druhej strane má štýl prekladu *AV1576* a *OVxvi* veľa podobných znakov¹⁰⁸ a hlbší výskum lexiky a štylistiky by mohol bližšie osvetliť, či táto podobnosť poukazuje na jedného autora *AV1576* a *OVxvi*, alebo ide len o zhodu okolností alebo o v tej dobe typické znaky prístupu k prekladu.

CHARAKTER PREKLADU: Preklad je väčšinou vecne správny, s dobrým pochopením zmyslu latinského textu.¹⁰⁹ Typické sú časté prekladateľské dodatky priamo v texte,¹¹⁰ najčastejšie krátke opisné preklady a pleonazmy alebo doplnenie kontextu,¹¹¹ niekedy dlhšie interpretačné

»LXVI. Przedmluwa: Apologia, to gest obrana Conffesy Auffpurfké: Ift die Augfpurg. Confeffion mit d[er] Apologia. Polonicé.« V knižnici je rukopis zaradený do skupiny augustovských rukopisov, ktoré zozbieral vojvoda August II. Braunschweig-Wolfenbüttelský (1579-1666); k týmto rukopisom por. HEINEMANN 1890, s. VI-XI. V Heinemannovom katalógu žiaľ pri rukopise chýba proveniencia a jeho história.

¹⁰¹ HEINEMANN (1898, s. 338, č. 2640).

¹⁰² Aj keď digrafy sa v písárskej praxi používali aj v 17. storočí, ich použitie v 16. storočí je pravdepodobnejšie.

¹⁰³ Nie je síce vylúčené, že aj v 17. storočí mohol byť preklad založený na staršom výtlačku latinskej *OVxvi* s textom L2/1531, konsenzus po r. 1584 však už za autentický text *OV* považoval vydanie L1/1531 (PETERS, 1997, s. 180), preto nie je pravdepodobné, že by prekladateľ použil iný východiskový text.

¹⁰⁴ Rukopis *OVxvi* je napísaný písmom výrazne odlišným od Puchauerom vlastnoručne napísaných záverečných riadkov s podpisom v listoch *Pr1580* a *St1583*; je však dobre možné, že bol vyhotovený profesionálnym písařom.

¹⁰⁵ R. 1580 žiada o súhlas s tlačou a predajom s tým, že o šírenie prekladu sa pokúšal už skôr (por. pozn. 29).

¹⁰⁶ Celkový prístup prekladateľa k prekladu *OVxvi* je značne odlišný od Zýgovho prístupu v jeho známom preklade Lutherovho *Kázánij* (por. pozn. 42), ktorý analyzovala ZEMENOVA (2012). Aj keď v tomto prípade ide o preklad z nemčiny, nič to nemení na celkovej charakteristike: ide o verný preklad bez množstva prekladateľských doplnkov, ktoré sú typické pre *OVxvi*.

¹⁰⁷ Aj keď je v čl. 2.2 *OV* citát z nemeckej verzie *AV*, obsahovo nie sú na tomto mieste *AV* také rozdiely medzi nemeckým a latinským znením, aby sa nedal využiť preklad *AV* z latinčiny, pokiaľ by prekladateľ *OVxvi* mal *AV1576* k dispozícii.

¹⁰⁸ Napr. časté používanie prekladateľských dodatkov, vcelku dobré vystihnutie zmyslu latinského textu, *ad hoc* preklad biblických citátov.

¹⁰⁹ Zo všetkých prekladov (*OV1880/OV1898*, *OV1992*, *OV2006*) najlepšie vystihuje pôvodinu napr. v pasážach tak označených v pozn. 300 a 491.

¹¹⁰ Pre názornosť ich v ukážke textu v *Prílohe 1*, s. 81-82, označujeme jemne modrým podfarbením.

¹¹¹ Napr. v P1 [P = Predhovor] (f. 1^r) »adornaverunt« prekladá »sepfali a prziftrogili«; v P2 (f. 1^r) »žadali Welebnosti Czyfarzŕke« (lat. »rogaverunt«); v P2 (f. 1^r) »ŕe tak welike rozepzre, totiž, naboženftwi, wiry krzeftianŕke [...] dotyczŕe« (lat. »quae ad religionem [...] pertinet«); v P3 (f. 1^r) »przatełŕke gednaniŕ a krzeftianŕke fpokogeniŕ« (lat. »pacificatio«); v P4 (f. 1^r) »aby czafto gmenowanau Conffutaczy przigali, a kniŕ powoliliŕ« (lat. »ut [...] assentirentur confutationi«); v P4 (f. 1^r) »Człanky, wiry gegich krzeftianŕke« (lat. »articulos«); v P10 (f. 1^r) vsůva »w Auffpurczŕe«; v P11 (f. 1^r) »W takowych welikych a znamenitych rozepzrech, z strany naboženftwi a wiry krzeftianŕke« (lat. »in his controversiis«); v P11 (f. 1^r) »bezewffy przekaŕzky fnadniegiŕ« (lat. »facilius«); v P15 (f. 2^r) »o Swatem Ewangelium, Pana a Spafytele naffŕeho Geŕziffŕ Kryfta« (lat. »de evangelio Christi«); v nadpise pred čl. 1 (f. 2^r) dopłňa »Auffpurŕke«; v čl. 1.1 (f. 2^{r-v}) prekladá probant »schwalugi a ftwrzugijŕ«; v čl. 2.3 »neb fwietle prawime« (lat. »dicimus enim«); v čl. 2.3 (f. 3^r) »ŕkaŕzenou przirozenau ŕadofŕt a nachylnoft« (lat. »concupiscentiam«); v čl. 2.4 (f. 3^r) za »weykład« vsůva »o hrzichu a padu prwotnim przirozenym«; v čl. 2.4 (f. 3^r) »tohoto czaftu nyniegffih« (lat. »hoc tempore«).

vsuvky¹¹² a občas aj doplnenia v rozsahu viet.¹¹³ Rovnako do textu vkladá vysvetlivky.¹¹⁴ Občas neprekladá kratšie úseky originálu.¹¹⁵ Volný preklad,¹¹⁶ parafráza¹¹⁷ alebo nesprávny preklad¹¹⁸ nie sú časté.

Rukopis obsahuje najmenej dva druhy korektúr:

- C1: rovnakým písmom aj atramentom ako hlavný text – napr. škrtnutie nadbytočného textu¹¹⁹ alebo doplnenie omylom vynechaného textu na okraji so značkou »#« v texte,¹²⁰
- C2: inou rukou, iným písmom a svetlejšim hnedým atramentom, zjavne doplnené neskôr – podčiarknuté¹²¹ alebo prečiarknuté¹²² časti textu; alternatívne znenie na okraji alebo priamo nad pôvodným textom¹²³ a hojné korektorské znaky na okraji: »+«,¹²⁴

¹¹² Napr. v P1 (f. 1^r) dopĺňa »kteraužby [naffi Conffeffsy] zahanbiti, przemoczy, a zawrtczy chtieli«; v P6 (f. 1^v) vsúva »kracze, yakż w nahle byti mohlo«. Por. aj pozn. 121 so vsuvkami, ktoré podčiarknutím označil už korektor C2.

¹¹³ Napr. v P17 (f. 2^r): »a na ruby obratily, że fau lyde, o Swatem Ewangeliu żadne prawe znamofti nemiely, Nebe a Sprawedliwofti wiry, wflicznij kostelowe, klaffterowe, wfieczky Sfkoly, kolege ktomu wfieczky knihy Theologuw nowych, przedtim niem[...] [?] byli, pokanij nikdeż prawie newywczowaly.« V čl. 2.1 (f. 2^v): »Timo lftnym a podwodnym wykładem, zrzedednie fe pronaffegj, że newierzi a nedrżi o hrzichu a padu prwotnim, wniemżto fe wflicznij lyde pocżinagij a rodij.« (lat. »Igitur negant esse culpam originale.«)

¹¹⁴ Napr. názov diela prekladá »Apologia, to gefť obrana Conffeffsy Auffpurfke« (lat. »Apologia confessionis«); v P1 (f. 1^r): »Conffeffsy, to gefť Wyznanij wiry« (lat. »confessio«) a »Conffutaczy, to gefť, odpowied odpornau« (lat. »confutatio[nem]«).

¹¹⁵ Napr. v čl. 1.2 (f. 2^v): »et sentimus«; v čl. 2.2 (f. 2^v): »haec absolvet nos suspicione novitatis«; v čl. 2.3 (f. 3^r): »natos«; v čl. 2.4 (f. 3^r): »in scholis«. Por. aj pozn. 126 pre nepreložené miesta označené na okraji korektorom C2.

¹¹⁶ Napr. v P14 (f. 1^v): »mi [...] do rukau prziffła, kterauzto cżta« (lat. »vidi«); v P17 (f. 2^r): »k naprawie prziwedeno« (lat. »patefacti et illustrati«); v P17 (f. 2^r): »bludnymi a Modlarzkymi fmyfflenkami« (lat. »periculosus opinionibus«); v P19 (f. 2^r): »bratrfkau« (lat. »piam«); v čl. 2.2 (f. 2^v): »że o hrzichu a padu prwotnim a przirozenem dobrze fmeyfłime a prawie wczime« (lat. »nos nihil absurdi de hac causa docere«).

¹¹⁷ Napr. v čl. 2.2 (f. 2^v): »Przedkem porzadnie ted polożime, o hrzichu a padu prwotnim, Słowa wzata, z naffy Conffeffsy, yazykem Niemeczkym fepłane, kteraż takto zniegij.« (lat. »primum petimus, ut inspiciatur germanica confessio«); v čl. 2.4 (f. 3^r): »s weykładem, wcziteluw Starych« (lat. »cum usitata ac veteri definitione«).

¹¹⁸ Napr. v P9 (f. 1^r): »Nadto weyfs, yakż fe neprawie pochlaubagi, zie naffy duwodne, pewne a prawe Conffeffsy, neymenffy gruntownij wieczy neodwozugij a neprzemahagij.« (lat. »tantum abest, ut nostras sententias per scripturas labefactaverint«); v P11 (f. 1^r): »abych [...] przy giftem, wlaftnim a prawem wczenj Słowa Bożiho ftal« (lat. »ut [...] retinerem formam usitatae doctrinae«); v P18 (f. 2^r): »mnoha swiedecztyw« (lat. »publica testimonia«); v čl. 2.1 (f. 2^v): »ale wyłożenij a wyfwtienij naffe [...] chytrze przewrtczy [= převrci] chtiegij« (lat. »reprehendant tamen definitionem«; správne Vizner »napádajú našu definíciu«); v čl. 2.1 (f. 2^v): »nenij« (lat. »negant«); v čl. 2.2 (f. 2^v): »fplozenij« (nem. geborn); v čl. 2.3 (f. 3^r): »Nepochybugem, že wfliczki dobrzy a pobożnij, tento nafs wykład, yako profty a wlaftnij oblybugij, a kniemu prziftupugij« (lat. »Bonis viris quidem arbitramus nos satis purgatos esse«; korektorom C2 označené »+« aj »a«).

¹¹⁹ Napr. v P5 (f. 1^r, r. 3) je prečiarknuté gramaticky nevhodné »gij« (= jí).

¹²⁰ Napr. v P13 (f. 1^v) dopĺňa na okraji preklad vynechaného »quos, ut debeo, venero« »[kte]reż tak yakż flu-|[fffi] mam w pocztiwoftj«. Začiatocné písmená oboch riadkov chýbajú kvôli orezaniu strán pri väzbe (por. pozn. 580). Rovnaký prípad je na f. 29^v (čl. 4.180A) a 89^v (čl. 12.146). Na f. 141^r (čl. 24.23) je na okraji týmto spôsobom doplnená interpretačná vysvetlivka.

¹²¹ Podčiarknutím sú označované tak vsuvky, ako aj problematický preklad; napr. vsuvka v P8 (f. 1^v) »a wnicz obratily«; v P10 (f. 1^v) vsuvky »poniewadż gfem ginych przy fobie nemieli« a »domniwage fe, że bychom fe knj znati nefmieli«; v P17 (f. 2^r) celá vedľajšia veta »że potomczy ginacze o nas fmyffleti a fauditi budau, než protiwniczzy naffy«, ktorá je však kombináciou prekladu a dodatkov (lat. »[et speramus] aequiora de nobis iudicia posteritatis fore«); v P17 (f. 2^r) volný preklad »k naprawie prziwedeno« (lat. »patefacti et illustrati«); na konci P19 (f. 2^r) doplnené »Amen.«; v čl. 2.1 (f. 2^v) nesprávny preklad »kracze« (lat. »obiter«); v čl. 2.1 (f. 2^v) nesprávny preklad »gefť toliko hrzich neplnieni a necżinieni« (lat. »est culpa actualis«). Občas je však podčiarknutý aj korektný preklad – napr. v čl. 2.1 (f. 2^v) »ftwrzugij« (lat. »probant«); v čl. 2.3 (f. 3^r) »a sylu« (lat. »et vim«); v čl. 2.4 (f. 3^r) »podftata« (lat. »materiale«).

¹²² Napr. na konci P17 (f. 2^r) je v dlhej vsuvke »a na ruby [...]« prvá časť po »nemieli« podčiarknutá, druhá prečiarknutá (por. pozn. 113).

¹²³ Napr. v P17 (f. 2^r) je nad »[na] ruby« nadpísané »opak«.

¹²⁴ Pravdepodobne sa používa vo viacerých významoch a môže označovať z pohľadu C2 nevhodne

»a«¹²⁵
»s«,¹²⁶

ktoré sú používané značne nesystematicky a ich analýza by si zaslúžila hlbší výskum).

Spracovanie gréckych citátov je slabou stránkou tohto prekladu. Prekladateľ zjavne gréčtine dobre nerozumel a dlhšie citáty spravidla vynecháva úplne,¹²⁷ výnimočne ich prekladá.¹²⁸ Izolované grécke pojmy niekedy prekladá vecne správne¹²⁹ aj nesprávne,¹³⁰ niekedy vynecháva¹³¹ a ojedinele prepisuje do latinky.¹³² Niektoré vynechané citáty označil korektor C2.¹³³ Hebrejské výrazy neprekladá.¹³⁴

Biblické citáty sa nadržia dobových českých prekladov *Biblie* a sú prekladané *ad hoc*.¹³⁵

preložený text alebo nadbytočný text. Je použitý napr. v P2 (f. 1^r) pri riadku s textom »kterychž gest gim, pro vwarowani gisteho nebezpečenstwi nastawagiczgho«, ktorý vychádza z L2/1531 a chýba v L1/1531; v čl. 2.1 (f. 2^v) pri podčiarknutých nesprávne preložených »kratcze« (lat. »obiter«) a »geft toliko hrzich neplnieni a necžinieni« (lat. »est culpa actualis«), por. pozn. 121; v čl. 2.4 (f. 3^v) vedľa riadku, v ktorom je podčiarknuté slovo »podftata« (lat. »materiale«; tento pôvodný výraz je pripísaný aj nad slovom a na okraji je opäť *materiale* [...] a alternatívny preklad »korzen«). Niekedy je zmysel nejasný; napr. v čl. 2.1 (f. 2^v) a 2.3 (f. 3^v) je vedľa dobre preloženého riadku, v ktorom je podčiarknuté »ftwrzugij« (lat. »pro-bant«), resp. »a sylu« (lat. »et vim«), prípadne na miestach, kde sa síce napr. nachádzajú doplnky prekladateľa (P9 na f. 1^v, P19 na f. 2^v), ale nie je zrejme, prečo sú označené práve tieto riadky a nie mnohé iné.

¹²⁵ Označuje niektoré doplnky a vsuvky. Objavuje sa napr. v P1 (f. 1^r) pri dlhej vsuvke »to gest, odpowied odpornau [...] chtieli«; v P10 (f. 1^v) pri vsuvke »poniewadż gfem ginych przi fobie niemiel« a pri vsuvke »domniwage fe, że bychom fe knij znati nefimiely«; v čl. 2.1 (f. 2^v) pri vsunutej vete »Timto lftnym [...] rodij.« Por. aj pozn. 113.

¹²⁶ Väčšinou označuje miesta, na ktorých prekladateľ nepreložil časť originálu; napr. v P9 (f. 1^v) je takto označený riadok, na ktorom chýba preklad »retulimus enim bona fide«; v P17 (f. 2^v) riadok, na ktorom chýba preklad »quos maxime prodest exstare«; v čl. 2.1 (f. 2^v) riadok, kde chýba preklad »quam nos obiter recitavimus«. Na viacerých miestach je však význam opačný, teda označuje text, ktorý je nadbytočný a mal by sa vymazať – napr. v P17 (f. 2^v) dvakrát pri dlhej vsuvke »a na ruby [...]« (por. pozn. 113). Niekedy je význam nejasný, napr. v P1 (f. 1^r) hneď pod inou značkou »a«.

¹²⁷ Úplne vynecháva dlhšie grécke citáty v čl. 4.185 na f. 32^v (aj s lat. úvodom), 7.42 na f. 61^r (aj s lat. sumárom), 12.12 na f. 67^r, 24.8 na f. 138^r, 24.88 na f. 155^v (»Καὶ ποιήσων [...]«), 24.93 na f. 157^r (aj s lat. úvodom), 28.24 na f. 176^v. Pokiaľ latinská OV uvádza latinský preklad gréckeho textu, je v OVxi preklad z latinčiny (napr. v čl. 24.81 na f. 154^r a 24.88 na f. 155^v po dva citáty).

¹²⁸ V čl. 4.72 (f. 17^r) »ἀρχὴ ἡμῶν παντός« prekladá »początek ma mocz velikau«.

¹²⁹ Napr. v čl. 2.41,42,45 na f. 7^r »ἀδιάφορον« »wiecez przipadla«; v čl. 4.49 (f. 14^r) »λατρεία« »služba a poczta Božij«; v čl. 4.188 (f. 32^v) »ὀρθοτομεῖν« »rozumnie a oppatrnje rozdil čžiniti«; v čl. 4.335 (f. 49^v) »ἀντιστρέφον« »przewraczegi«; v čl. 4.362 (f. 51^r) »λογομαχία« »walky«; v čl. 7.23 (f. 57^v) »potestatem ἀνυπεύθυνον« »šam nadewffemi, neywietffj mocz miti ma«; v čl. 13.13 (f. 98^v) »ἐνθουσιασताί« »Entuzyaftowe«; v čl. 15.19 (f. 103^v) »ἴψαμ formam et πολιτείαν« »rzad a sprawa«; v čl. 15.22 (f. 105^r) »εὐταξία« »twarznoft«;

¹³⁰ Napr. v čl. 15.28,33 (ff. 105^v a 106^v) »ἐπιείκεια« »gifte miry« a »gifte miry a cyle«.

¹³¹ Napr. v čl. 7.34 (f. 59^v) vynecháva »Hoc est κρινόμενον in hac controuersia«; v čl. 7.43 (f. 61^r) vynecháva »τὸ ῥήτόν« vrátane kontextu »et vituperat Audianos [...] quam nos interpretamur«.

¹³² Osobitosti v prepise: η, ή a ει prepisuje itacisticcky »i« alebo »y« (napr. v čl. 24.81 na f. 154^r »Λεπτίτην« »Leptytnyn«, »Φήσει« »Ffifý« a »μή« »mi«); θ prepisuje niekedy chybnne ako »d« (napr. v čl. 24.81 »ἀνθρώπους« »andropus«), niekedy ako »t« (napr. v čl. 24.23 na f. 141^r »καθάρματα« »katarmata«); občas i prepíše ako »y« (napr. v čl. 24.81 »τινάς« »tynas«); »καί« prepisuje »ke« (napr. v čl. 24.81); σ medzi samohláskami prepisuje »z« (napr. v čl. 24.81 »πασών« »Pazon«). Prepis je niekedy skomolený (napr. v čl. 24.93 na f. 157^r »λογικὴ λατρεία« »Logiky pak a Latrya«).

¹³³ Napr. na mieste chýbajúcich citátov v čl. 7.42 na f. 61^r (znakom »+«), 12.12 na f. 67^r (znakom »*«) a 24.8 na f. 138^r (znakom »-«).

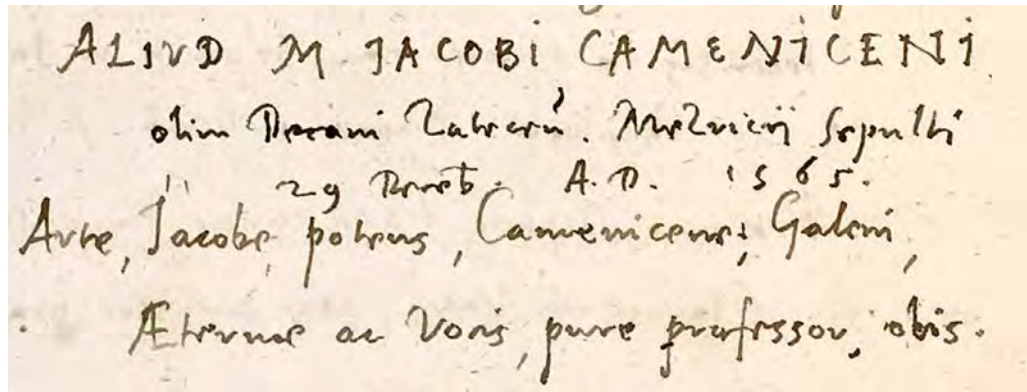
¹³⁴ V čl. 24.23 (f. 141^r) opisuje שׁוּא »flowo Židowfke« a »flowiczko Židowfke« bez prekladu; v čl. 24.84 (f. 155^v) vynecháva מִזְבֵּחַ, čím sa stráca citované odvodnenie pojmu »missa« od מִזְבֵּחַ a zostáva nezrozumiteľné »žie mffe flowe od oltarze«.

¹³⁵ Porovnali sme citáty v čl. 2.34 na f. 6^r (*Jer* 31,19, *Pis* 116,11); čl. 4.42 na f. 13^r (*Rom* 4,14); čl. 7.35 na f. 60^r (*Col* 2,16.17.20-23); čl. 12.94 na f. 80^r (*Ez* 33,11); čl. 15.8 na f. 101^v (*Gal* 5,4); čl. 24.22 na f. 140^v (*Hebr* 10,4.10); čl. 27.23 na f. 163^v (*Mt* 15,9); čl. 28.15 na f. 174^v (*Gal* 5,1) so znením reprezentatívneho výberu biblií Padeřovskej, Pražskej (1488), Melantrichovej (1549) a Kralickej (1579-1594; 1613), pričom sme nenašli systematickú zhodu ani podobnosť so žiadnym z týchto prekladov. Citát z *Gal* 5,1 sme porovnali aj s ostatnými prekladmi zmienými v pozn. 174. Rovnako sa vyššie uvedené citáty z *Mt*, *Gal*, *Col*, *Hebr*, ktoré sú použité aj v AV, líšia od prekladov v AV1576. Charakteristické odlišnosti od ostatných prekladov (zvýrazňujeme ich kurzívou) vznikli niekde inou interpretáciou latinského textu, niekde aj pre odlišnosť

AV1576 (> Obr. 10)

Obr. 9: Záznam s nesprávnym dátumom pochovania J. Kamenického (29. 12. 1565) v rukopisnom zborníku Jana Rosina Žateckého. Prevzatý bol do Lupáčovho *Historického kalendára* z r. 1584 a podľa neho používajú tento dátum viacerí autori až do súčasnosti. Chronogram vo forme elegického dvojveršia znie:

»Arte, IaCobe, potens,
CaMenICene, gaLenI, ||
æternæ aC VoCIs,
pVre professor, obIs.«
Rajhrad: Benediktinské opatství, sign.
R 583; D/K.I.a.19.

latinského textu *OV* od *Vulgáty*. Sú zrejme napr. v citátoch z *Ier* 31,19: »yakž gfy mi vkaZal a znamo včZinil [prekladateľský dodatok, lat. »Postquam ostendisti mihi-], bil fem *luno* [ostatné preklady »bedra-, lat. »femur-] fwe«; *Ps* 116,11: »Rzekl fem przi odchodu [lat. »in excessu-] fwem«; *Rom* 4,14: »Kdyby diedicZtwj bylo z Zakona [lat. *OV*: »Si ex lege esset hereditas-; *Vulgáta*: »Si enim qui ex lege heredes sunt-], wira-by byla daromna, a zafllybenj by bylo shlazenø.«; *Col* 2,20,23: »naleZky dielate [lat. *OV*: »decreta facitis-; *Vulgáta*: »decernitis-] [...] w zbytecZnofti a poniženøfti [lat. »in superstitione et humilitate-]«; *Ez* 33,11: »Pan [lat. *OV*: »Dominus-; *Vulgáta*: »Dominus Deus-] [...] hrZiffnika [lat. *OV*: »peccatoris-; *Vulgáta*: »impij-]«; *Gal* 5,1: »aniž fe Ghu fluzebnofti znøwu poddaweyte [lat. *OV*: »subiciamini-; *Vulgáta*: »nolite ... contineri-]«.

¹³⁶ Alena Mezeřícká z Lomnice (1540-1610), v tej dobe už dvojnásobná vdova, výrazná podporovateľka nemeckej reformácie na Morave. Jej prvý manžel bol pán Zikmund Heldt z Kementu († 1564), druhý manžel pán Václav Berka z Dubé († 1575). Por. BURIAN (1976).

¹³⁷ V českej a slovenskej diskusii figuruje doteraz napospol ako anonymný preklad, por. úvody k všetkým vydaniam *AV*, vrátane najnovších.

¹³⁸ LOESCHE (1915, s. 198-199, pozn. 92) udáva neúplnú signatúru, LOESCHE (1923, s. 296) neúplnú signatúru s preklepom. Správna signatúra je Hauptstaatsarchiv Dresden, fond 10024 Geheimer Rat (Geheimes Archiv), sign. Loc. 8302/3, ff. 63^r-64/2^v. Loesche podáva stručný sumár oboch žiadostí, BURIAN (1982a) aj krátke úryvky z Haliaeovej latinskej žiadosti. Celý text podávame v *Prílohe 2*, s. 83-84.

¹³⁹ Kňaz podobojí, r. 1551 pražským utrakvistickým konzistóriom odvolaný a uväznený. Magister teológie vo Wittenbergu r. 1552, neskôr pôsobil ako lekár v Prahe, opäť pôsobil v cirkvi a opäť uväznený 1559. Následne pôsobil v Prahe ako lekár (ako prvý popísal žľové kamene), stále však bol napádaný ako ženatý kňaz. Asi r. 1567 odchádza na Moravu, asi od 1572 dekan vo Veľkom Meziříčí. K jeho pohnutému životu pozri GELLNER (1936, s. 336-339), ŘÍČAN (1963, s. 246-247), BURIAN (1975) a BURIAN (1982a, s. 67-78).

¹⁴⁰ Zomrel po 25. 9. 1574, kedy napísal závet, a pred 15. 11. 1574 (GELLNER, 1936, s. 338).

¹⁴¹ Kamenického kaplán v Žatci od r. 1549, dekan v Mladej Boleslavi (1550), r. 1555 je medzi 200 kňazmi vykázanými cisárom pre teologické postoje z krajiny. Návrat z nemeckého exilu najneskôr 1560, asi od r. 1573 Kamenického kaplán vo Veľkom Meziříčí. Pozri BURIAN (1982a, s. 79-89), HREJSA (1938) uvádza podobu mena »Hakeus«, podľa zrejme chybného prepisu v *AUF* XIV, f. 267^r.

¹⁴² LOESCHE (1923, s. 296) poznamenáva, že vydanie financoval Haliaeus (»auf Haliceus' [I] Kofthen gedruckt«), čo nemá oporu v nám známych dokumentoch.

¹⁴³ Simonius bol v tej dobe kurfirstským profesorom na univerzite v Lipsku, ako osobný lekár spre-vádzal kurfirsta od konca septembra 1575 aj na ríšsky snem v Regensburgu. V auguste 1575 Simonius píše kurfirstovi, že chce najprv »seinen Patienten, Herrn Siegmund Freiherrn von Meseritz in Mähren, der gegenwärtig in Annaberg weilt, besuchen« (LUDWIG 1909, s. 239); predpokladáme, že išlo o syna pani Aleny Mezeříckej z prvého manželstva Zikmunda († 1581, por. BURIAN 1976, s. 228); pani Alena svoj list kurfirstovi v novembri 1575 píše rovnako v Annabergu. Toto by vysvetľovalo väzbu medzi p. Alenou a S. Simoniom. K lipskému Simoniovmu pôsobeniu referuje podrobne LUDWIG (1909).

¹⁴⁴ Listy A. Berkovej a S. Haliaea sú v plnom znení v *Prílohe 2*, s. 83-84.

PREDLOHA: Podľa titulného listu bol preklad vyhotovený »z latinšského originalnij^o exempláře«. Použitý typ textu je L2/1531, ako bude zrejmé z rozboru nižšie.¹⁴⁵ Niektoré krátke vsuvky sú však prevzaté z nemeckého znenia.¹⁴⁶

PREKLADATELSKÁ METÓDA: Vydavatelia zdôrazňujú, že ide o verný preklad.¹⁴⁷ V skutočnosti sú často úsporné a stručné latinské formulácie pri preklade rozšírené vysvetľujúcimi vsuvkami, či už pre lepšiu prístupnosť čitateľom, alebo ako interpretácia prekladateľa.¹⁴⁸ Tieto prekladateľské dodatky zahŕňajú tak drobné spresnenia oproti originálu,¹⁴⁹ doplnenie kontextu,¹⁵⁰ zosilnenie textu,¹⁵¹ doplnenie ustálených¹⁵² a zdvorilostných¹⁵³ formulácií, rozvinutie,¹⁵⁴ reinterpretáciu,¹⁵⁵ ale aj rozsiahlejšie vsuvky.¹⁵⁶ Veľmi časté sú nadbytočné pleonazmy.¹⁵⁷ Odborné a abstraktné pojmy často prekladá Kamenický opisne.¹⁵⁸ Len výnimočne označuje vlastný dodatok zátvorkami.¹⁵⁹ Celkovo tvoria tieto prekladateľské dodatky asi štvrtinu textu.¹⁶⁰

Na príklade čl. 10 a 20.1 ilustrujeme kurzívou množstvo doplnení pri preklade: »0 Wečeři Páně včij / že tu na Wečeři Páně / Tělo a Krév Pána naſſe^o Gezu Kryfta / práwě přítomné ſau / a poživagickým Wečeře Páně / že ſe podawagij. Na odporu ſau ſewſſemi ginak včicími.«¹⁶¹ – »Wtomto

¹⁴⁵ K charakteristickým pasážam na rozlíšenie vydání latinského textu por. pozn. 272 a diskusiu o Tranovského úpravách v AV1620 v pozn. 187-196.

¹⁴⁶ Niektoré príklady sú uvedené v pozn. 325.

¹⁴⁷ Slovmi »wěrně a vpríjmě přeložená« na titulnom liste. Podobne ho charakterizujú S. Haliaeus a A. Berková: »illam [...] diligenter et fideliter transtulit« a »dreulich [= treulich] in Bemische sprach gebracht und transferirt«; por. *Prílohu 2*, s. 83-84.

¹⁴⁸ Vsuvky v čl. 1 sú vyznačené v *Prílohe 6*, s. 91-92. Z čl. 20 v ďalšom texte vyberáme len typické príklady. K tomuto prekladateľskému prístupu por. pozn. 92.

¹⁴⁹ Často vsúva napr. prídavné mená (»yakýfý«, »znamenitý«, »žádný«), zámená (»gegich«, »mý«, »od nás«, »v tom«, »k těm«, »fobě«, »fwé«, »wffij«), príslovky (»welmi«, »pofawád«, »wždy«, »hned«, »giž«, »opět«, »toliko«, »wřkutku«, »nikterakž«), častice (»totiž«, »také«), spojky (»protož«, »yako«, »nebo«).

¹⁵⁰ Napr. vsunutie »ztohto tak kratičkého předloženíj« v čl. 20.35 (f. B5^v); doplnenie mena Platina na »Platina Hyftoricus« v čl. 23.2 (f. C2^v).

¹⁵¹ Napr. v čl. 20.5 (f. B2^v) »přediwne nafkrz hned a hluboké« (lat. »mirum«).

¹⁵² Napr. v čl. 20.2 (f. B2^v) »fkutkové dobřj« a »Pánu Bohu« (lat. »opera a Deo«); v čl. 20.9 (f. B3^v) »Bůh Otec« (lat. »pater«); v čl. 20.10 (f. B3^v) »Pána Gezu Kryfta« (lat. »Christi«); v čl. 20.12 (f. B3^v) »S[wa-těh]o Pawřa« a »Swatých Otců« (lat. »Pauli« a »patrum«).

¹⁵³ Napr. v čl. 20.10 (f. B3^v) »takto geft ráciř promřuwiti« (lat. »dixerit«).

¹⁵⁴ Napr. v čl. 20.14 (f. B3^v) »y ginde ná rozličných mijřtech / w Knihách fwých« (lat. »et alibi«); v čl. 20.22 (f. B4^v) »přeftraffená / a yako zděffená hřijchy lidřká fwědomij« (lat. »pavidis conscientii«); v čl. 20.25 (ff. B4^v-B5^v) »yako něyakého vhlwnijho fwého nepřijtele« (lat. »tamquam hostem«); v čl. 20.33 (f. B5^v) »na pohankých Mudrcých« (lat. »in philosophis«).

¹⁵⁵ Napr. v čl. 20.25 (f. B5^v) »gměna geho« (lat. »eum«).

¹⁵⁶ Napr. v čl. 20.3 (f. B2^v) »a ktěm podobné ſkutky wykonáwali / lid ſpofntný napomijnali y přijdrželi« (lat. »et similia«); v čl. 20.23 (f. B4^v) »Napomnag ſe pořřuchači / y wfficknj ginij lidě / aby tomu ſe wyučowali« (lat. »Admonetur etiam homines«); v čl. 20.37 (f. B6^v) »neffaffij Křijže / a wzřožených y dopuffěných na ſe wtrpnoftij« (lat. »non tolleratur crucem«).

¹⁵⁷ Napr. »scripta« prekladá »Knihy a ſpřowé« (čl. 20.2, f. B2^v); »altissimum ſilentium fuiſſe« prekladá »ani téměř zmijny nebřwařo / ale owřem mlčenijm ſe toho pomijeřo« (čl. 20.8, f. B2^v); »Principio« prekladá »Předkem a neyřrwé« (čl. 20.9, f. B2^v); »consequimur« prekladá »dochazýme a nabywáme« (čl. 20.9, ff. B2^v-B3^v); »ad illud certamen« prekladá »k pútce neb k bogi« (čl. 20.17, f. B4^v); »per vitam« prekladá »řkrz řiwot / a obcowánij« (čl. 20.20, f. B4^v); »est« rozvíja »geft a nacházý ſe« (čl. 20.23, f. B4^v); »errigit« prekladá »k powřtánij zaře pozdwihuge« (čl. 20.26, f. B5^v); »genitrix« prekladá »Matka a Rodička« (čl. 20.30, f. B5^v); »impellit [...] ad« prekladá »nutij / a yako mocý řéne k« (čl. 20.32, f. B5^v); »in omnes afflictionibus« prekladá »we wřfech trápeních ſauřenijch / y zámutých nařřijch« (čl. 21.3, f. B6^v). Por. aj pozn. 92.

¹⁵⁸ Napr. »cultus« prekladá »wymyřflená od nás pocta neb řřuřba« (čl. 27.37, f. E4^v), ale aj len »poc-ta« (čl. 28.48, f. F6^v); »praecepta; consilia« prekladá »Přikázanj Staré Zákona«; »rady a naučení nového Zákona« (čl. 27, f. E6^v).

¹⁵⁹ Napr. v čl. 20.8 (f. B2^v) vsúva »(že prawda geft)«; v čl. 20.16 (f. B3^v) v biblickom citáte »řřka«; v čl. 22.1 (f. B8^v): »Laykům (to geft wřfechněm lidem obecnijm / geftto wřřadu Kněřřkého na fobě ndrřij) [...]«

¹⁶⁰ Odhad podľa čl. 20, kde prekladateľské dodatky tvoria 25,8 % plnovýznamových slov výsledného textu prekladu.

¹⁶¹ Čl. 10 (f. A5^v); lat. »De coena Domini docent, quod corpus et sanguis Christi vere adsint, et distribuuntur vescentibus in coena Domini; et improbant secus docentes.«

(f. F6^r).¹⁷¹ Nesprávne tiež prekladá začiatok čl. 28.20 »Cum igitur de iuris dictione Episcoporum quaeritur«: »A protož když fe fkrz odpory vyhľadává wrchnost Biskupůw / a otázky fe děgij o mocy gich« (f. F3^r).¹⁷² Na hranici parafrázy a nesprávneho prekladu je napr. preklad vety »nostri de fide sic admonuerunt Ecclesias«: »Protož aby tomu lépe mohlo fe wyrozuměti. Yaké w Cýrkwjch naffijch fe otom naučenij y napomjnaniy děgij šířegj fe položij« (f. B2^v).¹⁷³

Pri biblických citátoch predpokladáme, že ich prekladal *ad hoc* bez systematického používania existujúceho prekladu.¹⁷⁴ Je to zrejme z piatich dubletov, ktoré sa v AV nachádzajú, pričom všetky sú preložené rôznym spôsobom.¹⁷⁵ Jedným z dôvodov môže byť, že latinské biblické citáty v AV sú často odlišné¹⁷⁶ od znenia *Vulgáty* (z ktorej vychádzajú staršie české preklady) a Kamenický sa pri preklade drží textu v AV.¹⁷⁷ Aj z iných príkladov je zrejme, že prekladá *ad hoc*.¹⁷⁸ Vo viacerých prípadoch je však možné nájsť relatívnu zhodu so staršími prekladmi.¹⁷⁹

¹⁷¹ TRANOVSKÝ (AV1620, s. 207) ho upravuje na »hřich w příhodě a w případnosti nějake k dalšjmu rozfauzenj a výpovědi zanechánj«; vhodne prekladá až BALTÍK (AV1880, s. 57): »hřich w pádu výhradním« a ŠIMŠA (AV1951, s. 105): »hřich ve vyhrazeném případě«.

¹⁷² TRANOVSKÝ (AV1620, s. 194) opravuje na »A protož když fe mřuwj, anež Otázka gefť / o mocy Biskupřké«.

¹⁷³ TRANOVSKÝ (AV1620, s. 60-61) sa snažil priblížiť originálu vsuvkou namiesto nahradenia problematického textu: »Protož Naffi, Cýrkwi Božj to předložili: Aby pak tomu lépe mohlo fe wyrozuměti, gaká w Cýrkwjch naffijch fe o tom Naučenj y napomjnánj děgij / šířegj fe položj.« Bližšie k originálu je BALTÍK (AV1880, s. 32), na preklad perfekta však použil nedokonavý vid: »naffi o wjře takto napomjnali cirkwe:« Správne prekladá až ŠIMŠA (AV1951, s. 76): »dali naši církvím takovéto poučení o víře:«

¹⁷⁴ Nepodarilo sa nám nájsť systematickú zhodu alebo podobnosť ani s reprezentatívnymi zástupcami jednotlivých revízií staročeského prekladu (rukopisné biblie: Olomoucká z r. 1417, Boskovická z obdobia cca 1415-1430 a Padeřovská z r. 1432-1435; tlačené biblie: Pražská z r. 1488, Benátska z r. 1506, Severínova z r. 1529 a 1537 a Melantrichova z r. 1549), s Optátovým a Gzelovým prekladom NZ z r. 1533 ani s bratskými vydaniami NZ (Klaudyánov z r. 1518, Blahoslavov preklad z r. 1564 a 1568).

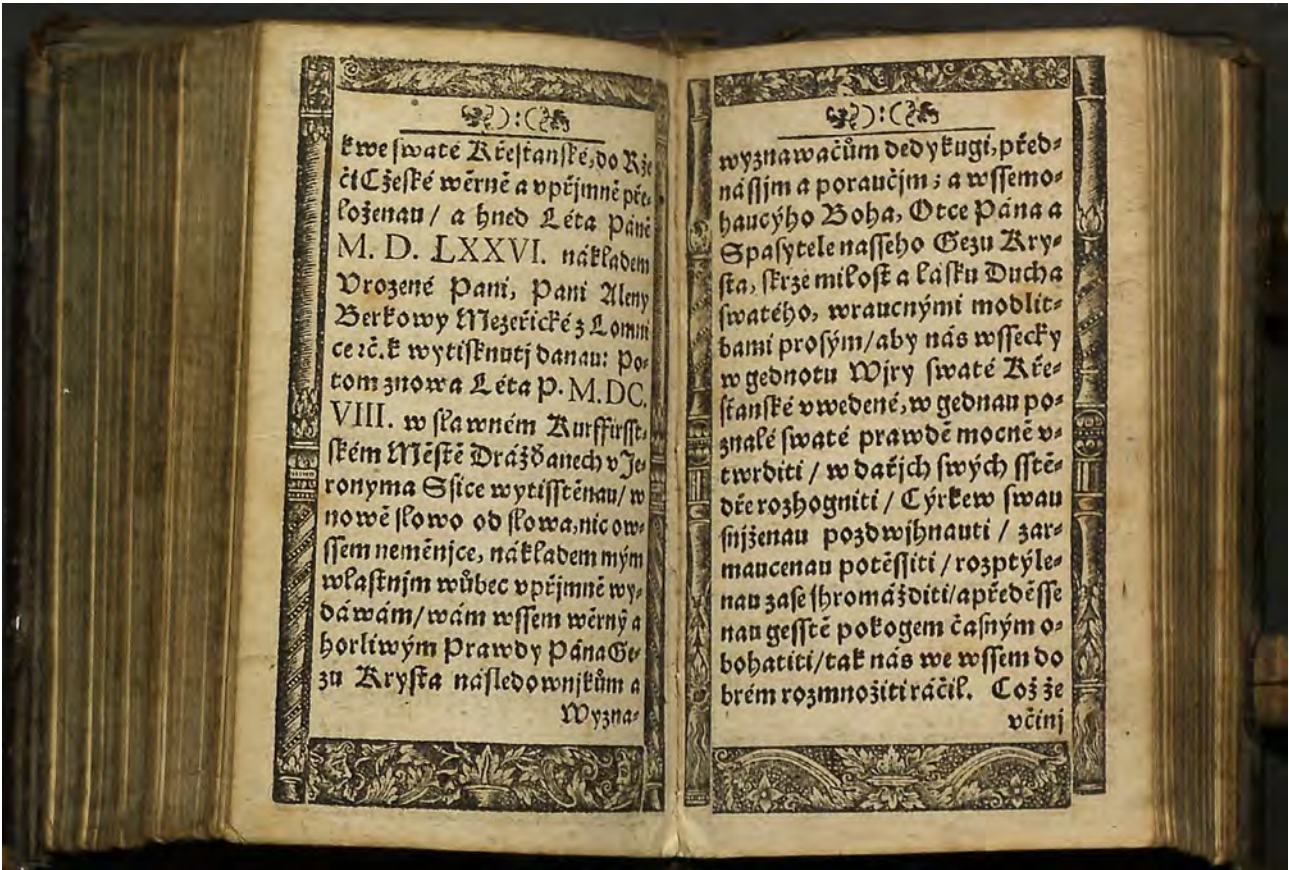
¹⁷⁵ Rovnaký citát zo Ps 19,13 (»Delicta quis intelligit?«), použitý v čl. 11.2 aj 25.7, prekladá na týchto dvoch miestach rôzne: »Kdo hřichům porozumijwá« (f. A5^v) a »Hřichům (řka) kdo wyrozumij« (f. D1^v). Citát z Mt 15,9 (AV: »Frustra colunt me mandatis hominum«; *Vulgáta*: »sine causa autem colunt me docentes doctrinas mandata hominum«) prekladá v čl. 26.22 »Nadarmo mne ctij lidřkými rozkazy« (f. D5^v) a v čl. 27.36 »Nadarmo (řka) mne ctij přikazanijm lidřkým« (f. E4^v). Pri citáte z 1Cor 7,2 dodržiava rôzny slovosled v latinskom texte AV: v čl. 23.4 (AV: »Unusquisque habeat uxorem suam propter fornicationem«) prekladá »aby geden každý měř fwau Manžepku / pro wwarowánij fmlftwa« (f. C2^v); v čl. 27.19 (AV: »Propter fornicationem habeat unusquisque uxorem suam«) prekladá »pro wwarowánij fmlftwa / geden každý měř fwau wřastní Manžepku« (f. E2^v). Citát z Col 2,16 v čl. 26.25 (AV: »Nemo iudicet vos in cibo, potu, sabbato aut die festo«) prekladá: »Ziadný wás nefud w pokrmu / wnápogi / w Sobotě / neb wedni fwátečnijm« (f. D6^v); v čl. 28.44 (AV: »Nemo vos iudicet in cibo, potu, parte diei festi, novilunio aut sabbatis«) prekladá »Ziadný wás nefud w pokrmu a wnápogi / wřánce dne Swatečnijho / při nařtánj nowého Měřyce a neb w Sobotě« (f. F6^v). Citát z Col 2,20 (AV: »Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quare tanquam viventes in mundo, decreta facitis: Ne attingas, ne gustes, ne contractes«; vo *Vulgáte* sú drobné rozdiely na začiatku a záver znie: »[...] in mundo decernitis: ne tetigeris, neque gustaveris, neque contractaveris«) v čl. 26.25b »Geftli že fte zemřeli s Kryřtem od žiwřůw tohoto řwěta / pročěž geftťe yakobyřte žiwi byli / řwěta wřtanowenij držijte / řjkagijc / Nedotyky fe / Nezakufuy / Nedotykey fe.« [tomu, že ide o vlastný preklad nasvedčuje aj preklad latinských synonym rovnakým slovom v zozname zákazov] (f. D6^v); v čl. 28.45 »geftli že fte s Kryřtem zemřeli / od žiwřů tohoto řwěta / proč jako žiwi fauce w řwěťe / wřtanowenij a neb nařizenij držijte: Nedotykey fe / neokuffuy / neber wruce« (f. F6^v).

¹⁷⁶ Vzťah znenia biblických citátov v latinskom AV k dobovým biblickým vydaniam by si zasluhoval samostatnú štúdiu. Zhodu so znením AV na príklade citátu z Mt 15,11 (por. pozn. 177) sme nenašli v nasledovných vydaniach *Vulgáty*: Frobeniovo bazilejské vydanie z r. 1509, Lutherova revízia z r. 1529 (NZ a časti SZ; WA DB 5, WA DB 10.2), oxfordské kritické vydanie NZ (WORDSWORTH – WHITE); rovnako ani v Erazmovom latinskom preklade NZ (¹1516, ²1519 a ⁴1527). V citátoch z Mt 15,11 štruktúra latinskej vety sleduje nemecké znenie AV (»Was zum Munde eingehet, verunreinigt den Menschen nicht.«), ktoré vychádza z Lutherovho nemeckého prekladu NZ z r. 1522.

¹⁷⁷ Napr. citát z Mt 15,11 v čl. 26.23 znie v AV: »omne quod intrat in os, non inquinat hominem«, ale vo *Vulgáte*: »non quod intrat in os coinquinat hominem«. Kamenický presne prekladá »Wřěcko, což do Vřt wcházřj / nepořkwrřuge řlowěka«, pričom české preklady NZ alebo biblie sledujú štruktúru *Vulgáty*; reprezentatívny príklad je Melantrichovo vydanie z r. 1549: »Ne to což wcházřj w vřta pořkwrřuge řlowěka.«

¹⁷⁸ Citát zo Ps 37,5 (AV: »Revela ante Deum viam tuam«, *Vulgáta*: »Revela Domino viam tuam«) v čl. 25.11 prekladá svojím typickým expanzívnym štýlom »Wygew a neb předřož před Pánem Bohem wřěcku ceftu twau« (f. D2^v), na rozdiel od existujúcej tradície (reprezentatívne Melantrich 1549: »Oznā Pānu ceftu řwū«).

¹⁷⁹ Napr. dobrá zhoda (v niektorých prípadoch s drobnými rozdielmi v zámenách, spojkách, slovosle-

Obr. 11:

Najstaršia zmienka **AV1608**

o nezachovanom Vydanie je známe len zo zmienok v neskorších vydaniach AV (AV1630, AV1720, AV1782 a AV1808), keďže sa žiaden exemplár nezachoval.¹⁸⁰ Martiniusovu zmienku v AV1630 (► Obr. 11) môžeme pokladať za spoločlivú vzhľadom na to, že písal s relatívne krátkym odstupom 22 rokov v neďalekej Pirne.¹⁸¹

Bratislava: Lyceálna knižnica, sign. V. teol. 4167 priv. 2.

PREDLOHA: Predpokladáme, že išlo o vydanie textu podľa AV1576 bez výraznejších redakčných úprav. Martinius (AV1630, s. A4^v) totiž po prehlade jemu známych starších vydaní (AV1576 a AV1608) hovorí o svojom vydaní »w nowě słowo od słowa, nic owšem neměnjce, nákladem mým vlastnjm wůbec vpřímně wydávám«. Martiniusov text sa od AV1576 líši len drobnými zmenami, ktoré je možné pričítať buď vydavateľovi AV1608 alebo Martiniusovi.¹⁸²

AV1620 (► Obr. 12)

PŮVODCA: Preklad vydal kňaz Juraj Tranovský (1592-1637)¹⁸³ počas svojho pôsobenia v susedných mestách Meziříčí nad Bečvou a Krásná (obe sú dnes časťami Valašského Meziříčí).

de) s Blahoslavovým prekladom NZ (1564, 1568) je v čl. 7.4 (Eph 4,5,6); čl. 19 (Jo 8,44); čl. 20.10 (Jo 14,6); čl. 20.39 (Jo 15,5); čl. 22.2 (Mt 26,27); čl. 24.12 (1Cor 11,27); čl. 28.15 (Lc 12,14); čl. 28.16 (Phil 3,20); čl. 28.22 (Lc 10,16); 28.48 (Mt 15,13).

¹⁸⁰ MARTINIUS (AV1630, f. A4^v, ► Obr. 11): »Potom znowa Léta P. M. DC. VIII. w Spawném Kurffirřtřkém Měřtě Draždanech w Jeronyma Sfice wytiřřtěnau«. KLEYCH (AV1720, s. 14): »Jtem Léta 1608. w Slawnem Měřtě Draždanech w Jeronyma Sfice wytiřřtěna byla.« AV1782: »Potom znowa Léta P. M. DC. VIII. w Spawném Kurffirřtřkém Měřtě Draždanech«. TABLIC (AV1808, f. x^{6v}): »Mimo Kleychowu edycy nasledugjcy wydanj této knihy wznámořt mi priřřla: [...] L. P. 1608 w Draždanech w Jeronyma Sfice«. Vzhľadom na podobnú formuláciu je pravdepodobné, že vydavatelia AV1720, AV1782 a AV1808 toto vydanie k dispozícii nemali a citujú AV1630.

¹⁸¹ HREJSA (1912, s. 688) upozorňuje na možnosť zámeny tohto vydania s Českým vyznaním u JUNG-MANNA (1849) a ZÍBRTA (1906). Nepozná zmienky v AV1630 a AV1720, iba v AV1808. Martinius ako vydavateľ AV tieto texty musel vedieť bezpečne rozlíšiť.

¹⁸² Napr. v 1. článku je jediný rozdiel »gedinkau Ofobu Božřkau« (AV1630) oproti »gedinkú Ofobu Božřkú« (AV1576). Pozri aj Prřřobu 6, s. 91-92, pre porovnanie zmien v tomto článku v iných vydaniach.

¹⁸³ K životu a dielu pozri napr. ĐUROVIČ (1942); por. aj SBS VI, s. 114-116; PETŘÍK – RYBÁŘ (2001, s. 388).

PREDLOHA: Tranovský v úvode (s. 45-47) píše, že pripravil revíziu¹⁸⁴ AV1576 s prihliadnutím na latinský text v *Knihě svornosti* a autentický nemecký text (s odkazom na »Tom. Ienen. germ. 6. pag. 362.«). Ide o lipské vydanie latinskej *Knihy svornosti*,¹⁸⁵ ktoré podáva typ textu L1/1531 a o 6. zväzok nemeckého jenského vydania Lutherových spisov,¹⁸⁶ ktorý prináša typ textu N1/1531. Podľa zoznamu tlačových chýb (*Errata*, s. 237) je zrejmé, že existovalo viac druhov tlači AV1620, keďže »W některých Exemplářch« boli, v iných neboli niektoré tlačové chyby opravené.

ÚPRAVY KAMENICKÉHO PREKLADU: V celej histórii vydávania Kamenického prekladu AV je Tranovského vydanie najvýraznejšou revíziou. Pri hodnotení úprav sa zameriame najprv na odlišnosti latinského textu, ktorý mal k dispozícii Kamenický (L2/1531) a Tranovský (L1/1531). Rámcovo môžeme rozlíšiť:

- rozšírenia textu v L2/1531 oproti L1/1531 – Tranovský v zásade osobitné texty L2/1531 ponecháva, a to bez ohľadu na to, či sa ich ekvivalenty nachádzajú alebo nenachádzajú v nemeckom N1/1531;¹⁸⁷
- skrátenia textu v L2/1531 oproti L1/1531 – Tranovský na jednom mieste nedoplňa podľa L1/1531,¹⁸⁸ inde dopĺňa voľný preklad podľa L1/1531,¹⁸⁹ inde dopĺňa text podľa L1/1531;¹⁹⁰
- nahradenia iným textom v L2/1531 – v prípade, že L2/1531 obsahuje iný text ako L1/1531, Tranovský používa viacero prístupov: niekedy text nanovo prekladá z L1/1531;¹⁹¹ niekedy ich ponecháva bez zmeny¹⁹² (a to bez ohľadu na to, či sa – v rovnakom alebo podobnom znení – nachádzajú alebo nenachádzajú v nemeckom N1/1531);¹⁹³ inokedy rôznymi spôsobmi kombinuje znenia L2/1531 a L1/1531: v čl. 26 po texte L2/1531 nasleduje L1/1531;¹⁹⁴ v čl. 27 pri nahradení v rozsahu niekoľkých viet dáva prvú časť textu L2/1531 do hranatých zátvoriek, prekladá časť L1/1531, nasleduje zvyšok L2/1531 a na záver dopĺňa vetu z N1/1531;¹⁹⁵ v čl. 28 ponecháva L2/1531 (čiastočne v zátvorkách) a vsúva časti textu L1/1531.¹⁹⁶

Pri drobných zmenách L2 oproti L1 v rozsahu slov Tranovský poväčšine ponecháva Kamenického preklad bez zmeny.

Niekoľko pasáží dopĺňa Tranovský podľa nemeckého znenia.¹⁹⁷ Tieto niekedy vyznačuje hra-

¹⁸⁴ Viacerí autori považujú Tranovského vydanie za nový preklad (C1898, s. III a IX: »[AV] máme preložené od kněze Jiřího Tranovského«; AV1951, s. 57: »v novém překladu«; AV1980, s. 8: »vo svojom preklade«; C2006, s. 46: »[v]ydávaje svůj překlad«). Tranovský však v svojom úvode (s. 47) píše jasne: »Wyznávám pak i to, že sem fílepgemi ftarého Wýkřadu kráčel / aby Protiwnjk můg neřekl, že mlče o tom, cyzý prácy sobě přiwpařtňugi.« Tak správne hovoria o Tranovského revízii AV1720 (s. 29); AV1808 (f. 6^v); AV1880 (s. 8), ĎUROVIČ (1942, s. 93).

¹⁸⁵ Konkrétne vydanie nie je možné určiť, ale na základe Tranovského citátu z *Formuly svornosti* (*Sofida Declaratio, De Compendiaria Doctrinae Forma*, v AV1620 na s. 235-236), ktorý bol v ním použiteľ *Knihě svornosti* na strane 633, je možné povedať, že použil vydanie z r. 1602, 1606, 1612, alebo 1618. Text AV v týchto vydaniach je L1/1531. Vydania z r. 1580 a 1584 majú Tranovského citát na iných stranách.

¹⁸⁶ Jenské súborné vydanie vyšlo viackrát: 6. zväzok bol vytlačený päťkrát, v r. 1557, 1561, 1568, 1578 a 1604. Na f. 362^r (resp. na f. 361^v, kde je nadpis AV), označenom Tranovským, začína AV vo vydaniach od r. 1561. Všetky vydania obsahujú text N1/1531 (vydavatelia pred dlho hľadali »Exemplaren erfter Edition«).

¹⁸⁷ Záver I. časti článkov ods. 1, BSELK s. 131 var. α, AV1576 f. B7^r, AV1620 s. 78 (N1/1531 obsahuje analogický text); čl. 24.3, BSELK s. 141 var. σ, AV1576 f. C4^r, AV1620 s. 102 (N1/1531 obsahuje vzdialene podobný text); čl. 26.4, BSELK s. 153 var. κ, AV1576 f. D3^r, AV1620 s. 128 (bez ekvivalentu v N1/1531).

¹⁸⁸ Čl. 22.4, BSELK s. 133 var. ι, AV1576 f. C1^r, AV1620 s. 87.

¹⁸⁹ Čl. 28.41, BSELK s. 203 var. α, AV1576 ff. F5^v-F6^r, AV1620 s. 206.

¹⁹⁰ Čl. 28.42, BSELK s. 203.205 var. ε, AV1576 f. F6^r, AV1620 s. 207-208.

¹⁹¹ Čl. 20.6-7, BSELK s. 117 var. o, AV1576 f. B2^v, AV1620 s. 59-60 (v tomto prípade na konci dopĺňa vetu z N1/1531).

¹⁹² Alebo s len obvyklými redakčnými úpravami ako úprava terminológie, zmena slovosledu a pod.

¹⁹³ Čl. 12.10, BSELK s. 107 var. σ, AV1576 f. A6^r, AV1620 s. 42 (N1/1531 obsahuje analogický text); čl. 27.37, BSELK s. 177 var. ζ, AV1576 f. E4^r, AV1620 s. 168 (bez analógie v N1/1531, v tomto prípade ponecháva bez zmeny Kamenického veľmi voľný preklad L2/1531); čl. 28.43, BSELK s. 205 var. η, AV1576 f. F6^r, AV1620 s. 208.

¹⁹⁴ Čl. 26.11, BSELK s. 153 var. μ, AV1576 f. D4^r, AV1620 s. 132-133;

¹⁹⁵ Čl. 27.42-44, BSELK s. 179. var. θ, AV1576 ff. E5^v-E6^r, AV1620 s. 171-175.

¹⁹⁶ Čl. 28.39-40, BSELK s. 201.203 var. ω, AV1576 f. F5^v, AV1620 s. 203-206.

¹⁹⁷ V úvode (s. 47) píše: »A protož, vbjrage fe profředkem řatinfké y německé Konfesřy / co mne, k prawého Smřřřu vkázánj aneb k wyřřwřtlenj vřřitečného, potkařo / to řem wzpař a dořožil. Gakož pak

Tranovský väčšinu Kamenického prekladateľských dodatkov,²¹⁷ ako aj mnoho problematických pasáží.²¹⁸

Biblické citáty väčšinou ponecháva bez zmeny²¹⁹ (a to tak v prípadoch, keď sa Kamenického znenie zhoduje s Blahoslavovým prekladom, ako aj keď sa líši), prípadne v nich robí menšie redakčné úpravy podobne ako v ostatnom texte.²²⁰ V niektorých prípadoch upravuje citát podľa Blahoslavovho, resp. kralického znenia,²²¹ väčšinou však len tak, že nahradí kľúčové pojmy alebo slovné spojenia a nezmení citát ako celok.²²² Nájdú sa aj citáty, ktoré mení na iné znenie odlišné od kralického,²²³ a na jednom mieste mení text zhodný s kralickým na iné znenie.²²⁴

Na konci knihy je pridaný obsah (*Registřjk aneb poznamenánj wšfch Artykulů Konfesjý této*) s krátkymi sumármi oboch častí AV a názvami článkov. Tento obsah vrátane sumárov bol prezatý do viacerých ďalších vydaní AV.²²⁵

AV1630

PŮVODCA: Vydanie pripravil aj vytlačil kňaz Samuel Martinius z Dražova (1593-1639)²²⁶ počas svojho pôsobenia v Pirne pri príležitosti storočnice od predloženia AV na augsburskom sneme (f. A2^r).

PREDLOHA: Martinius v úvode odkazuje priamo na AV1576 a AV1608 s tým, že toto vyznanie »w nowě sřowo od sřowa, nic owšfem neměnjce, nákladem mým wřafnĵnjm wůbec wřijmĵně wydávám«. Je zaujímavé, že hoci nespomína AV1620 a do textu nepreberá Tranovského úpravy, v obsahu (*Registřjk*) na konci knihy (ff. Q4^r-Q5^v) dopĺňa nadpisy k článkom v prvej časti v rovnakom znení, aké sú v AV1620; *Registřjk* má navyše doslovne rovnaký nadpis aj niekoľkoriadkové sumáre prvého a druhého dielu.²²⁷

f. B2^r [7. a 6. riadok zdola], ktorý chýba tiež v latinskom L1/1531 aj L2/1531. Podobne v čl. 20 aj »někdeyřij odpornijcy« (B2^r) → »Odpornijcy« (58) [lat. »adversarii«]; »k půtce neb k bogi« (B4^r) → »k Bogi« (66) [lat. »ad illud certamen«].

²¹⁷ K čl. 1 por. názorné vyznačenie Kamenického vsuviiek a Tranovského zmeny v *Prílohe* 6, s. 91-92. Bez zmeny tiež ponecháva napr. v čl. 20.8 rozvitý preklad »altissimum silentium fuisse« (por. pozn. 157).

²¹⁸ Napr. v čl. 1.4 ponecháva »w takowých a gednofteyných přičinách« (lat. »in hac causa«; správne prekladá BALTIK »v té věci«) a »než hned Sůmau wřafnĵně to, že gedna každá ofoba ztěch obzwpřáftně má wfobě podřtatu Božřkau« (lat. »sed quod proprie subsistit«; MARTINEK »ale něco, což famo w fobě jeřt«).

²¹⁹ Čl. 7.4 (*Eph* 4,5,6); čl. 8.1 (*Mt* 23,2); čl. 11.2 (*Ps* 19,13); čl. 19 (*Jo* 8,44); čl. 20.10 (*Jo* 14,6); čl. 20.16 (*Rom* 5,1); čl. 20.39 (*Jo* 15,5); čl. 22.2 (*Mt* 26,27); čl. 23.4 (*ICor* 7,9); čl. 24.12 (*ICor* 11,27); čl. 24.26 (*Hebr* 10,10); čl. 24.27 (*Hebr* 10,14); čl. 25.7 (*Ps* 19,13); čl. 25.7 (*Ier* 17,9); čl. 25.11 (*Ps* 37,5); čl. 26.22 (*Mt* 15,9); čl. 26.23 (*Mt* 15,11); čl. 26.24 (*Rom* 14,17); čl. 26.25 (*Col* 2,16); čl. 26.36 (*Mc* 9,29); čl. 27.20 (*Gen* 2,18); čl. 28.7 (*Mc* 16,15); čl. 28.9 (*Rom* 1,16); čl. 28.15 (*Lc* 12,14); čl. 28.16 (*Přil* 3,20); 28.26 (*2Cor* 13,10); čl. 28.47 (*Mt* 15,14); čl. 28.48 (*Mt* 15,13).

²²⁰ Čl. 21.4 (*Ilo* 2,1); čl. 23.4 (*ICor* 7,2); čl. 23.5 (*Mt* 19,11); čl. 24.19 (*Deut* 5,11); čl. 27.19 (*ICor* 7,2); čl. 27.36 (*Mt* 15,9); čl. 28.6 (*Jo* 20,21-23); čl. 28.17 (*2Cor* 10,4); čl. 28.23 (*Mt* 7,15); čl. 28.24 (*Gal* 1,8); čl. 28.31 (*Jo* 16,12,13); čl. 28.75 (*Act* 5,29). Redakčné úpravy zahřňali napr. zmenu slovosledu, vsunutie zámena, zmena predložky alebo iné drobné štylistické zmeny.

²²¹ Podľa znenia čl. 26.27 (*Act* 15,10.11) a čl. 27.41 (*Gal* 5,4) je možné upresniť, že Tranovský použil buď niektoré z Blahoslavových vydaní, alebo jedno z prvých dvoch kralických vydaní (1593/4, 1596), nie však tretie (1613).

²²² Čl. 6.2 (*Lc* 17,10); čl. 18.2 (*ICor* 2,14); čl. 20.11 (*Eph* 2,8); čl. 26.25b (*Col* 2,20.21); čl. 26.27 (*Act* 15,10.11); čl. 26.35 (*Lc* 21,34); čl. 26.37 (*ICor* 9,27); čl. 27.41 (*Gal* 5,4); čl. 28.14 (*Jo* 18,36); čl. 28.46 (*Tit* 1,14).

²²³ Čl. 28.25 (*2Cor* 13,8); čl. 28.44 (*Col* 2,16); čl. 28.45 (*Col* 2,20-23); čl. 28.52 (*Gal* 5,1). Citát z *Col* 2,16 mení vecne nesprávne vsunutím »prwnjho dne«, ktoré sa v latinskom (ani nemeckom) texte AV nenachádzajú.

²²⁴ Čl. 28.22 (*Lc* 10,16).

²²⁵ AV1630 (s úpravami), AV1720, AV1782 (podľa AV1630), AV1808, AV1837. Sumáre znejú: »Prwnj Dřjř, Konfesjý Augřřpurřké / obřahuge w fobě, přřednj a gako hřawnj Artykule Wřjř Křěftianřké / gichř gefř gedennemecyřma.« a »Druhý Dřjř, Konfesjý Augřřpurřké / obřahuge w fobě ty Artykule, w nichř ře wyprawugj přředěřřpá zřřá některých wěcy pořřjwánj / Kteráž giř také k proměně přřwedená řau; Těch gefř Sedm.«

²²⁶ Pražskú univerzitu ukončil r. 1614, následne utrakvistický kňaz, od r. 1621 v exile. Od r. 1628 do smrti kazateľ v Pirne (Perno), kde od r. 1630 prevádzkoval aj vlastnú tlačiareň. Por. VOIT (2006, s. 567-568).

²²⁷ Možné vysvetlenie je, že AV1620 poznal, nesúhlasil však s Tranovského zásahmi do textu a neuvádza ho teda ani medzi dovedejšími vydaniaми AV; použil však nadpisy prvej časti článkov, ktoré v AV1576 chýbali (nepreberá však nadpisy v 2. časti, v ktorých má AV1620 miestami upravené znenie oproti AV1576) a inšpiroval sa aj úpravou a sumármi »registřjku«. Iná možnosť je, že nadpisy a »registřjk«

Obr. 14:
AV1782, posledné
v rade relatívne ver-
ných reedícií Kame-
nického prekladu bez
Tranovského textó-
vých úprav. Praha:
Národní knihovna
České republiky, sign.
54 S 109 přív. 1.

AV1782 (► Obr. 14)

PŮVODCA A PREDLOHA:

Vydanie je anonymné, podpísaný nie je ani úvod. Predlohou je AV1630,²³⁷ z ktorého je prevzatá aj väčšina textu úvodu.²³⁸

TEXT VYDANIA: Ide o verný²³⁹ prepis textu AV1630 so zriedkavými malými zásahmi do textu.²⁴⁰ Najväčšou zmenou je doplnenie názvov článkov v prvej časti, ktoré AV1630 prináša len v ob-
sahu na konci knihy.²⁴¹

S1784

PŮVODCA: Vydanie je anonymné, chýba aj označenie tlačiara a miesta tlače.²⁴² Prostredie naznačuje len titulný list, kde je dielo určené »k Vžjwánj Cýrkwj Bratrských«, teda v zboroch obnovenej Jednoty bratskej.²⁴³

PREDLOHA: V úvode sa píše o priamom prevzatí textu z AV1620.²⁴⁴ Z textu samotného je vidieť, že editor miestami upravil text aj podľa nemeckého znenia.

TEXT VYDANIA: Die-
lo je podľa titulu určené

²³⁷ AV1782 obsahuje zmeny AV1630 v porovnaní s AV1576, ale nie zmeny iných vydaní.

²³⁸ Úvod je z väčšej časti prevzatý z AV1630 (tam ff. A2^v-A4^v s vynechaným odsekom z f. A2^v; v AV1782 s. VII-XI). Posledné dva riadky na s. XI a XII sú napísané pre AV1782, tento text však obsahuje len informáciu o AV1630 a želanie čitateľovi.

²³⁹ Vráťane zvláštností pravopisu ako »Swatého Páwla« (AV1630 s. 32, AV1782 s. 37).

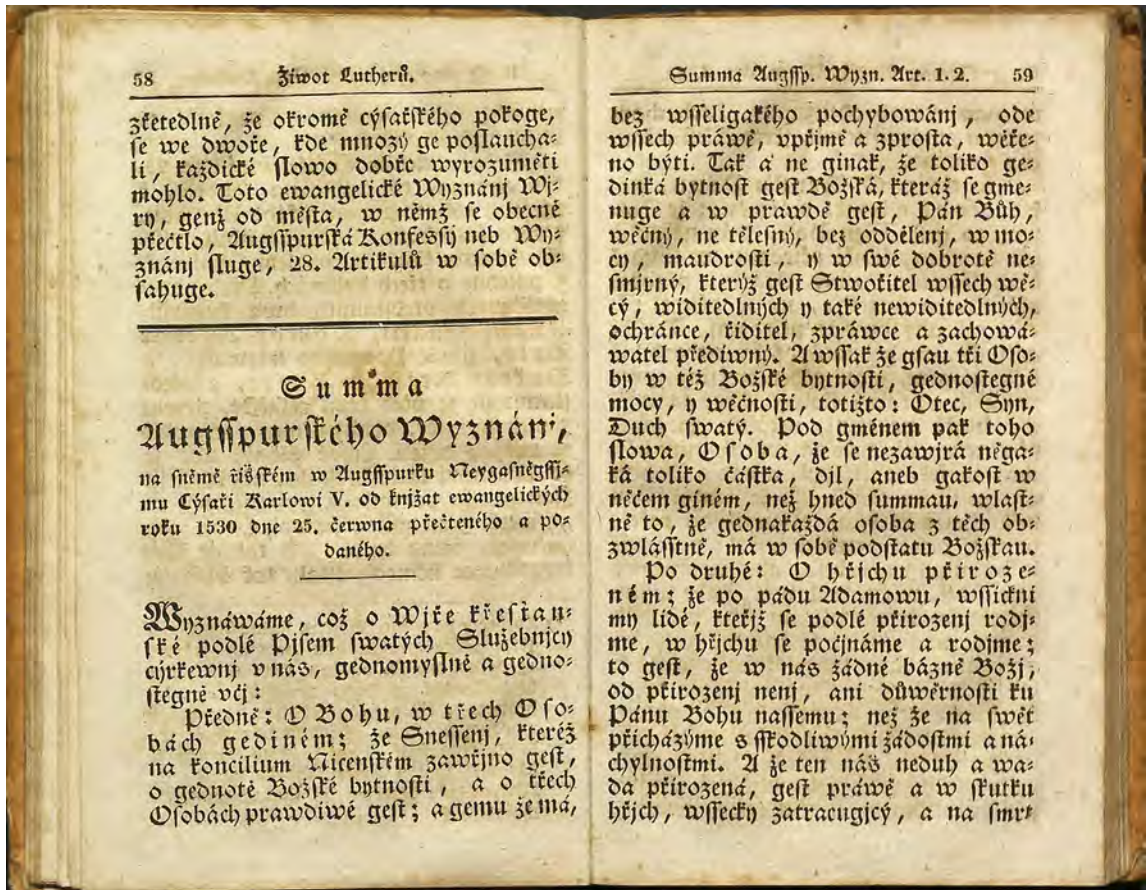
²⁴⁰ Napr. v čl. 20 mení: »kteřž« (s. 28) → »kteříž« (s. 34); »k těm« (29) → »těm« (34); »Prawda« (32) → »y Prawda« (36) [v bibl. citáte]; »dar« (32) → »darť« (37) [v bibl. citáte]; »nevčenyých« (33) → »vevčenyých« [I] (37); »Hyftoriálnj« (36) → »Hyftorycké« (39); »Hyftornj« (36) → »Hyftoryi« (39); »hřjchům odpufftěnj« (36) → »hřjchůw odpufftěnj« (40); »na fe« (38) → »da [I] febe« (41).

²⁴¹ V obsahu chýba v porovnaní s AV1630 koniec názvu čl. 20; v nadpisoch samotných je skrátenejší názov čl. 4 a 20 (v tomto prípade ešte výraznejšie, ako v obsahu).

²⁴² ŘÍČAN (AV1951, s. 57) poznamenáva, že S1784 bolo vydané »snad v Berlíně«. K miestu tlače por. aj pozn. 243.

²⁴³ Exemplár, ktorý sme použili, je zviazaný s ďalšími tromi tlačami z r. 1784 z toho istého bratského prostredia: 1) »Obfaženj Hřawnjch Čpanků Včenj Gežiffe Kryfta [...], XII + 68 s. Ide o preklad 2. nemeckého vydania »Der Hauptinhalt der Lehre Jēfu Christi zum Gebrauch bey dem Unterricht der Jugend in den evangelischen Brüdergemeinen. Zweyte Ausgabe. Barby, 1778« (za 1. vyd., Barby 1774, zodpovedal Samuel Lieberkühn, 1710-1777) s podobnou grafickou úpravou, avšak vzhľadom na rozdielny výber vlnet a typografických ozdôb nepredpokladáme, že z tej istej tlačiarne ako české vydanie (tretie nemecké vydanie - Barby, 1794 - používa rovnaké vlnety a ozdoby ako druhé nemecké, takže tlačiareň nimi disponovala až do tohto roku); 2) »Katechyfmus D. Martina Luterā«, 28 s.; 4) »Krátké a šproftné Ponavčenj co ČPowěk činiti má, když rád špafen býti chce«, 16 s.

²⁴⁴ Pozri f. A1^v: »Následownj Artykulové wzati šau z Konfesý Auğšpurğské, wytiffťěné w Hořomaucý, Léta MDCXX.«

Obr. 15:

Langsfeldovo skrátené vydanie AV z r. 1831 je založené na texte AV1808. Bratislava: Lyceálna knižnica, sign. A 10286.

S1831 (► Obr. 15)

PŮVODCA: Širšie koncipovanú publikáciu, v ktorej je výťah z AV a jeho výklad zasadený do všeobecných aj domácich cirkevných dejín, vydal gelnický slovenský farár a učiteľ Daniel Langsfeld (1794-1845).²⁵⁷

PREDLOHA: Langsfeld v predhovore nehovorí o tom, či a aký starší preklad AV použil. V pripojenej stručnej histórii (s. 153) uvádza zoznam všetkých dovtedajších vydaní českého prekladu AV s výnimkou AV1782 a S1784. Podľa textu vychádzal určite z Tablicovho AV1808;²⁵⁸ je možné, že použil aj niektoré z predchádzajúcich vydaní.²⁵⁹ Využil tiež nemecké komentované skrátené vydanie AV,²⁶⁰ ktoré vydal r. 1830 Langsfeldov kolega M. L. Theiss, nemecký ev. farár v Gelnici.²⁶¹

²⁵⁷ Na titulnom liste S1831 je označený za »včítel cýrkewnjo y školnjo w Gelnicy we Spiffi a welebn. bratřtwa Spišškobaňského Notária«. Narodil sa v Sučanoch, študoval v Kežmarku a v r. 1811-1816 na Prešovskom ev. kolégiu; 1816-1821 učiteľ v Gelnici; 1821-1828 farár v Krompachoch. PETRIK – RYBÁR (2001, s. 114) a BLS ho uvádzajú ako gelnického farára v r. 1832-1845; podľa gelnickej ev. matriky sobášených tu však bol farárom (»Verbi Divini Minister«) už od februára 1829 (spolu s nemeckým farárom Martinom Ludwigom Theissom, o ktorom sa zmieňuje aj v S1831, s. V). Sobáš v Gelnici 4. 1. 1818. Por. BLS V, s. 628; DUROVICS – KÓNYA (2015, s. 229).

²⁵⁸ Preberá zmeny prvýkrát zavedené v AV1808 (napr. »třech« namiesto »trůj« v nadpise 1. čl.; formulácia »Otec, Syn, Duch« v 1. čl.; tvar »wěrau« namiesto »wjrau«).

²⁵⁹ V 1. čl. použil formuláciu »Pod gménem pak« (rovnako ako všetky vydania pred AV1808) namiesto »Pod gménem« (AV1808). Vzhľadom na rovnaké motto vydania S1831 ako AV1782 (1Petr 3,15-16; iné vydania používajú iné alebo žiadne motto, por. Bibliografu, s. 66-76) sa toto vydanie ponúka ako ďalšia predloha použitá Langsfeldom; v zozname vydaní na s. 153 však AV1782 neuvádza.

²⁶⁰ »Die Augsbursische Confession oder das evangelische Glaubensbekenntniß, mit beigefügten Erklärungen und einer historischen Einleitung. Ein Gedenkbüchlein für jeden evangelischen Christen, besonders für die evangelische Jugend, zum Gebrauche beim Schul- und Confirmanden-Unterricht, bearbeitet und herausgegeben von Martin Ludwig Theiß, evangelischem Pfarrer zu Gölnitz in der Zips. Kaschau, 1830. Gedruckt bei Carl Werfer, k. k. priv. akadem. Buchdrucker.« Predhovor k 1. vydaniu je datovaný 2. 6. 1830, k 2. vydaniu 21. 7. 1830. Langsfeld z neho prekladá a upravuje Lutherov životopis a používa Theissove poznámky a komentáre k AV. Aj keď Theissove nemecké vydanie textu AV je tiež skrátené, Langsfeld text skraca iným spôsobom, menej radikálne ako Theiss.

²⁶¹ K osobe Theissa por. SBS VI, s. 53.

ÚPRAVA TEXTU: V predhovore (s. IV) je zhrnutá metodika skrátania textu nasledovne: »famé to Augſſpurſké Wyznánj w fummě aneb obſahu fwém ſe nachodj tak, že kratſj Artikulowé geho (wygmauc wſfudy polemické čáſtky, genž nynějſjch čaſů pro poſpolitost malé aneb žádné platnoſti nemagj) gſau w celoſti zanecháni, obſjrnějſj pak w fwém hlawnjm obſahu wěrně wyloženi.« Podobne ako pri *S1784* sú vynechané polemické časti článkov. Niektoré krátke články v prvej časti sú v podstate bez zmeny,²⁶² v niektorých vynecháva viac či menej rozsiahle časti,²⁶³ prípadne mení formulácie v rozsahu viet.²⁶⁴ Dlhšie články výrazne skrakuje, zachováva však ich ucelené kľúčové časti, ktoré niekedy prepája vlastnou krátkou parafrázou alebo inou redakčnou úpravou.²⁶⁵ Na rozdiel od *S1784* podáva v skrátenej forme aj články druhej časti AV.²⁶⁶

AV1837

PŮVODCA: Vydanie je anonymné, podpísaný nie je ani rozsiahly predhovor písaný v prvej osobe.²⁶⁷

PREDLOHA A TEXT VYDANIA: Podľa informácie na titulnom liste ide o opätovné vydanie AV1808. Preberá z neho len samotné články AV (bez predhovoru cisárovi) a *Regiſtřjk*. Text je reprodukováný verne (vrátane interpunkcie a niektorých tlačových chýb),²⁶⁸ s výnimočnými drobnými úpravami.²⁶⁹ Niekoľko zmien je v nadpisoch a podpisoch mimo hlavného textu.²⁷⁰

S1856 (> Obr. 16)

PŮVODCA: Autorom prekladu je Karol Martinek (1815 – najskôr 1873),²⁷¹ v tej dobe farár v Čankove (dnes miestna časť Levíc).

PREDLOHA: Jediná informácia o vydaní a preklade sa uvádza na titulnej strane: »Míſty zkrácené, z půwodní řeči w nowě preložil [...] K. Martinek«. Tak, ako sa tu píše, ide o nový preklad, prvý od Kamenického prekladu vydaného r. 1576. Pri »půwodní řeči« nešpecifikuje, či ide o latinčinu alebo nemčinu; z textu samotného je zrejme, že prekladal z latinčiny, a to v znení L1/1531.²⁷²

²⁶² Napr. čl. 2 (okrem prvých dvoch slov a polemické časti) a 4 (okrem prvých dvoch slov).

²⁶³ Napr. v čl. 3.2 vynecháva »narozený z Panny Marye« ako aj časť 3.5 »Ducha Swatého [...]« (s. 60).

²⁶⁴ Napr. v čl. 3.2-3 mení (AV1808, s. 15) »kterýžto za wſſecko lidſké pokolenj práwě a opravdowě trpěl, vkřižován, vmřel, y pohřben gefť; aby nás s Bohem Otcem fwým ſmjřil, a oběť byl, netoliko za winu neb hřjch přirozený, ale také za wſſecky giné hřjchy, kterýchž ſe koli lidé dopauſtěgj.« na (AV1831, s. 60) »který za wſſecko lidſké pokolenj, netoliko za hřjch přirozený, ale také za wſſecky giné hřjchy, vmřel, oběť byl, a nás s Bohem Otcem fwým ſmjřil.«

²⁶⁵ Napr. čl. 20 skrakuje asi na štvrtinu: použil čl. 20.8-11 (tiež skrátene), 20.15-16 (skrátene), 20.27-29 (skrátene), 20.35 (skrátene), 20.38 (skrátene a preformulovaný), 20.13-14, 20.26 a 20.30 (len odkazom »gadž tomu y wčitelowé ſtařj Ambrož a Auguſtin včj«) a 20.39; miestami s menšími úpravami.

²⁶⁶ Systematické zhodnotenie úprav a posúdenie prípadnej teologickej motivácie by bolo prínosné, presahuje však rámec tejto práce.

²⁶⁷ Vydavateľ nemohol byť B. Tablic, ktorý zomrel r. 1832. Podľa predhovoru pochádzal vydavateľ z bratského prostredia v Čechách alebo na Morave: »Tato pak Konfeſjy docela nic giného w fobě neobſahuge a nevčj, než co před tjm Čěfké a Morawſké Bratrſké Cýrkwe wěřily a včily. Semeno této ewangelické Bratrſké Cýrkwe a Wjry y tak mnohým pronáſledowanjm docela wyplemeněno býti nemohlo, tak že w Čechách a w Morawě na mnohých mjſtech wyznáwači této ewangelické Cýrkwe ſe nalezagjcy w ſkrytoſti a w gefkynjch [...]«.

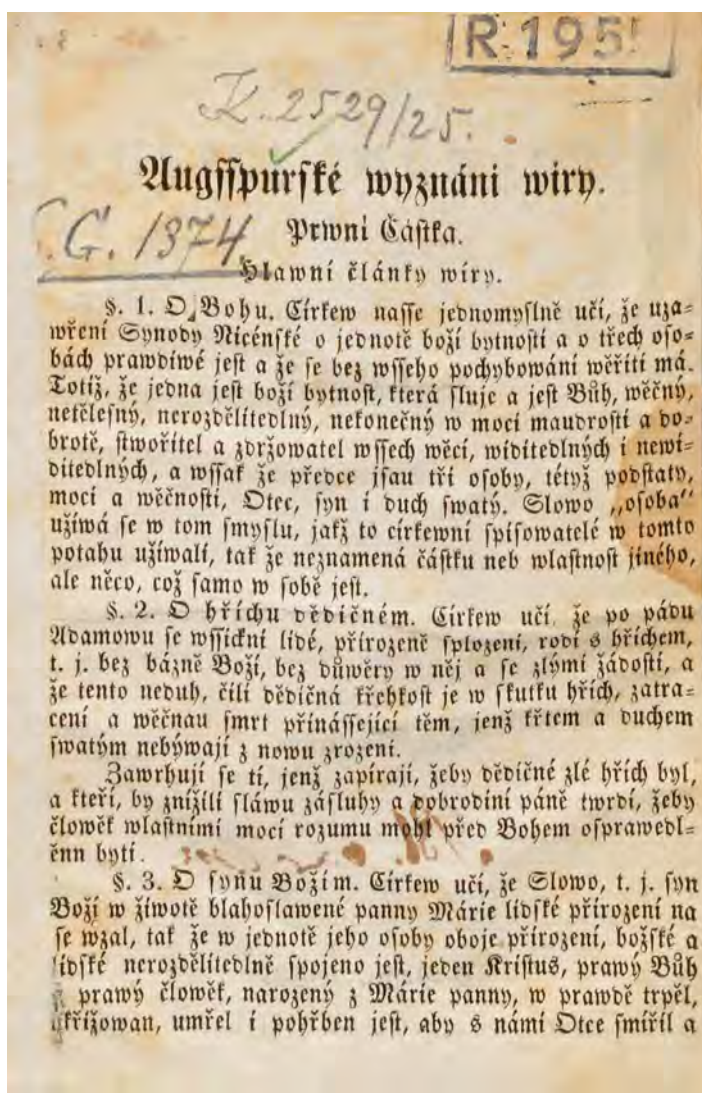
²⁶⁸ Napr. v čl. 8.1 »gimž« namiesto »gimiž«.

²⁶⁹ Text čl. 1 reprodukuje bez zmeny, v texte 20. čl. sú tieto rozdiely: »fkuťky prawjce« (s. 34) → »fkuťky prawjce« (s. 20); »podle [...] zdánj« (38) → »podlé [...] zdánj« (22); »s důwěrnofťj« (39) → »důwěrnofťj« (23); »gako, přeſtraffených« (40) → »gako přeſtraffených« (23); »Swatého Jana« (43) → »Swatého Janá« [1] (24).

²⁷⁰ V nadpise 1. článku vynecháva »Artykul« (v nadpisoch ostatných článkov AV1808 sa »Artykul« neopakuje). V druhej časti článkov zavádza ich číslovanie (1-7). Opravuje napr. meno saského kurfirsta z duplikovaného »Jan Hanuſ« na »Jan« (lat. len »Ioannes«). Predtým túto opravu urobil len Martinus (AV1630) a z neho vychádzajúce AV1782.

²⁷¹ Narodil sa 30. 6. 1815 v Trenčine, študoval v Štiavnicí a Prešporke, teológiu vo Viedni od r. 1836; učiteľ ev. lýcea v Banskej Štiavnicí v r. 1838-1849; farár v Čankove v r. 1849-1861; v r. 1862-1873 ev. vojenský kňaz v Lvove (por. *Handbuch des Statthalterei-Gebietes in Galizien / Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem* z r. 1862-1872; v schematizme za r. 1873 už uvedený nie je, ale v r. 1873 sa o ňom ešte zmieňuje *Der Kamerad. Illuſtrirter öſterreichiſcher Militär-Kalender für 1874*, s. 274). Por. *Koraúhev na Sionu* 1878, č. 20, s. 290; SBS IV, s. 91.

²⁷² Pre odlišenie variantov L1/1531 a L2/1531 por. napríklad charakteristické znenie v čl. 12.10

Obr. 16:
Nový preklad AV,
nezávislý na Kamenic-
kého AV1576, vydal
r. 1856 Karol Marti-
nek. Preklad je kvaliti-
ný, miestami je však
skrátény. Bratislava:
Univerzitná knižnica,
sign. SG 1374.

**CHARAKTER PREKLA-
DU:** Preklad je na rozdiel
od Kamenického prekladu
veľmi vecný, bez opisných
prekladov a vysvetľujúcich
vsuviek.²⁷³ Na Kamenické-
ho v znení neskorších reví-
zií však do istej miery nad-
väzuje, čo je možné vidieť
na prevzatí niektorých ne-
typických pojmov²⁷⁴ alebo
formulácií;²⁷⁵ je však ťažké
nájsť zhodu v súvislejších
úsekoch textu. Na viacerých
miestach (aj vďaka
časovému odstupu skoro
troch storočí) volí pri pre-
klade oveľa výstižnejšie
pojmy ako Kamenický.²⁷⁶
Niekdé upravuje text kvôli
zrozumiteľnosti.²⁷⁷ Články
26-28 sú omylom číslované
27-29.²⁷⁸ Nevhodný preklad
je ojedinelý.²⁷⁹

Biblické citáty sú spravidla uvedené podľa niekto-
rej z reedícií²⁸⁰ vydania
Kralickej biblie z r. 1613
s niektorými výnimkami,

a 20.6-7. Na odlišenie L3/1540 a neskorších je možné použiť napr. text čl. 10. L1/1531 bol štandardným
textom vydávaným v latinskej *Knihе svornosti* od r. 1584 až do vydania *BSLK* (1930).

²⁷³ Napr. v čl. 20 sa od latinského znenia sa výraznejšie odchyľuje, resp. prekladá voľne, iba na nasledovných miestach: 20.15 »bázliwá frdce« (lat. »pavidae conscientiae«); 20.22 »frdci přeftrassenému« (lat. »pavidis conscientii«); 20.23 »u dablů a bezbožných« (lat. impiis et diabolo«); 20.25 »bezbožníci, nemající wíry o odpustění hříchů, Boha, co swého nepřitele nenáwídejší [...]« (lat. »impie non possunt hunc articulum credere, Remissionem peccatorum. Ideo Deum tanquam hostem oderunt [...]«); 20.37 vynecháva »sine fide« pri štylistickom zlúčení vety s predchádzajúcou. K čl. 20.36 por. pozn. 276. V časti čl. 1, ktorú prekladá, sa od pôvodiny významne neodchyľuje.

²⁷⁴ V čl. 20.1 »zbraňowali«; v čl. 20.20 »wypaudilo na paufftē«.

²⁷⁵ Zhoduje sa napr. začiatok čl. 20.24 »Již pak, kdo ví, že skrže Krifta má« (»Iam qui scit se per Christum habere«).

²⁷⁶ Napr. v čl. 20.29 »novým chtěním naplněna« (»induunt novos affectos«; Kamenický »a přigimaj na se nowá hnutij«; Tránovský »a docházegj nowých náchylnostj«). V čl. 20.36 má ako jediný zo všetkých českých a slovenských prekladov prenesene, ale na tomto mieste podľa kontextu vecne správne »fuktky prwní a druhé tabule zákona naplniti« (»primi aut secundi praecepti opera facere«; L3/1540 má v tomto článku, aj keď výrazne prepracovanom, formuláciu »opera secundae tabulae«). Ostatné preklady sú doslovné v zmysle »konati skutky prwního nebo druhého přikázání« (AV1951) a podobne.

²⁷⁷ Napr. v úvode čl. 2-4 »Item docent« prekladá »Cirkew učí«.

²⁷⁸ Ďalšia tlačová chyba je napr. v čl. 25.8 v citáte z *Ier* 17,9 »nepřewrácějšfí« namiesto »nejpřewrácějšfí«.

²⁷⁹ Napr. v čl. 28.23 prekladá zjednodušene a dvojzmyselne »tehďa mají cirkwe rozkaz Boží poflaucha- ti« (»tunc habent Ecclesiae mandatum Dei, quod oboedientiam prohibet«).

²⁸⁰ V ďalšom texte budeme pod skrátеныm označením »vydanie z r. 1613« a podobne tiež rozumieť niektoré z neskorších vydaní založených na tomto texte; k vývoju kralického textu por. DITTMANN (2012, najmä s. 310-342).

v ktorých sa buď pridrža Kamenického znenia,²⁸¹ alebo robí v kralickom znení drobné redakčné zásahy.²⁸²

SKRÁTENIA TEXTU: Na rozdiel od *S1784* a *S1831* nevynecháva Martinek všetky polemické odseky (»damnant [...]«) v prvej časti, ale niektoré ponecháva.²⁸³ Miestami skracuje text článkov v prvej aj druhej časti tak, že vynechá slovo,²⁸⁴ časť vety alebo celé odseky,²⁸⁵ a to väčšinou bez upozornenia; niekedy vynechaný text krátko sumarizuje vlastnými slovami.

AV1857

PŮVODCA: Autorom je Daniel Bohumil Molnár (1819-1889),²⁸⁶ v dobe vydania ev. a. v. farár v Krucemburku (okr. Havlíčkův Brod).

PREDLOHA: Jediná zmienka o predlohe je na titulnej strane: »Starffj čefké vydánj opravil a fwým nákladem vydal Daniel Bohumil Molnár«. Podľa tejto formulácie (singulár) upravil jedno zo starších českých vydaní AV. Podľa textu sa dá usúdiť, že použil Tablicovo vydanie (AV1808).²⁸⁷ Pri úpravách však zrejme používal aj latinské znenie, keďže identifikoval a opravil najproblematickejšie pasáže Kamenického prekladu v Tablicovom vydaní.

ÚPRAVY TEXTU: Hlavným ťažiskom zmien je jazyková a štylistická úprava a modernizácia textu.²⁸⁸ Samostatne robil menšie jazykové a terminologické úpravy,²⁸⁹ v prípade potreby

²⁸¹ Podľa Kamenického ponecháva citáty v čl. 19 (*Io* 8,44; vynecháva tu nadbytočné »vlastního«); čl. 20.10 (*Io* 14,6); čl. 20.16 (*Rom* 5,1).

²⁸² Redakčné úpravy kralického znenia sú: prispôsobenie latinskému textu AV – čl. 21.4 (*Ito* 2,1: »apud Deum«) a 26.25 (*Col* 2,16: »sabbato aut die festo«); doplnenie alternatívneho Kamenického znenia do zátvoriek – čl. 23.4: *1Cor* 7,2: »z příčiny (pro uwarování fe)« a čl. 28.17: *2Cor* 10,4 »odění (zbroj)«; zmeny v slovoslede a drobné redakčné úpravy – čl. 26.26 (*Col* 2,20), 28.9 (*Rom* 1,16), 28.23 (*Mt* 7,15) a 28.24 (*Gal* 1,8) a 28.26 (*2Cor* 13,10). Z neznámych dôvodov vynecháva niektoré slová, aj keď sú v latinskom AV aj u Kamenického – čl. 24.12 (*1Cor* 11,27: »Páně« v spojení »pil kalich Páně«) a čl. 28.15 (*Lc* 12,14: »aneb děličem«).

²⁸³ Ponechal polemické odseky 2.3, 12.10, 13.3, 16.3-7, 17.4.

²⁸⁴ Napr. »Pelagianos et« v čl. 2.3.

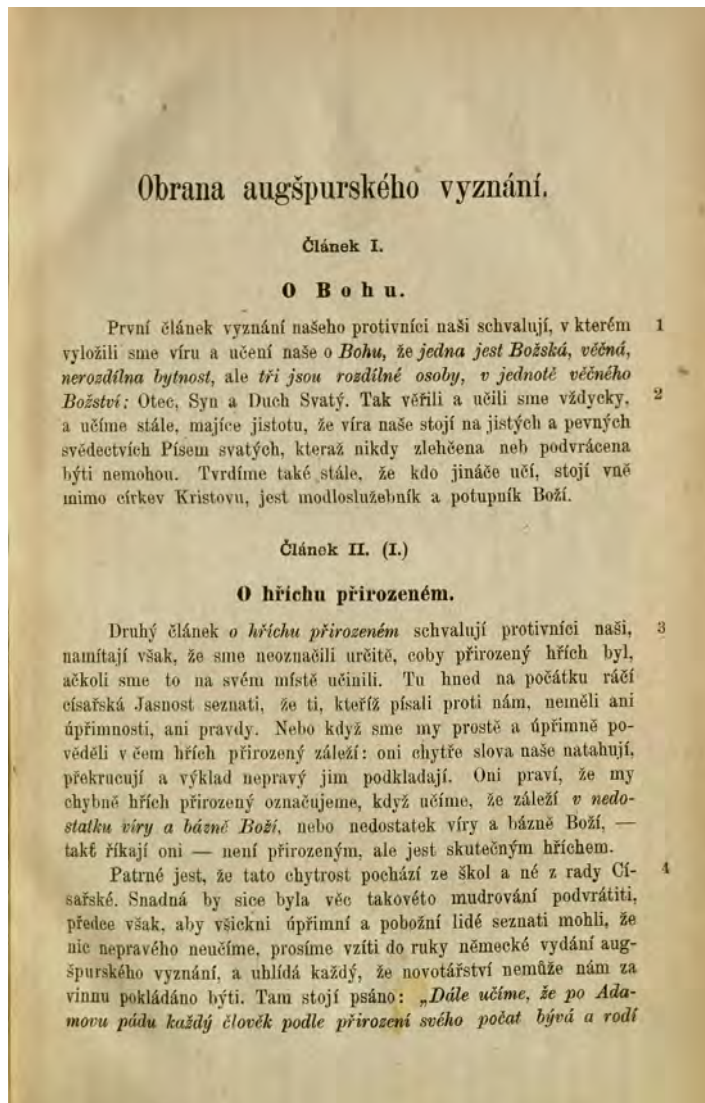
²⁸⁵ Napr. v čl. 20 vynecháva odseky 20.26, 20.30, 20.40; odseky 20.13-14 sumarizuje »tak Auguftína, Ambrože a j.«; v čl. 28 (chybne označenom §. 29.) vynecháva odseky 28.3-4, 28.6b-7, 28.9b-11, 28.12b, 28.18 a 28.27-78.

²⁸⁶ Syn ev. farára slovenského pôvodu. Vikár v Prahe v r. 1843-1846, farár v Krucemburku v r. 1846-1865, v Humpolci v r. 1865-1866 a v Prahe v r. 1866-1889. Od r. 1863 senior, od r. 1874 superintendent. Por. *ÖBL* VI, s. 356; k otcovi *SBS* IV, s. 216.

²⁸⁷ Text obsahuje špecifiká Tablicovho vydania, napr. v čl. 20 slovosled »swědomj některé vypudilo« (s. 23) a formuláciu »ten zná« (s. 24) namiesto »ten takový zná« v starších vydaniach. Nepoužil zrejme reedíciu Tablicovho vydania AV1837, keďže táto neobsahuje predhovor cisárovi (a v čl. 20, str. 24, r. 1, Molnár nenasleduje jediný významový rozdiel AV1837 oproti AV1808 »s důvěrnostj« → »důvěrnostj; por. pozn. 269).

²⁸⁸ Okrem modernizácie pravopisu (napr. »zřetelná« → »zřetelná«; -au- → -ou-; »fau« → »gfou«) dôsledne zrevidoval interpunkciu, najmä písanie čiarok v súlade s modernými zásadami (označenie významových celkov namiesto niekdajšieho označovania miest na nádych).

²⁸⁹ V čl. 20 ide o nasledovné zmeny: »Geffto knihy« (s. 33) → »Knihy zagifté« (s. 20); »defaterém« (33) → »defateru« (20); »páteř« (34) → »růženců« (20); »fprawednofti« (34) → »ofprawedlněj« (21); »fpogugj« (34) → »fpogugj w gedno« (21); »fprawedliw« (34) → »ofprawedlněn« (21); »předce fwých« (34) → »fwých předce« (21); »předek držeti« (35) → »přednoft mjti« (21); »o fprawednofti wjry [...] zmjny nebywalo« (35) → »fe o ofprawedlněj fkrze wjru [...] zmjny nečinilo« (21); »položj« (35) → »wyložj« (21); »Předkem« (35) → »Předně« (21); »naffi skutkové nemohau k fmjřenj Pána Boha přiwesti, aneb zaflaužiti sobě hřjchů odpufftěj, dofáhnauti sobě milofti« (35) → »naffi skutkové nemohou nás s Pánem Bohem fmjřiti, aneb že nimi nemůžeme sobě zaflouziti hřjchů odpufftěj a dofáhnouti milofti« (21) [podobnú konštrukciu vety má MARTINEK, s. 7]; »fkrz něhožby mohl býti w hněwu fwém vkogen Bůh Otec« (35-36) → »fkrze něhož Bůh Otec fmjřen býwá« (21) [podobne MARTINEK, s. 7]; »A protož ten, který w skutých fwých dauffánj fwé pokládá, a fpoléhá, žeby fám sobě mohl zaflaužiti milofti, ten a takový potupuge záfluhu y miloft Pána Gezu Kryfta, a vyhledává sobě bez Kryfta fwými lidfkými fnažnoftmi a mocý, ceftu k Bohu. Geffto Pán Kryftus« (36) → »A tak kdo fe na to zpoléhá, že sobě skutky miloft zaflouzj, ten zamjtá záfluhu a miloft Kriftowu a bez něho fwou lidfkou mocj hledá ceftu k Bohu, kdežto Kriftus Pán« (21-22) [Martinekovo preklad (s. 7) s drobnými úpravami]; »ftíhati nemohl« na inom mieste vo vete (22); »fprawednoft« (37, 40) → »ofprawedlněj« (22, 24); »proti záfluhám skutků« (37) → »nikoli ze skutků« (22); »za předčité záfluky mělo powinně dáwáno býti, tak aby« (37) → »na předcházegjch záfluhách lidfkých záleželo, a takt by« (22); »lidj pobožných přeftraffená fwědomj« (37) → »přeftraffená fwědomj lidj pobožných« (22); »fkrz žádně« (37) → »žádnými« (22); »vpokogéného«

Obr. 17:
Prvý český preklad
OV vydaný tlačou
vychádzal v r. 1879-
1880 na pokračovanie
ako príloha časopisu
Korouhev na Sionu;
bolo to až tri storočia
po vzniku rukopisné-
ho prekladu OVxvi.
Ide o prvú tlač našich
prekladov AV alebo
OV, ktorá nahradila
švabach alebo fraktúru
antikvou. Bratislava:
Univerzitná knižnica,
sign. 20E 827.

výraznejšieho zásahu však na niektorých miestach použil priamo nový Martinekovo preklad (S1856).²⁹⁰ Do textu doplnil poznámky pod čiarou s odkazmi na biblické pasáže a s vysvetlivkami. K niektorým nadpisom článkov doplnil odkazy na články s podobným obsahom. Tlačové chyby sú ojedinelé.²⁹¹

Biblické citáty uvádza spravidla podľa kralického znenia (1613), s niekoľkými výnimkami.²⁹²

OV1880 (➤ Obr. 17)

PŮVODCA: Prekladateľom je ev. farár Ján Leška (1831-1909),²⁹³ preklad vyšiel pri 300. výročí vydania *Knihy svornosti*.

PREDLOHA: Leška sa v predhovore nezmieňuje o pôvodnom texte, z ktorého prekladal. Z prekladu samotného je zrejmé, že prekladal z latinčiny, a to z vtedy štandardného textového typu L1/1531.²⁹⁴ Po zabudnutom preklade OVxvi ide po zhruba troch storočiach o prvý preklad OV do češtiny.

CHARAKTER PREKLADU: Leška v predhovore hovorí o preklade ako o »preklade česko-slovenském«. Ide o český archaizujúci preklad imitujúci reč Kralickej biblie s občasnými slovačkami.²⁹⁵ Preklad je relatívne voľný, miestami až parafrázujúci,²⁹⁶ s vysvetľujúcimi a inter-

(37) → »fmjřěného« (22); »Filosofů« (38) → »mudrců« (23); »nadáwagjcy fe« (38) → »naděgjcye fe« (23); »gměno wjry« (39) → »flowo »wjra« (23); »poznánj« (39) → »pouhou známoft« (23); »bylého« (39) → »býwaleho« (23); »artykule« (39) → »článku« (24); »fkrz« (39, 40) → »fkrze« (24); »něg« (40) → »něho« (24); »artikuli« (40) → »článku« (24); »totižto« (40) → »totiž« (24); »pjfmjch« (40) → »pjfmjch« (24); »gměno [...] rozuměti« (40) → »gměno [...] rozuměti« (24); »Na to výffe« (41) → »Dále« (24); »wěrau« (41) → »wjrou« (24); »půfobiti« (41) → »půfobili« (41) (24). Upravuje tu tiež biblické citáty z Io 14,6 (s. 22); Epj 2,8-9 (s. 22) a Rom 5,1 (s. 23) podľa Kralickej biblie (1613). Pre zmeny v čl. 1 por. Prílohu 6, s. 91-92.

²⁹⁰ Napr. v čl. 28.12a-13 na s. 55 preberá doslovne 7 riadkov; odsek 12b, ktorý Martinek vynecháva, preberá Molnár od Tablica. K tejto pasáži por. pozn. 163. Ďalšie príklady sú v pozn. 289.

²⁹¹ Napr. »fmjřěuj« namiesto »fmjřěnj« v nadpise čl. 8.

²⁹² V čl. 23 (1Cor 7,2) a 24 (Ex 20,7) sa drží Tranovského a Tablicovho znenia. V čl. 25 (Ps 37,5); 26 (Col 2,16 a Mc 9,29) a 27 (1Cor 7,2) upravuje kralické znenie.

²⁹³ V r. 1855-1860 farár v Bukovci, 1860-1881 v Bzinciach [pod Javorinou], 1881-1909 v Brezovej [pod Bradlom]; v r. 1880-1897 senior nitrianskeho seniorátu. Por. SBS III, s. 391-392; BLS V, s. 718-719; PETRÍK – RYBÁR (2001, s. 193).

²⁹⁴ Podľa číslovania odsekov a dvojitého číslovania článkov OV je pravdepodobnou predlohou buď niektoré z prvých štyroch Müllerových latinsko-nemeckých vydání symbolických kníh (1848, 1860, 1869, 1876) alebo berlínske Schlawitzovo latinské vydanie symbolických kníh z r. 1857. V II. článku chybné čísloje prvé dva odseky, nenašli sme však latinské vydanie, z ktorého by túto chybu mohol prevziať.

²⁹⁵ Napr. »přěčitáno«, »přěčitati« v P1 [P = Predhovor]; »písali« v P13 a čl. 2.1; »úprimně« v čl. 2.1; »smysel« v čl. 2.3; »Ján« v čl. 24.75 (s. 196).

²⁹⁶ Napr. v P.16 »Sed non possumus abiicere manifestam veritatem et ecclesiae necessariam« prekladá

pretujúcimi dodatkami²⁹⁷ priamo v texte, niekedy je však naopak skrátenej.²⁹⁸ Niektoré pojmy prekladá opisne, viacerými alternatívami.²⁹⁹ Nezriedka je nepresný až vyslovene nesprávny.³⁰⁰

Biblické citáty sú uvádzané podľa posledného kralického vydania (1613).³⁰¹ Grécke citáty v texte zväčša prekladá (s rôznou mierou úspechu³⁰²), niekedy ich však jednoducho vynecháva.³⁰³ Pokiaľ sa argumentácia týka gréckeho pojmu, uvádza ho často v alfabete,³⁰⁴ hebrejské pojmy prekladá alebo transliteruje.³⁰⁵ Pri komplikovanejšom texte vynecháva časti, ktorým nerozumie. Napr. v čl. 22.11, kde grécky výraz a odkaz na literárnu postavu určujú zmysel, »Haec est ἐωλοκρασία Ecciana. Agnoscimus enim istas Thrasonicas voces, quas si exagitare vellemus, non defutura nobis esset oratio.« preložil »Známeť vás po reči a jestlibychom se s vámi zapodívati chtěli, nechýbovaloby nám na spôsobu podvrátiťi vás.«, čiže úplne vynechal prvú vetu a za-

»avšak od nebeské pravdy, na níž spočívá církev Kristova, nemůžeme odstoupiti.«; v P. 16 »propter gloriam Christi« prekladá »pro čest a slávu jména Kristova«; v P.19 »et in concordiam piam et perpetuum redigat« prekladá »navrátil ji jednotu a pokoj a způsobil utišení a potěšení stálé«; v čl. 2.4 »cum de ea nonnulli parum religiose philosophantur« prekladá »že mnozí ji bludně více dle filosofie, než podle smyslu písem svatých považují a označují.« (OV2006 upravuje tento text hlavne jazykovo, OV1992 prekladá vhodne »že [...] niektorí nie celkom po kresťansky o nej filozofujú«). Ďalšie príklady sú uvedené pri Víznerovom preklade v pozn. 491.

²⁹⁷ Napr. v P1 vsúva »v Augšpurku« (podľa nem. znenia); v P3 vsúva »z obou stran«; v P6 dopĺňa »a podle těchto sestavena byla naše Obrana« (podľa nem. znenia); v P.15 dopĺňa »a po vše časy«; v P17 »multi loci« prekladá »mnohý důležitý článek«; P.18 »necessariis« »potřebných a spasitelných«; v P.19 vsúva »nejspravodlivější«, »s vroucností«, »[církvě] své milé« (k P.19 por. aj pozn. 296). V čl. 1.1 vsúva »o Bohu« a »věčná«; v čl. 2.3 vsúva »dostatečně pravý smysl učení našeho«; v čl. 2.3 dopĺňa kontext »že označujeme přirozený hřích a né skutečný«; v čl. 2.4 vsúva vysvetlivku »že přirozený hřích záleží v zlé žádosti, to jest.«; v čl. 2.5 dopĺňa »nebo nenese toho vinnu tak.«.

²⁹⁸ Napr. v P4 neprekladá »in causa religionis«; v čl. 2.1 vynecháva »per se nihil habentem«; v čl. 2.5 neprekladá »optimo animo«.

²⁹⁹ Napr. v P1 »ut illi confutationi assentirentur« prekladá »aby [...] dali jí za pravdu a přistali na ni«; v P.14 »insidiose et calumniose« prekladá »lživě, jízlivě a úskočně«; v P.15 »omnes cavillationes« prekladá »všech křivých a lstivých«; v P.15 »recte et pie« prekladá »čistě, věrně a úpřimně«; v P.18 »bonorum« »úpřimných a pobožných« (podobne aj v čl. 2.3); v čl. 2.3 »fiduciam erga Deum« interpretuje »v něho věřiti a doufati a jej nade vše milovati«; v čl. 2.4 »materiale, ut vocant, peccati originalis esse concupiscentiam« rozvíja »že přirozený hřích záleží v zlé žádosti, to jest, že zlá žádost jest materie přirozeného hřichu« (OV2006 ponecháva túto konštrukciu).

³⁰⁰ Napr. v čl. 2.1 prekladá »Sic iniquant: Sine metu Dei, sine fide esse est culpa actualis; igitur negant esse culpam originale« nasledovne: »Oni praví, že my chybně hřích přirozený označujeme, když učíme, že záleží v nedostatku víry a bázně Boží, nebo nedostatek víry a bázně Boží – takť říkají oni – není přirozeným, ale jest skutečným hřichem.« (OV1898 dopĺňa na konci »a tak přirozený hřích zapírají«; podobné znenie ponecháva aj OV2006). V čl. 2.3 prekladá »detrahit et in adultis actus« vetou »Potom nasledují také skutečné hřichy.« (OVxvi prekladá volne, ale s dobrým vystihnutím zmyslu »Odnima tež y lydem wieku dośpieleho, czynienij a plnienij przikazanij Bożich.«, OV1992 prekladá doslovne, aj keď nie úplne jasne, OV2006 upravuje len jazykovo; zmysel je, že ani v dospelosti sa nedostatok vlastných schopností k viere nemôže pretaviť do »uskutočnenia« viery). V čl. 7.34 »Hoc est κρινωμενον in hac controuersia, quo constituto postea iudicari potest, utrum [...]« prekladá »A to je hlavní a rozsoudný punkt v otázce této, který když sme učinili mírou, podle níž učení naše rozsuzováno býti má, snadně se dá rozhodnouti, zdaliž [...]« (OV1992 prekladá správne »Toto je rozhodující v tejto otázke, keď sa o tomto dohodneme, lahko sa neskôr rozsúdi, či [...]«; OV2006 len zjednodušuje a upravuje Leškov text).

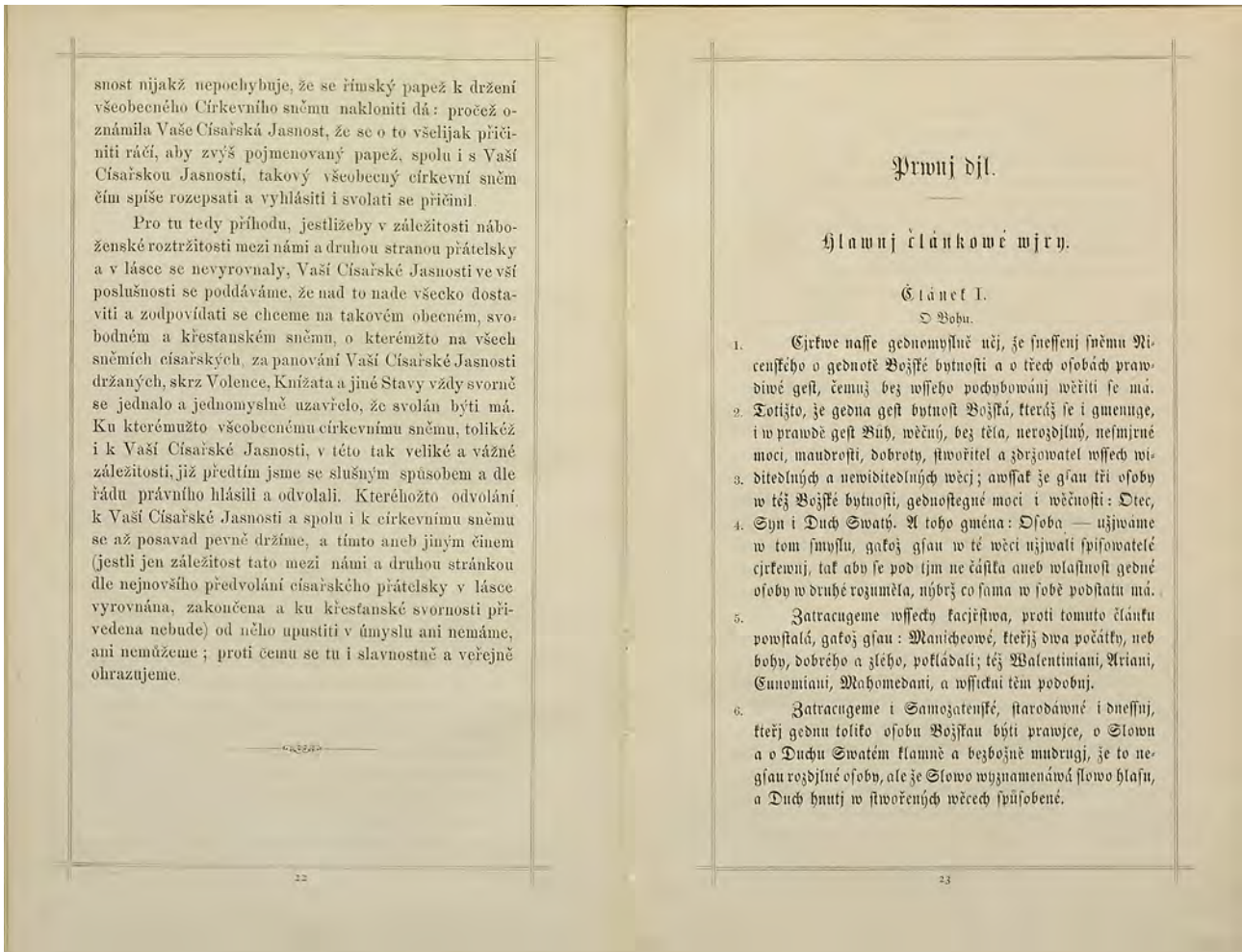
³⁰¹ Vzhľadom na rozsah OV a množstvo citátov sme porovnali nasledovný výber: čl. 2.34 (Jer 31,19, Ps 116,11); čl. 4.42 (Rom 4,14*); čl. 4.89 (Rom 4,4-5); čl. 4.97 (Act 13,38-39); čl. 4.155/34 (Lc 11,41); čl. 4.244/123 (Iac 2,24); čl. 4.306/185 (1Cor 1,30, 2Cor 5,21); čl. 7.35 (Col 2,16.17.20-23*); čl. 12.94 (Ez 33,11); čl. 15.8 (Gal 5,4); čl. 21.17 (Io 16,23*); čl. 24.22 (Hebr 10,4.10); čl. 27.23 (Mt 15,9); čl. 28.15 (Gal 5,1). Drobné odchýlky v rozsahu slov sú na miestach označených hviezdíčkou, inak sa líšia len pravopisom.

³⁰² Napr. citát z Epifánia v čl. 7.42 veľmi volne parafrázuje a citat »ἀπιέναι πρὸ τῶν μυστηρίων« v čl. 12.12 prekladá nepochopiteľne »Tolká převrácenost v náhledech jejich« (OV1992 skratkovito »nepripustit k tajemstvu«; OV2006 správne »A tak se i oni vzdalují, když má dojít na tajemství.«).

³⁰³ Napr. dlhší citát z Eurípida (čl. 4.185/64), viď v texte nižšie a pozn. 307. Z krátkych gréckych vsuviiek vynecháva napr. grécky pojem v čl. 15.19 v texte »ipsam formam et πολιτείαν«.

³⁰⁴ Napr. v čl. 24.23 a 24.81-83 a 88. Grécky pravopis je miestami problematický, používa napr. koncovú sigma, resp. stigmú ako sigma uprostred slova a ϖ namiesto ω (»παςων« v čl. 24.81; »προσφείρειν« v čl. 24.88), ako aj prízvuky a prídychy na nesprávnych miestach (»τάς λείτουργίας« namiesto »τάς λειτουργίας« v čl. 24.81). Iný prístup zvolil pri niektorých známejších pojmoch; napr. v čl. 24.86 prepisuje italikou »agapé« a v čl. 24.87 »eucharistie«.

³⁰⁵ Napr. v čl. 24.23 שֶׁח prekladá »obět« a v čl. 24.84 מִזְבַּח prepisuje »mizbach«.

Obr. 18:

Prvé z troch Baltických vydaní AV. Vychádza z Kamenického prekladu revidovaného

Tranovským, výrazne ho však upravuje a zosúladuje s latinským textom L1/1531. Na sadzbu samotných článkov AV sa stále používa fraktúra, aj keď sprievodné texty sú sádzané antikvou.

Bratislava: Lyceálna knižnica, sign. V. teol 2137.

čiatok druhej prekladá chybné.³⁰⁶ Podobne v čl. 4.185 (staršie číslovanie 64) vynecháva grécky citát vrátane uvádzajúcich latinských viet a zvyšok článku prekladá nesprávne, možno aj vďaka tomu, že vynechaním textu stratil kontext.³⁰⁷

AV1880, AV1893, AV1910 (► Obr. 18)

PŮVODCA: Preklad vyhotovil Fridrich (Bedrich) Baltík (1834-1919)³⁰⁸ pri príležitosti 350. výročia AV.³⁰⁹

³⁰⁶ Vďaka vysvetlivkám v BSLK sú preklady C1992 a C2006 vecne správne, aj keď pri začiatku druhej vety zvolili rozdielne prístupy: Vízner prekladá »Veď známe tie krikľúnstva«; ČERNÁ »Dobře poznáváme zvučný hlas vojína Tlučhuby« s odkazom na postavu Thrasy z Terentiovej komédie *Eunuch* v poznámke pod čiarou.

³⁰⁷ Text »Ambiguae et periculosae causae multas et varias solutiones gignunt. Verum est enim illud veteris poetae, 'Ο δ' ἄδικος λόγος νοσῶν ἐν αὐτῷ φαρμάκων δεῖται σοφῶν. Sed in bonis et firmis causis una atque altera solutio, sumpta ex fontibus, corrigit omnia quae videntur offendere. Id fit et in hac nostra causa. Nam illa regula quam modo recitavi, interpretatur omnia dicta, quae de lege et operibus citantur.« prekladá po vynechaní prvých dvoch viet takto: »Naše otázka jest čistá a jasná, která žádného dvojmyslného výkladu a překrucování nedopouští; ano tak jasný jest punkt učení našeho, který tu hájíme, že ním všechny záhadné neb závadné otázky k článku tomuto se vztahující vysvětleny, vyrovnány a rozluštěny býti mohou. Punkt náš jest mírou a pravidlem, podle kterého všechno, což o zákonu a o skutcích pověděno jest, vážiti a rosuzovati se má.« Lepšie Leškov preklad z latinčiny upravila ČERNÁ v C2006 (nesprávne však prekladá grécky citát); jasne prekladá VÍZNER v C1992.

³⁰⁸ V r. 1870-1895 vrbicko-svätomikulášsky farár, následne farár v Balážskych Ďarmotách; od r. 1875 liptovský senior, od r. 1890 biskup Preddunajského dištriktu. Por. SBS I, s. 130; BLS I, s. 201; PETRÍK – RYBÁR (2001, s. 23); *Cirkevné listy*, 1919, s. 149-151. SBS aj BLS chybné uvádzajú deň narodenia 24. 6. 1834 namiesto 24. 7. 1834. Priezvisko sa niekedy uvádza aj v tvare Baltik; v latinskej matrike pokrstených je pravopis mena »Fridericus Gustavus Baltigh«. Vlastnoručne sa podpisoval »Fridrik Baltík« (por. napr. ev. matriky v Lipt. Mikuláši od r. 1870).

³⁰⁹ Niektorí autori (DROBNÝ in AV1930a, s. 19; ŘÍČAN in AV1951, s. 57; MICHÁLKO in AV1980, s. 8)

DŮVODY PRE NOVÝ PREKLAD: Baltík v predhovore veľmi stručne, ale správne charakterizuje stav dovtedajších vydaní AV: text AV1576, vytlačený aj r. 1608, prevzali Třanovský (AV1620) a Martinius (AV1630), pričom »oba dva spisy jsou vlastně jeden text, avšak dvě recensie, o čemž tu v příkladech obšírněji mluvíti pro šetření místa nepřichodí« (AV1880, s. 7). Do tejto textovej tradície zaraďuje aj AV1720, AV1808 a AV1837³¹⁰. Opätovné vydanie tohto typu textu »dnes již ani pro řeč ani pro věc učiniti nelze« (s. 8). Aj keď oceňuje jazykovo vylepšené Molnárovo AV1857, zásadnou prekážkou pre využitie dovtedajších vydaní je ich prístup k prekladu. Tablicovo pozorovanie o kombinácii latinskej a nemeckej pôvodiny dopĺňa vlastným zistením, že preklad je opisný, až parafrázujúci.³¹¹ Baltík argumentuje, že pri preklade »obě osnovy spolu míchati nelze« a prekladateľ si má zvoliť, či bude používať latinský, alebo nemecký originál; sám uprednostňuje v súlade s prekladateľskou tradíciou latinský.³¹² Nie je možné použiť ani Martinekov nový preklad³¹³ (AV1856), keďže je skrátenejší, a symbolické knihy sa majú vydávať bez zmeny (s. 10).

LATINSKÁ PREDLOHA je v úvode označená presne, ide o latinsko-nemecké vydanie symbolických kníh J. T. Müllera, 4. vydanie z r. 1876.³¹⁴ Toto vydanie je založené na texte L1/1531. Zo starších českých prekladov používal podľa vlastných slov najmä Tranovského »osnovu« (v skutočnosti Kleychovo a Tablicovo vydanie),³¹⁵ niektoré formulácie preberá z AV1857.³¹⁶ Napriek tomu, že Baltík hovorí o preklade z latinčiny bez primiešavania formulácií z nemeckého znenia, miestami toto pravidlo porušuje a vsúva krátke fragmenty z nemeckého textu.³¹⁷

CHARAKTER PREKLADU: Baltík charakterizuje svoj preklad ako doslovný a verný preklad z latinčiny (s. 10-11).³¹⁸ Uvádza však, že vedome úzko nadväzuje, najmä v oblasti terminológie, na dovtedajšie vydania, hlavne Tranovského.³¹⁹ Ide teda o zásadnú revíziu Tranovského znenia

považujú za rok vydania AV1880 rok 1879, zrejme podľa predhovoru datovaného v 2. adventnú nedeľu 1879.

³¹⁰ Chybne datované 1873.

³¹¹ AV1880, s. 8-9: »Tablic dobře píše, že »zvláště« toho ta jest příčina, nebo i krom toho to přeložení i proto obšírnější jest, že na mnohých místech nepřekládá původiny, nýbrž ji opisuje a synonymami vysvětluje. Text tedy překladu onoho, jenž se nám Třanovským, Kleychem a Tablicem zachoval, není jen doslovný překlad latinského originalu augšpurského vyznání, ale jest tu i tam jistá harmonie mezi textem latinským a německým parafrazou českou podaná, ačkoli text latinský zůstal hlavním.«

³¹² Argument pre vlastný výber latinskej pôvodiny je (AV1880, s. 9-10): »Když pak dle svědectví Martiniusa, a samých vydání až po dnes, překlady české »z latinského originalního exempláře« se staly: nám nutno pro šetření nábožných čtenařů při překladu z latinské osnovy na vždy zůstati, ačkoli překlad z německé osnovy pro lid byl by snadnější, jako i nábožný a učený kněz L. Otto svůj polský překlad augšpurského vyznání dle německé původiny ne bez příčiny vydal (r. 1852).«

³¹³ Baltík (AV1880, s. 10) preklad hodnotí nasledovne: »Držel se též latinské původiny; na staré překlady sice ne veliký ohled bral, při tom však šťastným výrazem mnohou pravdu pro smysl Slováků jadrně vložil.«

³¹⁴ Baltík si uvedomuje rozdiely v rôznych vydaniach latinského AV, Müllerov text však pokladá za zhodný s textom predloženým cisárovi (AV1880, s. 11): »Recensiem i historií latinských textů tu nikoho unuvati nejdu. Kdož však jedno neb druhé jinak nalezněš, než v jiném svém vydání máš: přijmi vědeckě tuto Müllerovu osnovu: zajisté v této podobě bylo augšpurské vyznání roku 1530 císaři Karlovi V-mu podáno.« Je však zaujímavé, že v čl. 20.28 neprekladá podľa citovaného Müllerovho 4. vydania, ktoré tu (od 2. vydania) obsahuje tlačovú chybu »ac gratis« namiesto »ac gratia«; obe verzie pritom vo vete dávajú zmysel a je ťažké si chybu všimnúť bez porovnania s iným vydaním. Je však možné, že tu Baltík porovnával viac latinských vydaní, keďže Kamenický a jeho revízie majú na tomto mieste preklad »et pax conscientiae« z L2/1531.

³¹⁵ Por. s. 11. Samotné AV1620 však k dispozícii nemal, pretože z predslovu k nemu (v AV1620 s. 49) cituje na s. 9 z druhej ruky, podľa AV1720 alebo AV1808, ktoré majú v tomto citáte iný slovosled ako AV1620 (por. aj pozn. 253). Z prvej ruky cituje z úvodov k AV1630 (s. 8, pozn. 4), AV1720 (s. 7, pozn. 2 a s. 8, pozn. 5) a AV1808 (s. 8, pozn. 3 a 6).

³¹⁶ Napr. v čl. 20.9 preberá Molnárovo reinterpretáciu »non possint reconciliare Deum« »nemohau nás s Bohem smjřiti« (Molnár: »[...] s Pánem Bohem [...]«; predchádzajúce vydania mali »nemohau k smjřenj Pána Boha přiwěsti«). Až na slovosled Baltíkovu formuláciu preberá aj LEŠKA v AV1898.

³¹⁷ Por. príklady v pozn. 325.

³¹⁸ Preklad pokladá »za čisto osobní literární podniknutí« bez nároku na úradné uznanie cirkvou, tak ako žiadne z dovtedajších vydaní cirkev neoznačila za úradný preklad (s. 6-7).

³¹⁹ AV1880, s. 11: »Při samém již překladu nešlo mi o to, cele nový překlad podati, co by nejsnadnější věc byla bývala. Ale když jsem všecky mně přístupné vydání důkladně rozebral a tak řečeno co do hlavnějších theologických výrazů v slovník uvedl: chtěl jsem řeči doposud tu běžnou mluvíti, aby lid mýlen

podľa latinského textu L1/1531, nie úplne nový, nezávislý preklad. Revízia je omnoho hlbšia, ako všetky dovtedajšie úpravy Kamenického textu.³²⁰ Aj keď niekedy ponecháva bez zmeny celé vety,³²¹ v prípade odchýlok od latinského znenia alebo pri potrebe jazykovej modernizácie text upravuje,³²² prípadne adaptuje Martinekov preklad.³²³ Snaha o doslovný a verný preklad je niekedy na úkor zrozumiteľnosti.³²⁴ Revízia smerom k vernosti k latinskej pôvodine však nie je dôsledná,³²⁵ ojedinele sa objavujú aj nové chyby.³²⁶ Na niektorých miestach Baltík používa interpretačné vsuvky aj tam, kde v Kamenického texte nie sú.³²⁷

Biblické citáty uvádza podľa posledného kralického vydania (1613) príležitostnými jazykovými a redakčnými³²⁸ zásahmi. Výnimočne vychádza z Tranovského a Molnárovho znenia založenom na prvom alebo druhom kralickom vydaní.³²⁹

Celkovo ide o výrazné zlepšenie textu z obsahovej aj jazykovej stránky.

Zmeny textu v ďalších vydaniach (AV1893, AV1910) sa podľa úvodov k týmto vydaniám obmedzujú na prepis z fraktúry do antikvy a opravy pravopisu a tlačových chýb,³³⁰ niektoré

nebyl a naše pěkné symbolické výrazy, každý na svém místě [!] dle možnosti důsledně (co se v starších vydáních vždy přísně nezachovávalo), se podaly. A tak tedy vydání mé není předce nic jiného, než obnovené vydání [!] blahé paměti mého předchůdce Jiříka Třanovského, jehož osnovy jsem se nejvíce přidržel.« V skutečnosti mal k dispozícii zrejme iba reedície Kleycha a Tablica (por. pozn. 315).

³²⁰ Pozri *Prílohu 6*, s. 91-92, pre porovnanie všetkých revízií pred Baltíkom na príklade prvého článku.

³²¹ Napr. prvá veta v *Predhovore*. V čl. 20.2 ponecháva takmer bez zásahu dlhšiu ťažkopádnú parafrázu, ktorá sa s menšími obmenami nachádza vo všetkých revíziách Kamenického textu »že gfaou užitečná [AV1808: »a prospěšná«] naučenj o wfšech stawjch, [AV1808: »y«] o wfšech powinnoftch gegich, na fwětlo wydali, předkládajce, kteřjby skutkové dobřj při gednom každém powolánj lidfkém Pánu Bohu fe ljbili« (lat. »quod utiliter docuerint de omnibus vitae generibus et officiis, quae genera vitae, quae opera in qualibet vocatione Deo placeant«).

³²² Najčastejšie vynechaním nadbytočných synonym a vsuviak (por. napr. znenie čl. 10) a jazykovou modernizáciou. Je zaujímavé, že v niektorých prípadoch volí ľudovejšie a archaickejšie pojmy ako predchádzajúce vydania (napr. v čl. 20.18 »sprawedlnoft [...] mudrců fwětfkých«, »philosophicam iustitiam«; v AV1576 »sprawedlnoft [...] filozoffickau«, v AV1620 »sprawedlnoft [...] podlé včenj filozofů fwětfkých«).

³²³ Z AV1856 preberá napr. znenie čl. 28.13, ktoré však reviduje, aby bolo bližšie latinskému textu (hranatými zátvorkami a kurzívou vyznačujeme Baltíkove vynechávky a doplnenia; pravopis zjednocujeme): »[Moc církevní] nechť tedy nesahá do cizího úřadu, nechť království světa [na jiné osoby] nepřenáší, nechť zákony vrchnosti [neplatnými nečiní] neruší, nechť [příslušnou] zákonnou poslušnost [neruší] nevyzdíváje, nechť nečiní překážky soudům v nařízeních aneb závazcích světských, nechť vrchnostem zákony nepředpisuje, kterakby [správu] se správa krajiny věsti [měly] měla«. Latinský text uvádzame v pozn. 163.

³²⁴ Napr. v čl. 28.13 prekladá »non tollat legitimam oboedientiam« slovnou hračkou »nechť zákonnau popluffnoft newyzdwihuge« (kde sloveso »vyzdvihovati« má podobne ako latinské »tollere« významy »dvíhať« aj »odstraňovať, rušiť«), aj keď »non tollat« preložil zrozumiteľne už Kamenický »[nechť] [...] wnic neobráčý« aj Martinek »nech [...] neruší«; pre kontext por. pozn. 323.

³²⁵ Niektoré výrazy z Kamenického prekladu ponecháva bez opory v latinskom texte (v niektorých prípadoch sú však prítomné v nemeckom texte), napr. v čl. 1.2 »i w prawdě gefť Bůh« (»et est Deus«; v nem. texte: »wahrhaftiglich«); v čl. 1.3 »gfaou tři ofoby w též Božfké bytnofti« (»tres sint personae«; v nem. texte: »seind doch drei Personen in demselben einigen göttlichen Wesen«); v čl. 1.5 »dwa počátky, neb bohy« (»duo principia«; v nem. texte: »zween Götter«); v čl. 1.6 »ofobu Božfkau« (»personam«); v čl. 20.1 »naffi učitelé« (»nostri«); v čl. 20.4 ponecháva zlý preklad »nefchwalugj« (»nec [...] praedicant«); v čl. 20.8 ponecháva zdvojenie »má a muřj« (»oportet«). V čl. 1.6 ponecháva nesprávny Kamenického preklad »v stvořených věcech« (por. pozn. 346).

³²⁶ V čl. 20.13 napríklad nepreložil spojenie »gratiam et«; v čl. 20.20 nevhodne preložil »sperantes« »fe domnívali«, aj keď už AV1576 prekladá správne »naděgje se«, v AV1620 a z neho odvodených vydaniach je použitý (v neskoršom období možno menej zrozumiteľný) ekvivalent »nadáwagjčj fe« (= dúfajúci); v čl. 20.40 nepreložil záver »nihil est innoxium«.

³²⁷ Napr. v čl. 8.2 a 8.3 »mali« prekladá »zlí a nehodní« (je zaujímavé, že AV1576 má na tomto mieste »zlí« a AV1620 »nepříkladní«); v čl. 20.40 »in homine« »v člověku hřjřfím«.

³²⁸ Napr. v čl. 25.8 v citáte z *Ier 17,9* dopľňa »kdo wyrozumí jemu« nad rámec skráteného latinského znenia v AV.

³²⁹ V čl. 23.4 a 27.19 pri citáte z *1Cor 7,2*.

³³⁰ Pri pravopise ide najmä o zmeny v interpunkcii a kvantite samohlások. Tlačové chyby sa objavovali aj v neskorších vydaniach, napr. v čl. 28.48 má 3. vydanie »nestípil« namiesto správneho »neštípil« v 1. a 2. vydaní.

zásahy v 3. vydání sú však aj štylistické a formulačné.³³¹ Tretie vydanie zachováva až na niekoľko výnimiek³³² zalomenie riadkov a strán druhého vydania.

AV1884, AV1889

PŮVODCA: AV1884 je prílohou k 7. vydaniu Leškovho spevníka,³³³ ktorý do tlače pripravil³³⁴ Václav Mareček (1824-1901), v r. 1853-1893 ev. a. v. farár v zbere Trnávka (okres Pardubice). Podobne AV1889 je prílohou k 8. vydaniu tohto spevníka.

PREDLOHA: AV1884 uvádza na prvej strane textu AV zdroj »Dle vydání veledústoj. p. superintendenta D. B. Molnára roku 1857.« AV1889 tento odkaz vynecháva, z textu samotného je však zrejmé, že preberá priamo znenie AV1884; zjavné chyby však opravuje podľa AV1857.³³⁵ Oproti AV1857 chýba predhovor cisárovi a záver. Keďže obe vydania boli pripravené za života D. Molnára, môžeme predpokladať, že vyšli s jeho vedomím a súhlasom.

TEXT VYDANIA: AV1884 reprodukuje svoju predlohu verne, zachováva interpunkciu, poznámky pod čiarou, nadpisy článkov a odkazy³³⁶ na iné články pod nadpismi. Pri prepise z fraktúry bolo riedené písmo nahradené italicou. Text obsahuje len minimálne jazykové úpravy.³³⁷ AV1889 preberá text AV1884 len s ojedinelými zmenami.³³⁸

C1898 (AV1898, OV1898)

PŮVODCA: Obe diela sú súčasťou prvého českého súborného vydania *Knihy svornosti*, ktorú preložil³³⁹ a vydal Ján Leška.

PREDLOHA: Leška v predhovore (s. IX) zdôrazňuje nadväznosť svojho prekladu AV na staršie vydania; použil AV1620, AV1857 a niektoré z Baltíkových vydaní (AV1880 alebo AV1893) s tým, že sa snažil byť čo najbližšie k Baltíkovmu textu.³⁴⁰ Prekladal z latinského textu,³⁴¹ ne-

³³¹ Napr. v čl. 20.2 »že gřau užitečná« a »kteřjby skutkové dobřj« (1. a 2. vyd.) → »že užitečná« a »jakéby skutky dobré« (3. vyd.); v čl. 20.15 »zakufugj toho pobožná a zděffená swědomj, že ono« a »swědomj nemohau býti [...] ufpokogena [...] magj« (1. a 2. vyd.) → »však zakušuje toho pobožné a zděššené svědomí, že ono učení« a »svědomí nemůže býti [...] uspokojeno [...] má« (3. vyd.); v čl. 24.40 »cožby« (1. a 2. vyd.) → »což« (3. vyd.).

³³² Najmä pri úpravách textu oproti 2. vydaniu (por. pozn. 331).

³³³ Štefan Leška (1757-1818) vydal svoj spevník r. 1796 v Prahe pod názvom *Nowá Kniha Zpěwů Křeftan/jkých, s připogeným Ržádem Ewangelickým Cýrkwj Augšpurjského Wyznánj w Králowstwj Czejském...* Ďalšie vydania ²1818, ³1843, ⁴1854 (pod názvom *Štěpána Lešky cýrkewnj zpěwnjk pro ewangelické křeftany...*), ⁵1865, ⁶1875, ⁷1884, ⁸1889.

³³⁴ Predpokladáme to podľa predslavu k tomuto vydaniu, pod ktorým je podpísaný.

³³⁵ Por. pozn. 338.

³³⁶ V čl. 2 je odkaz na čl. 8 namiesto 18 (tlačová chyba v AV1884 aj AV1889).

³³⁷ V čl. 20 sú nasledovné úpravy: »nařjm« (s. 20) → »nařim« (s. 13); »ftawjch« (20) → »stavech« (13); »předce« (21) → »přece« (14); »fmjřce« (21) → »smřice« (14); »zpoléhá« (21) → »spoléhá« (14); »darť« (22) → »dar't« (15); »žebychom« (22, 24) → »že bychom« (15, 17); »honoffenj« (22) → »honosení« (15); »ale to flowo že wyznamenává« (23) → »ale to slovo že »víra« nevyznamenává a neobsahuje v sobě toliko pouhou známost historie aneb skutku někdy bývalého, jakož jest a nachází se při lidech bezbožných ano i při ďáblu; ale slovo že wyznamenává« [!] (16, dittografia len v AV1884); »užitek« (23) → »úžitek« (16, len v AV1884); »totižto« (24) → »totiž to« (16); »Auğuftýn« (24) → »Augustin« (16); »a vřfak« (25) → »avřak« (17); »doweřti« (25) → »dověsti« (17); »zprawowati« (25) → »spravovati« (17); »můž« (25) → »můž« (17); »w řrdci« (25) → »srdci« (18).

³³⁸ Opravuje napr. dittografiu v čl. 20.23 a líši sa v kvantite samohlásky v tom istom článku (por. pozn. 337). V čl. 21, 24, 25 a 28 vynecháva niektoré poznámky pod čiarou; v čl. 23 zlučuje dve poznámky do jednej.

³³⁹ S výnimkou *Malého katechizmu* (MK), ktorého text adaptoval z niektorého z Baltíkových vydaní (¹1876, ²1887 alebo ³1889); por. C1898 (s. IX) a TUČKOVÁ (2010, s. 111). Leškove vlastné vydania *Katechizmu* (¹1870, ²1871, ³1878, ⁴1883) síce v niektorých otázkach a odpovediach využívajú texty Lutherovho MK, ide však celkovo o úplne prepracovaný text, ktorý nebolo možné prevziať do *Knihy svornosti* (od 2. vydania je v podtitule charakterizovaný ako »Wýklad Katechřimu Lutherowa«). Nie je však zrejmé, prečo popri Baltíkovom vydaní MK neprevzal aj Baltíkov preklad AV.

³⁴⁰ C1898, s. IX: »Tranowřkého, Molnárovo a Baltíkovo [wydání] měl řjem při rukou a před očima při ofnowě w tuto Knihu pojaté a řnažil řjem ře k wydání Baltíkowému, u nás nejrozřřřeněřřřimu, řtáti co nejbřřže.« VIZNER (C1992, s. 9) nesprávne tvrdí, že Leška do *Knihy svornosti* »prevzal« Baltíkov preklad.

³⁴¹ Je zaujímavé, že z latinčiny prekladal všetky spisy *Knihy svornosti* vrátane tých, ktoré pôvodne vyšli iba v nemčine (C1898, s. X): »Při překlade bral řjem za základ ofnowu latinřkou a to i při řtěch knihách, které půwodně byly psány jazykem německým, anebo řúběžně německy a latinřky. Takt řjem řhledal i při překladech již z dáwněřřřich řřřřů pocházejřřřich.«

PRVÝ DIEĽ.
HLAVNÉ ČLÁNKY VIERY.

Článok I.

O Bohu.

„Cirkve naše jednomyselně uči, že snešení sněmu Nicenského o jednotě Božské bytnosti a o třech osobách pravdivé jest. Totižto, že jedna jest bytnost Božská, kteráž se i jmenuje, i v pravdě jest Bůh, věčný, bez těla, nerozdílný, nesmírné moci, moudrosti, dobroty, stvořitel a držovatel všech viditelných a neviditelných věcí“. Takto o Bohu vyznáváme na základe slova Božieho, kde V. Mojž. 6, 4. čítame: „Slyš, Izraeli, Hospodin Bůh náš, Hospodin jeden jest“; potažne v Evanj. Marka 12, 29; kde Spasiteľ náš Ježiš Kristus odpovedá zákoníkovi: „Slyš, Izraeli, Pán Bůh náš, Pán jeden jest.“ Týmto vyznaním stáva sa evanjelická cirkev cirkvou monotheistickou, vyzva jedného Boha. Avšak že jsou tři osoby v též Božské bytnosti, jednotejné moci i věčnosti: Otec, Syn i Duch Svatý ako nám to slovo Božie jasne určuje: „Protož jdouce, učte všechny národy, křtíce je ve jméno Otce i Syna i Ducha Svatého (Mat. 28, 19.), alebo: „Nebo tři jsou, kteříž svědectví vydávají na nebi: Otec, Slovo a Duch Svatý, a ti tři jedno jsou“ (I. Ján 5, 7.) A toho jména: Osoba — užíváme v tom smyslu, jakož jsou v té věci užívali spisovatelé církevní, tak aby se pod tím ne částka aneb vlastnost jedné osoby v druhé rozuměla, nýbrž co sama v sobě podstatu má.

25

AV1930a (► Obr. 19)

PŮVODCA: Toto komentované vydanie AV vydal pri príležitosti 400. výročia AV Ján Pavol Drobný³⁶⁷ (1880-1930), v r. 1925-1930 farár v Bratislave.

PREDLOHA: Drobný prevzal Baltíkov preklad,³⁶⁸ neuvádza však, ktoré vydanie. Podľa textu samotného použil prvé alebo druhé vydanie.³⁶⁹

ÚPRAVY TEXTU: Drobného vydanie je výnimočné v tom, že text AV nie je reprodukován súvisle, ale je kombinovaný s komentárom a vysvetlivkami rôzneho rozsahu priamo v texte. Text AV je odlišený kurzívou, komentár je tlačený antíkvou, biblické citáty použité v komentári sú vysádzané tučným písmom (► Obr 19).³⁷⁰ Fragments AV majú rôznu dĺžku: od izolovaných slov,³⁷¹ cez vety,³⁷² odseky³⁷³ až po celé články.³⁷⁴ Baltíkov preklad AV miestami redakčne upravuje, a to na rozhraní textu a komentára,³⁷⁵ ako aj v texte samotnom.³⁷⁶ Text je miestami upravený aj jazykovo.³⁷⁷ Komentár ku každému článku, predhovoru aj záveru zakončuje príslušnou slohou z piesne č. 408 z *Cithary sanctorum*.³⁷⁸

AV1930b

PŮVODCA: AV preložil žibritovský farár Ján Jahoda (1878-1965),³⁷⁹ vydal ho kňazský spolok zvolenského ev. a. v. seniorátu k 400. výročiu AV.³⁸⁰

PREDLOHA: Vo vydaní samotnom nie je žiadna zmienka o použitej predlohe ani o metodike prekladu. Z textu je možné vyvodit, že ide o prevod Leškovo českého prekladu do slovenčiny s využitím niektorých Baltíkových formulácií.

Obr. 19:

Drobného vydanie obsahuje komentár k AV priamo zapracovaný do Baltíkovho prekladu AV. Text AV je tlačený kurzívou v češtine, komentár antíkvou v slovenčine a biblické citáty tučným písmom v českom preklade podľa posledného kralického vydania.

³⁶⁷ Ordinovaný 1902, kaplán v Brezovej, farár v Prietrži (1904-1913), Starej Turej (1913-1925) a Bratislave (1925-1930); redaktor niekoľkých časopisov a autor viacerých publikácií, činný v rôznych cirkevných, kultúrnych aj hospodárskych spolkoch. Por. SBS I, s. 504; BLS II, s. 328; PETRÍK – RYBÁR (2001, s. 90).

³⁶⁸ AV1930a, s. 135: »Poznámka: V práci tejto užil som Baltíkovho prekladu len preto, že je viac rozšírený po domácnostiach našich a v tak vážneho dosahu, ako je text Augustany, nechcel som vyvolať prípadné nedorozumenie.«

³⁶⁹ Neobsahuje úpravy 3. vydania, por. pozn. 330.

³⁷⁰ Niekedy je kurzíva použitá aj na členenie komentáru (napr. na rozhraní strán 26 a 27).

³⁷¹ Napr. »Ariani«, »Eunomiani« v čl. 1 (s. 27) s príslušným vysvetlením za daným pojmom.

³⁷² Napr. v čl. 3 (s. 31).

³⁷³ Napr. čl. 7 (s. 42).

³⁷⁴ Napr. čl. 27 (s. 114-119).

³⁷⁵ Napr. v čl. 3 Baltíkov text »[...] narodený z Panny Marie, kterýžto skutečně trpěl [...]« rozdeľuje komentárom a upravuje: »narodený z Panny Marie. Vieroučný článok tento odvodzujeme [...] Tento Syn Boží a syn Panny Márie skutečně trpěl [...]«

³⁷⁶ Napr. v čl. 1.1 vynecháva »čemuž bez všeho pochybování věřiti se má«.

³⁷⁷ Napr. v čl. 1.5 »Mahomedani« → »Mohamedáni«; v čl. 20.35 »spůsobem« → »způsobem« a »mohlibycom« → »mohli bychom«; v čl. 24.40 »cožby« → »což by«; »žeby« → »že by« (passim).

³⁷⁸ V závere však vynecháva slohu »To jest summovní učení [...]«.

³⁷⁹ V r. 1904-1909 kaplán v Sučanoch, 1909-1910 farár tamže, 1910-1955 farár v Žibritove. Por. BLS IV, s. 137-138; PETRÍK – RYBÁR (2001, s. 150). V dobe vydania bol Žibritov súčasťou Zvolenského seniorátu.

³⁸⁰ Preklad revidovali profesori ev. vysokej školy teologickej v Bratislave dr. J. Kvačala (1862-1934) a dr. M. Lúčanský (1897-1933), spolu s ev. farárom v Deviči Gustávom Plavcom (1904-1971).

CHARAKTER PREKLADU: Jahoda neprekladá z latinčiny alebo nemčiny, ale jednoznačne vychádza z českého Leškovho prekladu, ktorý preložil do slovenčiny, ako je zrejmé z celkového vyznenia textu³⁸¹ aj z mnohých osobitých Leškových formulácií.³⁸² Niektoré formulácie v slovenskom znení však vychádzajú z Baltíkovho prekladu,³⁸³ niekedy na miestach, kde Leška prekladá voľne alebo sa inak odchyľuje od latinského znenia,³⁸⁴ niekedy však bez opory v latinskom texte.³⁸⁵ Predpokladáme, že prekladateľ prihliadal k latinskému zneniu, keďže na niektorých miestach prináša vlastné riešenia – či už alternatívny preklad,³⁸⁶ alebo úpravu smerujúcu k doslovnému prekladu z latinčiny.³⁸⁷

Viaceré problémy Leškovho znenia však Jahoda prevzal,³⁸⁸ miestami prináša nové problematické znenie.³⁸⁹

Biblické citáty preberá od Lešku v kralickom znení, s príležitostnými úpravami³⁹⁰ a slova-kizmami.³⁹¹ Objavujú sa aj tlačové chyby.³⁹²

AV1930c

PŮVODCA: Autormi tohto prekladu, vydaného v Spojených štátoch amerických, sú ev. kňazi

³⁸¹ Napr. čl. 20.4 prekladá »Teraz už i naši odporcovia, súc od nás napomenutí, tomu sa odúčajú a týchto neužitočných skutkov tak, jako predošle nehlásajú.«; por. Leškov preklad »Nyní již i naši odporníci, jsou od nás napomenuti, toho se odučují a těchto neužitečných skutků, tak jako předešle nehlásají.« Baltík prekladá podobne, avšak zakončuje »[...] a těchto nepotřebných skutků, tak jako předešle, více neschvalují.«

³⁸² Napr. preklad podmetu pôvodne v pluráli singulárom v čl. 20.15, 20.19, 20.22, 20.29 a 20.31; v čl. 20.40 bez zmeny preberá v češtine [!] Leškov preklad latinskej sekvencie »Veni sancte spiritus et emitte caelitus«.

³⁸³ Napr. v čl. 1.4 »jednej osoby v druhej« (lat. »in alio«; Leška »jiné bytnofti«; Baltík »gedné ofoby v druhé«); v čl. 1.5 »dva počiatky« (lat. »duo principia«; Leška »dwojii božftwí«; Kamenický aj Baltík »dwa počátky neb bohy«); v čl. 1.6 »klamne« (lat. »astute«; Leška »offemetně«; Kamenický »chytře«; Baltík »klamně«); v čl. 20.8 »temer ani spomenutá nebývalo« (lat. »altissimum silentium fuisse«; Leška »nejhlubší zachowáwalo fe mlčení«; Baltík »ani téměř zmjinky nebýwalo«); v čl. 20.9 »smierený« (lat. »reconciliatur«; Leška »ukojen«; Baltík »fmjřen«); v čl. 20.10 »na toto spolieha« (Leška »fpolehá«; Baltík »na to fpolehá«); v čl. 20.11 »O takomto spôsobe učenia [...] sa zmieňuje« (lat. »haec doctrina [...] tractatur«; Leška »Toto učení [...] fe předkládá«; Baltík »O tomo učení [...] zmjnka fe činj«); v čl. 20.14 dopĺňa podobne ako Baltík »V knihe«; v čl. 20.15 »od nezkušéných« (lat. »ab imperitis«; Leška »od nemoudrých«; Baltík »od nezkušených«); v čl. 20.15 »najviac« (lat. »plurimum«; Leška »mnohé«; Baltík »negwjce«); v čl. 20.26 vsúva »tým spôsobom« (lat. »hoc modo«; Leška neprekladá, Baltík »tjm fpúfobem«).

³⁸⁴ Napr. v čl. 1.5 dopĺňa »a iní tým podobní« (lat. »et omnes horum similes«; Leška »a jiné«; Baltík »a wfickni tým podobnj«); v čl. 20.12 a 20.16 vynecháva Leškovo »fw.« (svatého/svatých); v čl. 20.21 vynecháva Leškove »Boží«; v čl. 20.22 upravuje slovosled »predkladať a obnoviť« (lat. »tradere et renovare«; Leška »obnowiti a předkládati«); v čl. 20.25 »diabli« (lat. »diaboli«; Leška »Ďábel«); v čl. 20.27 vynecháva Leškovo »kazatelé«; v čl. 20.28, kde Leška prekladá tlačovú chybu Mülleroého vydania (por. pozn. 314 a 342) sa drží Baltíkovho prekladu; v čl. 20.31 vynecháva Leškove spresnenie »mnohem«.

³⁸⁵ Napr. v čl. 1.2 dopĺňa »v pravde«; v čl. 1.3 dopĺňa »božskej« (tieto vsuvky majú všetky revízie Kamenického prekladu aj Baltík, pravdepodobne podľa nemeckého textu).

³⁸⁶ Napr. v čl. 20.2 »o všetkých postaveniach a povolaniach života« (lat. »de omnibus vitae generibus et officiis«; Leška »o wfěch ftawech a powinnoftch žiwota«; Baltík »o wfěch ftawjch, o wfěch powinnoftch gegjch«); v čl. 20.8 »učenie [...] bolo [...] prizvukované« (lat. »doctrinam [...] versatam esse«; Leška »učení [...] míwalo průchod«; podobne už Kamenický a Baltík s odlišným slovosledom); v čl. 20.18 »spravedlnosťou rozumovou« (lat. »philosophicam iustitiam«; Leška »fprawedlnoft [...] mudrcká«; Baltík »fprawedlnoft [...] mudrců fwěftkých«); v čl. 20.29 »sa [...] srdce [...] oblieka v nové úsilia« (lat. »corda [...] induunt novos affectus«; Leška »obléká nowé náchylnofti«; Baltík »w nowé žádofci obláčj«).

³⁸⁷ Napr. v čl. 20.2 vynecháva Leškovo nadbytočné »dobře«; v čl. 20.20 vynecháva Leškovo »jiné«.

³⁸⁸ Napr. v čl. 1.5 tlačovú chybu »Eunominiani«; v čl. 20.2 »a iné jednako dôvodne svedčia« (lat. »et alia simili argumento testantur«; Leška »a jiné, jednak důwodně fwědčj«).

³⁸⁹ Napr. v čl. 20.3 neprekladá »peregrinationes«; v čl. 20.6 spresňuje »docent« »učia teraz«; v čl. 20.13 neprekladá »multis voluminibus«.

³⁹⁰ Napr. v čl. 20.11 (*Eph* 2,8) vynecháva »Boží« (v lat. texte AV je prítomné); v čl. 25.8 vynecháva »kdo vyzozumí jemu« (v lat. texte AV chýba); v čl. 28.45 (*Col* 2,22) mení slovosled »jich užíváním«; v čl. 28.51 zosúladuje Leškov text s kralickým znením. Jazykovo v citátoch upravuje »všickni« na »všichni«, azda podľa konkrétneho vydania, ktoré mal k dispozícii.

³⁹¹ Napr. v čl. 22.1 (*Mt* 26,27) »pite«.

³⁹² Napr. v čl. 4.3 »spradlnost«; v čl. 28.17 »vytěřování« namiesto »rytěřování«.

slovenského pôvodu Andrej Rolík (1896-1981)³⁹³ a Jozef Horváth (1897-1937).³⁹⁴ Pri príležitosti 400. výročia AV ich úlohou pripraviť slovenský³⁹⁵ preklad poverila Konferencia slovenských evanjelických lutheránskych kazateľov božieho slova v Spojených štátoch sev. Ameriky.³⁹⁶

PREDLOHA: *Predmluva* uvádza niektoré podrobnosti (s. 4): »Pri prekladaní použili sme latin-skú osnovu³⁹⁷ Aug. Vyznania, pri čom vypomáhali sme si pri porovnávaní anglickým prekladom dr. H. E. Jacobs-a³⁹⁸ a českým nášho Lešku.«³⁹⁹

CHARAKTER PREKLADU: Zo samotného textu je zrejme, že nejde o pôvodný preklad z latinčiny, ale že základ textu tvorí priamy prevod Leškovo českého textu do slovenčiny⁴⁰⁰ so zachovaním mnohých špecifických výrazov aj slovných väzieb,⁴⁰¹ a to vrátane niektorých osobitých alebo problematických prekladov.⁴⁰² Na druhej strane niekedy volí vhodnejšie výrazy.⁴⁰³ Text bol tiež miestami upravený do lepšieho súladu s latinčinou,⁴⁰⁴ občas sa drží ekvivalentov

³⁹³ Narodil sa v Brdárke na Gemi, r. 1909 sa vysťahoval do USA, tu vyštudoval teológiu, ordinovaný bol r. 1921. V r. 1921-1961 farár vo viacerých zboroch; v čase vydania AV1930c v Johnstowne, Pa. Významný činiteľ v slovenských ev. krajanských spolkoch; básnik a publicista. Por. SBS V, s. 109; PETRÍK – RYBÁR (2001, s. 304). Rukopisy v LA SNK, osobný fond Andrej Rolík a v University of Minnesota – IHRC Archives, Andrew Rolik papers (IHRC2279).

³⁹⁴ Bližšie údaje o J. Horváthovi sme v súvislosti so zmienkami o tomto preklade (AV1951, s. 58; AV1980, s. 8; C1992, s. 9) nenašli. Predpokladáme, že ide o Jozefa Horvátha, narodeného 8. 2. 1897 v Mošovciach. Teológiu študoval v Lipsku (1914), Paríži (1919-1920), Springfielde, Ill. (1920-1921) a na Lutheran Theological Seminary at Philadelphia (1922). R. 1922 ordinovaný za kňaza v Slovenskej synode Sion, farár v Pittsburghu, Pa. V období prvej svetovej vojny v čs. légiách. Zomrel 6. 4. 1937 v Chicagu. Por. REED (1923, s. 246) a databázu legionárov <https://web.archive.org/web/20221116201101/https://www.vuapraha.cz/legionari/33259>.

³⁹⁵ Dôležitosť prekladu zrozumiteľného najmä druhej a ďalším generáciám Slovákov v USA zdôrazňuje *Predmluva* (s. 3): »Nepozdávalo sa nám múdrym vydávať ho v češtine, zkusujúc stále s jakou nevolou odoberá a do ruky berie náš obecný ľud knihy písané po česky, preto, že tej reči nesnadno rozumie. Je len prirodzené, že čo je ťažko srozumiteľné, to nevábí, nezaujima, nedáva plného pôžitku a úžitku, ale naopak, vzbudzuje nechuf. Toto zkusujeme zvlášť v práci s mládežou v Amerike odchovanou, ktorá sotva ovláda reč materinskú, nieto aby chápala češtinu.«

³⁹⁶ Prekladatelia v predhovore vyjadrujú vďaka aj ďalším farárom: »za výpomoc pri preklade« I. Vangorovi a E. Lukáčovi a »za prezretie rukopisu, vzácne pokyny a poznámky na preklad« Jurajovi Gonovi, Jozefovi Kuchárikovi a Vladimírovi J. Hroboňovi.

³⁹⁷ Konkrétne vydanie latinského textu nie je možné určiť. Použitie BSLK je vzhľadom na rok vydania síce možné, ale z časových dôvodov nepravdepodobné.

³⁹⁸ H. E. Jacobs podľa všetkého AV nepreložil, vydavatelia tak môžu mať na mysli 1) Jacobsovo kritické vydanie (*The Augsburg Confession. Translated from the Latin, in 1536...*, Philadelphia, 1888) Tavernerovho prvého anglického prekladu AV z r. 1536 a niektorých jeho ďalších revízií (z r. 1586 = A, 1844 = B, 1868 = C, 1877 = C¹, 1882 = C² a 1878 = D); 2) text AV v Jacobsovom vydaní *The Book of Concord* (Philadelphia, 1882) – ide o Krauthovu revíziu starších prekladov, pod označením C² je uvedená aj v aparáte kritického vydania (1888); 3) text AV v Jacobsovom vydaní *The Book of Concord* (Philadelphia, 1911) – tu ide o text pripravený spoločnou komisiou viacerých ev. synod. Podľa porovnania vybraných pasáží v pozn. 404 a 405 sa zdá najpravdepodobnejšie, že ide o Jacobsovo vydanie z r. 1911. Pokiaľ sa na danom mieste všetky anglické vydania vecne zhodujú, budeme v porovnaní nižšie hovoriť len o anglických vydaniach.

³⁹⁹ Text AV v C1898 alebo C1918. Vzhľadom na minimálne rozdiely je stanovovanie konkrétneho vydania problematické; kvôli prevzatíu unikátneho znenia citátu 1Cor 9,27 (por. pozn. 352) je pravdepodobné použitie C1898.

⁴⁰⁰ Ako jeden príklad z mnohých por. napr. v čl. 20.19: »Předeffle třízněno bylo svědomí učením o fcutcích a žádného neflyffelo potěšení z ewanjelium.« (AV1898) a »Predošle trýznené boly svedomia učením o skutkoch, a žiadneho potešenia neslyšaly z Ewanjelia.« (AV1930c) Zmena čísla je úprava podľa latinského znenia; por. pozn. 404.

⁴⁰¹ Napr. v čl. 1.6 »ošemetne« (lat. »astute«; pre porovnanie Kamenický prekladá »chytře«; Baltík »klamně«); v čl. 20.35 »zbraňovalo« (lat. »prohibeat«); v čl. 20.37 genitívna väzba »neznáša kríža« (Leška »nesnáší kříže«).

⁴⁰² Zachováva niektoré chyby Leškovo prekladu a to aj tam, kde anglické vydania sú v súlade s latinským (napr. záver článku 1 »[...] vo stvorených veciach«; por. pozn. 346). Z osobitosti prekladu sa drží napr. Leškovo skrátene v čl. 1.5 »et omnes horum similes« »a jiné« → »a iných«; v čl. 20.22 slovosledu »obnoviti a předkládati« → »obnoviť a predkladať« (lat. »tradere et renovare«); preberá tiež tradičný staročeský výraz v čl. 20.35 »schvalováno« → »schválované« (lat. »laudandum«; stč. »schváliti« = »pochváliť«); v čl. 20.40 rovnako neprekladá záver »nihil est innoxium«.

⁴⁰³ Napr. v čl. 20.9 »ukojen« → »smierený« (lat. »reconciliatur«).

⁴⁰⁴ Napr. v čl. 1.4 zmena »užíváme« → »užívajú (cirkve naše)« (lat. »utuntur«) a podobne na viacerých miestach; v čl. 1.4 dopĺňa »v takej veci« podľa »in hac causa« (ekvivalent chýba aj v angl. vydaní 1911);

alebo štýlu anglických prekladov.⁴⁰⁵ Do textu sú v zátvorkách príležitostne vložené stručné vecné vysvetlivky, objasnenie kontextu alebo alternatívny preklad.⁴⁰⁶ Tlačové chyby sú ojedinelé.⁴⁰⁷

Biblické citáty preberá od Lešku v kralickom znení; tam kde sa Leška od kralického znenia odchyľuje, drží sa AV1930c kralického znenia (podľa vydania z r. 1613).⁴⁰⁸ V prepise češtiny sa objavujú slovakizmy, resp. pravopisné chyby.⁴⁰⁹ Ojedinele prekladatelia nerozoznali biblický citát a preložili ho do slovenčiny.⁴¹⁰

AV1951 (► Obr. 20)

PŮVODCA: AV1951 je súčasťou zbierky štyroch vyznaní, relevantných pre historické evanjelické cirkvi v Československu.⁴¹¹ Text AV bez predhovoru preložil z latinčiny farár českobratskej cirkvi evanjelickej Rudolf Šimša (1912-1993)⁴¹² s prihliadnutím najmä na Baltíkov preklad;⁴¹³ Rudolf Řičan (1899-1975)⁴¹⁴ preložil predhovor k AV a spolu s Františkom Mrázkom Dobiášom (1907-1972)⁴¹⁵ a čiastočne aj Amedeom Molnárom (1923-1990)⁴¹⁶ zrevidovali Šimšov preklad

v čl. 1.5 dopĺňa alternatívu »božstvá (princípiá)« (lat. »principia«, angl. »principles«); v čl. 20.15 »od ne-moudrých« → »od nezkúsených« (lat. »ab imperitis«) a »mnohé« → »najväčšie« (lat. »plurimum«; angl. vyd. »greatest« - 1911; »very great« - A, B, C); v čl. 20.15, 20.19, 20.22, 20.29, 20.31 prevedenie podmetu do plurálu (por. pozn. 400; v čl. 20.22 chybne »aby [...] svedomie nezostávaly«); v čl. 20.18 »mní« → »snívajú« (lat. »somnia[n]t«); v čl. »za své hříchy« → »za hriechy« (lat. »pro peccatis«); v čl. 20.26 »v knihách svých« → »v Písme svätom« (lat. »in scripturis«; ku kontextu por. pozn. 348). Pokiaľ neuvádzame inak, na všetkých uvedených miestach sú anglické vydania v súlade s latinským textom a mohli tak slúžiť ako nástroj na rýchlu identifikáciu odchýlok Leškovo znenia.

⁴⁰⁵ Napr. v čl. 1.5 »bonum et malum« prekladá »jedno dobré a druhé zlé« (Leška »dobré a zlé«, podobne aj všetky ostatné české a slovenské preklady; angl. »one good and another bad« - 1536, »one good and one evil« - D, »one Good, and the other Evil« - 1911); v čl. 20.22 »aby [...] ne-« → »na to, aby [...] ne-« (lat. ne + konj.; angl. »to the end that [...] might/should not«); v čl. 20.24 »milostivého« → »smiereného« (lat. »propitium«; ang. »reconciled« - 1911; »merciful« - A, B, C); v čl. 20.24 »konečně« → »slovom« (»denique«; angl. »in a word«); v čl. 20.26 »upozorňuje čtenáře na jméno víry« → »upozorňuje svojich čitateľov vzhľadom na slovo »viera« (»de fidei nomine [...] admonet lectorem«; angl. »admonishes his readers concerning the word 'faith'« - 1911); v čl. 20.29 »srdce [...] obléká« → »sú srdcia [...] obdarené« (lat. »corda [...] induunt«; angl. »are [...] endowed« - 1911, »put on« - A, B, C; AV1576 »přigimajj na fe«, AV1620 »docházegj«, AV1856 »bývají [...] naplněna«, AV1880 »obláčí«); v čl. 20.30 »spravedlivého« → »pravého« (lat. »iustae actionis«; angl. »right« - 1911, »just and good« - A, B, C; AV1576 »dobrého«; AV1880 »fprawedliwého«).

⁴⁰⁶ Napr. v čl. 1.6 vysvetlivka »(Logos=Slovo — Kristus, Jána 1, 1-14)«; v čl. 1.4 ozrejenie kontextu »užívajú (cirkve naše)«; v čl. 2.2 alternatíva »prirozená vada (porušenost)«.

⁴⁰⁷ Napr. v čl. 20.12 »svedoctvá«.

⁴⁰⁸ Napr. v čl. 20.10 (Io 14,6) »tá [!] cesta«; čl. 21.3 (IHo 2,1) »Pakliť by kdo zhřešil«; čl. 24.27 (Hebr 10,14) »kteříž«; v čl. 26.36 (Mt 17,21) vsúva »pak«; v čl. 28.10 (Rom 1,16) »jeft moc Boží« → »moc zajiste Boží jest«; v čl. 28.45 (Col 2,20) vsúva »tedy«.

⁴⁰⁹ Napr. v čl. 8.1 (Mt 23,2) »Mojžišové« namiesto »Mojžišové«; v čl. 20.10 (Io 14,6) »tá cesta« namiesto »ta cesta«; v čl. 27.19 (ICor 7,2) »příčiny«; v čl. 27.20 (Gen 2,18) »neni« a »človeku«; v čl. 27.41 (Gal 5,4) »v zákone ospravedlnění« namiesto »v zákoně ospravedlnění«; v čl. 28.6 (Io 20,22) »přijmete«; v čl. 28.7 (Mc 16,15) »kážte«; v čl. 28.10 (Rom 1,16) »zajiste« a »veřícímu«; v čl. 28.14 (Io 18,36) »království«; v čl. 28.17 (2Cor 10,4) »odení«; v čl. 28.42 (Act 15,10) »vzkladati« a »učedlníku«; v čl. 28.45 (Col 2,20) »zemreli«, »živi«, »řika«, »příkázání«; v čl. 28.46 (Tit 1,14) »nešetřice«.

⁴¹⁰ V čl. 25.11, kde je Ps 37,5 použitý v Chrysostomovom citáte; v čl. 26.26 (Col 2,21) »Keď sa hovorí«.

⁴¹¹ Augsburské, Bratské, Helvétske a České vyznanie, spolu so štyrmi starocirkevnými vyznaniami a štyrmi pražskými článkami.

⁴¹² Vikár v Prahe-Žižkove (1937-1938), farár v Opatove (1938-1943), Humpolci (1943-1949) a Znojme (1950-1988).

⁴¹³ Podľa úvodu (s. 58) »přihlížel, pokud jde o starší překlady, především k textu Baltíkovu«. Pravdepodobne bol využitý aj Leškov preklad (por. napr. netypickú voľbu »ošemetné« pre lat. »astute« v čl. 1.6 podobne ako Leška).

⁴¹⁴ Vyštudoval teológiu a históriu, učil na reálnych gymnáziách (1923-1925), farár v zboroch Třebíč (1926-1931), Hustopeče (1931-1935), Bohuslavice (1935-1946). Doktorát teológie 1930, od r. 1935 súkromný docent, od r. 1946 profesor cirkevných dejín Husovej československej evanjelickej fakulty bohosloveckej v Prahe.

⁴¹⁵ Farár v zboroch Krabčice (1930-1945, do r. 1932 vikár), Pardubice (1945-1948). Doktorát teológie 1938, od r. 1945 docent Husovej československej evanjelickej fakulty bohosloveckej v Prahe, od r. 1948 mim. profesor, 1950 riadny profesor sociálnej teológie.

⁴¹⁶ R. 1948 doktorát teológie Straßbourg a Praha, 1949 docent cirkevných dejín na Husovej česko-

Augsburské vyznání.

HLAVNÍ ČLÁNKY VÍRY [A UČENÍ].

I. O Bohu.

1. [Především] církev u nás učí s naprostou jednomyslností, že usnesení Nikajské synody¹⁾ o jednotě božské bytnosti a o třech osobách jest pravdivé a že se mu má věřiti bez jakéhokoli pochybování; totiž, že jest jedna božská bytnost, která se nazývá i [skutečně] jest Bůh věčný, netělesný²⁾, nedílný, nesmírné moci, moudrosti, dobrotivosti, stvořitel a udržovatel všech věcí, viditelných i neviditelných; že však jsou tři osoby téže bytnosti a moci a spoluvěčné: Otec, Syn a Duch svatý. Slova „osoba“ pak užívají v tom smyslu, jak ho v té věci užívali církevní spisovatelé, takže neoznačuje část anebo vlastnost v někom jiném, nýbrž to, co má své vlastní bytí.³⁾

2. Odsuzují¹⁾ všechna kacířstva, která povstala proti tomuto článku, jako manichejce²⁾, kteří hlásali dva principy, dobrý a zlý³⁾, též valentinovce, ariány, eunomiovce, mohamedány a všechny jim podobné. Odsuzují také staré i novodobé Samosatské, kteří tvrdí, že jest toliko jedna osoba, o Slovu a Duchu svatém pak vedou ošemetné a bezbožné hádky, že to nejsou rozličné osoby, nýbrž že Slovo znamená slovo pronášené hlasem, Duch pak pohyb způsobený ve [stvořených] věcech.

II. O prvotním¹⁾ hříchu.*)

1. Rovněž učí¹⁾, že po Adamově pádu všichni lidé přirozeně se rodící [v hříchu se počínají a] s hříchem se rodí, to jest [že všichni jsou již

1,1

¹⁾ Míněno t. zv. nikajskocařihradské vyznání; je otištěno vpředu. V dalším textu tohoto článku se ozývají také ohlasy t. zv. vyznání Athanasiova, rovněž vpředu otištěného. ²⁾ N. neobmezený ³⁾ Proti modalismu.

1,2

¹⁾ Lat. damnant, lze přeložit také zavrhují. Tak v celé konfesi. ²⁾ O manichejích a o všech dále odmítnutých skupinách viz vysvětlivky na konci knihy. ³⁾ N. dva bohy, dobrého a zlého. — Lat. text lze přeložit také: dva principy, dobro a zlo.

2

*) Viz ještě článek 19. ¹⁾ N. dědičném

2,1

¹⁾ totiž naše církev, jako v čl. 1 i v dalších. (Něm. text má na počátku každého článku zpravidla: „Učí se“, a „Odsuzují se“ na poč. každého odmítnutí učení cizích.)

64

Obr. 20:
AV1951 je založené
na kritickom latin-
skom vydaní L/1930.
V hranatých zátvor-
kách a v niektorých
poznámkach pod
čiarou (označené sú
»N.«) však prináša aj
významnejšie rozdiely
nemeckého znenia
N/1930.

a doplnili ho o odlišné čítania nemeckého textu. Jazykovú korektúru prekladu z oboch jazykov vykonal klasický filológ Ladislav Vardl (1909-1980).

PREDLOHA: Preklad vznikol z kritického vydania BSLK (1930, s textami L/1930, N/1930). Z tohto vydania preberá AV1951 aj časť poznámok.⁴¹⁷ Na rozdiel od dovtedajšej tradície číslovaní tzv. odsekov, resp. myšlienkových celkov⁴¹⁸ zavádza vlastné číslovanie, ktoré zodpovedá

slovenskej evanjelickej fakulty bohosloveckej v Prahe, r. 1950 docent historickej symboliky na Komenského evanjelickej bohosloveckej fakulte. Profesor cirkevných dejín (Praha, 1962) a dejín valdénstva (Rím, 1964).

⁴¹⁷ Údaje prevzaté z BSLK zrejme neboli overované, keďže napr. v poznámke k článku 20.14 (20.5 podľa číslovaní AV1951) obsahuje AV1951 rovnako chybnú referenciu na MSL 51, 670 ako BSLK (správny odkaz je MSL 51, 669).

⁴¹⁸ Prvé latinské vydanie symbolických kníh s číslovanými odsekmi (resp. menšími celkami: vetami alebo časťami viet) bolo Haseho lipské vydanie z r. 1827 (založené na texte L1/1531 pre AV aj OV); toto

členení na skutočné odseky textu.⁴¹⁹ Prekladatelia mali k dispozícii aj staršie Müllerovo vydanie symbolických kníh (¹¹1912).⁴²⁰

CHARAKTER PREKLADU: Vydanie sa snaží na obmedzenom priestore poskytnúť čo najviac informácií.⁴²¹ Odlišnosti nemeckého textu sú sčasti zakomponované priamo do textu (vsuvky v hranatých zátvorkách),⁴²² sčasti sú uvedené v poznámkach pod čiarou (odlišné formulácie, ktoré nahrádzajú preklad z latinčiny v hlavnom texte).⁴²³ Vysvetľujúce vsuvky prekladateľov sú v lomených zátvorkách.⁴²⁴

Samotný preklad z latinčiny má vďaka kvalifikovanému tímu prekladateľov vysokú úroveň; až na ojedinelé výnimky⁴²⁵ je presný aj zrozumiteľný. Prekladateľské riešenia často prekonávajú dovtedajšie preklady,⁴²⁶ ojedinele sú však skôr krokom späť.⁴²⁷ Charakteristickým prvkom je použitie inverzií.⁴²⁸ Preklady z nemčiny sú podobne presné, len výnimočne voľné alebo otázne.⁴²⁹ Občas sa nájde nejasný preklad.⁴³⁰

číslovanie bolo s menšími úpravami preberané vo vydaniach pôvodných textov až do *BSLK* (*BSELK* už odseky nečísľuje). Nevieme o vydaní latinského textu *OV L2/1531* so štandardizovaným číslovaním odsekov (okrem jeho anglického prekladu *KOLB – WENGERT*, 2000).

⁴¹⁹ Dôvodom na zavedenie nového číslovanie je, že *AV* sa v dovtedajších vydaniach »pro přehlednost dělí v odstavce poměrně velmi krátké« (s. 345). *C2006* pri číslovaní na *AV1951* nenadväzuje a používa číslovanie podľa *BSLK*.

⁴²⁰ Oba odseky podľa *AV1951* (s. 58).

⁴²¹ Okrem prekladu latinského a odlišností nemeckého textu sú v rozsiahlych poznámkach okrem vysvetliviek a referencií preložené aj vybrané články *Variaty* (4., 5., 6., 10., čiastočne aj 7. a 20. článok podľa textu *L3/1540*).

⁴²² Rozšírenia nemeckého textu však nie sú uvedené dôsledne, napr. v čl. 1.1 a 1.3 (= 1,1 podľa *AV1951*) je v preklade len »učí« (lat. »docent«; nem. »wird [...] gelehrt und gehalten«) a »Otec, Syn a Duch svätý« (lat. »pater, filius et spiritus sanctus«, nem. »Gott Vater, Gott Sohn, Gott heiliger Geift«).

⁴²³ Štylistické rozdiely, iné usporiadanie a niektoré formulačné odlišnosti nemeckého a latinského textu prekladatelia neuvádzajú (s. 58): »Pokud jde o něm. text, nepřihlíželi jsme k místům, kde nejde o více než o odchylnou slohovou úpravu.« Niekedy nie sú označené ani miesta, ktoré v nemeckom texte chýbajú (napr. citát z *Io* 14,6 v čl. 20.10).

⁴²⁴ Niektoré interpretačné vsuvky však nie sú označené lomenými zátvorkami, napr. »v knize« dvakrát v čl. 20.14 (= 20,5 podľa číslovanie *AV1951*). V preklade z nemčiny napr. v čl. 20.25 (= 20,9) »důvěřování člověka Bohu« (nem. »Zuversicht haben zu Gott«).

⁴²⁵ Napr. v čl. 20.11 (= 20,4 podľa číslovanie *AV1951*) »ubique in Paulo tractatur« prekladá »se u Pavla zřetelně probírá«. Voľný preklad je napr. v čl. 1.5 (= 1,2) »hlásali« (lat. »ponebant«); v čl. 1.6 (= 1,2) »vedou [...] hádky« (lat. »rhetoricantur«); v čl. 20.33 (=20,10) »mnoha ohavnostmi« (lat. »multis manifestis sceleribus«); v čl. 20.40 (= 20,11) »Bez tvé Božské pomoci« (lat. »Sine tuo numine«).

⁴²⁶ Napr. v čl. 20.3 (= 20,1) »pevně stanovené svátky« (lat. »certas ferias«; dovtedajšie preklady »jisté svátky«); v čl. 20.23 (= 20,8) »neznamená jen známost (spasitelných) událostí [...] nejenom věří, že se událost stala, nýbrž (věří) i v její účín« (lat. »non significat tantum historiae notitiam [...] credit non solum historiam, sed etiam effectum historiae«; Kamenický »newyznamenává w fobě toliko yakéfy Hyftoryalnj poznánij [...] věřij a jako vgjmá / netoliko běh Hyftornij / ale také to což se gest wřkutku wřfij té Hyftorye zběhlo«; Tranovský »newyznamenává, a neobřahuge w fobě toliko, poznánj Hyftorye / aneř fřkutku někdybylého [...] netoliko věřj a mjřto dáwá, řečj Hyftorické / ale také přiwlařtřnuge fobě Vřčinek té Hyftorye«; Martinek »neznamená jen pauhau známořt hiftorie [...] nejen hiftorii za prawdiwau držj, než která plodj i owoce této známořti«; Baltík »newyznamenává gen wědomořt hiftorie [...] věřj negen hiftorii, nýbrž i účinek hiftorie«; Leřka »neznamená tu pouhou známořt hiftorie [...] věřj ne jen hiftoriu, než také i účinek hiftorie«).

⁴²⁷ Napr. v čl. 20.14 (= 20,5) v citáte z Pseudo-Ambróza »a nárok lidských skutků by nepodléhal Božimu milosrdenství« (lat. »nec misericordiae Dei humanorum operum praerogativa succumberet«; Leřka voľnejšie ale zrozumiteľne »aniž by dána byla přednořt milořřdenřtwj Božimu před řkutky lidřkými«); v čl. 20.29 (= 20,10) »srdce [...] odřvájj se novými náklonnostmi« (lat. »corda [...] induunt novos affectus«; Martinek »řřdce [...] nowým řtřěním naplněna«).

⁴²⁸ Napr. v čl. 20.1 »proti pravdě« (lat. »falso«); v čl. 20.35 (= 20,11) »bez nesnázi« (lat. »facile«).

⁴²⁹ Napr. v čl. 20.27 (= 20,10) »Bohu ke cti« (nem. »Gott zu Lob«). Otázna je napr. interpretácia »bei unverfuchten Leuten« v čl. 20.15 (= 20,6) ako »pokuřením neprořšli«. *DW6* (heslo »unversucht«, písm. c) interpretuje »u.« ako protiklad »expertus, peritus« aj v duchovnom zmysle a dokladá dobové použitie »ym glauben u.« na viacerých miestach u Luthera. V tomto zmysle interpretujú aj novšie nemecké preklady *AV*: »von nicht sachkundigen Leuten« (*ABD*, 1978, s. 35 aj *PÖHLMANN*, 1986, s. 78); »Unerfahrene Menschen« (*SLENCZKA in: HUND – SCHNEIDER*, 2013, s. 62).

⁴³⁰ Napr. v čl. 20.19 (= 20,7) »Ubohá svědomí byla odkazována na vlastní skutky. Podnikaly se skutky všeho druhu.« (nem. »hat man [...] die armen Gewiffen auf eigne Werk trieben, und feind mancherlei

Biblické citáty vychádzajú z (posledného) kralického znenia s potrebnými úpravami tam, kde AV citáty skrakuje alebo parafrázuje.⁴³¹

AV1980, AV1982, AV2019, AV2020

PŮVODCA: Preklad vyhotovili biskupi Ján Michalko (1912-1990)⁴³² a Rudolf Košťial (1913-1991).⁴³³ V predslove sa uvádzajú tri hlavné dôvody pre nový slovenský preklad: 50 rokov nebolo AV vydané v slovenčine, trvalý význam AV pre cirkev a 450. výročie AV.⁴³⁴ Preklad sa stal úradným prekladom ev. cirkvi na Slovensku.⁴³⁵

PREDLOHA: Michalko v predhovore uvádza, že preklad vznikol podľa nemeckého⁴³⁶ originálu; zrejme niektorého z vydání *BSLK*.⁴³⁷ Dodáva tiež, že »veľkou pomôckou« bol »opravený revizovaný text Augsburského vyznania« (*ABD*); v skutočnosti ide o preklad do modernej nemčiny. Predhovor obsahuje aj zdôvodnenie výberu niektorých použitých termínov.⁴³⁸

CHARAKTER PREKLADU: Aj keď sa v predhovore spomína, že preklad bol vyhotovený z nemeckého originálu a *ABD* bol pomôckou, na základe rozboru textu je zrejme, že preklad vznikol primárne z vnútrojazykového prevodu do modernej nemčiny *ABD*: AV1980 sa napr. drží vetnej stavby *ABD* tam, kde sa odlišuje od *BSLK*;⁴³⁹ pridáva sa *ABD* pri použití pomocných prvkov, ako

Werk furgenommen«; Vizner »ale úbohé svedomie, odkazované len na svoje skutky, utiekalo sa ku všetkým skutkom«).

⁴³¹ AV1951 uvádza presnú metodiku práce s biblickými citátmi (s. 23-24): »Při překládání biblických citátů (odlišujeme je kursivou) jsme se zásadně přidrželi textu kralického, hleděli jsme se však vystříhat archaismů. A kde konfese latinská nebo německá překládá biblický text odchýlně od pojetí Kralických, následovali jsme ji. Rovněž tam, kde autoři konfesí biblický text neuvádějí plně, ale parafrázuji jej, překládali jsme jejich slova slovy kralického textu co nejbližšími, ale přece tak, abychom pověděli, co chceli říci autoři konfese. Na odchylky od kralického textu upozorňujeme při tom jen výjimečně.«

⁴³² Od r. 1937 kaplán a farár vo viacerých zboroch, v r. 1946 ThDr., 1950 docent, 1952 profesor; dekan Slovenskej evanjelickej bohosloveckej fakulty (1952-1958 a 1960-1969), generálny biskup (1970-1990). Por. *BLS* VI, s. 428-429; PETRÍK – RYBÁR (2001, s. 222).

⁴³³ Ordinovaný 1937, farár v Detroit (USA), Prahe a vo viacerých zboroch na Slovensku, myjavský senior (1966-1969), biskup západného dištriktu (1969-1991); r. 1984 ThDr. h. c. Prekladateľ z nemčiny, francúzštiny a angličtiny. Por. *BLS* V, s. 225-226; PETRÍK – RYBÁR (2001, s. 175). V r. 1971 spolupracoval na revízii rukopisu Viznerovho prekladu *Knihy svornosti* (por. C1992, s. 342).

⁴³⁴ Autori sa rozhodli vydať vlastný preklad AV namiesto staršieho Viznerovho prekladu, ktorý im bol známy (por. pozn. 480).

⁴³⁵ Preklad bol na základe odporúčania bohoslužobného výboru schválený dňa 7. 11. 1979 generálnym presbyterstvom ECAV, ktoré »rokovalo ešte o niektorých formuláciách (najmä o tom, že v texte sa nepoužíva označenie »pod obojím«, ale sa hovorí o »dvoch podobách« (v podobe chleba a v podobe vína)«. Ústredný archív ECAV na Slovensku, fond Ústredné orgány ECAV, Generálne presbyterstvo, zápisnica z rokovania GP 6.-7. 11. 1979; por. aj AV1980 (s. 9-10).

⁴³⁶ Výber nemeckej pôvodiny sa v predslove nezdôvodňuje, konštatuje sa len, že »[d]oterajšie preklady boli vyhotovené zväčša na základe latinského originálu.« Považujeme za pravdepodobné, že prekladateľom bola nemčina omnoho bližšia ako latinčina, berúc do úvahy najmä časový odstup od ukončenia štúdia r. 1937.

⁴³⁷ Michalko v *Predhovore* (s. 9) nespresňuje, o aké vydanie nemeckého textu išlo. Ďalšie, menej pravdepodobné možnosti sú niektoré z Müllerových vydání, prípadne Tschackert (1901). Rozlíšenie podľa textu prekladu je nespoľahlivé, keďže preklad vychádza hlavne z vydania v modernej nemčine *ABD*, preloženého z *BSLK* (1963). Situáciu komplikuje aj poznámka 29 k čl. 28.75 »zmiernenie – v texte grécky výraz epieikeias, úlava z prísnosti zákona«, keďže žiadne nám známe vydanie tu grécky výraz nemá (všetky znejú až na rozdiely v pravopise »daß man [...] mäßige«; *ABD* »gelockert [...] werden«). Spomínaný grécky výraz je síce v tradičnom texte *Knihy svornosti* (N/1580), ale na iných miestach: v čl. 26.14 »ἐπιεικείας« (gen.); v *BSLK* je tu však »Äquität«, v *ABD* »entlastende Regelungen«; v čl. 28.64 »ἐπιεικείαν« (ak.); v *BSLK* »epikeia«, v *ABD* »sinvolle Erfüllung«. Predpokladáme, že ide o poznámku prevzatú z iného zdroja a umiestnenú na nesprávne miesto.

⁴³⁸ Ide o pojmy »zavrhujeme«, »kacírstvo«, »v podobe chleba a vína«, »bezbožný« a pod. a »bohoslužba«. Terminológiu prekladateľa konzultovali na poradách bohoslužobného výboru a s »teologickými rečovými odborníkmi« (s. 9-10).

⁴³⁹ *ABD* na mnohých miestach rozdeľuje dlhé súvetia *BSLK* do kratších viet, niekedy sa však pri tom stráca príčinná alebo iná väzba medzi časťami súvetia (por. napr. rozdelenie viet a vynechanie dvojice »wiewohl« a »dieweil« na začiatku čl. 8, verne prevzaté do AV1980). To, že AV1980 prekladá priamo z *ABD* je zrejme najmä z úpravy súvetí (napr. v čl. 20.8-9 rovnako oddeľujú vedľajšie vety tromi pomlčkami; v čl. 20.15-16 vsúvajú pomlčku, v čl. 20.19-20 dvojbodku a v čl. 20.22 menia rovnako štruktúru vety a vsúvajú dvojbodku a pomlčku).

sú napr. spojky a častice, ak sa *ABD* líši od *BSLK*;⁴⁴⁰ preberá posun významov a interpretáciu⁴⁴¹ ako aj interpretačné vsuvky *ABD*;⁴⁴² a najmä drží sa *ABD* aj v prípadoch, keď *ABD* interpretuje text *BSLK* nesprávne.⁴⁴³ Niekde omylom preberá aj formálnu úpravu *ABD*.⁴⁴⁴ Len niektoré výrazy alebo kratšie úseky textu boli upravené podľa *BSLK*;⁴⁴⁵ ojedinele sa odchyľujú od oboch.⁴⁴⁶ Odhliadnuc od zdroja, preklad je zväčša korektný, miestami sa však nájdu problematické formulácie⁴⁴⁷ a nedôslednosti.⁴⁴⁸ Okrem vysvetliviek na konci sa nájdu vysvetlivky priamo v texte v zátvorkách.⁴⁴⁹ Tlačové chyby sú zriedkavé.⁴⁵⁰

Preklad je neúplný, keďže prekladatelia (bez vysvetlenia) vynechali predhovor cisárovi.

Biblické citáty sa držia úradného prekladu ev. cirkvi (spravidla vydania z r. 1977/78, na jednom mieste vydania *NZ* z r. 1942; oba vydané v *Tranosciu*).⁴⁵¹

Ďalšie vydania

AV1982 je nezmeneným druhým vydaním *AV1980*.⁴⁵² Výber niektorých článkov podľa *AV1980/AV1982* bol v revidovanom znení, no s chybami prevzatý do prílohy *Evanjelického spevníka*.⁴⁵³

⁴⁴⁰ Napr. spolu s *ABD* v čl. 20.2 vynecháva na začiatku vety »dann«, čím zaniká väzba na predchádzajúcu vetu; na začiatku čl. 20.9 vynecháva zdôrazňujúce »Erstlich«; por. tiež preklady v čl. 20.9 »keď totiž veríme« (*BSLK* »fo man glaubt«; *ABD* »wenn man nämlich glaubt«) a »kto« (*BSLK* »wer nun«; *ABD* »wer«); v čl. 20.23 »okrem toho« (*BSLK* »auch«; *ABD* »außerdem«).

⁴⁴¹ Napr. v čl. 1.6 »vraj nie sú« (*BSLK* »es nicht müffen [...] fein«; *ABD* »es seien nicht«) a »znamená tolko ako povedané slovo« (*BSLK* »bedeut leiblich Wort«; *ABD* »bedeute so viel wie gesprochenes (urspr.: Leiblich) Wort«); »nepokladajú za také dôležité« (*BSLK* »ruhmt [...] nicht mehr so hoch«; *ABD* »halten [...] nicht mehr für so wichtig«); v čl. 20.9 »oboje« (*BSLK* »folchs«; *ABD* »beides«); v čl. 20.13 »obširne« (*BSLK* »fleißig«; *ABD* »ausführlich«); v čl. 20.15 »zväčša« (*BSLK* »fehr«; *ABD* »meist«); v čl. 20.23 »dôveruje« (*BSLK* »glaubet«; *ABD* »vertraut«); v čl. 20.26 »napríklad« (*BSLK* »alfó«; *ABD* »zum Beispiel«); v čl. 20.39 »naozaj dobré« (*BSLK* »hohe«; *ABD* »wahrhaft guten«; *AV1992* »vznešené«).

⁴⁴² Napr. v čl. 1 »ktorá sa nazýva Boh a naozaj je Bohom« (*BSLK* »welchs genennt wird und wahrhaftiglich ift Gott«, *ABD* »das Gott genannt wird und wahrhaftig Gott ist«); v čl. 20.2 »o iných témach« (*BSLK* »und andere«; *ABD* »und über andere Themen«); v čl. 20.3 »cirkevné sviatky« (*BSLK* »Feier«; *ABD* »kirchliche Feiertage«); v čl. 20.5 »v Ježiša Krista« (*BSLK* »an Christum«; *ABD* »an Jesus Christus«); v čl. 20.26 »biblické deje« (*BSLK* »die Hiftorien«; *ABD* »die biblischen Berichte«) a »úplne dôverovať« (*BSLK* »Zuverficht haben«; *ABD* »volles Vertrauen [...] zu haben«).

⁴⁴³ Napr. v čl. 20.28 prekladajú »Viera vždy prijíma len milosť a odpustenie hriechov.« podľa *ABD* (»Der Glaube ergreift immer nur die Gnade und die Vergebung der Sünden«), aj keď v *BSLK* sa »allein« viaže na vieru, nie milosť (»Der Glaub ergreift allzeit allein Gnade und Vergebung der Sunde«), čo je zrejme z kontextu aj z paralelného latinského znenia (»Tantum fide reprehenditur remissio peccatorum et gratia«). Vizner (*C1992*) prekladá správne »Milosť a odpustenie hriechov dosahuje vždy len viera.«

⁴⁴⁴ Napr. v čl. 7.4 *ABD* (ale nie *BSLK*) zvyrazňuje kurzívou *ein*, *eine* na odlišenie číslovky od neurčitého člena; *AV1980* tu preberá zvyraznenie čísloviek *jeden*, *jedna* kurzívou aj v slovenčine.

⁴⁴⁵ Napr. v čl. 1.5 »a všetci im podobní« (*BSLK* »und alle dergleichen«; *ABD* »und alle, die ähnlich denken«); v čl. 20.3 »sa [...] sotvačo učilo« (*BSLK* »man [...] wenig gelehret hat«; *ABD* »ist [...] so kaum geschehen«).

⁴⁴⁶ Napr. v čl. 20.15 prekladá rovnako ako *AV1951* »pokušením nevyskúšaní ľudia« (*BSLK* »bei unversuchten Leuten«; *ABD* »von nicht sachkundigen Leuten«); v čl. 20.37 »chcenie« (*BSLK* »Vermugen«; *ABD* »Können«). Vlastné interpretačné vsuvky má napr. v čl. 20.8 »naši kazatelia« (nem. »die Unseren«).

⁴⁴⁷ Gramaticky zlý preklad je napr. v čl. 20.26 »Vieru nechápe ako známosť, to [I] má aj diabol« s možným vplyvom nemeckého »das«. Archaicky, resp. nárečovo, znie v čl. 20.27 »skladali nádej« a »poväzovať« v čl. 28.42 a 49. V čl. 20.32 používa »preto« ako preklad »darzu« (*ABD* »und«). K prekladu »bývalí ženatí kňazi« v čl. 23.18 por. pozn. 453.

⁴⁴⁸ Napr. v čl. 1 vynecháva »ein« vo význame číslovky: »Stvoriteľ« (nem. »ein Schöpfer«; v *ABD* »ein« zvyraznené na odlišenie od neurčitého člena); v čl. 1.4 vynecháva »in dieser Sache«; v čl. 20.36 presúva v zozname príkladov dobrých skutkov na iné miesto »milovať bližneho«.

⁴⁴⁹ Napr. v čl. 5.4 »bez vonkajšieho slova evanjelia (Písmo sväté, kážeň, sviatosti)«; v citáte z *Io* 8,44 v čl. 19 »Keď (diabol) hovorí lož«.

⁴⁵⁰ Napr. v citáte z *Lc* 12,15 v čl. 28.15 »dediča« namiesto »deliča«. Ďalšie príklady sú v pozn. 459.

⁴⁵¹ Malé redakčné úpravy sú v čl. 26.27 (*Act* 15,10n.), 26.36 (*Mt* 17,21), 28.9 (*Rom* 1,16), 28.24 (*Gaf* 1,8) a 28.51 (*Gaf* 5,1). Podľa vydania *NZ* z r. 1942 je citát v čl. 28.45 (*Col* 2,21, »Nedotýkaj sa«).

⁴⁵² Neopravené zostali aj tlačové chyby *AV1980* (príklady sú uvedené v pozn. 450 a 459).

⁴⁵³ *Evanjelický spevník* (Liptovský Mikuláš: *Tranoscius*; ¹1992, ²1995, ³2007, ⁴2010, ⁵2015, 5. opr. vyd. 2021) obsahuje čl. 4, 7-11, 13, 20-23 *AV*. Rozdiely v texte 1.-4. vydania oproti *AV1980/AV1982* (všetky

AV2019 aj **AV2020** vychádzajú z prepisu textu AV1982, ktorý je vo viacerých verziách dostupný na internete (napr. *Wk*, *Wz*).⁴⁵⁴ Tieto prepisy obsahujú viacero zmien oproti zneniu AV1982 (vynechané časti textu,⁴⁵⁵ chybné čítanie, resp. vecné zásahy do textu niekedy meniace aj jeho zmysel,⁴⁵⁶ jazykové úpravy,⁴⁵⁷ doplnenie textu,⁴⁵⁸ opravy niektorých tlačových chýb AV1982,⁴⁵⁹ nové preklepy⁴⁶⁰). Takmer všetky zmeny (až na zrejme preklepy, resp. ojedinelé

významové zmeny sú bez opory v nemeckom texte *BSLK*: čl. 4 »hriech bude« (s. 14) → »bude hriech« (s. 695); čl. 7 »káže a sväté sviatosti podľa evanjelia prislúhujú. Lebo k pravej jednote kresťanskej cirkvi stačí, keď sa evanjelium v správnom poňatí jednomyselne káže a« (15) → »káže a« (695; haplografia medzi »káže a«); čl. 13 »svedectvom« (17) → »svedectvami« (696); čl. 20 »sotvačo« (20) → »sotva« (697); »ten aj pozná Boha, vzýva Ho« (22) → »vzýva Ho« (698); »to tu rozviedli« (22) → »to rozviedli« (698); »to má« (22) → »veď tú má« (698); »k chvále« (22) → »na chválu« (699); »nedosiabli, ale upadli do mnohých veľkých a zjavných hriechov« (22) → »nedosiabli a upadli do mnohých veľkých zjavných hriechov« (699); »vytýkať« (22) → »vyčítať« (699); čl. 22 »sviatosti« (25) → »sviatosti Večere Pánovej« (700); »len jednu podobu« (25) → »pod jednou podobou« (700); čl. 23 »zretelne« (26) → »dobro« (701); »sa proti tomu bránili« (27) → »sa bránili« (701); »ale to« (27) → »ale« (701); »bohobojní a rozumní« (27) → »bohobojní« (702); »len mnoho veľkých, zlých nerestí« (27) → »mnoho veľkých nerestí« (702); »v svojom« (27) → »vo svojom« (702); »všeobecnú kresťanskú« (28) → »kresťanskú všeobecnú« (702); »bývalí ženatí kňazi« (28) → »bývalí neženatí kňazi« [I] (702; ide tu o zlú úpravu nevhodného prekladu: namiesto »dejiny dokazujú, že bývalí ženatí kňazi a slub čistoty zapríčinil mnoho odporných nekresťanských pohoršení« je zmysel originálu »dejiny dokazujú, že (kedysi) boli ženatí kňazi, a že slub čistoty zapríčinil mnoho odporných nekresťanských pohoršení« (>die Historien beweifen, daß die Priester ehelich gewefen, fo auch das Gelubd der Keufchheit fo viel häßliche, unchriftliche Ärgernus [...] hat angericht«; je možné, že Michalko a Košťal preložili »bývalí ženatí kňazi« a »bývalí« je oprava redaktora AV1980 alebo tlačová chyba); »mnoho odporných« (28) → »mnoho« (702); »vo Svätom písme« (28) → »vo svojom Svätom písme« (703). Rozdiely 5. a 5. opraveného vydania oproti predchádzajúcim sú okrem interpunkcie a písania medzier nasledovné: »prostredníkom« (697) → »Prostredníkom« (827); »a ktorý« (699) → », ktorý« (829); »na mnohých miestach sa« (700) → »sa na mnohých miestach« (830); »žiaduće« (702) → »žiaduce« (832).

⁴⁵⁴ Text vznikol koncom 20. storočia, prvá archivovaná verzia je z r. 2000; por. <https://web.archive.org/web/20000824081532/http://www.kaplnka.sk/av/> (*Wk*); táto stránka uvádza ako zdroj AV1982 (> Obr. 21). Revidovaný text s opravou niektorých preklepov (por. preklepy označené [*] v pozn. 460) je dostupný v PDF dokumente, vytvorenom r. 2010, na https://web.archive.org/web/20120324175640/http://www.ecavza.sk/files/dokumenty/Augsburske_vyznanie.pdf (*Wz*). Vznikla aj hybridná, výrazne editovaná verzia kombinujúca *Wk* a AV1992, v r. 2005-2009 dostupná na stránke ECAV: <https://web.archive.org/web/20060117192227/http://www.ecav.sk/archiv/dokumenty/av.zip> (*Wt*).

⁴⁵⁵ V čl. 4.3 »to hovorí« → »hovori«; v čl. 7.1 »byť a zostať« → »zostať«; v čl. 20.7 »než keď sa« → »než sa«; v čl. 20.20 »milosť. Iní si vymysleli inakšie skutky, ktorými si chceli zaslúžiť milosť« → »milosť« [haplografia]; v úvode II. časti »vypočítať tieto zmeny« a uviesť dôvody, prečo sme tu pripustili tieto zmeny« → »vypočítať tieto zmeny«; v čl. 24.36 »Zlatoústý (Chrysostomos)« → »Zlatoústý«; v čl. 26.45 »mnoho rozdielných« → »mnoho«; v čl. 28.41 »vraj pôstne cvičenia sú také skutky, ktoré uzmierujú Boha; vraj« → »vraj« [haplografia]; v čl. 28.74 »kresťanskej cirkvi« → »cirkvi«.

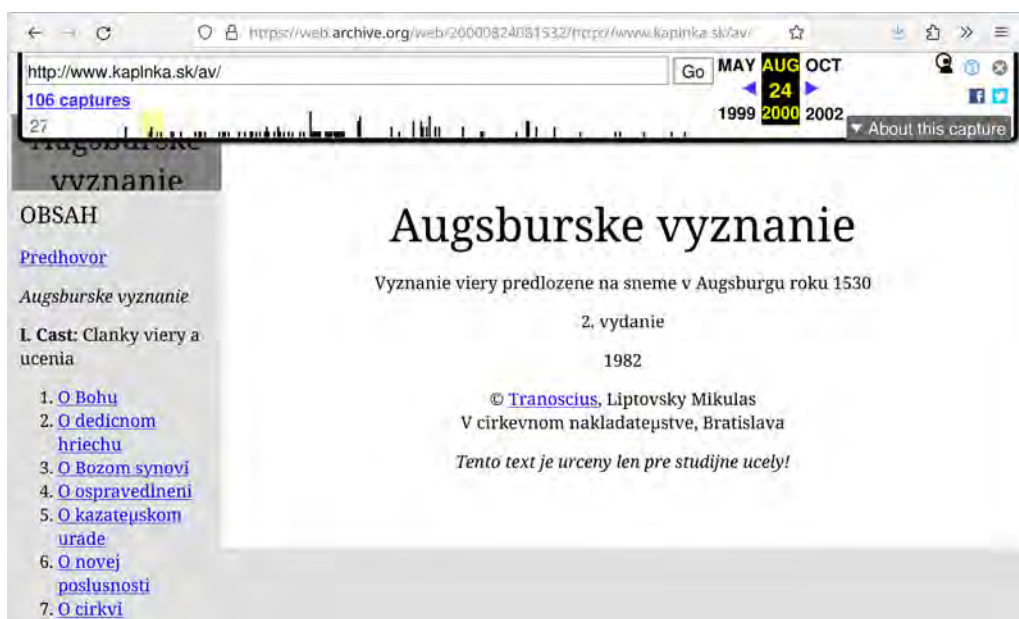
⁴⁵⁶ V čl. 15.4 »ktorými« → »ktorým« [I]; v čl. 20.19 »potecha« → »potreba« [I]; v čl. 27.23 »záväzný« → »záväzkom« [*Wk*] / »záväzkom« [*Wz*]; v čl. 28.37 »celkom a úplne« → »celkom úspešne« [I]; v čl. 28.45 »viazať« → »vziať« [I]; v čl. 28.61 »o zmenení zákona« → »o znení zákona« [I]; v čl. 28.68 »radiť« → »riadiť« [I].

⁴⁵⁷ V čl. 1 »mocná, rovnako« → »mocná a rovnako«; v čl. 5.1 »takejto« → »tejto«; v čl. 7.1 »sa prislúhujú« → »prislúhujú«; v čl. 22.1 rozpísanie »Mt« → »Matúš« [iba *Wz*]; v čl. 23.3 a 28.43 »Sväté písmo« → »sväté písmo« v príslušnom páde; v čl. 24.10 »predávali« → »sa predávali«; v čl. 26.23 »nato« → »na to« [I] a »čo« → »to čo« [v bibl. citáte]; v čl. 26.29 »Timoteovi« → »Timotejovi«; v čl. 26.30 »obžalovávať« → »obžalovať« [I]; v čl. 27.15 »naukam« → »naukám« [iba *Wz*]; v čl. 27.57 »si vymysleli« → »vymysleli«; v čl. 27.62 »Pretože to všetko však je« → »Preto je všetko však« [I, zmena kauzality]; v čl. 28.11 »trestmi« → »trestami« [iba *Wz*]; v čl. 28.13 »vládnúcim« → »vládnucim« [iba *Wz*]; v čl. 28.63 »prebojovali« → »prebojovali« [I]; v čl. 28.72 »prosia [...] to« → »prosia [...] o to« a »sa zaviedli« → »zaviedli«.

⁴⁵⁸ V čl. 24.41 »v dejepisnej« → »v jednej dejepisnej«.

⁴⁵⁹ V čl. 20.25 »hovori« → »hovori«; v čl. 23.10-13 »vyznamní« → »významní«; v čl. 26.2 »zatiat« → »zatial«; v čl. 28.41 »poškrňujú« → »poškvňujú«; v pozn. 19 »ododmieta« → »odmieta«; v pozn. 27 »o 15. h.« → »o 15. h.«.

⁴⁶⁰ Napr. v čl. 7.4 »Efezkým«; v čl. 19 »hovori«; v čl. 23.26 »zákon« → »zákonu«; v čl. 23.(23) »hovori« [*]; v čl. 24.21 »hriechu« → »hriecho«; v čl. 24.40 »cirkvi« [*]; v čl. 25.4 »že« → »že«; v čl. 26.8 »keď« → »keď« [*]; v čl. 27.10 »rozumenjším« [*]; v čl. 27.14 »knihách« → »kihách« [*]; v čl. 27.15 »ináč« → »ináč« [*]; v čl. 27.16 »kláštorňý« [*]; v čl. 27.17 »prednášame« [*]; v čl. 27.32 »kóli« [*]; v čl. 27.61 »domienok« [*]; v čl. 28.65 »svedomia« → »svedmia« [*]; v pozn. 17 »Gelasius« → »Celasius« [*]; v pozn. 29 »epieikeias« → »epiekeias«. Preklepy označené [*] sú len vo *Wk*; vo *Wz* sú opravené. *Wz* však obsahuje chyby vzniknuté pri konverzii kódovania slovenčiny: v pozn. 4 »božskosť« → »bolskos«; v pozn. 5 »že« → »le«.

Obr. 21:
Prepis textu AV1982 dostupný v období 1999-2020 na internetovej stránke www.kaplnka.sk sa stal základom pre vydania AV2019 a AV2020, a to aj so svojimi chybami, ktoré vznikli pri prepise. V súčasnosti je text dostupný už iba v archivovanej podobe na stránke <https://web.archive.org>; pri archivácii boli nesprávne konvertované znaky s diakritikou.

výnimky) preberajú aj AV2019 a AV2020. Každé z týchto vydaní však upravuje Wk/Wz svojim spôsobom.

AV2019 vydala Asociácia slobodných zborov ECAV v atraktívnej grafickej úprave.⁴⁶¹ Neuvádza sa v ňom, na akom texte je založené,⁴⁶² ide však evidentne o Wk alebo Wz. Namiesto predhovoru J. Michalka obsahuje predhovor J. Meňkyho.⁴⁶³ Jazyková korektúra okrem odstránenia evidentných preklepov predlohy⁴⁶⁴ text ďalej upravuje (modernizuje a formalizuje jazyk,⁴⁶⁵ mení slovosled,⁴⁶⁶ upravuje interpunkciu), pričom niektoré úpravy menia význam textu.⁴⁶⁷ Ponchané sú však všetky neopodstatnené vecné zmeny a chyby Wk/Wz, vrátane vynechaných častí textu a úprav meniacich zmysel prekladu.⁴⁶⁸ Znenie viacerých poznámok na okraji je oproti AV1980/AV1982 doplnené alebo prepracované.

AV2020 vyšlo pri 450. výročí AV s rozsiahlym historickým predhovorom I. Elka, bez pôvodného predhovoru J. Michalka. Text je tiež založený na Wk/Wz s prebratím jeho chýb,⁴⁶⁹ aj keď úvod (s. 30) hovorí, že ide o znovuvydanie AV1980. Jazyková korektúra popri častých menších úpravách (oprava zrejmych preklepov predlohy,⁴⁷⁰ veľmi hojné dopĺňanie čiarok, modernizácia,⁴⁷¹

⁴⁶¹ Editorica a zodpovedná redaktorka bola Martina KOVÁČIKOVÁ, jazyková korektorka Zuzana ZIMANIOVÁ.

⁴⁶² Tiráž uvádza len informáciu, že ide o tretie vydanie.

⁴⁶³ Ako dôvod pre nové vydanie je v *Predhovore* označený »vnútorný zápas, ktorý v súčasnosti prebieha v ECAV«.

⁴⁶⁴ Všetky preklepy uvedené v pozn. 460 okrem »epiekeias« v poznámke č. 29 vo Wk/Wz (v AV2019 pozn. na okraji na s. 64).

⁴⁶⁵ Napr. v čl. 1 »jestvuje« → »existuje« a »kacírstva« → »kacírské učenia«; v čl. 20.3 »sotvačo« → »máločo«; v čl. 20.31-32 »jednako« → »aj tak«.

⁴⁶⁶ Napr. v čl. 20.2 »k tomu napomínali« → »napomínali k tomu«; v čl. 20.26 »tak máme« → »máme tak«; v úvode II. časti »také zmeny dovoliť« → »dovoliť také zmeny«.

⁴⁶⁷ Napr. v čl. 15.4 »zadostučiniť« → »zadostučenie«.

⁴⁶⁸ Uvedené sú v pozn. 455-458; nepreberá sa rozpísanie »Mt« na »Matúš« v čl. 22.1. Tam, kde Wz jazykovo upravuje znenie Wk, je text AV2019 zhodný z Wz. Niektoré nezrozumiteľné miesta ďalej upravuje (napr. v úvode II. časti »vypočítať tieto zmeny« → »uviesť tieto zmeny«; AV1980 »vypočítať tieto neporiadky a uviesť dôvody, prečo sme tu pripustili tieto zmeny«).

⁴⁶⁹ Text obsahuje všetky odchýlky uvedené v pozn. 455-458, pokiaľ nešlo o očividné chyby opravené jazykovou korektúrou. Tam, kde Wz jazykovo upravuje znenie Wk, je text AV2020 zhodný z Wz.

⁴⁷⁰ Všetky preklepy uvedené v pozn. 460 okrem »epiekeias« v poznámke 29 (v AV2020 pozn. 3 na s. 108).

⁴⁷¹ Napr. »čo« → »kto/ktorí«; »nič nového/spoločného/takého« → »nič nové/spoločné/také«. Občas je jazyková úprava problematická aj formálne, napr. keď nahrádza »nato« → »na to« vo väzbách typu »tradície, ktoré ľudia ustanovili nato, aby« (čl. 15.2; 24.30-33).

zmena formuláci a slovných väzieb⁴⁷²) mení text aj štylisticky⁴⁷³ a snaží sa napraviť aj miesta, kde chybný text *Wk/Wz* nedáva dobrý zmysel;⁴⁷⁴ je však zarážajúce, že podobne ako pri *AV2019*, ani tu korektori neporovnali text s pôvodným *AV1980* resp. *AV1982*. Občas sa objavujú nové tlačové chyby.⁴⁷⁵ V niektorých riadkoch sú medzislovné medzery tak úzke, že takmer zanikajú.⁴⁷⁶

C1992 (AV1992, OV1992)

PŮVODCA: Autorom tohto doteraz jediného slovenského prekladu symbolických kníh je Otto Vízner (1920-1990).⁴⁷⁷ Aj keď preklad bol vyhotovený v r. 1948-1951 v spolupráci s viacerými konzultantmi,⁴⁷⁸ tlačou vyšiel kvôli odporu komunistického režimu⁴⁷⁹ až r. 1992, a to po viacerých revíziách.⁴⁸⁰

PREDLOHA: Vízner prekladal z *BSLK* (1930), pri revíziách mohol využiť aj ďalšie vydania *BSLK*.⁴⁸¹ Vychádzal vždy z jazyka v ľavom stĺpci *BSLK* (nemčina pre *AV*, latinčina pre *OV*). V úvode ani v doslove sa nehovorí o využití starších prekladov, pri *OV* však zrejme využíval Leškov preklad.⁴⁸²

CHARAKTER PREKLADU: Preklad *AV* z ranej novej hornej nemčiny je celkovo veľmi verný. Pri vetnej stavbe sa drží dlhých rozvitých súvetí originálu, niekedy na úkor čitateľnosti. Miestami doslovný preklad môže byť niekedy ťažšie zrozumiteľný.⁴⁸³ Volný, resp. interpretujúci

⁴⁷² V čl. 5.1 »došli k tejto viere« → »nadobudli vieru«; v čl. 5.3 »nám« → »k nám« a »to veríme« → »v ne veríme«; v čl. 15.2 »ako by také veci boli« → »že také veci sú«; v čl. 15.4 »zadosťučiniť« → »zadosťučinenie« so zmenou významu; v čl. 18.4 »mohlo« → »dalo«; čl. 19 »u Jána« → »v Jánovi«; v úvode II. časti »dovoliť« → »zaviesť«; v čl. 24.10-12 »sa predávali a kupovali« → »sa predávalo a kupovalo« so zmenou podmetu; v čl. 27.26 »kde ide« → »keď ide«; v čl. 27.43 »česť dávajú svojim slubom a kláštornému životu« [datív] → »česť dávajú svojim slubom [...]« [I, inštrumentál]; v čl. 27.60 »to bolo« → »bolo«; v čl. 28.37 »A to je tiež zrejme« → »A je tiež zrejme«; v čl. 28.42 »poväzovať« → »zväzovať«; v čl. 28.49 »zaťažovať cirkvi a poväzovať« → »zaťažovať cirkev a poväzovať«; v čl. 28.64 »musí trvať« → »bude trvať«. Drobné jazykové úpravy sú aj v poznámkach k textu.

⁴⁷³ Napr. v úvode II. časti »usúdi, že sme [...] nekonali« → »neusúdi, že sme [...] konali«; v závere »zabránil, aby sa [...] nové [...] učenie nedostalo, aby sa nezakorenilo a neprevládlo« → »[...] dostalo, aby sa zakorenilo a prevládlo«.

⁴⁷⁴ V čl. 20.7 »než sa učilo spoliehať sa« → »ako učenie spoliehať sa« (*AV1980* »než keď sa učilo spoliehať sa«); v čl. 20.20-21 »získajú milosť a za hriechy vykonať zadosťučinenie.« → »získajú milosť a za hriechy zadosťučinenie.« (*AV1980* »získajú milosť. Iní si vymysleli inakšie skutky, ktorými si chceli zaslúžiť milosť a za hriechy vykonať zadosťučinenie.«); v úvode II. časti »vypočítať tieto zmeny« → »vymenovať tieto zmeny« (*AV1980* »vypočítať tieto neporiadky a uviesť dôvody, prečo sme tu pripustili tieto zmeny«); por. pozn. 455.

⁴⁷⁵ Napr. v čl. 26.14 nadbytočné slovo »píše«: »to vidíme na pisateľoch teologických súm² píše a na teológoch«; v čl. 28.30 »sviakoch«.

⁴⁷⁶ Napr. na s. 73 r. 7 zdola.

⁴⁷⁷ Nar. v Ľubietovej, reálne gymnázium v Banskej Bystrici ukončil r. 1939, Slovenskú evanjelickú bohosloveckú fakultu v Bratislave r. 1943. Kaplán a administrátor na viacerých miestach; v r. 1946-1950 katechéta na gymnáziu v Martine; potom administrátor vo Vysokých Tatrách, farár v Kraskove a Dačovom Lome. Prenasledovaný komunistickým režimom a v r. 1962-1963 väznený. V r. 1968 predstaviteľ obrodného procesu v ev. cirkvi. Por. PETRÍK – RYBÁR (2001, s. 407); UHORSKAI (2015, s. 55-71, 252-263).

⁴⁷⁸ Preklad recenzovali prof. dr. Ján Beblavý, farár Juraj Struhárik a biskup Vladimír P. Čobrda; terminológiu konzultoval s Eugenom Jónom a Rudom Brtáňom, vtedy gymnaziálnymi profesormi v Martine, a s prof. dr. Karolom Gábrišom. Texty z pripravovaného prekladu Starej zmluvy mu poskytoval doc. dr. Július Janko. Rukopis lektorovali farári Július Madarás a Ondrej Šimek (*C1992*, s. 342).

⁴⁷⁹ Preklad nevyšiel napriek zaradeniu do edičného plánu *Tranoscia* r. 1955. O. Vízner bol r. 1962 odsúdený za podvracanie republiky, k čomu sa mu započítalo aj prekladanie *Symbolických kníh*. Rozsudok bol zrušený až r. 1990 (*C1992*, s. 342; UHORSKAI 2015, s. 60-63).

⁴⁸⁰ Text revidovali O. Vízner, V. P. Čobrda a J. Struhárik r. 1960 a O. Vízner a biskup Rudolf Košťál r. 1971 (*C1992*, s. 342).

⁴⁸¹ Por. *C1992*, s. 342. V tiráži sa však uvádza len 2. vydanie *BSLK* z r. 1955, čo je pre tlač 2. vydania, ktoré pôvodne vyšlo r. 1952.

⁴⁸² Por. príklady v pozn. 491, 493, 494 a 496.

⁴⁸³ Napr. v čl. 20.2 »o pravých kresťanských stavoch a dobrých skutkoch« (nem. »von rechten christlichen Ständen und Werken«).

preklad nie je častý;⁴⁸⁴ občas dochádza k zmene čísla.⁴⁸⁵ Kvôli dobe vzniku niektoré formulácie dnes znejú archaicky, príp. nárečovo.⁴⁸⁶ Nedôslednosti⁴⁸⁷ a zjednodušenia⁴⁸⁸ sú zriedkavé. Pozoruhodné sú občasné zameny podobne znejúcich slov, ktoré vznikli azda pri príprave tlačových podkladov.⁴⁸⁹ Relatívne časté sú aj tlačové chyby.⁴⁹⁰

Preklad **OV** z latinčiny má podobné pozitívne charakteristiky ako preklad **AV**. Na rozdiel od predchádzajúceho Leškovo prekladu sú až na menej podstatné nepresnosti⁴⁹¹ správne interpretované aj zložitejšie pasáže.⁴⁹² Miestami používa interpretačné vsuvky,⁴⁹³ rozvinutie,⁴⁹⁴ zmenu čísla⁴⁹⁵ alebo voľný⁴⁹⁶ preklad. Občas text zjednodušuje cielene,⁴⁹⁷ niekedy však možno nedopatrením.⁴⁹⁸ Voľba ekvivalentov je spravidla⁴⁹⁹ vhodná. Jazyk je miestami archaický⁵⁰⁰

⁴⁸⁴ Napr. v čl. 1.1 »učíme a veríme« (nem. »wird [...] gelehrt und gehalten«); v čl. 20.8 »sa [...] nevykladalo« (nem. »nicht getrieben worden«); v čl. 20.13 »veľa uvažoval« (nem. »fleißig handelt«); v čl. 20.15 »uspokojuje« (nem. »heißt mich«).

⁴⁸⁵ Napr. v čl. 20.19 »úbohé svedomie« (nem. »die armen Gewissen«); v čl. 20.23 »diabol« (nem. »die Teufel«).

⁴⁸⁶ Napr. v čl. 20.20 »prechovávali nádej«; v čl. 28.37 »známo je«.

⁴⁸⁷ Napr. v čl. 1.5 slovosled »dobré a zlé« (nem. »ein bofen und ein guten«).

⁴⁸⁸ Napr. v čl. 20.3 »pôstoch« (nem. »gefätzte Faften«).

⁴⁸⁹ Napr. v čl. 20.34 »ktorý sa správa [...] vlastnými [...] silami« (nem. »regieret«; správne »ktorý sa spravuje [...]«); v čl. 28.64 »úľavu a zameranie« (gr.-nem. »epikeia und Linderung«; správne »úľavu a zmiernenie«).

⁴⁹⁰ Napr. v čl. 18.3 odkaz na »1. Kor.25,14«; v čl. 27.41 »ktorýkoľvek chcete byť« v citáte z *Gaf* 5,4; v čl. 27.43 »svojím« v datíve.

⁴⁹¹ Napr. v P11 podobne ako Leška »hoci by som oprávnené mohol obšírnejšie rozviesť rozdiel medzi našim a medzi učením našich protivníkov« (lat. »etsi recte possem longius abducere huius aetatis homines ab adversariorum opinionibus«; verne prekladá už *OV* »acžbych mohl daleko lydi tohoto wiewu, od fmyflu neprzatel odwefti«); v P16 podobne ako Leška »Nemáme radosť z nesvornosti a uvedomujeme si aj hroziace nám nebezpečenstvo, lebo dobre vieme, aký zatvrdilý hnev blčí proti nám v našich protivníkoch.« (lat. »Non delectat nos discordia, nec nihil movemur periculo nostro, quod quantum sit in tanta acerbitate odiorum, quibus intelligimus accensos esse adversarios, facile intelligimus«; správne aj keď obšírne prekladá *OV* »Ruzniczem fe netieffyme, na tiežkofti a nebezpečenftwi naffé take nedbame, kterehožto welykofti, w takowem proti nam pozdwiženij a rozpalenij, protiwnikuw naffich, fnaдно rozumieti, a ge znati mužeme«); v čl. 2.3 má (s podobnou štruktúrou vety ako Leška) »Hovoríme tu o zlej žiadostivosti a že takto narodení nemôžu mať bázeň Božiu a dôveru v Boha.« (lat. »Dicimus enim, ita natos habere concupiscentiam, nec posse efficere verum timorem et fiduciam erga Deum.«); v čl. 2.4 »najmä aj preto nie, že dnes [...]« (lat. »praesertim hoc tempore, cum [...]« s významom »predovšetkým dnes, keď [...]«); v čl. 2.6 »nazvali sme ju s dobrým svedomím chorobou a vysvetlili sme« (lat. »optimo animo morbos nominavimus et exposuimus« so zmyslom »s dobrým svedomím sme pomenovali choroby a vysvetlili sme«).

⁴⁹² Por. pozn. 300, 306, 307 a 546.

⁴⁹³ Napr. v P2 dopĺňa »v odpovedi teológov«; v čl. 1.1 vsúva »večná, jednotná« (Leška vsúva »včerná«); na konci čl. 2.3 vsúva »k zlému« rovnako ako Leška.

⁴⁹⁴ Napr. v P2 »odpovede alebo Podvrátenia« (lat. »confutationis«) a »aby vlastne videli a mohli uvažovať« (lat. »ut et videre [...] possent«); »sme to nemohli a nechceli« (lat. »non possumus«); v P11 »kresťanského učenia« (lat. »doctrinae«); v P14 »zákerne, jedovato a podvodne« (lat. »insidiose et calumniose«; por. Leškovo »lstivě, jízlivě a úskočně«); v P18 »velmi potrebných a spasiteľných« (lat. »necessariis«; Leška »potřebných a spasitedlných«).

⁴⁹⁵ Napr. v P19 »rozdelenu cirkev« (lat. »dissipatas ecclesias«).

⁴⁹⁶ Napr. v P5 »dôvody, pre ktoré [...] nemôžeme prijať« (lat. »causae, quare non recipemus«); v P13 »vyskytne« (lat. »videtur«); v čl. 2.4 »učia« (lat. »fatentur«); v čl. 2.5 »nie z vlastnej viny« (lat. »sine naturae vitiis«); volne narába s adjektívom »nostri« vo vzťahu k »adversarii« (napr. vynecháva ho v čl. 1.1 a pridáva v čl. 2.1 a 2.4). V príkladoch z P5, 2.4 a 2.5 nadväzuje na Leškov preklad.

⁴⁹⁷ Napr. v P12 »[ide] o našu krv« (lat. »ut sanguinem nostram exsorbeant«).

⁴⁹⁸ Napr. v P3 a P7 vynecháva »deinde«, resp. »ad extremum« označujúce časovú následnosť; v čl. 2.2 vynecháva »has argutias« (»tieto chytráctva«).

⁴⁹⁹ Výnimky sú napr. v P17 »znetvorené« (lat. »obruti«; Leška »včel ve tmách [...] znetvářený«); v čl. 2.1 »zlomyselným spôsobom« (lat. »incommodi arte«); dvojznačné je v čl. 2.2 »z rady cisárovej« (lat. »in consilio Caesaris«).

⁵⁰⁰ Napr. v P1 antepreteritum »keď sa [...] bolo prečítalo«; v P9 vokatív »čitateľu«; v čl. 2.3 »nemajú [...] bázne [...] a dôvery«; v čl. 7.14 »zovňajšie«; v čl. 23.3 vokatív »cisáru Karle«.

a ťažkopádny;⁵⁰¹ objavujú sa bohemizmy⁵⁰² a dialektizmy;⁵⁰³ pri preklade využíva aj inverziu.⁵⁰⁴ Rovnako ako v *AV* sa objavujú zámery podobných slov.⁵⁰⁵ Tlačové chyby sú časté,⁵⁰⁶ nájde sa aj chybné číslovanie odsekov.⁵⁰⁷ Grécke texty v *OV* buď prepisuje do latinky⁵⁰⁸ aj prekladá,⁵⁰⁹ buď len prekladá⁵¹⁰ a ojedinele len prepisuje bez prekladu.⁵¹¹ Preklady sú výstižné a správne.⁵¹² Prepis z alfabety do latinky je miestami nedôsledný,⁵¹³ niekedy aj zavádzajúci.⁵¹⁴

Biblické citáty vychádzajú z ev. prekladu *NZ* (Tranoscius 1942);⁵¹⁵ pri *SZ* používal Vízner pracovnú verziu prekladu pripravovaného komisiou.⁵¹⁶

⁵⁰¹ Napr. v P4 »bez toho, aby nezhrešili« (lat. »sine scelere«).

⁵⁰² Napr. v čl. 15.35 »omlúva«; v čl. 24.23 »zmierčou obefou«; v čl. 28.26 »zrovnávanie« (lat. »comparatio[nem]«).

⁵⁰³ Napr. v čl. 15.35 »pôverčivosti«; v čl. 16.8 »Známo je«; v čl. 27.10 »vypočúť«.

⁵⁰⁴ Napr. v P2 »radi vydajú« (lat. »non gravatim exhiberent«); v P3 »s dobrým svedomím« (lat. »sine offensione conscientiae«).

⁵⁰⁵ Napr. v P9 »predpokladáme« (lat. »retulimus«; správne zrejme »predkladáme«); v P10 »spoločne sa riadiac« (lat. »communicato cum aliis«; správne »spoločne sa radiac«); v P15 »zamýšľali o [...] evanjeliu« (lat. »sentiamus«; správne »zmýšľali«). Tento prípad je pravdepodobne aj »čo všetko je v prirodzenom hriechu obsažené« v čl. 2.1 (lat. »quae peccatum originis complectitur«), kde pravdepodobne mal byť použitý bohemizmus »obsažené«.

⁵⁰⁶ Napr. v čl. 2.39 »...« namiesto otváracích úvodzoviek; v čl. 2.42 »žiadosťovosť«; v čl. 4.15 »prišiel«; v čl. 4.154 »atď...«; v čl. 4.155 »čisté«; v čl. 7.3 a 12.71 je použitá dvojica zátvoriek »/« a »)«; v čl. 7.9 »dôslednej«; v čl. 7.11 »nbečistotou« a »nemôžeme« namiesto »nemôže«; v čl. 12.50 »u Lukáša« namiesto »u Izaiáša«; v čl. 12.51 »j« namiesto »je«; v čl. 19 »Devätnásty«; v čl. 21.17 »Ján 16,33« namiesto »Ján 16,23«; v čl. 21.34 »horšie« namiesto »horšie«; v čl. 21.35 »Kristofora«; v čl. 23.6 »ocelibáte«; v čl. 27.41 »marnou«. Možno sem je možné zaradiť prepis »ἀδιάρροπον« iným gréckym slovom »λατρεία« [I] opakované v čl. 2.41, 42 a 45.

⁵⁰⁷ Napr. čl. 24.83 má začínať až nasledovnou vetou (»Nenačím viac«), podobne čl. 24.85 (»Prečo bolo treba [...]«).

⁵⁰⁸ Neprepisuje prízvuky ani prídychy; η a ω prepisuje é a ó.

⁵⁰⁹ Niekedy však preklady nie sú dobre odlišené od okolitého textu a tak sú ťažko zrozumiteľné (napr. v čl. 4.188 »Et haec oportet ὀρθοτομεῖν, ut ait Paulus« prekladá »A toto načim orthotomein správne rozlišovať, ako hovorí Pavel«). Pokiaľ je preklad odlišený, vyznačuje sa rôznymi spôsobmi: v čl. 4.49 »λατρεία (služba)«; v čl. 7.43 »to réttón (príkaz)«; v čl. 15.22 »eutaxia — poriadok a kázeň«. Zaujímavý príklad je na konci čl. 12.12, kde je preklad v zátvorkách, ale grécky text chýba; na jeho mieste je však väčšia medzera: »Na toto sa naozaj vzťahuje výpoveď: (nepripustíš k tajomstvu).«

⁵¹⁰ Napr. príslovie v čl. 4.72, vetu na konci čl. 24.8 a väčšinu jednoslovných pojmov a krátkych spojení, hlavne ak nie sú kľúčovými teologickými pojmami: napr. v čl. 4.335n »prevrátili/prevracanie« (»ἀντιστρέφον«), v čl. 4.358 »protirečenie« (»ἀνακόλουθα«), v čl. 4.362 »škriepka« (»λογομαχία«), v čl. 7.23 »neobmedzená« (»ἀνυπεύθυνον«), v čl. 7.34 »rozhodujúce« (»κρινόμενον«), v čl. 13.13 »entuziasti« (»ἐνθουσιασταί«), v čl. 15.19 »správa« (ak. »πολιτεῖαν«), v čl. 24.16 »zlí kuchári« (»κακοὶ μάγειροι«), v čl. 24.21 »vdáky« (»εὐχαριστικά«).

⁵¹¹ Napr. v čl. 24.81 »Démosténova reč pros leptinén ktorá sa celá zaoberá [...]«.

⁵¹² Len výnimočne je možné nájsť vecne problematický preklad; por. napr. *crux interpretorum* v čl. 15.28 »Nec tamen potest constituere ἐπιείκειαν in gradu certo«, kde v preklade vynecháva predmet ἐπιείκειαν: »A aj tak nemôže bezpečne určiť príslušnú mieru«; prekladá azda podľa prvej časti nemeckého Jonasovho prekladu (nem. »und kann doch nicht finden einen gewissen Grad, da er darf dem Herzen Sicherheit und Friede gewiß zufagen«).

⁵¹³ Napr. dvojhlásku ou prepisuje nedôsledne u, ou aj o (»leiturgia«, »leitourgia«, »leitorgeó«); všetky príklady v čl. 24.82-83. Niekde prepisuje ω krátko (»farmakon« v čl. 4.185). Niekde zamieta ξ a ζ (v čl. 24.81 »ἀναξίους« »anazious«); chybné prepisuje napr. aj »ποιεῖτε« »poite« a »πλανηθῶσι« »plaué-thósi« (čl. 7.42), »ἀτέλειαν« »ateleiau« (čl. 24.81), »προσφέρειν« »proferein« (čl. 24.88), »ἀναίμακτον« »anamakton« (čl. 24.88), »πατριάρχων« »patriarxón« a »λατρεία« »altreia« (čl. 24.93) a »ἀνάμμενες« »amamoves« (čl. 28.24). Chybné prepisy z alfabety však mohol robiť redaktor alebo sadzák pri vydání knihy – rukopis sa nám však nepodarilo nájsť v archíve Tranoscia, Generálneho biskupského úradu ECAV ani v knižnici Evanjelickej bohosloveckej fakulty UK (rovnako ani rukopis prekladu Michalka a Koštiala).

⁵¹⁴ Napr. v čl. 24.82 prepisuje »appellat Epaphroditum λειτουργόν« »nazýva Epafrodita leiturgia« [!].

⁵¹⁵ Citáty v *AV* pomerne často redakčne upravuje (drobné zmeny interpunkcie, zmena slovosledu, vynechanie zátvoriek, skrátenie textu) Ďalšie úpravy zahŕňajú zmeny typu »keby« → »keď« (čl. 21.4, *IJo* 2,1), »namýšľavosť« → »domýšľavosť« (čl. 28.17, *2Cor* 10,5) a »Prírodný človek« → »Človek od prírody« (čl. 18.3, *1Cor* 2,14). Porovnávané citáty v *OV* (k výberu por. pozn. 301) sú len minimálne jazykovo upravené. Rozdielny prístup v *AV* a *OV* je vidieť napr. na citáte z *Cof* 2,16.20-23 v *AV*, čl. 28.44-45 a *OV*, čl. 7.35.

⁵¹⁶ Odlišujú sa tak často od znenia *SZ* vydaného tlačou r. 1977/1978. Por. aj pozn. 478.

C2006 (AV2006, OV2006), AV2010

PŮVODCA: Autorkou prekladu AV aj OV je Petra Černá; oba texty sú súčasťou nového českého vydania *Knihy svornosti*, ktorého hlavným redaktorom a autorom úvodov a doslovu bol Martin Wernisch, v čase vydania docent, v súčasnosti profesor na Evanjelickej teologickej fakulte Univerzity Karlovy v Prahe.

PREDLOHA: Preklad AV aj OV vychádza z latinského textu *BSLK*, programovo však nadväzuje na staršie české preklady:⁵¹⁷ v prípade AV na AV1951⁵¹⁸ a – aj keď sa to v sprievodných textoch nezmieňuje – Leškovo AV1898; pri OV na Leškov preklad OV1898.

CHARAKTER PREKLADU: Dôležité informácie k prekladu podáva redaktor vydania v sprievodných textoch. Pri AV je nadväznosť na AV1951 daná hlavne kvalitou prekladu a spracovania tohto staršieho vydania,⁵¹⁹ pri OV je využitie OV1898 skôr riešením z núdze a redaktor si otvorene uvedomuje limitácie OV2006.⁵²⁰

Text AV2006 vychádza z AV1951, upravuje ho však jazykovo aj vecne. Jazykové úpravy sú extenzívne (častá zmena slovosledu, modernizácia jazyka,⁵²¹ nahradenie pasív aktívnymi tvarmi,⁵²² zjednodušenie prekladu,⁵²³ úprava zamlčaných podmetov⁵²⁴). Vecné úpravy sa okrem vlastných riešení⁵²⁵ nezriedka vracajú k AV1898 a často predstavujú krok späť oproti zneniu AV1951 (niekedy ide o výber iných ekvivalentov alebo drobné interpretačné vsuvky,⁵²⁶ pre-

⁵¹⁷ Už v podtitule sa zdôrazňuje, že ide o preklad z *BSLK* »s přihlédnutím k dosavadním převodům«.

⁵¹⁸ Na viacerých miestach sa zdôrazňuje vysoká hodnota AV1951: »vzorná pražská edice [...] jež nadále podrží svou platnost a zůstane i dobrým doplňkem našeho vydání« (s. 47); »následujeme vydavatele Čtyř vyznání, na jejichž kvalitní dílo vědomě navazujeme a chceme je spíše doplnit než nahradit« (s. 49).

⁵¹⁹ C2006, s. 663: »Práci předků jsme pokládali za zavazující jmenovitě u Augsburského vyznání. V jeho případě by bylo přímo opovázlivé pořizovat úplně nový převod, když zde existuje kontinuita překladů na sebe navazujících, a opakovaně vyznamenávaných i pečeti oficiálních autorit. Počíná hned 16. stoletím a již v průběhu 20. století byla dovedena až na úroveň kritického vydání, nesnadno si tedy přát víc.«

⁵²⁰ C2006, s. 85: »nadějeme se sice, že náš druhý český překlad zdokonalení v tomto smyslu skutečně přináší, jsme si však vědomi, že z části zůstal Leškovým »zakladatelským« výkonem i svázán a že z jeho stínu bude v budoucnu zapotřebí vystoupit ještě výrazněji. Dosud zbývá řada možností k vylepšením, jež by napomohla, aby v očích českých čtenářů jasněji vysvitly kvality Melanchthonova pěstěného, uměřeného vyjadřování, v němž je zdánlivě samozřejmě lehké vyznění plodem vytrvalého studia věci i řeči. Ale vynasnažili jsme se, aby jim nezůstaly docela skryty.« – S. 663-664: »na místech, kde se někteří spolupracovníci přidrželi návrhů a řešení dřívějších tlumočnicků z důvodu ne tolik zásadních jako ze zdravé zdrženlivosti vůči samostatným výbojům, k jakým by se jim nedostávalo kompetence – v největším měřítku asi v Apologii Augsburského vyznání.«

⁵²¹ Systematicky mení *jest* na *je*; infinitívy na *-ti* upravuje na *-t*; modernizuje lexiku (napr. »účín« → »účinek«; »usmířiti« → »smířit«) aj pádové väzby (napr. »nesnáší kříž« → »nesnáší kříž«).

⁵²² Napr. v čl. 20.12 »tuto věc podpirají i svědectví« (AV1951 »tato věc jest podepřena svědectvími«).

⁵²³ Napr. v čl. 1.1 s Leškom »jednomyslně« (lat. »magno consensu«; AV1951 »s naprostou jednomyslností«); v čl. 1.5 s Leškom »a jiní« (lat. »et omnes horum similes«; AV1951 »a všechny jim podobné«); v čl. 20.14 »učí i Ambrosius, zejména v knize O povolání pohanů:« (lat. »docet Ambrosius De vocatione gentium et alibi. Sic enim inquit De vocatione gentium«; AV1951 »učí i Ambrosius v knize O povolání pohanů a jinde. Tak praví v knize O povolání pohanů:«); v čl. 20.23 »věří v odpuštění hříchů« (lat. »credit [...] videlicet hunc articulum, remissionem peccatorum«; AV1898 »věří článek o odpuffění hříchů«; AV1951 »(věří) [...] podle toho článku »hříchů odpuštění«), podobne vynecháva »hunc articulum« v čl. 20.25.

⁵²⁴ Napr. v čl. 1.5 a 1.6 »odsuzují se« namiesto »[církev] odsuzují« (lat. »damnant«; AV1951 »odsuzují« s poznámkou pod čiarou »totiž naše církve«).

⁵²⁵ Napr. v čl. 20.3 »nabádali« (lat. »urgebant«; AV1898 »nutili«; AV1951 »zdůrazňovali«); v čl. 20.3 »náboženská bratrstva« (lat. »fraternitates«; AV1898 »řeholní bratřtwa«; AV1951 »bratrstva« s vysvetlivkou o laických bratrstvách); v čl. 20.9 »přivodit odpuštění« (lat. »mereri remissionem«; AV1898 »zafložití nám odpuffění«; AV1951 »získati odpuštění«); v čl. 20.15 a 18 »neznali« a »nezkušení a neznali« (lat. »ab imperitis« a imperiti et profani«; AV1951 »nezkušení« a »nezkušení a nezasvěcení«); v čl. 20.18 »na rozumu založená spravedlnost« (lat. »philosophica[m] iustitia[m]«; AV1951 »spravedlnost [...] filozofická«); v čl. 20.20 »jiným způsobem života« (lat. »per vitam monasticam«; AV1898 »fkrze kláffterní život«; AV1951 »mnišským životem«); v čl. 20.33 nevhodne »u myslitelů« (lat. »in philosophis«; AV1951 »u filosofů«); v čl. 20.33 »špatnostmi« (lat. »manifestis sceleribus«; AV1898 »zjewnými [...] neprawoftmi«; AV1951 »ohavnostmi«).

⁵²⁶ Napr. v čl. 1.1 »nicejského sněmu« (AV1898 »fněmu Nicenfského«, AV1951 »Nikajské synody«); v čl. 20.1 s Leškom vsúva »činit«; v čl. 20.2 preberá Leškovu formuláciu »že užitečně poučují« (lat. perf. »quod utiliter docuerint«; AV1951 »že poskytli užitečné poučení«); v čl. 20.4 s Leškom »nehlásají« (lat. »nec [...] praedicant«; AV1951 »nekaží«); v čl. 20.8 s Leškom nezameniteľne »mívalo průchod« (lat. »versatam esse«; AV1951 »se kázalo«); v čl. 20.10 »svými skutky« (lat. »operibus«; AV1898 »fkutky fwými«;

kvapivo však preberá aj menej vhodné⁵²⁷ a vyslovene chybné⁵²⁸ Leškove preklady). Objavuje sa aj skomolený preklad⁵²⁹ a vynechané časti textu.⁵³⁰ Preberá aj problematrické miesta AV1951.⁵³¹ Niekedy však nachádza šťastnejší výraz alebo formuláciu ako predchodcovia.⁵³² Nebiblické citáty preberá doslovne z AV1951,⁵³³ biblické citáty sa držia kralického znenia.⁵³⁴

OV2006 je prepracovaním Leškovo vydania OV1898.⁵³⁵ Text je výrazne jazykovo upravený a modernizovaný.⁵³⁶ Na mnohých miestach je zrejmä snaha o vecné vylepšenia;⁵³⁷ veľmi často však ponecháva, jemne upravuje alebo aj rozvíja Leškove vsuvky,⁵³⁸ opisné preklady,⁵³⁹ volné

AV1951 »skutky«; v čl. 20.18 s Leškom »o této věci« (lat. »de ea«; AV1951 »o tomto (učení)«); v čl. 20.19 »žádné potěšení« podobne ako Leška (lat. »consolatio[nem]«; AV1951 »potěšení«); v čl. 20.20 s Leškom vsúva »jiné«; v čl. 20.22 sa drží Leškovo slovosledu, terminológie aj vynechania zámena »obnovit a předložit učení« (lat. »hanc doctrinam [...] tradere et renovare«; AV1898 »obnoviti a předkládati učení«; AV1951 »podati a obnoviti toto učení«); v čl. 20.35 »není možno obviňovat« podobne ako Leška (lat. »non esse accusandum«; AV1951 »se na toto [...] nemůže žalovat«). Drží sa tiež Leškových prekladov plurálu singulárom napr. v čl. 20.15, 20.19, 20.22, 20.25, 20.29 (por. pozn. 349).

⁵²⁷ Napr. v čl. 1.5 »dvojí božství« v súvisi s manicheizmom (lat. »duo principia«; AV1898 »dvojí božství«; AV1951 »dva principy«); v čl. 1.6 »pohyb vzbuzený ve stvořených věcech« podobne ako Leška (bud zlým prekladom alebo pod vplyvom nemeckého »in Kreaturen«; lat. »significet [...] motum in rebus creatum«; AV1951 správne »pohyb způsobený ve věcech«).

⁵²⁸ Napr. v čl. 20.2 preberá Leškov zlý preklad »důvodně svědčí«: »spisy o Desateru Božích přikázání a jim podobné důvodně svědčí« (lat. »scripta [...] de decem praeceptis, et alia simili argumento testantur«; AV1898 »spisy, kteréž jsou o defateru Božích přikázání a jiné, jednak důvodně svědčí«; AV1951 správne »spisy o desateru přikázání a jiné podobného obsahu svědčí«).

⁵²⁹ Napr. v čl. 1.2 »která se nazývá Bůh, Bůh věčný«, pravdepodobne zle upravený Leškov preklad (lat. »quae et appellatur et est Deus aeternus«; AV1898 »kteráž nazývá se Bohem i jeft Bůh věčný«; AV1951 správne »která se nazývá i jest Bůh věčný«); v čl. 20.4 nevhodne zmiešava AV1898 a AV1951 a duplikovane tak prekladá »admoniti« »Po našem napomenutí se však už naši odpůrci poučili« (lat. »Haec adversarii nostri admoniti«; AV1898 »Nyní již i naši odpůrci, jfouce od nás napomenuti«; AV1951 »Nyní již se naši odpůrci dali poučiti«).

⁵³⁰ Napr. v čl. 1.4 s Leškom vynecháva spresnenie »in hac causa« (AV1951 »v té věci«).

⁵³¹ Napr. v čl. 20.11 »zřetelně« (por. pozn. 425).

⁵³² Napr. v čl. 1.4 »výrazu »osoba«« (lat. »nomine personae«; AV1898 »jméno ofoba«; AV1951 »slova »osoba««); v čl. 1.6 »spekuluji« (lat. »rhetoricantur«; AV1898 »mudrují«; AV1951 »vedou [...] hádky«; pre porovnanie nem. »Sophisterei machen«); v čl. 20.26 »pozvedá zdeptanou mysl« (lat. »erigit perterrefactas mentes«; AV1898 »powznáší mysl předěfšenou«; AV1951 »vzpřimuje poděšenou mysl«).

⁵³³ Napr. citát z Pseudo-Ambróza v čl. 20.14 a citát z hymnu v čl. 20.40.

⁵³⁴ Oproti AV1951 sa tesnejšie drží textu podľa vydania z r. 1613 (napr. v čl. 20.11, cit. *Eph* 2,8-9 dopĺňa zátvorky a vracia sa k väzbe »z sebe«; AV1951 »ze sebe«).

⁵³⁵ Na viacerých miestach je zrejme, že text OV2006 nie je založený na prvom Leškovom vydaní (OV1880); napr. v P.1 »opověď [!] (Konfutaci)«, kde OV1880 má »odpověď« a OV1898 »odpověď (refutácii)«; rovnako v P.5 vychádza zo znenia OV1898 odlišného od OV1880 (»vyložili v ní před císařskou milostí [...]«).

⁵³⁶ Upravuje pravopis a gramatiku (napr. infinitívy na -ti; »jeft« → »je«; zmeny typu »spůfob« → »způsob«); nahrádza slovakizmy (napr. »týka« → »týče«) a archaizmy (napr. v čl. 2.5 »ze služky« namiesto »z děvky«). Upravuje slovosled, zjednodušuje stavbu viet, rozdeľuje dlhé súvetia na kratšie vety a pod.

⁵³⁷ Napr. v P.6 »hlavní sporné body« (lat. »capita locorum et argumentorum«; OV1898 »hlavní body a důvody«); v P.7 »naš spis« (lat. »oblatum scriptum«; OV1898 »píma naffeho«); v čl. 1.1 vynecháva Leškom vsunutú »o Bohu«; v čl. 2.2 prekladá »od scholastiků a ne od císařských radů« (lat. »in scholis [...], non in consilio Caesaris«; Leška doslovne »ze škol a né z rady Císařské«).

⁵³⁸ Napr. v P.1 »v Augsburgu«; v P.3 »na obou stranách«; v P.6 »a podle nich jsme sestavili naši Obranu«; v P.18 »potřebných a spasitelných« (lat. »necessariis«); v P.19 ponecháva Leškove vsuvky »nej-spravodlivější«, »Vroucně« a »svě milé [církve]«; v čl. 1.1 »věčná«; v čl. 2.3 »dostatečně [dokazuje] pravý smysl našeho učení«; v čl. 2.3 ponecháva a rozvíja Leškovo vsuvku na znenie »že označujeme prvotní, přirozený hřích a ne hřích skutečný«; v čl. 2.4 »že prvotní, přirozený hřích záleží v zlé žádosti, to jest«; v čl. 2.5 rozvíja Leškov dodatok na »neboť na něm nemá viny, podobně jako nenese vinu ten.«. K Leškovým prekladom por. pozn. 297.

⁵³⁹ Napr. v P.1 »dala za pravdu a vyslovila s ní souhlas« (lat. »assentiretur«); v P.14 »záluďně, jízlivě a úskočně« (lat. »insidiose et calumniose«) a »ošálit a svěst« (lat. »fallere«); v P.15 »Všemi křivými a lstivými« (lat. »omnes cavillationes«); v P.18 »upřímnych a zbožnych« (lat. »bonorum«), podobne v čl. 2.2; v čl. 1.1 »bytnosti a podstaty« (lat. »essentiae«); v čl. 1.2 »[nelze] zpochybnit či vyvrátit« (lat. »labe-factari«; Leška »zlehčena neb podvrácena«); v čl. 2.3 »věřil v něho, doufal a nade vše jej miloval« (lat. »fiduciam erga Deum«). K Leškovým prekladom týchto pasáží por. pozn. 299.

alebo problematické znenia⁵⁴⁰ aj vyslovené chyby.⁵⁴¹ Niekedy dokonca mení korektný Leškov preklad na neodôvodnene voľnejšie, problematickejšie⁵⁴² alebo úplne chybné znenie.⁵⁴³

Tlačové chyby⁵⁴⁴ sú zriedkavé. Pri gréckych citátoch si uvedomuje nedostatky Leškovo textu a viaceré problematické miesta sa s väčšou⁵⁴⁵ alebo menšou⁵⁴⁶ mierou úspechu snaží napraviť. Niektoré triviálne nedostatky však ponecháva neopravené.⁵⁴⁷ Grécke výrazy, ktoré Leška ponechal v alfabete, prepisuje latinkou verzálkami.⁵⁴⁸

⁵⁴⁰ Napr. v P.4 slovosled »v [...] bludech a zlořádech« (lat. »abusus atque errores«; OV1898 »w [...] bludech a neřádech«); v P.4 vynecháva s Leškom »in causa religionis«; v P.11 »ačkoli jsem mohl rozdíl mezi námi a učením našich odpůrců vyložit ostřeji« (por. pozn. 491 k Viznerovmu prekladu a OVxvi); v P.16 preberá »Od nebeské pravdy, na níž spočívá Kristova církev, však odstoupiti nemůžeme.« (por. pozn. 296); v P.16 s Leškom neprekladá »speramus«, čo mení význam vety; v P.17 »znetvořené« (lat. »obruti«); v P.19 »způsobil utišení a navrátil jí jednotu a stálý pokoj« (por. pozn. 296); v čl. 1.2 »Tak jsme věřili a učili vždycky a učíme stále« (lat. »semper docuimus et defendimus et sentimus«); v čl. 2.1 s Leškom prekladá »sententiam per se nihil habentem« len »naše slova« (Vizner vhodne »výpoveď, v ktorej vlastne nič nebolo«); v čl. 2.2 »se nám [...] nemůže klást za vinu« (lat. »absolvet nos suspicione«); v čl. 2.3 »prvotní, přirozenou a ustavičnou náklonnost ke zlému« (lat. »perpetuam naturae inclinationem«; Leška »přirozenou a ustavičnou náklonnost ke zlému«; väzbu prekladá správne Vizner »trvalú náklonnosť prirodzenosti«); v čl. 2.5 s Leškom neprekladá »optimo animo«.

⁵⁴¹ Napr. v čl. 2.1 »namítají, že jsme přesně neoznačili« (lat. »reprehendant [...] definitionem«; správne Vizner »napádajú našu definíciu«) a »na príslušném místě« (lat. »obiter«; Leška »na svém místě«; por. Viznerovo správne »mimo chodom«); v čl. 2.1 preberá Leškov chybný preklad poslednej vety len s jazykovými úpravami (por. aj *Prílohu 9*, s. 97-98); v čl. 2.3 »Jestliže člověku přičítáme vrozenou zlou žádost, vypovídáme tím, že [...]« (lat. »Nam in hanc sententiam latina descriptio [...]«; Leška »V latinském spisu vyznání našeho stojí, že [...]«), pričom formulácia OV2006 nie je ani voľným zhrnutím nasledovnej odvolávky na latinský text AV; v čl. 2.3 »Potom přicházejí také skutečné hříchy.«; v čl. 7.34 len jazykovo upravuje Leškov nesprávny preklad. K Leškovým prekladom na týchto miestach por. pozn. 300.

⁵⁴² Napr. v P.1 význam bolo »předloženo« (lat. »praelecta«; OV1898 »přečteno«); v P.4 »knížata a stavové« (lat. »Principes«; OV1898 »Knižata«); v P.8 »Mezitím« (lat. »Postea«; Leška »Za tím«); v P.10 Leškovo »s vespólným porozuměním a radou jiných« ešte rozvíja »společně, za přispění a srozumění mnoha jiných« (lat. »communicato cum aliis consilio«); v P.14 »kteří vystoupili proti nám« (lat. »qui scripserunt confutationem«; už Leška volne »kteříž písalí proti nám«); v P.16 »nepřátelství« (lat. »incommoda«; Leška »protivenství«); v čl. 1.1 vynecháva »rozdílné« v Leškovom »tři jsou rozdílné osoby« (lat. »tres sint distinctae personae«); v čl. 2.2 vynecháva v nemeckom citáte »empfangen« (Leška »počat bývá«); v čl. 2.4 posúva význam Leškovo voľného prekladu »cum usitata ac veteri definitione« »s učením církevním starým« na »s učením staré církve« (Vizner prekladá presne »s užívanou a starou definíciou«).

⁵⁴³ Napr. v P.12 dopĺňa Leškov skrátený, ale správny preklad »jednoty nehledají, ale krve naffi« (lat. »neque concordiam querere, sed ut sanguinem nostrum exsorbeant«) nesúvisiacim prídavkom za bodkočiarkou »nehledají [...] jednotu, ale naši krev; svár a zlobu.«; v čl. 2.1 »jak pochybný je nejen úsudek, ale i lidský přístup těch, kteří proti nám vystoupili« (lat. »non solum iudicium, sed etiam candorem defuisse, qui confutationem scripserunt«; Leška volne ale relativne správne »ti, kteříž písalí proti nám, neměli úpřimnosti, ani pravdy«; Vizner správne »že pisatelia Podvrátenia neboli ani súdni ani úprimní«).

⁵⁴⁴ Napr. v P.1 a P.14 »opověď« namiesto »odpověď«; predpokladáme, že ide o tlačovú chybu, keďže význam slova »opověď« je podľa *Slovníka spisovného jazyka českého (1960-1971)* »zast. (předběžně) ohlášení, oznámení: tak znenadáni přišli, bez o-i (Jir.); práv. (dř.) oznámení urč. právně závažné okolnosti příslušnému orgánu státní moci: o. patentu; o. živnosti«.

⁵⁴⁵ Napr. v čl. 12.12 uvádza správny preklad »ἀπιέναι πρὸ τῶν μυστηρίων« »A tak se i oni vzdalují, když má dojít na tajemství.« tam, kde Leška použil úplne nevhodný preklad (por. pozn. 302).

⁵⁴⁶ Napr. v čl. 4.185 nesprávne prekladá Leškom vynechaný citát »Ὁ δ' ἄδικος λόγος νοσῶν ἐν αὐτῷ φαρμάκων δεῖται σοφῶν« »mluví o křivém slovu chorých, jež se vzpečuje lékům moudrých« (ku kontextu por. pozn. 307); v čl. 7.42 upravuje Leškov voľný preklad, avšak výsledok je viac vzdialený pôvodine (v citáte o vypočítavaní dátumu Veľkej noci mení »podlé počítování« → »podle vnímání« a »podlé jiného vypočítání« → »podle jiného měřítka«; správne prekladá Vizner); v čl. 15.28 pri interpretačne náročnom texte »Nec tamen potest constituere ἐπιεικίαν in gradu certo«; upravuje Leškov preklad »A předeč fluffné míry najíti nemůžce na nesúvisiace »A přesto ničeho nedosáhne.« (por. pozn. 512 k Viznerovmu riešeniu). Otázne sú aj úpravy v čl. 7.23 »nejvyšší, nezczitelná moc« (AV »potestatem ἀνυπεύθυνον«; Leška »nejvyšší nedotknutelná moc«) a v čl. 28.24, kde Leškom vynechané »inquit Pindar« za citátom z Pindara prekladá »(a nám tanou na myslí verše Pindarovy)«.

⁵⁴⁷ Napr. v čl. 15.19 s Leškom vynecháva jediný grécky výraz »πολιτεῖαν« (por. pozn. 303); v čl. 24.88 len mení Leškov slovosled »za tvůj lid« (»ὁπὲρ παντός λαοῦ«). V čl. 24.93 prekladá »προπατόρων, πατέρων, πατριάρχων« iba »praotce, patriarchy« (OV1880 »praotců, otců, patriarchů«; OV1898 »praotců, otců patriarchů«).

⁵⁴⁸ Napr. v čl. 24.81-88. Neprepisuje prízvuky ani prídychy; η, ω a ου prepisuje Ě, Ó a Ú.

Hebrejské výrazy prepisuje do latinky.⁵⁴⁹ Biblické citáty sa tesne držia textu podľa kralického vydania z r. 1613.⁵⁵⁰

AV2010 preberá text AV2006 s minimálnymi zmenami. Vynechané sú poznámky pod čiarou a číslovanie odsekov. V samotnom texte sú okrem odlišností vo formátovaní⁵⁵¹ len ojedinelé pravopisné úpravy.⁵⁵²

Ďalšie symbolické knihy

Aj keď témou práce sú preklady AV a OV, v skratke spomenieme samostatné vydania českých a slovenských prekladov ostatných symbolických kníh ev. a. v. cirkvi, vydaných mimo *Knihy svornosti* (C1898, C1918, C1992 a C2006).

Šmalkaldské články spolu s *Pojednaním o pápežovej moci* vydal Ján Leška r. 1882 v českom preklade z latinčiny.⁵⁵³ Do slovenčiny preložil *Šmalkaldské články* z nemčiny J. Michalko; vyšli r. 1983 ako súčasť výberu z Lutherových spisov.⁵⁵⁴

Malý katechizmus vyšiel od 16. storočia v češtine alebo slovenčine vo viac ako 300 vydaniach.⁵⁵⁵

Veľký katechizmus vydal samostatne Leška r. 1898 v preklade z latinčiny, v rovnakom znení ako C1898.⁵⁵⁶ Revidované preklady vydali v slovenčine GULÁN (2011, podľa C1992)⁵⁵⁷ a v češtine MACEK (2017, podľa prekladu v C2006, ktorého bol spoluautorom).⁵⁵⁸

Formulu svornosti podľa dobových dokumentov preložil už S. Puchauer pred r. 1583; tento nevydaný preklad je však dnes neznámy.⁵⁵⁹

Zhrnutie

V prvej časti práce sme ukázali, že zmienky v literatúre o českých, resp. slovenských prekladoch AV vydaných okolo r. 1540 alebo r. 1562 sú nepodložené a pravdepodobne vychádzajú z nesprávneho čítania *Indexu zakázaných kníh* alebo iných bibliografií. Najstarším doloženým českým prekladom AV je tak preklad J. Kamenického (AV1576), dokončený r. 1574 a vydaný r. 1576.

Prinášame tiež informácie o rukopisnom, nevydanom českom preklade OV zo 16. storočia (OVxvi), ktorý bol doteraz v odbornej diskusii o AV a OV neznámy. Je možné, ale bez ďalšieho archívneho výskumu nedokázané, že autorom tohto prekladu bol rytier Sigmund Puchauer (v českej literatúre nesprávne uvádzaný ako Luchauer), ktorý podľa vlastných slov preložil AV, OV a ďalšie vierovyznanské aj teologické spisy, no žiaden sa mu nepodarilo vydať. Menej pravdepodobné je, že prekladateľom bol Zygmund Zýga, o ktorého preklade sa zmieňujú dobové *Akty Jednoty bratskej* (AUF XI, f. 301v).

⁵⁴⁹ V čl. 24.23 מִצַּח prepisuje (chybne) »'ášán« aj prekladá »oběť«; v čl. 24.84 מִצַּח prepisuje »mizbach«.

⁵⁵⁰ Na porovnávaných miestach (zoznam v pozn. 301) je len jeden významný rozdiel: v citáte z Cof 2.17 v čl. 7.35 vypadlo slovo »pravda« (v biblickom texte je ako vsuvka kurzívou, resp. v hranatých zátvorkách).

⁵⁵¹ Odkazy na biblické citáty sa systematicky píše bez medzery pred číslom verša. Ďalšie zmeny zahŕňajú napr. nový odsek pred čl. 1.6 namiesto pred čl. 1.5 a použitie kurzívy v zozname signatárov na konci AV.

⁵⁵² Napr. v čl. 20.18 dopĺňa čiarku za slovom »občanská«.

⁵⁵³ Články || křesťanského učení, || kteréž || církevnímu sněmu v Mantově, aneb kdeby koliv jinde || byl se sešel, měly od našich předloženy býti, a v kte-||rých se ukazuje, co bychom přijati nebo v čem upustiti || mohli anebo ne. || Sepsané od || Dra Martina Luthera, || Léta 1537. || (Články Šmalkaldské.) || Přeložil || Jan Leška. || V Uh. Skalici. || Tiskem dědičů J. Škarnicla. — Nákladem Vydav. »Korouhve na Sionu«. || 1882.

⁵⁵⁴ MICHALKO, Ján – KOŠTIAL, Rudolf (eds.): *Dr. Martin Luther. Výber zo spisov*, Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1. vyd. 1983, 2. vyd. 1990. Preklad *Šmalkaldských článkov* je na s. 33-51.

⁵⁵⁵ Už r. 1961 sumarizuje J. PETRÍK 310 vtedy známych vydaní, avšak bez uvedenia ich zoznamu (*Cirkevné listy*, roč. 74, 1961, s. 42-44). Novšie TUČKOVÁ (2010) identifikovala 304 vydaní.

⁵⁵⁶ »Velký Katechismus, || Dra Martina Luthera. || Přeložil: || Ján Leška. || Nákladem Ewanjelického církevního knihkupectví. || W Békěš Čabe, 1898.« 126 strán; strany 87-125 sú chybné číslované 71-109.

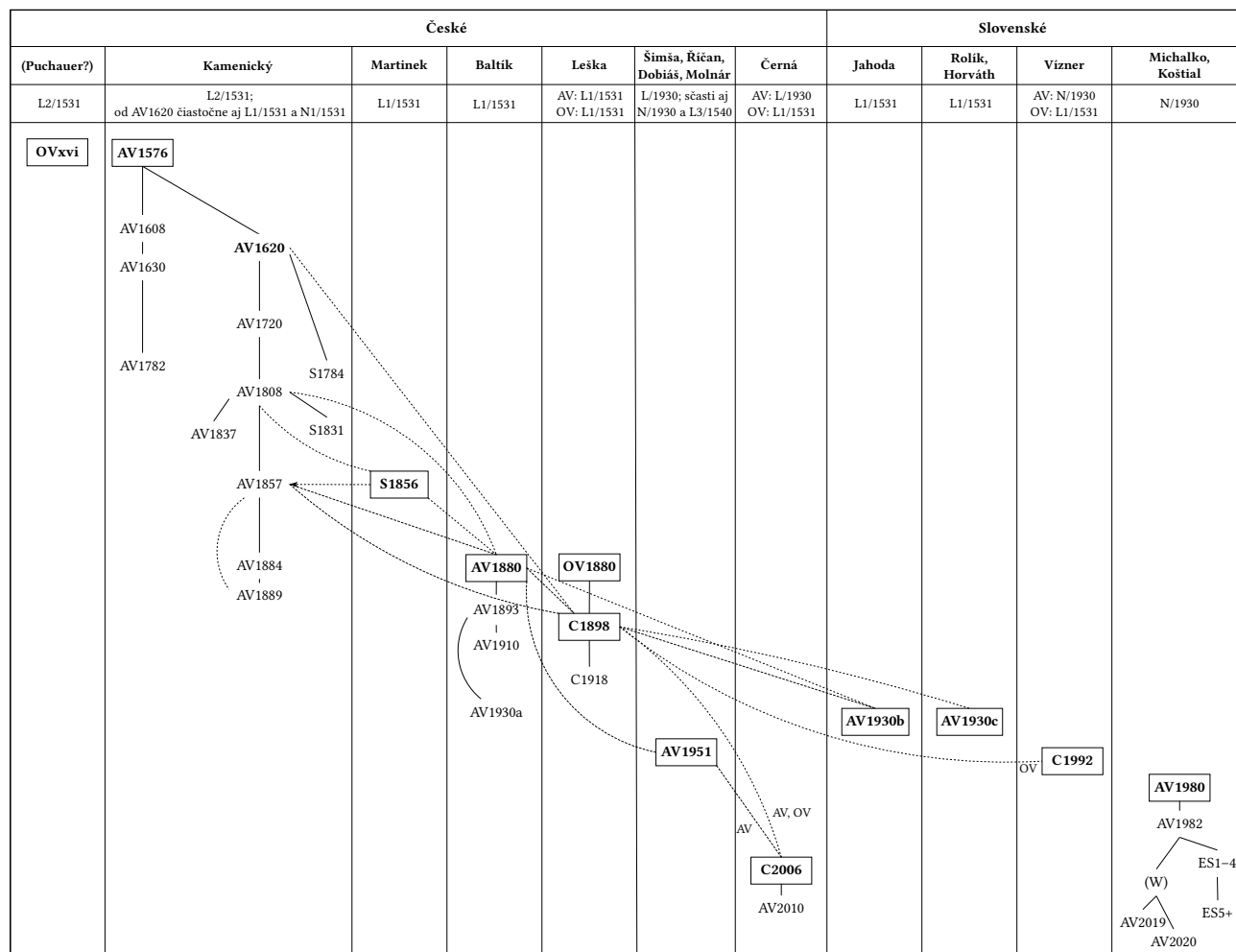
⁵⁵⁷ GULÁN, T. (ed.): *Velký katechizmus s historicko-teologickými úvodmi*, Bardejov: Cirkevný zbor ECAV na Slovensku – Martin: Centrum kresťanského vzdelávania – Biblická škola, 2011, 224 s.

⁵⁵⁸ MACEK, Ondřej (ed.): *Menší a Větší katechismus*, Praha: Kalich, 2017, 248 s. Prvá verzia prekladu časti o prvom prikázaní vyšla paralelne s čiastočne modernizovaným nemeckým originálom v mesačníku PLAV (Martin LUTHER: *Velký katechismus*, preložil Ondřej MACEK; roč. 1, 2005, č. 7, s. 35-44); text v C2006 je oproti tomuto zneniu miestami upravený.

⁵⁵⁹ Por. kapitolu o prekladoch S. Puchauera vyššie.

Ťažiskom práce je analýza zachovaných prekladov (a nepriamo aj nezachovaného vydania AV1608), a to najmä prístup prekladateľa k prekladu a vzťahy medzi jednotlivými vydania navzájom, keďže väčšina vydaní v rôznej miere nadväzuje na staršie vydania. Pri každom preklade identifikujeme, z ktorého znenia latinského alebo nemeckého textu vychádza, keďže aj vydania v origináli podliehali v 16. storočí priebežnému vylepšovaniu a zmenám.

Vzťahy medzi jednotlivými vydania sa dajú schematicky znázorniť nasledovne:⁵⁶⁰

Rukopisný, tlačou nevydaný **anonymný preklad OVxvi** bol doteraz zabudnutý a nemal vplyv na ostatné preklady. Preklad bol vcelku verný, avšak s množstvom prekladateľských vysvetľujúcich dodatkov.

Prvý preklad AV od **J. Kamenického (AV1576)** bol skoro tristo rokov základom všetkých nasledujúcich vydaní a postupne dosiahol takmer kanonický status.⁵⁶¹ Preklad je často voľný a opisný, miestami problematický a nesprávny. Pri jeho reedíciách môžeme vyčleniť dve hlavné línie: prvú tvorili vydania AV1608 (nezachované), AV1630 a AV1782, ktoré verne reprodukovali AV1576, len s minimálnymi úpravami gramatiky a pravopisu. Druhá línia sa odvíja od výraznej revízie J. Tranovského (AV1620), ktorý vychádzal z iného východiskového latinského znenia⁵⁶² a prihliadal aj k nemeckej verzii. Revízia však nebola dôsledná a výsledkom bol preklad kombinujúci dva latinské texty s príležitostnými vsuvkami z nemeckého znenia. Celkovo je text redakčne upravený s mnohými spresneniami a opravami; množstvo problematických miest však zostalo nezmenených. Z AV1620 vychádza Kleychovo vydanie (AV1720) a anonymné skrátene vydanie z prostredia Jednoty bratskej (S1784); obe robia do textu AV1620 len malé zásahy, aj keď S1784 príležitostne upravuje text podľa nemeckého znenia. Kleychov text len s malými jazykovými úpravami prevzal do svojho vydania Tablic (AV1808; verná reedícia bez

Obr. 22:
Prehľad vzťahov medzi vydania prekladov AV a OV. Plné čiary spájajú reedície jedného prekladu s menšími či väčšími redakčnými úpravami, čiarkované čiary označujú priamy vplyv medzi rôznymi prekladmi.

⁵⁶⁰ Pre úplnosť uvádzame aj relevantné texty neuvedené v bibliografii; k detailom por. kapitulu o AV1980, pozn. 453 a 454. (W) je tlačou nevydaný upravený prepis AV1982 dostupný vo viacerých verziách na internete; ES1-4 a ES5+ sú výbery z AV v rôznych vydaniach *Evanjelickeho spevníka*.

⁵⁶¹ Ešte r. 1808 píše Tablic, že nie je vhodné AV preložiť nanovo.

⁵⁶² AV1576 je založené na texte L2/1531, Tranovský ho revidoval podľa L1/1531.

predhovoru cisárovi vyšla po Tablicovej smrti ako AV1837). Z Tablicovho vydania (AV1808) vychádza jednak skrátene Langsfeldovo vydanie (S1831), jednak Molnárovo vydanie (AV1857), ktoré Tablicov text jazykovo upravuje a modernizuje, pričom využíva aj niektoré formulácie z nezávislého Martinekovo prekladu (S1856). Molnárov text bol vcelku verne reprodukován aj v posledných dvoch vydaniach revidovaného Kamenického prekladu (AV1884 a AV1889).

Nový preklad, ktorý nebol revíziou AV1576, vydal r. 1856 **K. Martinek** (S1856). Preklad bol neporovnateľne kvalitnejší, výstižný, s dobrým pochopením zmyslu latinského textu. Jeho hlavnou nevýhodou bolo, že bol skrátene a pravdepodobne preto nebol ďalej vydávaný.

Ďalší úplný preklad vydal až **F. Baltík** r. 1880 (AV1880). Vychádza z Kleychovho, Tablicovho a Molnárovho vydania Tranovského recenzie, tak zásadne ich však reviduje podľa latinského znenia L1/1531, že môžeme hovoriť o novom preklade. Výsledný text je zväčša verný a výstižný preklad. S drobnými úpravami vyšiel v dvoch autorových reedíciách (AV1893, AV1910) a v Drobného komentovanom vydaní (AV1930a).

Roku 1880 vydal **J. Leška** aj prvý (odhladnuc od nevydaného a zabudnutého OVxvi) preklad OV do češtiny (OV1880). Preklad je voľný, s interpretačnými dodatkami priamo v texte a častými opisnými prekladmi. Nezriedka je nepresný až nesprávny. Roku 1898 vyšiel aj Leškov preklad AV (AV1898) ako súčasť jeho vydania *Knihy svornosti*. Využíva tu Tranovského, Molnárove aj Baltíkove vydanie, ale výsledný text formuluje samostatne. Snaží sa o elimináciu rozvláčneho Kamenického prekladateľského štýlu a blízkosť k latinčine, ale preberá aj viacero problematických prekladov svojich predchodcov a vnáša do prekladu aj nové obsahové chyby. V *Knihy svornosti* (OV1898) reviduje aj svoj starší preklad OV so snahou o priblíženie k latinskej pôvodine, množstvo problematických pasáží však zostalo nezmenených.

Prvé preklady AV do slovenčiny vyšli v r. 1930; vydali ich **J. Jahoda** (AV1930b) a **A. Rolík** a **J. Horváth** (AV1930c). V oboch prípadoch nejde o nezávislý preklad, ale o prevod Leškovo znenia do slovenčiny s príležitostnými vylepšeniami (v prípade AV1930b podľa Baltíkovo prekladu aj latinskej pôvodiny, v prípade AV1930c podľa Jacobsovo anglického vydania a sčasti aj latinského znenia).

Ďalší preklad AV do češtiny vydal tím **R. Šimša, R. Řičan, F. M. Dobiáš** a **A. Molnár** r. 1951 (AV1951). Prekonáva všetky dovtedajšie vydania kvalitou aj zrozumiteľnosťou prekladu. Ako prvý preklad prináša aj odlišné pasáže nemeckého znenia, jasne odlišené v hranatých zátvorkách a poznámkach pod čiarou. Obsahuje tiež množstvo poznámok a vecných vysvetliviek.

Roku 1951 **O. Vízner** dokončil slovenský preklad *Knihy svornosti*, ktorý však tlačou vyšiel po niekoľkých revíziách až r. 1992. Ide o prvý spomedzi českých a slovenských prekladov, ktorý vychádza z nemeckého znenia AV. Preklad AV z nemčiny (AV1992) aj OV z latinčiny (OV1992) je verný, výstižný a zrozumiteľný s dobrým porozumením zmyslu pôvodného textu;⁵⁶³ problematické je množstvo tlačových chýb vo vydaní. Na rozdiel od ostatných moderných prekladov neobsahuje poznámky a vysvetlivky k textom, iba historické úvody k celým spisom.

Nateraz posledný slovenský preklad vydali **J. Michalko** a **R. Košťial** r. 1980 (AV1980, nezmenená reedícia AV1982). Vychádzali z nemeckého znenia, avšak primárne z prekladu do modernej nemčiny (ABD), ktorý len miestami upravili podľa pôvodného znenia v BSLK. Preklad (z modernej nemčiny) je poväčšine vhodný a správny. Žiaľ, je neúplný, keďže prekladatelia vynechali pôvodný predhovor cisárovi. Neskoršie reedície (AV2019 a AV2020) a výbery v *Evanjelickom spevníku* obsahujú na mnohých miestach pochybný text s viacerými (omylom) vynechanými pasážami a nevhodnými redakčnými úpravami.

V češtine najnovšie preklady AV aj OV pripravila pre vydanie *Knihy svornosti* r. 2006 **P. Černá** (AV2006 a OV2006; takmer nezmenená reedícia AV samostatne ako AV2010). Preklad AV vychádza z AV1951, upravuje ho jazykovo aj vecne. Vecné úpravy sa často vracajú k Leškovmu AV1898 a sú mnohokrát krokom späť oproti AV1951. Text OV je prepracovaním Leškovo OV1898 jednak po jazykovej, jednak po vecnej stránke. Aj keď niekedy Leškov text vylepšuje, často preberá aj jeho nedostatky a chyby, pričom sa objavujú aj nové problematické znenia.

Ďalšie perspektívy

Celkovo je možné konštatovať, že kritériá na dobrý a spoľahlivý preklad v súčasnosti splňajú:

- v češtine tímový preklad AV1951;
- v slovenčine Víznerov preklad AV1992 aj OV1992 (je žiaľ bez poznámok); s výhradou aj Michalkov a Košťialov preklad AV1980 (ak odhladneme od faktu, že vychádza hlavne z prekladu do modernej nemčiny ABD a je neúplný).

⁵⁶³ Pri OV má zo všetkých prekladov najbližšie k naplneniu ideálu redaktora C2006, »aby [...] jasnejšie vysvitly kvality Melanchthonova pěstěného, uměřeného vyjadřování, v němž je zdánlivě samozřejmě lehké vyznění plodem vytrvalého studia věci i řeči«.

Všetky považujeme za vhodné na **opätovné vydanie** po prípadnej citlivej jazykovej úprave (len v oblasti aktualizácie jazyka a odstránenia tlačových chýb).

Pri budúcom vydaní týchto spisov však bude vhodné zvážiť aj vyhotovenie **nového prekladu OV** na základe latinského L2/1531 a v prípade slovenského AV jeho preklad z latinského L1/1531, resp. L2/1531.

Ako bolo uvedené vyššie, prvé latinské vydanie OV (L1/1531) bolo pripravené a vytlačené narýchlo a až druhé vydanie (L2/1531) považoval F. Melancton za dokončené a toto znenie bolo používané až do r. 1584, kedy sa vydavatelia latinskej *Knihy svornosti* rozhodli pre návrat k textu OV L1/1531. Už v minulosti niektorí vydavatelia cielene uprednostnili text L2/1531;⁵⁶⁴ od konca 20. storočia používajú tento text významné nemecké a anglické preklady *Symbolických kníh*⁵⁶⁵ a r. 2014 bol prevzatý aj do nového kritického vydania *Knihy svornosti* v pôvodine (BSELK).

Aj keď oba novšie slovenské preklady AV vychádzajú z nemčiny,⁵⁶⁶ uvádzame niekoľko dôvodov, prečo by mal ďalší preklad AV vychádzať z latinčiny:

- Priorita nemeckého textu nie je samozrejماً, keďže texty vznikali paralelne. MAURER (1976) síce považuje za záväzný len nemecký text,⁵⁶⁷ hovorí však o stave textu v čase odovzdania cisárovi, nie z pohľadu ďalšieho vývoja od r. 1531, keď Melancton kontinuálne prepracúval obe jazykové verzie a AV bolo všeobecne dostupné a používané hlavne v znení L2/1531 a N1/1531. Melancton sám uprednostňoval latinský text.⁵⁶⁸
- AV a OV tvorili jednotu a v 16. storočí boli v nemčine alebo latinčine vydávané takmer vždy spoločne,⁵⁶⁹ preto aj ich preklad je vhodné založiť na rovnakej jazykovej verzii. Pri OV niet pochýb, že ju treba prekladať z latinčiny.⁵⁷⁰
- Pri voľbe L2/1531 ako východiskového textu pre OV je vhodné zvážiť použitie L2/1531 namiesto L1/1531, resp. L/1930 aj pri AV. BSELK (2014) uprednostňuje použitie L1/1531 pred L/1930 alebo iným rekonštruovaným textom preto, že v cirkvi sa používali len texty založené na L1/1531,⁵⁷¹ keďže text odovzdaný cisárovi sa stal nedostupným. V tomto zmysle je AV v znení L2/1531 textom reformátorov *par excellence* a je len typické, že prvý český preklad AV1576 je založený na L2/1531 (podobne ako v prípade OV je OVxvi prekladom L2/1531).
- Latinské znenie je precíznejšie, nemecké sa snaží byť zrozumiteľnejšie pre bežného čitateľa 16. storočia. Latinčina mala tiež ustálenú odbornú terminológiu na rozdiel od dobovej nemčiny.⁵⁷²
- Latinské znenie bolo stabilnejšie; rozdiely medzi znením predloženým na ríšskom sneme (rekonštruované v L/1930), L1/1531 a L2/1531 boli omnoho menšie ako v nemeckých N/1930 (rekonštrukcia textu predloženého cisárovi), N1/1531 a N/1580.
- Až do polovice 20. storočia malo na Slovensku silnú tradíciu latinské znenie, a to nielen priamo vo všetkých prekladoch od Kamenického po Lešku, ale aj ako základ miestnych vyznaní viery v 16. storočí napísaných v latinčine (*Pentapolitana, Montana, Scepusiana*).

⁵⁶⁴ Tak napr. už latinské Heppého vydanie (1855, zdôvodnenie tohto výberu je na s. XLV-XLVI).

⁵⁶⁵ Petersov nemecký preklad OV v MAU (1997, s. 115-304), ktorý bol s minimálnymi zmenami prevzatý aj do najnovšieho čitateľského vydania *Symbolických kníh* pod názvom *Unser Glaube* (HUND – SCHNEIDER, 2013 a 2021). Rovnako je na L2/1531 založený aj anglický preklad OV v *The Book of Concord* (KOLB – WENGERT, 2000). Všetky tieto preklady vyznačujú nové formulácie L2/1531 kurzívou. Nemecké vydania označujú miesta vynechané v L2/1531 pomocou »[...]«, anglické vydanie sčasti uvádza ich znenie v poznámkach pod čiarou, sčasti odkazuje na starší anglický Pelikánov preklad v Tappertovom vydaní *The Book of Concord* z r. 1959, založený na L1/1531.

⁵⁶⁶ Vízner pokladal nemecký text za primárny, keďže AV bolo na sneme prečítané po nemecky (C1992, s. 342); pre Michalka a Košťala išlo azda skôr o praktickú voľbu s ohľadom na jazykové kompetencie.

⁵⁶⁷ MAURER (1976, s. 48): »Der offizielle Text ist und bleibt der deutsche.«

⁵⁶⁸ BORNKAMM (1956, s. 22); por. pozn. 49.

⁵⁶⁹ Por. pozn. 54.

⁵⁷⁰ Pri OV je latinské znenie jednoznačne pôvodné a nemecký preklad J. Jonasa je často veľmi voľný a parafrázujúci.

⁵⁷¹ BSELK (2014, s. 73).

⁵⁷² Napr. ešte *Formula svornosti* používa v nemeckom texte pre precíznosť latinské pojmy (napr. »necessitas«, »substantia«, »accidens«, »exaequatio naturarum«, »realiter«, »communicatio idiomatum«, »communicatio verbalis«).

Akékoľvek nové vydanie by malo samozrejme obsahovať okrem všeobecných úvodov aj poznámky a vysvetlivky k textom.⁵⁷³

Z literárnohistorického hľadiska by bolo prínosné aj **vydanie najstarších prekladov**, AV1576 a OVxvi. V prípade AV1576 by bolo možné formou kritického aparátu spracovať varianty všetkých revízií Kamenického prekladu až po vydanie AV1889.⁵⁷⁴

Podakovanie

Ďakujem doc. Ivone Kollárovej z Lyceálnej knižnice v Bratislave za nesmiernu ústretovosť pri digitalizácii tlače v pandemickom roku 2020. S poskytnutím kópií mi tiež pomohli dr. Richard Šípek a Zdeněk Mužík z Knihovny Národního muzea, Praha a dr. Christian Heitzmann z Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel. Pani Eva Ilisch z Hauptstaatsarchiv Stuttgart preverila účtovné knihy zmienené v pozn. 31, pani Monika Kiegler-Griensteidl z Österreichische Nationalbibliothek mi poskytla rozmery exemplára AV1576 (78.M.131; por. pozn. 14) a pani Viola Fronková ma upozornila na publikáciu UHORSKAI (2015). Exempláre *Confessio Fratrum* z r. 1574 kvôli Zíbrtom uvádzanému príväzku s AV (por. pozn. 12) fyzicky preverili panie Monika Veverková (Národní muzeum, Praha), Jitka Machová (Moravská zemská knihovna, Brno), Miroslava Fůrová (Ústřední archiv ČCE, Praha), Anna Nerglová (Národní knihovna České republiky, Praha), Ivana Spitzer Ostřanská (Muzeum regionu Valašsko); Elin Andersson (Strängnäs domkyrkobibliotek) a Olaf Nippe (Unitätsarchiv Herrnhut) mi zaslali popisy exemplárov v týchto knižniciach. Rovnako ďakujem aj pracovníkom ostatných archívov za ochotné sprístupnenie dokumentov. Štefan Škorupa mi poskytol exemplár AV1930a, Lucia Dobrucká exempláre AV1951 a AV2010. S Matejom Meskom som konzultoval transkripciu niektorých slov v *Prílohách 2* a *3*, s Nickom Worthom znenie anglického abstraktu. Ďakujem tiež Jiřímu K. Kroupovi sa starostlivú redakciu a predtlačovú prípravu tohto textu, ako aj za diskusiu k transkripcii prameňov v *Prílohách 2* a *3*.

Daniel Bunčič do svojho písma *Štraktur Unicode* doplnil znaky *ß*, *ŀ*, *ꝛ* a urobil v ňom na požiadanie viaceré vylepšenia; podobne Peter Baker doplnil alternatívnu kresbu znakov *ß* a *ŀ* do svojho písma *Junicode 2*.

⁵⁷³ Do nového vydania *Knihy svornosti* by bolo potrebné zvážiť aj zahrnutie Lutherových *Traubüchlein* a *Taufbüchlein* k *Malému katechizmu* a *Ein kurze Vermañnung zu der Beicht* k *Velkému katechizmu*, ktoré sa často z *Knihy svornosti* vynechávajú (por. KOLDE 1907, s. LXXX-LXXXI); zahŕňa ich však napr. KOLB – WENGERT (2000); C2006 obsahuje *Vermañnung zu der Beicht*.

⁵⁷⁴ Por. Prílohu 6, s. 91-92, pre príklad spracovania prvého článku AV. Paralelné vydanie AV1576 a AV1620 v súčasnosti pripravujú Milan Jurík a Ota Halama (ústna informácia M. Juríka).

Bibliografia českých a slovenských prekladov AV a OV

V bibliografii označujeme jednotlivé vydania skratkou zloženou z textového prefixu podľa typu textu (AV – augsburské vyznanie, OV – obrana vyznania, S – skrátene vydanie AV, C – *Kníha svornosti*) a roku vydania;⁵⁷⁵ pokiaľ v jednom roku vyšlo viac vydaní, sú rozlíšené pridaným písmenom.

Skrátene vydania uvádzame, pokiaľ sú do istej miery ucelené a nejde len o výbery niektorých článkov⁵⁷⁶ a diela obsahujúce úryvky⁵⁷⁷ alebo parafrázy.⁵⁷⁸

V popise sa zmieňujeme aj o typografii, pokiaľ zahŕňa iné zvláštnosti ako bežné dlhé *f*. Texty titulných strán a kolofónov tlačene všetkými druhmi písma gotického typu (textúra, rotunda, švabach, fraktúra) prepisujeme fraktúrou. Pri tlačiarňach do r. 1918 uvádzame aj použitý exemplár.

0. OVxvi

Apológia, to gest obrana || Confessio Augspurke.⁵⁷⁹

Rukopis, 16. stor.

2°, [1], 178, [1] f.

- **Popis:** papier, 19,5 × 30 cm, väzba potiahnutá bielym pergamenom, 28-29 riadkov na stranu. Pri väzbe bol rukopis orezaný so stratou niektorých menších častí textu.⁵⁸⁰
- **Obsah:** OV (ff. 1^r-178^r).
- **Ref.:** HEINEMANN č. 2640.
- **Ex.:** Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, sign. Cod. Guelf. 66 Aug. 2°. <https://diglib.hab.de/?db=mss&list=ms&id=66-aug-2f>

1. AV1576 (➤ Obr. 23)

Confessio || A neb vyznání Wjry Swatě || Křesťianské / kteréž sau učinili / Kurfirff || Saský / a některá Knížata a Města Nizijlská / Jeho milosti Císařské Karlowi Pá||tému /(slavné paměti/) w Augspurce na || Nizijlském Sněmě. Léta od narození Syna Božijho / Pána a Spasitele nasseho || gedineho / Eifychho / Pětistého / Třid||catého. || Mynij pak z Valltinského Originalnij^o Exempláře / pro češ || a Slávu Božij / Potom také / pro aužitek || y vzdělání Círky Swatě Křesťianské / || do Nzeči Czecké / věrně a vprijně přelože||ná a k wytisknutí dána / nákladem Broze||né Pani / Pani Alény Berkowý Mezeří||cké z Lomnice zc. Léta Páně || M. D. Lxxvij. || zialm Cxxvij. || A mluwijnal sem o svědectwíjch twých před obliče||gem Králůw / a nebyl sem zahabnen.⁵⁸¹

[Velké Meziříčí⁵⁸²], 1576.

8°, π⁶ A-F⁸ G⁴ (116 s.).

- **Popis:** Švabach (v nadpisoch aj textúra, rotunda a fraktúra), iniciály, živé záhlavia pri článkoch AV, kustódy, zložky, vinety.
- **Typografia:** Rozlišuje sa dvojaké *l* a *s*. Na označenie dlhého *í* sa používa digraf *ij*; zriedkavo *j*,⁵⁸³ veľké *Ř* sa píše *Rz*. V sadzbe sa používajú viaceré skratky (*ū* = um/úm, *p̄* = pra/pře podľa

⁵⁷⁵ Pokiaľ je rok neznámy, malými rímskymi číslicami je označené storočie.

⁵⁷⁶ Napr. *Evanjelický spevník* (por. pozn. 453).

⁵⁷⁷ Polemický spis *Křesťianské otázky* (v preklade J. Sixta, 1610 a 1624, *Knihopis* č. 15358 a 15359) podáva vlastné preklady úryvkov z nemeckého znenia AV. BRUNCVÍK (1613, s. 176-178) odkazuje na český preklad AV1576 a ako ukážku uvádza (redigovaný a mierne skrátene) článok 22. Krocynovský v *Harmonia confessionum bohemicæ et augustanæ* (1631, *Knihopis* č. 1650) cituje alebo parafrázuje mnohé state AV (podľa vydania AV1630, por. napr. citát z čl. 2 na s. 50 s interpunkciou podľa AV1630 a nie AV1576) pri argumentácii (ff. A10^v-A11^r). »že [Čzecká Konffesý] od Augspurké, [...] nikterakž fe nedělj / ale spoločně, gako wlaftnj dvě Seftry z gedné matky, totiž z Swatých Pjem zplozené, miloftně fe frownáwagj«.

⁵⁷⁸ Medzi parafrázy môžeme počítať napr. »Dwě Pjñě, w nichž wšfecky Człánky Augšpurčkého Wyznání pořádně obřázené gřáu.« (č. 407 a 408) z *Cithary sanctorum* (nadpis citovaný z vydania »W Laubně« r. 1745); anonymnú polemiku *Confessio augustana Neb Wyznání Augsburské* (Praha 1782-1783, *Knihopis* č. 1589) so sumármi článkov AV; ako aj moderné vydanie pre deti (KISS 2020).

⁵⁷⁹ Nad nadpisom je na samostatnom riadku slovo »Przedmluwa«, ide však o živé záhlavie graficky neoddelené od nadpisu (➤ Obr. 8).

⁵⁸⁰ Orezané sú časti doplnkov k prekladu na okraji (ff. 1^v, 3^r, 89^v, 141^r, 167^r), ako aj väčšina pôvodnej paginácie v pravom dolnom rohu *recto* fólií.

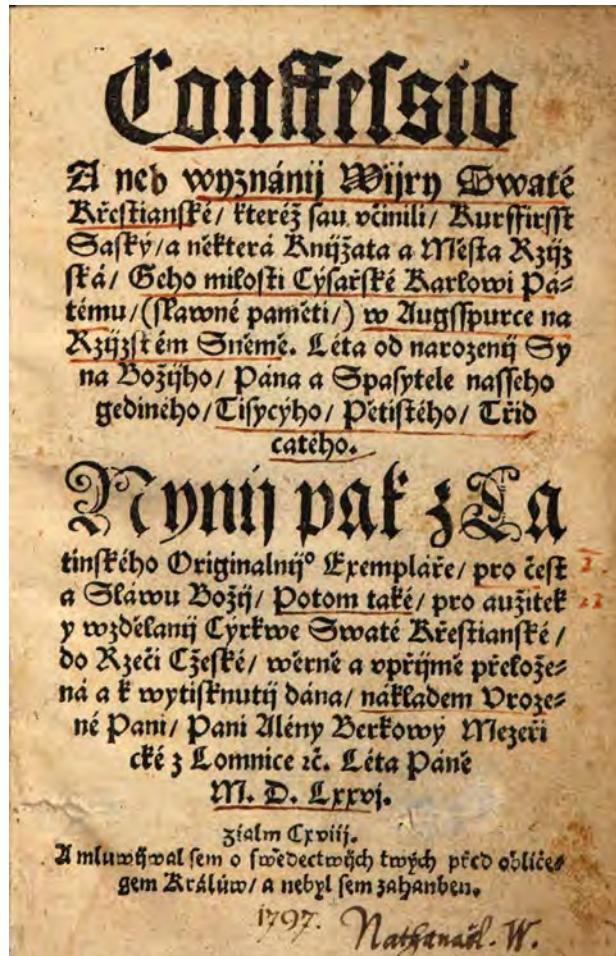
⁵⁸¹ Citát je zo Ps 119,46 (= Ps 118 v počítaní podľa *Septuaginty* a *Vulgáty*).

⁵⁸² Miesto vydania podľa listu Aleny Berkovej, por. *Prílohu* 2, s. 83-84.

⁵⁸³ Napr. »Napominagj fe« na 3. riadku f. B4^v, »naftánj« v poslednom riadku na f. F6^r.

lat. *præ-*; *p* = *pro*; *-o* = *-ho*; *-v* = *-mu*).⁵⁸⁴ Rozdeľovacie znamienka na konci riadkov veľmi často chýbajú.⁵⁸⁵

- **Obsah:** AV (ff. ii^r-G4^r).
- **Ref.:** *Knihopis* č. 1582, *NEUSER* č. 109, *USTC* 567473.
- **Ex.:** Wien: Österreichische Nationalbibliothek, sign. 78.M.131 (unikát?).
<http://data.onb.ac.at/rep/107BAA02>

Obr. 23:
Titulná strana AV1576
s podpisom jedného
z jeho neskorších
majiteľov. Wien:
Österreichische
Nationalbibliothek,
sign. 78.M.131.

2. AV1608

[*Confessio aneb vyznání wjry šwate křestianské...*]⁵⁸⁶

[Dresden]: [Hieronymus Schütz], [1608].

Exemplár sa nezachoval, známy je z dobových citácií v AV1630, AV1720, AV1782 a AV1808.

- **Ref.:** *Knihopis* č. 1583; vo VD17 chyba.

3. V1620

Konfessij Augspurská: || buďto, || Wyznání Wjry || Swaté Ewangeliské: || Kteréz Kurffirst Sasšký, || slawné paměti / Knjzata / Města / a || Stavové, Kzjše: S. M. C. Karllowi / toho gména, Pátému; w Augspurku, na Dbecném Kzjšském Sněmě; Léta po Narození Syna Božjho, Pána nasseho, Sežjše Křysta / || M. D. XXX. učinili / podali / a || potom y wúbec wydali: || z prawých Drginálnjch || Exemplářů, pro čest a sláwu Božj / || potom také, pro vzdělání Chrkwe || Swaté Křestianské / do řeči české, || wěrně a wprjímě přeložená; Nynj || pak w nowě wydaná, práčj || a nákladem / || K. Girjka Tránowského; || Služebnjka Páně, y Chrkwe geho / || w Měště Mezhyčj nad Bečwau / || y wprM: Krásné.

[s. 238:] *Wytisštěná w Hořlomaucj / v Křystoffa Kutče. || Léta: || M. DC. XX.*

Olomouc: Kryštof Kutč, 1620.

⁵⁸⁴ Napr. »Ewangelij« (f. A4^r), »wtō« (f. B2^v); »Rzijmanū« (f. B3^v); »ofšwedlňenij« (f. B3^v); »pď« = před (f. B4^r); »ptož« (f. B4^v); »nasse« (f. A5^r), »S« = Svatého (f. B4^r); »Božij« = Božímu (f. E5^v).

⁵⁸⁵ Napr. na f. B3^v je rozdeľovacie znamienko uvedené na štyroch riadkoch a chyba na ôsmich.

⁵⁸⁶ Predpokladaný titul podľa predchádzajúceho AV1576 a nasledujúceho AV1630.

13. **OV1880**

OBRANA || AUGŠPURSKÉHO VYZNÁNÍ. || PŘELOŽIL || JAN LEŠKA. || Cena 80 kr. || V UH. SKALICI. || Tiskem dědičů J. Škarnicla. — Nákladem Vydav. »Korouhve na Sionu«. || 1880.

Skalica: dedičia Škarnicla, 1880.

8°, [6], [1], 2-221, [3] s.

- **Popis:** Číslo strán, čísla odsekov, vlysy.
- **Obsah:** Obsah, predhovor J. Lešku datovaný na Vzkriesenie 1880, OV (s. 1-221).
Pozn.: Na pokračovanie vychádzali jednotlivé hárky ako príloha časopisu *Korouhve na Sionu* v č. 3/1879, 6/1879, 9/1879, 10/1879, 12/1879, 13/1879, 14/1879, 16/1879, 18/1879, 20/1879, 22/1879, 3/1880, 5/1880, 7/1880, 8/1880 (úvodný polhárok s obálkou).
- **Ref.:** RIZNER III.33
- **Ex.:** Bratislava: Ústredná knižnica Slovenskej akadémie vied, sign. B 7391.

14. **AV1880**

AUGŠPURSKÉ VYZNÁNÍ VÍRY. || Původní latinský text z roku || 1530 || na základě starých i nových československých || vydání opět opravených || v obnoveném překladu svým domácím víry || podal || a tři obecné symbola církve křesťanské || přidal || Bedřich Baltík. || Jubilejní vydání: „výboru pro obstarávání knih k nábožnému vzdělání církve evanjelické || slovenské v Uhřích[“]. || V Budapešti, || tiskem Viktora Horňanského. || 1880

Budapest: Hornyánsky, 1880.

8°, 72 s.

- **Popis:** Antikva (predhovory, prídavok) a fraktúra (samotné články vyznani), iniciály, čísla strán, poznámky pod čiarou, rámiky okolo všetkých strán, vlysy.
- **Obsah:** Venovanie superintendentom Gedulymu a Szeberinyimu (s. 3), predhovor prekladateľa datovaný v 2. adventnú nedeľu 1879 (s. 5-12), tri ekumenické vyznania (»Tri hlavné symbola«, s. 13-16), AV (s. 17-63), prídavok s vysvetlivkami (s. 64-72), oznam vydavateľa (s. 72).
- **Ref.:** RIZNER I.78.
- **Ex.:** Bratislava: Lyceálna knižnica, sign. V. teol 2137.

15. **AV1884**

ŠTĚPÁNA LEŠKY || CÍRKEVNÍ || ZPĚVNÍK || PRO || EVANJELICKÉ KŘEŠTANY. || Sedmé, rozmnožené vydání. || V TURNOVĚ. || KNIHTISKÁRNA: JAN SLUKA || 1884.

Turnov: Sluka, 1884

8°, π¹ χ⁸ 1-34⁸ 35⁶, 574 s = [3], IV-XVIII, [1], 2-418, [3], 4-80, [1], 2-57, [1].

- **Popis:** Zložky, čísla strán (prídavky číslované samostatne), poznámky pod čiarou, (ozdobné) vlysy, typografické ozdoby.
- **Obsah:** Motto *Ps 47,7-8; Ps 96,1; Ps 98,1; Col 3,16* (s. [II]), »Zpráva o druhém vydání« (s. [III]-IV), »Předmluva k sedmému vydání« od V. Marečka (s. V), »Obsah« spevníkové části (s. VI-IX), »Antifony« (s. X-XVIII), piesne (s. 1-401), indexy písní (s. 403-418), »Sbírka modliteb« (s. 1-80), články AV bez predhovoru cisárovi »Augsburská konfessí« (s. 1-54), »Pořádek evanjelií a epištol« (s. 55-58).
- **Ex.:** Národní knihovna České republiky, sign. 54 F 1395.
<https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:e3cc73f0-5804-11e7-a7b7-005056827e51>

16. **AV1889**

Štěpána Lešky || CÍRKEVNÍ || ZPĚVNÍK || pro || evanjelické křesťany. || OSMÉ VYDÁNÍ. || V TURNOVĚ. || Knihtiskárna J. SLUKY nakladatelství. || 1889.

Turnov: Sluka, 1889

8°, π¹ χ¹⁰ 1-35⁸, 582 s = [3], IV-XXII, [1], 2-420, [3], 4-80, [1], 2-59, [1]

- **Popis:** Červená a čierna tlač, zložky, čísla strán (prídavky číslované samostatne), poznámky pod čiarou, (ozdobné) vlysy, typografické ozdoby.
- **Obsah:** Motto *Ps 47,7-8; Ps 96,1; Ps 98,1; Col 3,16* (s. [II]), »Zpráva o druhém vydání« (s. [III]-IV), »Předmluva k sedmému vydání« od V. Marečka (s. V), »Obsah« spevníkové části (s. VI-IX), »Antifony« (s. X-XVIII), »Rád hlavních služeb Božích« (s. XIX-XXI), piesne (s. 1-401), indexy písní (s. 403-420), »Sbírka modliteb« (s. 1-80), články AV bez predhovoru cisárovi »Augsburská konfessí« (s. 1-54), »Pořádek evanjelií a epištol« (s. 55-59).
- **Ex.:** Martin: Slovenská národná knižnica, sign. SD 19622.

17. AV1893

AUGŠPURSKÉ VYZNÁNÍ VÍRY. || PŮVODNÍ LATINSKÝ TEXT Z ROKU || 1530 || NA ZÁKLADĚ STARÝCH I NOVÝCH ČESKOSLOVENSKÝCH || VYDÁNÍ OPĚT OPRAVENÝCH || V OBNOVENÉM PŘEKLADU SVÝM DOMÁČÍM VÍRY || PODAL || A TŘI OBECNÉ SYMBOLA CÍRKVE KŘESŤANSKÉ || PŘIDAL || BEDŘICH BALTÍK, || BISKUP || DRUHÉ VYDÁNÍ. || VYDÁNÍ VÝBORU ZÁKLADIN ZPĚVNÍKOVÝCH. || V BUDAPEŠTI, || TISKEM VIKTORA HORNYÁNSKÉHO. || 1893

Budapest: Hornyánsky, 1893.

8°, 72 s.

- **Popis:** Iniciály, čísla strán, poznámky pod čiarou, vlysy, typografické ozdoby.
- **Obsah:** Predhovor prekladateľa k 1. vydaniu (s. 3-10), predhovor k 2. vydaniu (s. 10), tri ekumenické vyznania »Tři hlavní symbola«, s. 11-14), AV (s. 15-62), prídavok s vysvetlivkami (s. 63-71).
- **Ref.:** RIZNER I.78.
- **Ex.:** Bratislava: Univerzitná knižnica, sign. SD 476.

18. C1898 (AV1898, OV1898) (► Obr. 24)

LIBER CONCORDIAE. || Kniha Svornosti, || čili || Symbolické knihy, || v nichž obsaženo jest || vyznání víry a učení církve evanjelické, || podle augšpurského vyznání. || Augšpurské vyznání a Malý Katechismus, || již dávňěji přeložené, || znovu prohlédl a upravil, ostatní pak knihy z latinského jazyka || přeložil: || Ján Leška. || Vydáno pomoci výboru Zpěvníkového. || B. Békés Čabě, 1898. || Nákladem Evanjelického Cirkovního Knihupectví.

[s. II] Tiskem knihtiskárny »Corvina« B. Čabě.

Békéscsaba: Ev. círk. knihkupectví, 1898.

8°, X, 724 s.

- **Popis:** Fraktúra (titulný list aj textúrou, švabachom a antikvou), zložky, čísla strán, červená a čierna tlač na titulnej strane, živé záhlavia, vlysy, typografické ozdoby.
- **Obsah:** Predhovor J. Lešku (s. III-X), titulný list a predhovor ku *Knihe svornosti* (s. 1-16), tri ekumenické vyznania (s. 17-21), AV (s. 23-60), OV (61-302), *Šmalkaldské články* (s. 303-352), *Malý katechizmus* (s. 353-378), *Veľký katechizmus* (s. 379-504), *Formula svornosti* (s. 505-708), register citovaných biblických miest (s. 709-718), obsah (s. 719-722), errata (s. 723-724).
- **Ref.:** RIZNER III.34
- **Ex.:** Bratislava: Univerzitná knižnica, sign. SD 15396.

19. AV1910

AUGŠPURSKÉ || VYZNÁNÍ VÍRY || PŮVODNÍ LATINSKÝ TEXT Z ROKU || 1530 || NA ZÁKLADĚ STARÝCH I NOVÝCH ČESKOSLOVENSKÝCH || VYDÁNÍ OPĚT OPRAVENÝCH || V OBNOVENÉM PŘEKLADU SVÝM DOMÁČÍM VÍRY || PODAL || A TŘI OBECNÉ SYMBOLA CÍRKVE KŘESŤANSKÉ || PŘIDAL || D. BEDŘICH BALTÍK, || BISKUP || TŘETÍ VYDÁNÍ. || VYDÁNÍ VÝBORU ZÁKLADIN ZPĚVNÍKOVÝCH. || V BUDAPEŠTI, || TISKEM VIKTORA HORNYÁNSKÉHO. || 1910

Budapest: Hornyánsky, 1910

8°, 74 s (chybne číslovaná strana 10 ako »01«).

- **Popis:** Iniciály, čísla strán, poznámky pod čiarou, vlysy, typografické ozdoby.
- **Obsah:** Predhovor prekladateľa k 1. vydaniu (s. 3-10), predhovor k 2. vydaniu (s. 11), predhovor k 3. vydaniu (s. 12), tri ekumenické vyznania »Tři hlavní symbola«, s. 13-16), AV (s. 17-64), prídavok s vysvetlivkami (s. 65-73).
- **Ex.:** Bratislava: Univerzitná knižnica, sign. 22 D 16047.

20. C1918 (AV1918, OV1918)

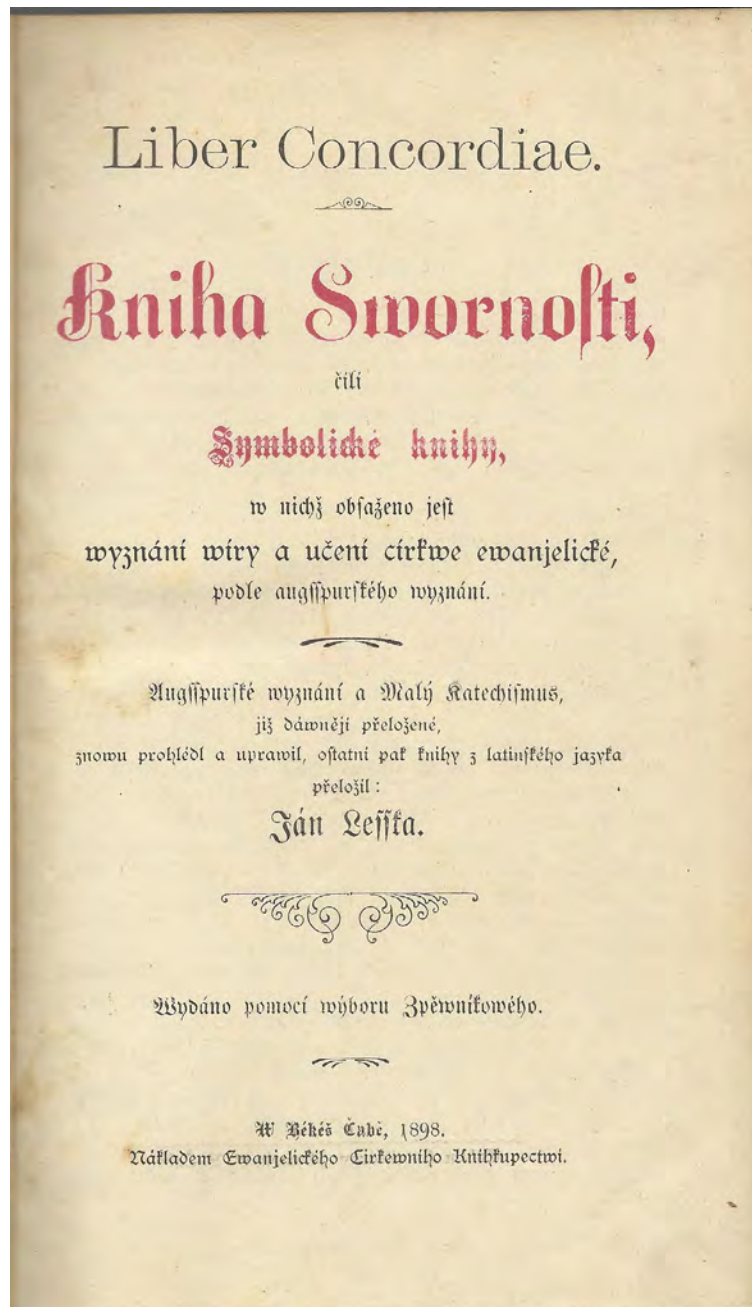
LIBER CONCORDIAE. || Kniha Svornosti, || čili || Symbolické knihy, || v nichž obsaženo jest || VYZNÁNÍ VÍRY A UČENÍ CÍRKVE EVANJELICKÉ, || podle augšpurského vyznání. || Augšpurské vyznání a Malý Katechismus, || již dávňěji přeložené, || znovu prohlédl a upravil, ostatní pak knihy z latinského jazyka || přeložil: || JÁN LEŠKA. || V EAST AKRON, OHIO. 1918. || Nákladem Slov. Ev. Lut. Vyd. Společnosti.

[s. II:] Tlačou P. Jamriška & Co., 620 Grant St., Pittsburgh, Pa.

East Akron: Slov. ev. lut. vyd. spoločnosť, 1918.

8°, XIV, 728 s.

- **Popis:** Antikva (na titulnom liste aj textúra), iniciály, čísla strán, živé záhlavia, vlysy, typografické ozdoby.
- **Obsah:** Príhovor vydavateľov (s. III-VI), predhovor J. Lešku (s. VII-XIV), titulný list a predhovor ku *Knihe svornosti* (s. 1-16), tri ekumenické vyznania (s. 17-21), AV (s. 23-60), OV (s. 61-302),

Obr. 24:
Titulná strana C1898,
prvého vydaného českého
prekladu celej
Knihy svornosti.

Šmalkaldské články (s. 303-352), *Malý katechizmus* (s. 353-378), *Veľký katechizmus* (s. 379-504), *Formula svornosti* (s. 505-708), register citovaných biblických miest (s. 709-718), obsah (s. 719-722), errata (s. 723-725).

- **Ex.:** Bratislava: Knižnica Evanjelickej bohosloveckej fakulty Univerzity Komenského, sign. BX8068.S5.L47 1918 c.2.
iný ex. online na <https://archive.org/details/knihasvornostiil0000unse>

21. AV1930a

AUGŠPURSKÉ || VYZNANIE. || K ŠTYRSTOROČNÉMU JUBILEU VYSVETLIL || JÁN P. DROBNÝ, || EV. A. V. FARÁR BRATISLAVSKÝ. || NÁKLADOM || KNÍHKUPECKÉHO A VYDAVATELSKÉHO SPOLKU »TRANOSCIUS« || V LIPT. SV. MIKULÁŠI.

[s. 136:] Vytlačila || Slovenská kníhtlačiareň || vo Zvolene.

Liptovský sv. Mikuláš: Tranoscus, 1930.

8°, 136 s.

- **Popis:** Číslo strán, poznámky pod čiarou.
- **Obsah:** Venovanie Nitrianskemu seniorátu (s. 3-5), Úvod J. Drobného (s. 7-19), text AV kombinovaný s komentárom J. Drobného (s. 20-132), obsah (s. 133-134), errata (s. 135), impressum (s. 136).

22. AV19306

VYZNANIE VIERY, || ktoré bolo podané || nepremožiteľnému cisárovi Karlovi V. || na sneme v Ausburku || roku 1530. || Preložil: || Ján Jahoda, || ev. a. v. farár žibritovský. || Zrevidovali: || Dr. J. Kvačala, Dr. M. Lúčanský a G. Plavec. || Vydal: || Na 400-ročnú pamiatku ausburkského vyznania || kňazský spolok ev. a. v. seniorátu zvolenského. || Tlačila kníhtlačiareň Havelka a Spol. v Banskej Bystrici.

Banská Bystrica: Kňazský spolok ev. a. v. seniorátu zvolenského, 1930.
V1, 40 s.

- **Popis:** Číslo strán, vinety.
- **Obsah:** AV (s. 3-40).

23. AV1930c (► Obr. 25)

LUTHERANSKÉ VIEROVYZNANIE || prečítané a odovzdané || evanjelickými theologmi a kniežatmi || na ríšskom sneme v Augsburgu || cisárovi Karlovi V. || dňa 25. júna r. P. 1530. || V SLOVENSKOM PREKLADĚ VYDALA: || KONFERENCIA SLOVENSKÝCH EVANJELICKÝCH || LUTHERÁNSKYCH KAZATEĽOV BOŽIEHO SLOVA || V SPOJENÝCH ŠTÁTOCH SEV. AMERIKY. || z príležitosti 400-ročného jubilea Augsburgského Vyznania, || v oktobri r. P. 1930.

[Obal:] Mlouvití budu o svědectvích tvých i před králi a nebudu se hanbiti. Žalm 119, 46. || AUGSBURSKÉ VYZNANIE || Jubilejné vydanie v slovenskej reči. || 1530. – 1930. || Tlačou: SLAVIA PRINTING CO. Inc., 342 Blvd. of Allies, Pittsburgh, Pa.

Pittsburgh: Konferencia slov. ev. lut. kazateľov, 1930.

V1, 40 s.

- **Popis:** Číslo strán, vinety.
- **Obsah:** Báseň A. Rolíka »Dal Pán Boh korúhvu svojmu ľudu« (s. 2),⁵⁸⁹ »Predmluva« prekladateľov (s. 3-4), AV (s. 5-40).
- **Ex. 1:** Praha: Knihovna Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy, sign. CD H02 03.
- **Ex. 2:** Martin: Slovenská národná knižnica – Literárny archív, osobný fond Andrej Rolík, príj. č. 1491/71.

24. AV1951

ČTYŘI VYZNÁNÍ || VYZNÁNÍ AUGSBURSKÉ, BRATRSKÉ, HELVETSKÉ || A ČESKÉ || SE ČTYŘMI VYZNÁNÍMI STARÉ CÍRKVE || A SE ČTYŘMI ČLÁNKY PRAŽSKÝMI || 1951 || Vydavatel Komenského evanjelická bohoslovecká fakulta v Praze I.

Praha: Komenského ev. boh. fakulta, 1951.
8°, 414 s.

- **Popis:** Číslo strán, živé záhlavia, poznámky pod čiarou.
- **Obsah:** Úvod R. Řičana (s. 5-6), úvahy J. Beblavého (s. 7-14) a R. Řičana (s. 15-22), »Poznámky o tomto vydání« (s. 23-24), »Vyznání staré církve« (s. 25-34), »Čtyři pražské články« (s. 35-52), AV s úvodom R. Řičana (s. 53-110), »Bratrské vyznání« (s. 111-178), »Druhé Helvetské

Obr. 25:
Obal jedného z mála zachovaných exemplárov amerického vydania AV1930c. Martin: Slovenská národná knižnica – Literárny archív, osobný fond Andrej Rolík.

⁵⁸⁹ Báseň je odtlačená iba v Ex. 2; Ex. 1 má na strane 2 vakát.

vyznání« (s. 179-262), »České vyznání« (s. 263-306), »Rejstříky a vysvětlivky« (s. 307-405), »Résumé« (s. 407-408), »Obsah« (s. 409-412), tiráž (s. 413).

25. AV1980

AUGSBURSKÉ VYZNANIE || VYZNANIE VIERY || PREDLOŽENÉ NA SNEME V AUGSBURGU || ROKU 1530 || 1980 || TRANOSCIUS, LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ || V CIRKEVNOM NAKLADATELSTVE, BRATISLAVA

Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1980.

V1, 56 s.

- **Popis:** Čísla strán, poznámky na konci.
- **Obsah:** »Predhovor« J. Michalka (s. 7-11), články AV bez predslvu cisárovi (s. 13-49), »Vysvetlivky« (s. 51-52), »Obsah« (s. 53-54), tiráž (s. 56).

26. AV1982

AUGSBURSKÉ VYZNANIE || VYZNANIE VIERY || PREDLOŽENÉ NA SNEME V AUGSBURGU || ROKU 1530 || 2. vydanie || 1982 || TRANOSCIUS, LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ || V CIRKEVNOM NAKLADATELSTVE, BRATISLAVA

Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1982.

V1, 56 s.

- **Popis:** Čísla strán, poznámky na konci.
- **Obsah:** »Predhovor« J. Michalka (s. 7-11), články AV bez predslvu cisárovi (s. 13-49), »Vysvetlivky« (s. 51-52), »Obsah« (s. 53-54), tiráž (s. 56).

27. C1992 (AV1992, OV1992)

SYMBOLICKÉ KNIHY || evanjelickej cirkvi augsburského vyznania || Preložil || † Oto Vízner || Autorizovaný text Slovenskej evanjelickej cirkvi a. v.

Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1992, ISBN 80-7140-002-5.

382 s.

- **Popis:** Živé záhlavia, čísla strán, poznámky pod čiarou.
- **Obsah:** »Úvod literárno-historický« (s. 3-26), titulný list a predhovor ku *Knihе svornosti* (s. 27-36), tri ekumenické vyznania (s. 37-40), AV (s. 41-60), OV (s. 61-154), *Šmalkaldské články* (s. 155-171), *Pojednanie o pápežovej moci* (s. 173-181), *Malý katechizmus* (s. 183-196), *Veľký katechizmus* (s. 197-248), *Formula svornosti* (s. 249-341), doslov (s. 342), »Register biblických citátov« (s. 343-349), »Register osobných, miestnych a vecných hesiel« (s. 350-373), »Obsah« (s. 374-377), tiráž (s. 379).

28. C2006 (AV2006, OV2006)

KNIHA || SVORNOSTI || SYMBOLICKÉ || ČILI || VYZNAVAČSKÉ || SPISY || EVANGELICKÝCH CÍRKVÍ || AUGSBURSKÉ KONFESE || Nové české znění || podle standardní německo-latinské edice, || s přihlednutím k dosavadním převodům || KALICH, 2006

Praha: Kalich, 2006, ISBN 80-7017-026-3.

8°, 688 s.

- **Popis:** Živé záhlavia, čísla strán, poznámky pod čiarou, faksimile starších vydaní a drevorezov.
- **Obsah:** »Přehledný obsah« (s. 5), predhovor biskupa V. Volného (s. 7-8), titulný list a predhovor ku *Knihе svornosti* (s. 9-21), tri ekumenické vyznania s úvodom redaktora (s. 23-36), AV s úvodom redaktora (s. 37-78), OV s úvodom redaktora (s. 79-268), *Šmalkaldské články* s úvodom redaktora (s. 269-308), *Pojednanie o pápežovej moci* s úvodom redaktora (s. 309-330), *Malý katechizmus* s úvodom redaktora (s. 331-361), *Veľký katechizmus* s úvodom redaktora (s. 363-465), *Formula svornosti* s úvodom redaktora (s. 467-658), doslov redaktora »K této edici« (s. 659-665), menný register (s. 667-671), register biblických miest (s. 672-681), »Podrobný obsah« (s. 682-687), »Seznam vyobrazení« (s. 687), tiráž (s. 688).

29. AV2010

Augsburské vyznání || Sdružení Martina Luthera v ČR || 2010

[Český Těšín]: Sdružení Martina Luthera v ČR, 2010, ISBN 978-80-254-7869-1

V2, 80 s.

- **Popis:** Čísla strán, vertikálne linky pri nadpisoch.
- **Obsah:** Úvod biskupa S. Pięta (s. 5-8), tri ekumenické vyznania (s. 9-14), AV v preklade Petry Černe (s. 15-74), obsah (s. 77-78), tiráž (s. 80).

30. **AV2019**

Augsburské vyznanie

[Liptovský Mikuláš]: Tranoscius, 2019, ISBN 978-80-7140-563-4.

V2, 68 s.

- **Popis:** Farebná tlač, živé záhlavia, čísla strán, poznámky na okraji, vlysy, farebné fotoreprodukcie.
- **Obsah:** Obsah (s. 2-3), predhovor J. Meňkyho (s. 5-7), články AV bez predslovu cisárovi (s. 8-66), tiráž (s. 68).

31. **AV2020**

AUGSBURSKÉ || VYZNANIE || VYZNANIE VIERY || PREDLOŽENÉ NA SNEME V AUGSBURGU || ROKU 1530 || 4. VYDANIE || 2020 || Tranoscius, Liptovský Mikuláš

Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 2020, ISBN 978-80-7140-567-2.

V2, 112 s.

- **Popis:** Čísla strán, poznámky na konci príslušných článkov.
- **Obsah:** Obsah (s. 4-5), predhovor I. Elka (s. 6-30), motto 2Cor 4,6 (s. 31), články AV bez predslovu cisárovi (s. 32-110), tiráž (s. 111).

Literatúra

- ABD = GASSMANN, Günther et al. (eds.): *Das Augsburger Bekenntnis Deutsch 1530-1980. Revidierter Text*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, ¹1978, ²1979, 72 s., ISBN 3-525-52159-6.
- AUF = *Acta Unitatis Fratrum / Archiv bratrský*.
- AVxxxx → záznam v *Bibliografii*, s. 66-76.
- BAL, Jeromos – FÖRSTER, Jenö – KAUFFMANN, Aurél (eds.): *Hain Gáspár – Lócsei Krónikája*. Lőcse 1910, XII + 560 s.
- BENZING, Josef: *Eine unbekannte Ausgabe der Confessio Augustana vom Jahre 1557*. Wiesbaden: Franz Steiner, 1956, 32 s.
- BORNKAMM, Heinrich: *Der authentische lateinische Text der Confessio Augustana (1530)*. Heidelberg: Winter, 1956, 28 s.
- BOROVÝ, Klement: *Martin Medek, arcibiskup pražský. Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1581-1590*. Praha: Zeman, 1877, [6] + 222 s.
- BOSSERT, [Gustav]: *Übersetzungen der Formula Concordiae*, in: *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, roč. XIX, 1899, č. 4, s. 470-472.
- BLS = (kol.): *Biografický lexikón Slovenska*, zv. I-VII. Martin: Slovenská národná knižnica a Národný biografický ústav, 2002-2020, ISBN 80-89023-15-0.
- BRNICKÝ, Michal: *Odpoveď na Augsburské vyznanie*. Baďin: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kňazský seminár sv. Františka Xaverského, 2015, 164 s., ISBN 978-80-88937-67-8.
- BRUNCVÍK, Zachariáš [Bruncwjk, Zacharyáš]: *TestaMentI nostrI IesV ChrIstI plA & fIda assertIo. To gest: KssafftU Wečeře Páně / Swatá Starožitnost...* Praha: Pardubský, [1613], 232 s., *Knihopis* č. 1315 a 1316.
- BSELK = DINGEL, Irene (ed.): *Die Bekenntnisschriften der Evangelisch-Lutherischen Kirche. Vollständige Neuedition*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2014a, VIII + 1712 s., ISBN 978-3-525-52104-5
- BSELK QuM1 = DINGEL, Irene (ed.): *Die Bekenntnisschriften der Evangelisch-Lutherischen Kirche. Quellen und Materialien*. Band 1: *Von den altkirchlichen Symbolen bis zu den Katechismen Martin Luthers*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2014b, X + 974 s., ISBN 978-3-525-52105-2
- BSLK = LIETZMANN, Hans (ed.): *Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche*. Herausgegeben [vom Deutschen Evangelischen Kirchenausschuß]⁵⁹⁰ im Gedenkjahr der Augsburgerischen Konfession 1930. Berlin: Deutsches Evangelisches Kirchenbundesamt ¹1930; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht ²1952 (revidované vydanie), ⁸1979, ¹³2010, XLVI + 1228 s., ISBN 978-3-525-52101-4
- BURIAN, Ilja: *Mistr Jakub Kamenický*, in: *Křesťanská revue*, roč. 42, 1975, č. 1-2, s. 14-19.
- BURIAN, Ilja: *Paní Alena*, in: *Křesťanská revue*, roč. 43, 1976, č. 10, s. 226-231.
- BURIAN, Ilja: *Die tschechische Übersetzung der Confessio Augustana*, in: *Jahrbuch für die Geschichte des Protestantismus in Österreich*, roč. 98, 1982a, s. 59-89.
- BURIAN, Ilja: *Philipp Melancthon, die Confessio Augustana und die Tschechischen Länder*, in: *Archiv für Reformationsgeschichte / Archive for Reformation History*, roč. 73, 1982b, s. 255-284. ISBN 3-579-01654-7, ISSN 0003-9381.
- Cxxxx → záznam v *Bibliografii*, s. 66-76.
- CR xx = BRETSCHNEIDER, Karl Gottlieb – BINDSEIL, Heinrich Ernst (eds.): *Corpus Reformatorum. Philippi Melanthonis opera quae supersunt omnia*, zv. 1-28. Halle/Braunschweig, 1834-1860.
- CSEPREGI, Zoltán: *Evangélikus felkészek Magyarországon (ELEM). Proszopográfiai rész. I. A reformáció kezdetétől a zsolnai zsinatig (1610)*. I/3: S-Z. Budapest: MEDIIT, 2016, XXX + 602 s., ISBN 978-963-380-086-7.
- ČAPLOVIČ, Ján: *Bibliografia tlači vydaných na Slovensku do roku 1700*. Diel 1. a 2. Martin: Matica slovenská, 1972 a 1984, 1494 s.
- DITTMANN, Robert: *Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 2012, 432 s., ISBN 978-80-7412-100-5.
- ĐUROVIČ, Ján: *Životopis Juraja Tranovského 1592-1942. K 350. výročiu jeho narodenia*. Liptovský sv. Mikuláš: Tranoscus, 1942, viii + 262 s., obr. prílohy.
- DUROVICS, Alex – KÓNYA, Peter: *Az Eperjesi Kollégium felsőfokú hallgatói / Studenti vyšších tried Prešovského kolégia 1667-1850*. Budapest: Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2015, 504 s., ISBN 978-963-284-768-9.
- DWb = *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*, 33 zv., 1854-1961.

⁵⁹⁰ Text v hranatých zátvorkách obsahuje len 1. vydanie.

- FEVERLINUS, Iacobus Wilhelmus: *Bibliotheca symbolica evangelica lutherana*. Gottingae: Schmid, 1752, (16) + 440 s.
- FICKER, Johannes: *Die Originale des Vierstädtebekenntnisses und die originalen Texte der Augsburschen Konfession*, in: *Geschichtliche Studien Albert Hauck zum 70. Geburtstage*. Leipzig: Hinrichs, 1916, s. 240-251.
- GELLNER, E.: *Tomáš Jordán. K 350 výročí jeho smrti. (Část druhá, dokončení.)*, in: *Časopis Matice moravské*, roč. 60, 1936, zoš. 3, s. 315-354. [J. Kamenickému je venovaná *Příloha II* na s. 336-339.]
- GÜNTHER, K.: *Slawische Handschriften in Deutschland*, in: *Zeitschrift für Slawistik*, roč. 5, 1960, s. 317-355.
- HAUSCHILD, Wolf-Dieter: *Die Geltung der Confessio Augustana im deutschen Protestantismus zwischen 1530 und 1980 (aus lutherischer Sicht)*, in: *Zeitschrift für Theologie und Kirche*, roč. 104, 2007, č. 2, s. 172-206.
- HEDERICUS [= Heidenreich], Ioannes: *Examinatio capitum doctrinae Fratrum, ut haberi volunt, in Bohemia et Moravia, vulgo Picardorum, seu Vualdensium, seu Boleslaviensium...* Francoford[iae] Marchionum [= Frankfurt (Oder)]: Eichorn, [1580], (288 nečíslovaných s.), VD16 H 1336.
- HEDERICUS [= Heidenreich], Ioannes: *Examinatio. Gründliche Erwegung der Hauptartickel in der Brüder Lehr in Behmen und Mähren / sonsten Pickharder oder Waldenser vnd Buntzler Brüder genennet ... vordeutsch durch Ioannem Laetum Czaslouiensem ...* Lipsiae: Defner, 1582, (480 nečíslovaných s.), VD16 H 1337.
- HEINEMANN, Otto: *Die Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel. Zweite Abtheilung. Die Augusteischen Handschriften. I.* Wolfenbüttel: Zwissler, 1890, XII + 250 s.; III. Wolfenbüttel: Zwissler, 1898, IV + 412 s.
- HEPPE, Heinrich: *Die Bekenntnisschriften der altprotestantischen Kirche Deutschlands*. Cassel: Fischer, 1855, 698 s.
- H[REJSA], F[erdinand]: *Vyznání augsburské a helvetské v českem jazyku*, in: *Evanjelický církevník*, roč. 41, 1910, č. 1 (s. 4-6), č. 2 (s. 18-20) a č. 3 (s. 41-45).
- HREJSA, Ferdinand: *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912, 818 s.
- HREJSA, Ferd[inand]: *Luterství, kalvinismus a podobojí na Moravě před Bílou horou*, in: *Český časopis historický*, roč. 44, 1938, s. 296-326.
- HUND, Johannes – SCHNEIDER, Hans-Otto (eds.): *Unser Glaube. Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche. Ausgabe für die Gemeinde*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, ⁽¹⁾2013, ⁽²⁾2021, 976 s., ISBN 978-3-579-06473-4.
- IMMENKÖTTER, Herbert: *Die Confutatio der Confessio Augustana vom 3. August 1530 [= Corpus catholicorum, Band 33]*. Münster/Westf.: Aschendorff, 1979, XXVIII + 232 s., ISBN 3-402-03181-7.
- JENIKE, J. G.: *Exercitatio historica de Augustana Confessione Graece reddita a Paulo Dolscio Plavensi, quam ... defendit J. G. Jenike ... d. 11. Sept. 1726*, in: REINECCIUS, Christianus: *Augustana confessio germanica et latina cum versione graeca... Addita quoque est Exercitatio de Pauli Dolschii versione graeca* A. C. Lipsiae: Breitkopf, 1730, 288 s., VD18 12619043.
- JIREČEK, Josef: *Dějiny literatury české. Díl I. Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku. Ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného. Svazek II. M-Ž*. Praha: Tempský, 1876, 392 s.
- JUNGMANN, Josef: *Historie literatury české aneb Saustawný přehled spisů českých, s krátkau historij národu, oswicenj a gazyka*. Praha: Straširypka, 1825, xii + 704 s.
- [JUNGMANN, Josef]: *Josefa Jungmanna Historie literatury české. Aneb: Saustawný přehled spisů českých s krátkau historií národu, oswicení a jazyka. Druhé vydání*. Praha: České museum, 1849, (2) + VI + 772 s. [Druhé vydanie pre tlač pripravil V. V. Tomek.]
- JUST, Jiří et al.: *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha: Lutherova společnost, 2009, 396 s., ISBN 978-80-903632-8-1.
- KISS, Štefan: *Ako Frederik odhalil tajomstvo*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 2020, 170 s., ISBN 978-80-7140-574-0.
- KLÁTIK, Miloš: *Augsburské vyznanie – 490. výročie*, <https://web.archive.org/web/20220810143429/https://asloz.sk/augsburske-vyznanie-490-vyrocie/> (publikované 15. 4. 2020).
- KLEIN, Johann Samuel: *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evangelischer Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn*. [Zv. 1] Leipzig und Ofen: Diepold und Lindauer, 1789, 512 s, VD18 90200454.
- Knihopis* = TOBOLKA, Zdeněk et al. (eds.): *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. Praha 1939-1967; online: <http://knihopis.cz>.

- KOLB, Robert – WENGERT, Timothy J. (eds.): *The Book of Concord. The Confessions of the Evangelical Lutheran Church*. Minneapolis: Fortress, 2000, xii + 776 s., ISBN 0-8006-2740-7.
- KOLDE, Theodor: *Die älteste Redaktion der Augsburger Konfession mit Melanchthons Einleitung*. Gütersloh: Rufer, 1906, IV + 116 s.
- [KONIAS, Antonín]: *Index bohemicorum librorum prohibitorum, et corrigendorum*. Vetero-Pragæ: Carolus Hraba, [1770], (80) + 320 s., *Knihopis* č. 4298.
- LEVÝ, Jiří: *České theorie překladu*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, 948 s.
- LOESCHE, Georg: *Inneres Leben der österreichischen Toleranzkirche. Archivalische Beiträge zur Kirchen- und Sittengeschichte des Protestantismus in Österreich 1781-1861*, in: *Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich*, roč. 36, 1915, XII + 532 s.
- LOESCHE, Georg: *Die böhmischen Exulanten in Sachsen. Ein Beitrag zur Geschichte des dreißigjährigen Krieges und der Gegenreformation auf archivalischer Grundlage. Mit archivalischen Beigaben*, in: *Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus im ehemaligen Österreich*, roč. 42-44, 1923, XII + 588 s.
- LÚČANSKÝ, Michal: *Symbolika. Časť I*. Bratislava, 1930, 48 s.
- LUDWIG, Frank: *Dr. Simon Simonius in Leipzig. Ein Beitrag zur Geschichte der Universität von 1570 bis 1580*, in: *Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Altertumskunde*, roč. 30, 1909, s. 209-290.
- MATTHES, Elke: *Katalog der slavischen Handschriften in Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1990, XXVI + 247 s., ISBN 3-447-02992-7.
- MAU, Rudolf (ed.): *Evangelische Bekenntnisse. Bekenntnisschriften der Reformation und neuere Theologische Erklärungen*. 1. zv., Bielefeld: Luther, 1997, 356 s., ISBN 3-7858-0386-9.
- MAURER, Wilhelm: *Confessio Augustana Variata*, in: *Archiv für Reformationsgeschichte*, roč. 53, 1962, č. 1, s. 97-151.
- MAURER, Wilhelm: *Historischer Kommentar zur Confessio Augustana*. Band 1: *Einleitung und Ordnungsfrage*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1976, 256 s., ISBN 3-579-04148-7; Band 2: *Theologische Probleme*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1978, 228 s., ISBN 3-579-04201-7.
- MBW T4 = LOEHR, Johanna (ed.): *Melanchthons Briefwechsel*. Band T4/1: *Texte 859-1003a (Januar – Juli 1530)*. Stuttgart-Bad Cannstatt: frommann-holzboog, 2007, 488 s., ISBN 978-3-7728-2021-2.
- MOCKO, Ján: *Život Juru Tranovského, velehlasného cirkevného pevca slovenského*. Senica: Bežo, 1891, 98 s.
- MÜLLER, J. T.: *Die symbolischen Bücher der evangelisch-lutherischen Kirche, deutsch und lateinisch*. Stuttgart: Liesching, ¹1848; Gütersloh: Bertelsmann ⁴1876, ¹⁰1907 [s novým historickým úvodom Th. Koldeho], ¹²1928, ¹: CXVI + 1148 s., ²⁻⁹: CXXVIII + 988 s., ¹⁰⁻¹²: IV + LXXXIV + 988 s.
- NEUSER, W. H.: *Bibliographie der Confessio Augustana und Apologie 1530-1580* [= *Bibliotheca humanistica & reformatrica*, vol. XXXVII]. Nieuwkoop: De Graaf, 1987, 132 s., ISBN 90-6004-378-2.
- ÖBL = *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, 16 zv. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1957-2022; online: <https://biographien.ac.at/oebl>.
- OVxxxx → záznam v *Bibliografii*, s. 66-76.
- PATERA, Adolf: *Josefa Dobrovského korrespondence*. IV. *Vzájemné listy Josefa Dobrovského a Jiřího Ribaye z let 1783-1810*. Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1913, XLVIII + 346 s.
- PETERS, Christian: *Apologia Confessionis Augustanae. Untersuchungen zur Textgeschichte einer lutherischen Bekenntnisschrift (1530-1584)*. Stuttgart: Calwer, 1997, L + 666 s. ISBN 3-7668-3467-3.
- PETŘÍK, Borislav – RYBÁR, Peter: *Evanjelická encyklopédia Slovenska*. Bratislava: Generálny biskupský úrad Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku, 1. vyd., 2001, 448 s. ISBN 80-968671-4-8.
- PÖHLMANN, Horst Georg: *Unser Glaube. Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche. Ausgabe für die Gemeinde*. Gütersloh: Mohn, ¹1986, ²1987, ³1991, 928 s., ISBN 3-579-01289-4.
- REED, Luther D[otterer]: *The Philadelphia seminary biographical record, 1864-1923*. Mt. Airy, Philadelphia: Seminary and the Alumni Association, 1923, 274 s.
- RŮŽIČKA, Josef: *Přehled symbolických knih staročeské cirkve a sem náležejcí literatury*, in: RŮŽIČKA, Josef (ed.): *Česko-bratrský kalendář na rok Páně 1850. První ročník*. Praha: Spurný, s. 139-140.
- RMNy = *Régi Magyarországi Nyomtatványok I-III*, Budapest 1971, 1983, 2000.
- ŘÍČAN, Rudolf: *Melanchthon und die böhmischen Länder*, in: *Philipp Melanchthon 1497-1560*.

- Band I: *Philipp Melancthon Humanist, Reformator, Praeceptor Germaniae*. Berlin: Akademie-Verlag, 1963, s. 237-260.
- Sxxxx → záznam v *Bibliografii*, s. 66-76.
- SALIG, Christian August: *Vollständige Historie der Augspurgischen Confeßion und derselben Apologie*, [Erster Theil]. Halle, 1730, (30) + 856 s., VD18 90725891.
- SALIG, Christian August: *Vollständige Historie der Augspurgischen Confeßion und derselben zugehörigen Kirchen, Dritter Theil*. Halle, 1735, (18) + 1116 + (22) s., VD18 90725956.
- SBS = *Slovenský biografický slovník*, zv. I-VI, Martin: Matica slovenská, 1986-1994.
- Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. Vydává Královský český archiv zemský. IV. 1574-1576. Praha: Výbor zemského království českého, 1886, (4) + 598 + XII s.
- SOFFNER[, Johannes]: *Ein Brieger Ordinationsregister aus der Zeit von 1564 bis 1573*, in: *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, roč. 31, 1897, s. 289-310.
- TABLIC, Bohuslav: *Poezye. Děl prwnj*. Wacow: Gottlieb, 1806, (16) + LXXX + 112 s., RIZNER VI.2.
- TSCHACKERT, Paul: *Die unveränderte Augsburgische Konfession deutsch und lateinisch nach den besten Handschriften aus dem Besitze der Unterzeichner. Kritische Ausgabe mit den wichtigsten Varianten der Handschriften und dem Textus receptus*. Leipzig: Deichert, 1901, VIII + 240 s.
- TUČKOVÁ, Veronika: *Preklady a vydania Lutherových prác v češtine a slovenčine*. Diplomová práca na Evanjelickej teologicko-fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, 2010, 165 s.
- UHORSKAI, Pavel [- FRONKOVÁ Viola (ed.)]: *Cirkev v útlaku*. 1. zväzok. Kežmarok: ViViT, 2015, 304 s. ISBN 978-80-8175-000-7.
- USTC = Universal Short Title Catalogue. An open access bibliography of early modern print culture; online: <https://www.ustc.ac.uk/>.
- VD16 = *Das Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts*; online: <http://www.vd16.de/>.
- VD17 = *Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts*; online: <http://www.vd17.de/>.
- VD18 = *Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 18. Jahrhunderts*; online: <http://www.vd18.de/>.
- VOIT, Petr: *Encyklopedie knihy*. Praha: Libri, 2006, 1350 + (160) s., ISBN 80-7277-312-7.
- WA DB = *D. Martin Luthers Werke, Weimarer Ausgabe. Deutsche Bibel*.
- WALLASZKY, Paulus: *Conspectus reipublicae litterariae in Hungaria ab initiis regni ad nostra usque tempora delineatus*. Posonii et Lipsiae: Loewe, 1785, (24) + 344 s., VD18 90807456.
- WEBER, Georg Gottlieb: *Kritische Geschichte der Augspurgischen Confession aus archivalischen Nachrichten nebst einigen diplomatischen Zeichnungen. Erster Theil*. Frankfurt am Mayn: Varrentrapp Sohn und Wenner, 1783, (30) + 576 s., VD18 90341635; *Zweeter Theil*. Frankfurt am Mayn: Varrentrapp Sohn und Wenner, 1784, (56) + 596 s., VD18 90341643.
- ZEMENOVÁ, Markéta: *Doslovný překlad, nebo adaptace? Způsoby překladu v období raného novověku v kontaktu německo-českém*, in: *Listy filologické*, roč. 135, 2012, č. 1-2, s. 125-151.
- ZÍBRT, Čeněk: *Bibliografie české historie. Díl třetí*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906, VI + 738 + VIII + VI + IV s.
- ZOCH, Ctiboh: *Přehled Katechysmů ewangelických A. W. w řeči českoslowenské sepsaných, a wydanych od počátku Reformacie až do nassich časů, chronologickým pořádkem sestaven, in: Ewangelické Cjrkewj Nowiny*, roč. 2, 1861, č. 15, s. 116-119.

Edičná poznámka k Príloham 1, 6, 8 a 9

V kritickom aparáte označujeme text, ktorého sa týka poznámka, nasledovne: pri nahradieniach znakom [†] pred slovom, resp. je text ohraničený dvojicou [†], ak sa zmena týka viacerých slov; vsuvky znakom [‡]; zmenu slovosledu dvojicou [§] [¶]; vynechanie slova znakom [°] pred ním; vynechanie dlhšieho textu je ohraničené dvojicou [□] [∩]. Ide o rovnaké značky, aké sa používajú v NESTLEHO *Novum Testamentum Graece* od 13. vydania z r. 1927 (navrhol ich prof. Paul Schmiedel, vychádzajúc zo symbolov [†] a [‡], ktoré použili WESTCOTT a HORT vo svojom vydaní *The New Testament in the Original Greek*, 1881).

PRÍLOHA 1:

Ukážky z prekladu *Obrany AV* zo 16. storočia (OVxvi)

Z rukopisu preberáme pôvodné korektorské značky (podčiarknutie a prečiarknutie textu, značky na okraji). V tejto prílohe pre názornú ilustráciu použitej prekladateľskej metódy odlišujeme jemne modrým podfarbením prekladateľské dodatky a jemne červeným podfarbením parafrázu alebo nesprávny preklad; nevyznačujeme však vynechané (nepreložené) miesta. Pozri aj *Edičnú poznámku* na s. 78. Ukážky v modernizovanom pravopise sú v *Prílohe 8* a *9*, s. 95-98.

Wolfenbüttel: Herzog August Bibliothek, sign. Cod. Guelf. 66 Aug. 2°

[f. 1^r, < Obr. 8] Przedmluwa⁵⁹¹ || **Apologia, to geft obrana || Confessy Auffpurke. || Filipp Melanthon,⁵⁹² **pobožnemu Čztenarzi || zdrawing žada.****

Když geft Confessy, to geft Wyznanij wiry, knižat naffich, wubecz byla przecztana, niekterzi Theologowe a Mniffy, fepfali a prziftrogili Conffutaczy, to geft, odpowied odpornau, kterauby naffi Confessy zahanbiti, przemoczy, a zawrtczy chtieli. Geho Welebnoft Czyfarzfska, takowau Conffutaczy, take wubecz rozkazati przecziftj, a zato knižat naffich, žadati raczil, aby takowau Conffutaczy przigali. Naffi pak flyfficze, žie geft mnoho Artykuluw, z gegich Confessy bylo zawrzżeno, od kterychž gřau oni, s dobrym swiedomim, odftaupiti nemohli, žadali Welebnofti Czyfarzfske, za weypis te Conffutaczy, aby wyrozumiegcze, ktere Artykule, a z kterych prziczin strana odporna zamita odwody fwe, zaře proti tomu, poftawiti mohli. Nepochybugicze, žie neprzatele naffi fwe Conffutaczy weypis, naffim radj poprzegi, a wydagi. Ponieważ fe tak welike rozepre, totiž, naboženftwi, wiry krzeftianfke, tež lidfkych swiedomi dotycze. Ale naffi, bez tiežkych a škodnych wyminek, kterychž geft gim, pro wwarowani giftego nebezpečenftwi naftawagiczyho, nikoli przigiti nenależelo, weypifu gmenowanego dofahnuti nemohli. [...]

[f. 2^r med., > Obr. 26]

Apologia Confessy || Auffpurke.

Prwnij Artykul naffy Confessy, protiwnicy naffy schwalugi a [f. 2^v] ftwrzugij, w kteryż oznamugem, žie wierzime a vcżime, gedinau a nerozdilnau podftatu Bozřkau, ⁵⁹³a wřak trzi rozdilne Ofoby, tež podftaty Bozřke, a řpolu² wieczne byti, totiž, Otcze, Syna, a Ducha Swateho. Tento Artykul fine wřdyczky prawie vcżili, a tuze ho branily, neb ma gřta a pewna swiedecztwi, w Přimich swatych, kteraž nikoli przemożena byti nemohau, ftale wyznawagicze, žie, kterzi ginacze, ftrany cżlanku tohoto, fineyřlegij, w Cyrkwij Kryřtowie neyřgřau, a k nij, yako Modlarzi a Ruhaczy Boży, nenależegij.

O hrzichu ⁵⁹⁴a padu || prwotnim¹.

+ Druhy Artykul, o hrzichu a padu prwotnim, protiwnicy naffy take ftwrzugij, ale wyloženi a wyřwietlenij naffe, o hrzichu ⁵⁹⁵a padu² prwotnim chytrze przewrtczy chtiegij. Ted waffe a Czyfarzfska Welebnoft hned spoczřtku, řnadno rozumieti raczi, žie geft, w tiech ofobach, kterež gřau Conffutaczy řpřfowaly, ne toliko praweho rozřuzowanij, ale anij wprzimnofti, nebylo. Neb my wprzimnie a řproftnie, ty wieczy, kterež w fobie hrzich a pad prwotnij obřahugij a zawi ragij, kratcze wyprawagicze a wyřwietlugicze, Protiwnicy naffy řwym przřnym wyřkladem, chytrze a przewraczenie řmyřflenym, nafs prawy wyřklad o hrzichu a padu prwotnim, řftnie + przewraczugij, prawicze, žie, bez Baznie Bożij, a bez wiry byti, a gich nemieti, geft toliko hrzich neplnieni a neczřnieni, a nenij hrzich a pad prwotnij neb przřozeny. ⁵⁹⁶řimto řftnym a podwodnym wyřkladem, řrzetedlnie fe pronaffegj, žie newierzi a ndrři o hrzichu a padu prwotnim, wniemřto fe wřiczknij lyde poczřnagij a rodij. Geft wiecz řrzetedlna, žie geft takowy řfaleřny wyřklad, nepoffel z Raddy waffy Czyfarzfske welebnofti, ale z niektere řřkoly, Acž pak takowy przewraczeny wyřklad, řnadnoby wywraczen a řkazen byti mohl, wřak aby wřiczknij dobrzj a pobożnij rozumieli a znaly, žie o hrzichu a padu prwotnim a przřozenem dobrze řmyřflime a prawie vcżime. Przedkem porzadnie ted polożime, o hrzichu a padu prwotnim, Słowa wzata, z naffy Confessy, yazykem Niemeczkym řepřane, kteraž takto zniegij. Dale vcři, žie po padu Adama, wřiczknij lyde, řpřofobem przřozenym, na tento Swiet řplozenij, w hrziffych fe

⁵⁹¹ Slovo »Przedmluwa« tvorí živé záhlavie, ktoré nie je graficky oddelené od nadpisu (< Obr. 8).

⁵⁹² Tento tvar priezviska je používaný napr. vo vydaniach L3/1540, L4/1542 a od nich odvodených, napr. v *Corpus doctrinæ Philippicum*. Latinská kniha svornosti (1580, 1584 a ďalšie) používa tvar »Melanthon«.

⁵⁹³ ^ř Inou rukou upravený slovosled nadpísanými číslami: »1 2 6 7 8 3 4 5 9 10«.

⁵⁹⁴ ^ř Inou rukou škrtnuté a pripísané: »przřozenem«.

⁵⁹⁵ ^ř Inou rukou škrtnuté.

⁵⁹⁶ ^ř Inou rukou škrtnuté.

PRÍLOHA 2:

Dokumenty k prekladu J. Kamenického

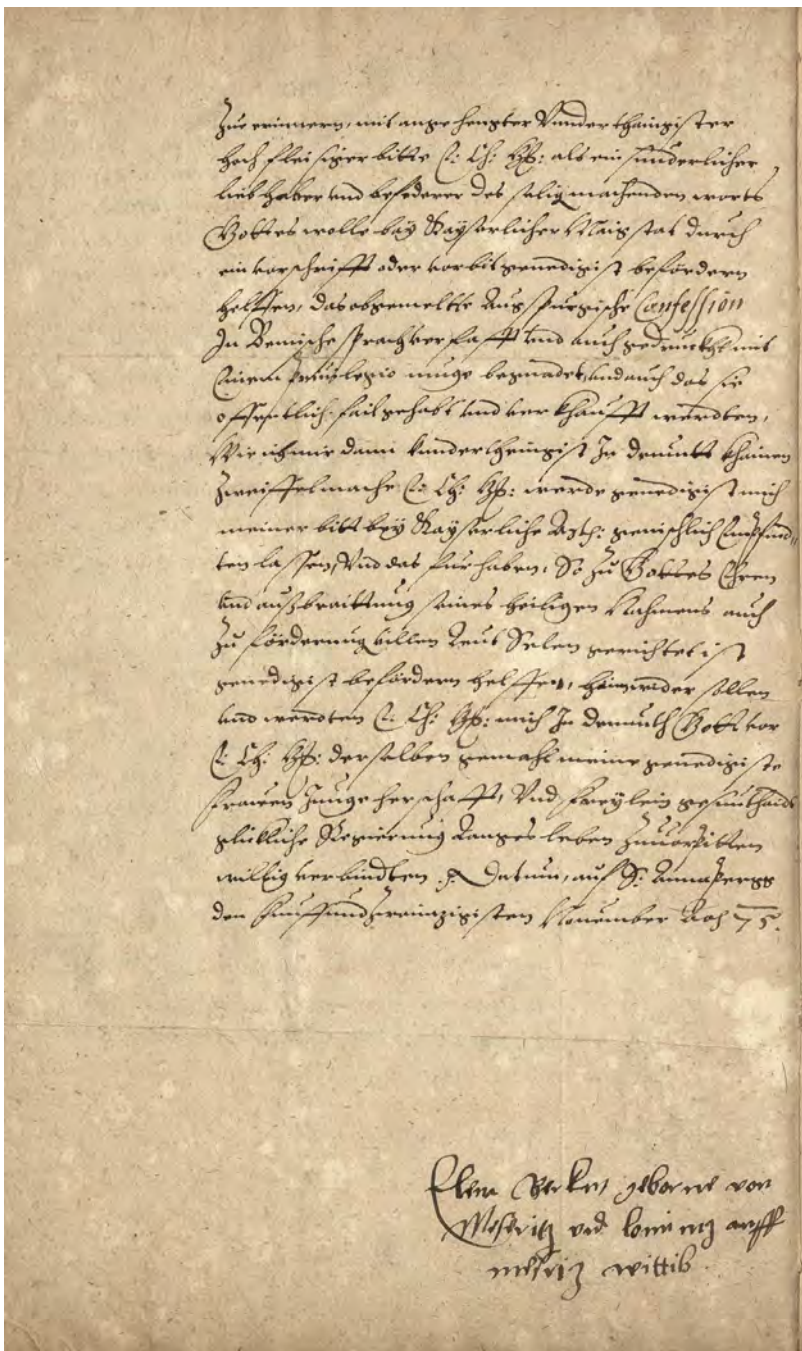
Dresden: Hauptstaatsarchiv, fond 10024 Geheimer Rat (Geheimes Archiv), sign. Loc. 8302/3, ff. 63^r-64/2^v.

Regest: Alena Berková sa 25. 11. 1575 obracia na kurfirsta Augusta Saského (1526-1586) a pripomína mu, že na poslednom ríšskom sneme v Regensburgu⁵⁹⁹ ho jej meziříčský farár Simon Halieus prostredníctvom Simona Simonia požiadal, aby sa u cisára prihovril o udeľenie privilégia na predaj prekladu AV, ktoré verne do češtiny preložil Jakub Kamenický a ktoré bolo v Meziříčí aj dané do tlače. Keďže odpoveď neprišla, žiadosť prikladá opätovne.

Obr. 27:
Druhá strana listu Aleny Berkovej kurfirstovi Augustovi z 25. 11. 1575 vo veci prekladu AV s jej vlastnoručným podpisom. Dresden: Hauptstaatsarchiv, fond 10024 Geheimer Rat (Geheimes Archiv), sign. Loc. 8302/3, f. 63^v.

[f. 63^r] Durlleichtigifter Hochgeborner Churfierft E. Churf. G. ist mein vngepartes vermugen In E. herrn Vnnderthenigift vnd In diemut zuuor, Genedigifter Churfierft vnd herr, E. Ch. G. werden sich an zweiffel, zuberichten haben, was der wirdige *Simon Halieus*, mein pfaher zu Messericz In Jungft gehaltenen Reichs tage zu Regenspurg durch ein Supplication von dem herrn *Simonio* E. Ch. G. vberantwortet. Vnnderthenigift gefucht vnd gebetten hat Nemlich das E. Ch. G. bey Kayßerliche Maigftat genedigift Intercedieren vnd die befirderung thun helffen wolten, das die Augspurgifche *Confession* durch Maigifter *Jacobu[m]* *Camenicenum* dreulich In Bemische sprach

gebracht vnd *transferirt* vnd zu Messericz In druckh geben, durch die selhe [»selbe«?] befreihung vnd priuilegium offentlich failgehabt vnd verkhaufft werden mechte. Damit auch bey vnnß. vilen fromen herzen dadurch zur felikheit gedienet vnd Gottes ehr geferdert werden muge, Wie wol ich nun In khainen zweiffel stelle, folche Supplication werde E. Ch. G. von gemelten herrn *Simone Simonio* vberantwortet fein, Doch die[.]rul [?] darauf khaine andwort erfolget habe ich vor nötigts geacht E. Ch. G. durch Eingelegte Supplication dessen Vnnderthenigift vnd demutig [f. 63^v, > Obr. 27] zue erinnern, mit angehengter Vnnderthanigifter hoch fleifiger bitte E. Ch. G. als ein funderlicher liebhaber vnd befederer des selig machenden worts Gottes wolle bay Kayßerlicher Maigftat durch ein vorschrifft oder vorbit genedigift befördern helffen, das obgemelte Augspurgifche *Confession* In Bemische sprach verfasst vnd auch gedruckt mit Einem Priuilegio muge begnadet, vnd auch das sie offentlich failgehabt vnd verkhaufft werthen, Wie ich mir dann Vnnderthenigift In demutt khainen zweiffel mache E. Ch. G. werde genedigift mich meiner bitt bey Kayßerliche Mt: [?] genifhlich Empfindten lassen, Vnd das furhaben, So zu Gottes Ehren vnd außbraittung feines heiligen Nahmens auch zu förderung villen Leut Selen gerichtet ist genedigift befördern helffen, haimwider [?] sollen vnd werthen E. Ch. G. mich In demuth Gott vor E. Ch. G. derselben gemahl meine genedigifte Frawen Junge herschafft, Vnd Freylein gesunthaidt glickliche Regierung Langes leben zuuorpitzen willig verbindten. / Datum, auf S. Anna-pergg den funffundzwainzigften Nouember A[nn]o [15]75.

Alena Berková geborne von
Meferiz und Lomincz auff
mefriz wittib.

Elena Berkin, geborne von
Mefericz vnd Lomincz auff
mefriz wittib.

⁵⁹⁹ Z časového hľadiska prichádza do úvahy iba Kurfürstentag v októbri 1575. Por. aj pozn. 143.

Regest: Simon Haliaeus informuje kurfirsta o preklade AV do češtiny od nebohého magistra Jakuba Kamenického. Ten Haliaea pred svojou smrťou žiadal, aby preklad vydal; obracia sa teda na kurfirsta s prosbou o sprostredkovanie cisárskeho privilégia na verejný predaj vytlačeneho diela. Pri podpise sa kurfirstovi pripomína ako dlhoročný príjemca kurfirstovej podpory počas exilu v Meißene.

[f. 64^r] Gratiam et pacem à Deo patre || per Iesum Chrifstum precatur.

Illuftrifsime Elector Princeps et domine clementifsime, cum multi pij in his regionibus fummo defiderio exoptarent Confefionem Auguftanam in nofra lingua vernacula: Ideo M. Jacobus Camenicenus, piæ memoriae (pro quo T. C. ante aliquot annos clementifsime apud C. M. Maximilianum Secundum intercedere dignata eft) illam ex latino idiomate in Bohemicum, id[ue] diligenter et fideliter tranftulit: et me paulo ante fuum agonem petijt vt illam in lucem ederem propter nominis diuinj gloriam et ædificationem harum Ecclefiarum, quibus inter tot fectas confultum efset et utile, vt uno corde et ore cum veftris pijs et bene conftitutis Ecclefijs fentirent. Huic pio voto, ego, licet minimus, libenter hac in re gratificatus fum, etiam meo cum maximo difpendio. Quare ad V. C. tanquam ad facram anchoram confugio, et humiliter oro C. V. non folum meo, fed omnium piorum nomine, vt V. C. apud Cefaream Maieftatem intercedere pro gratia et priuilegio dignetur: quo hæc recens in nofra lingua typis mandata confefio in lucem edatur, et publice uendatur. Quod V. C. in laudem Dej, et propagationem illius verbj ac ædificationem miferæ Ecclefiæ in his regionibus benigno animo facturum: omnes pij firmiter fperant & magno defiderio expectant. A Deo [f. 64^r] V. C. remunerationem copiofam in hac et futura uita fentiet.; ab Ecclefijs uero nofris et omnis pofteritatis gratiarum actionem et celebritatem tantæ gratiæ expectabit. Filio Dej V. C. cum Illuftrifsima Principifsâ et tota V. C. familia illuftrj perpetuò in eius tutelam commendo, et benignifsimum refponfum humillime peto.

V. Illuftris: C.

Humilis minifter uerbj
Dej.

Simon Haliæus Zdiarensis, quj
a V. C. multos annos in Miſnia
ſuftentabatur.

[[f. 64/1^v]] Dem Durlauchtigiften Hochgebornen Furften || vnd Herrn Herrn Auguſto, Hertzogen zu Sachſen, || des Heyligen Römifchen Reichß Ertzmarſch||alchen vnd Churfurften Landgrauen in || Düringen Marggrauen zu Meißen vnd || Burggrauen [zu] Magdeburg meinem || genedigften Herrn -/-

Regest: Kurfirstská kancelária poznamenáva, že kurfirst zamýšľa žiadosti vyhovieť.

Der Churfurſt zu Sachſen etc. Vnſer gnedigſter herr || hat Supplicantin fuchen ſtat zugeben bedencken || Signa[tum] Dreffden den 29ⁿ Nouembris Anno [15]75

Churf: Sechſſifhe
Cantzleÿ

PRÍLOHA 3:

Dokumenty k prekladom S. Puchauera

Pr1580

Praha: Národní archiv, fond Stará manipulace, sign. R 109/15/2.

Z listu S. Puchauera cisárovi Rudolfovi II., ktorý bol doručený dňa 30. 10. 1580, vyberáme najrelevantnejšie pasáže, týkajúce sa Puchauerových prekladov a jeho osoby.

Regest prevzatý z Borového (1877, s. 123-126),⁶⁰⁰ s nesprávnym čítaním mena »Luchauer«: »Sigmund Luchauer z Löwenberka, z rytířského rodu v Čechách, vznesl r. 1580 žádost k císaři Rudolfovi II. za udělení zvláštní výsady na 10 let, aby spisy lutheránské, jež do češtiny přeložil, směl tiskem vydati a jak v Čechách tak i na Moravě rozšířiti. Týž převedl konfessi Augšpurskou jakož i Melanchthonovu apologii na jazyk český a k tomu „locos communes theologicos“ čili výklad hlavních článků nauky lutheránské za tím, jak dí, úmyslem, aby stavové čeští při víře evangelické věrně stáli a dalšímu sektářství v cestu se vstoupilo.

Luchauer se přiznává, že vlastně už dříve, nevyčkávaní udělení výsady císařské, se o to pokusil, aby spisy právě zmíněné v Čechách a na Moravě rozšířil; avšak práce ta prý se mu nezdařila, jelikož odpůrcové nauky lutheránské mu v tom překáželi. Proto úmysl Luchauerův k tomu se nese, aby v Čechách pouze a jedině lutheránské vyznání za státně dovolené se prohlásilo. Tudíž radí, aby na český jazyk převedeny byly spisy Jana Marbacha, doktora písem a superintendenta ve Štrassburku, jež proti nauce Zvingliánské i Kalvínské sepsal. Mimo to prý zapotřebí, svolati zemský sněm v Čechách i na Moravě a prohlásiti, že se veškeri stavové ve víře „všeobecné evangelické“, t. j. lutheránské spojití a sjednotiti mají a žádných různých v náboženství budoucně netrpěti. Samo sebou patrné, že pan Luchauer při tomto svém reformačním pokusu také na k a t o l i c k o u církev nezapomněl; on žádá, aby císař podniknul důkladnou opravu církve té, jelikož biskupům a kněžím vinu všeho zlého přičísti sluší; nechť císař nepřipustí, aby zase měli křesťané k poslušnosti papeže římského se zavazovati. Obávaje se, že Rudolf II. ve známé liknavosti své by mohl dílo reformační příliš protahovati, volá k němu v tónu prorockém Luchauer, že dle prorokův nyní nastala doba poslední a že tedy přispíšiti třeba. I snaží se provésti důkaz, že A u g š t - p u r s k á k o n f e s s e jest prostředek nejvydatnější k upevnění bázně Boží i vážnosti světské vlády; kdekoli tato konfesse byla přijata, tam prý panuje pokoj a svornost. Naproti tomu prý v Čechách se nalézají mnohé sekty a panuje velký nedostatek při straně pod obojí, protože praedikanti z většího dílu se drží vyznání Kalvínského. Tudíž radí Luchauer, aby císař potlačil jak církev katolickou tak i Cvingliány, Kalvínce a všechny vůbec sektáře; kdokoli by přišťe nedržel se nauky lutheránské, ať jej stihne kletba čili exkomunikace!

V dalším postupu svého obšírného memorandum ještě mnoho zabývá se Luchauer s církví katolickou, obzvláště s papežem, aby Rudolfa II. přesvědčil, že primát papežský má svůj původ vlastně v Mohamedovi a jeho nauce a že s mohamedanstvím opět i papežství zanikne.

Prosbu svou končí Luchauer, an poukazuje na Bratry České, kteří na Moravě rozličné spisy náboženské tisknou; i doufá, že císař také jemu podobné výsady dopřeje.«

[f. 1^r] [...] Vnd der Vrfach halben, hab ich gemelthn Stenden, die Ordnung vnd Vergleichung, der chriftlichen Religion, in dem Heiligen Reich, auf dem Reichs tag, zu Aufschpurg, Anno 2c. Dreißsigften Jars, in gegenwertigkeith des hochlöblichften vnd seligiftenn gedechtnus, Keifers Carls, des Funfften, geftelth vnd gemacht, in die Böhemische Schprach, wertirt, als nemlich, die *Confession* der Reichs Fursten, vnd die *Apologiam*, oder weitlafftigere ercklerung, der *Confession*. Vnd des beides, nemlich, der *Confession* vnnnd *Apologien*, ein *Repetition*,⁶⁰¹ das ift, Wiederholung, dem *Concilio* zu Thrend, præsentirt, Vnnnd auf das alles, *Locos Comunes Theologicos*,⁶⁰² von den haupt Artickeln, der Chrifftlicher lere, ftatliche vnd gnungsfame auflegung. 2c.

[f. 1^v] [...] Bin also verurfacht, wider in mein Vatterlandd, die Cron Böheim, zu ewer Keiferlicher Maieftett, [...], mich zubegeben, [...]

⁶⁰⁰ Por. pozn. 29.

⁶⁰¹ Melanchtonom zostavené Saské vyznanie (*Repetitio Confessionis Augustanae sive Confessio doctrinae saxoniarum ecclesiarum scripta Anno Domini MDLL., ut Synodo Tridentinae exhiberetur*), prvýkrát vydané r. 1552 bez vedomia autora, r. 1553 v Lipsku už s jeho vedomím. CR 28, st. 327-568. Základom je len AV, nie aj OV ako píše Puchauer.

⁶⁰² Melanchtonove *Loci communes* (1. vyd. 1521 – *Loci communes rerum theologiarum*; prepracované vydania 1535 – *Loci communes theologici*; 1543/1544 – *Loci theologici*, 1559 – *Loci praecipui theologici*). Por. CR 21.

[f. 10^r, > Obr. 28] [...]

Sigmund Puchawer von || Lewenberg. Mp

[f. 10^v] Supplicatio Sigismundi Pu||chouij, de Monte Leonis, Ob||lata Sacræ Cæfareæ Ma.^{ti} || Menfe Octobris, Die 30. Anno || 2c. Octogefimo, in Arce Pra||genfi. || Secretum.

ARTICULI

Durch die
mühseligen
verhülften
antworten

Den Ceremonien, noch bleiben und seiner beschaffen mühen,
 Und im Thal ich, wie Marckitt treuere Landtgen,
 also tunc der Erzen Höfem, Wittwenstiften Standis, mit
 obgedachten Bischöfen, in der höchstnächst Cönsens verhörlig-
 ten, die Seden und Sacramentieren, mit vordr vordrögen,
 iwer Marckitt frucht, allerschindlichst betrachten, was vor
 im unvordr hindlich stad, dem Erzen und Marckittstrib, von
 seligter der Unstiften, Nachschicklichst weihen, Davans
 Kirchengeschichten mis, die da, dieser lichen gütten, und
 Andirungen, für nicht achten, Davans lichte abhimmeln
 Das Gott der Allmächtig, von der Undankbarkeit versta, für
 seinen Morth offentlich krafft, die Unmüsstig entvordr,
 und das liche, wder das ander, verhörlig, Gehandit die
 gellen an wder keiserlich Marckitt, min vordrögenst und
 licherst hette, iwer Marckitt frucht, aus tunc insindem,
 Grichtigen und watter lichen miltiden, ob der Erzen Höfem,
 und Marckittstrib Merten, Mir, in Privilegien, wder die
 offtsidachte, von Mir, in die höchstnächst Cönsens, verhörlig
 für auß, gegen für Land, allerschindlichst verhörlig, und da
 Durch, die Unstiften stad, von die Standis, iwer Marckitt
 tall für lichen, absonder, Und ich vordrögenst, iwer keiser-
 licher Marckitt, minis allerschindlichst für den Erzen, also in
 tris Landtgen, und die Stand, oder minis lichen Kathol-
 lands lichen, miltigen und siltigen, weihen, Minis vordrögen
 miltig, arbeits und dinstig, höchstnächst vordrögenst, die für
 indlichst und kaltliche diese Mische vordrögenst, mit die
 allerschindlichst Gottes Gütten, mich darbig mit licherst
 Erzen Keiser, Keiser Math

Wider den
Drehsaum.

Sigmund Puchawer von
Lewenberg. 1588

Obr. 28: Posledná strana (f. 10^r) Puchauerovho listu cisárovi Rudolfovi II. z oktobra 1580 s Puchauerovým vlastnoručním podpisom. Praha: Národní archiv, fond Stará manipulace, sign. R 109/15/2.

St1583, č. 1

Stuttgart: Hauptstaatsarchiv, sign. A 63 Bū 61/8, dokument č. 1. Okrem citovaného listu sú súčasťou spisu aj úradné posudky žiadosti pod č. 2-5.

Regest: Puchauer píše 29. 9. 1583 Ludwigovi, vojvodovi z Württembergu (1554-1593), že z kresťanskej horlivosti a proti sektárom a kalvínom preložil do češtiny knihu J. Marbacha o osobe Krista a *Knihu svornosti*. Nie je však schopný ich vydať na vlastný náklad, žiada ho preto, aby ho odporučil aj saskému kurfirstovi (Augustovi) kvôli podpore vydania oboch kníh; z výnosov pri predaji im môže potom časť podpory vrátiť. Diví sa, že tieto knihy ešte nik nepreložil na obranu pred kalvínskym učením; českému prekladu rozumejú Česi, Moravia, Slezania, Poliaci aj Slováci. Odvoláva sa na predvčerajšie stretnutie, na ktorom dr. Jakob Andreae (1528-1590, spoluautor *Formuly svornosti* a spoluvydavateľ *Knihy svornosti*) situáciu vysvetlil dr. Osiandrovi (1534-1604, dvorný kazateľ a niekdajší učiteľ vojvodu Ludwiga).

[f. 1^r] Durgleuchtiger, Hochgeborner vnd Christenlichfter Furft, genedigfter Herr Herr. Ewer Furftlichen Durchleuchtigkeit feind meine gehorfame vnd vndrthenigfte Dienfte, mit wundschung, von dem Almechtigen Gott, gluckfeliger Regirung vnd langwirriger gefundtheit, zuoran bereit. Ich thue ewer Furftlichen Durchleuchtigkeit, mit geburlicher Reuerenz, zuwifsen: Das Ich, aus trewem vnd chriftlichem euffer, wider die Secten vnd Sacramentirer oder Calviniften, die da trefflich im Böhem, Mehrern [?] vnd Polen zc. vberhandt neñmen, das Buch⁶⁰³ des Herrn Joānis Marbachij, Doctoris vnd Superintendentis zu Straßburgk, von der Perfon, vnd von dem heiligen Abentmhal [!], unfers Herrn Ihefu Chriffti, vnd das Buch⁶⁰⁴ Concordiæ, in die Böhemifche Schprach gebracht. Aber in meinem vermugen stehet nicht, foliche Bucher zuuorlegen, vnd auff mein eigen Vncosten drucken lafsen. Weil aber, ewer Furftlichen Durchleuchtigkeit aller liebfter herr Vatter, hochlöblichfter vnd feligifter gedechtnus, der Durchleuchtige vnd hochgeborn Furft vnd Herr, Herr Christophorus, Herzog zu Witttemberg zc. vnd nach feinem chrift[lich]ften vnd feligiften abfchied, ewer Furftliche Durchleuchtigkeit, die vornembfte vnd haupt Vrfach, des Buchs Concordiæ, in dem heiligen Reich ift, in mafsen der obgedacht herr Doctor Marbachius, in feiner Vorrede, wider den Tofsanum, mit claren vnd vnd [!] hellen Wortten bezeuget, hatt sich geburen wöllen, ewer Furftlich Durchleuchtigkeit zum allerersten zubefuchen, Gelanget derhalben, an ewer Furftliche Durchleuchtigkeit, mein vnderthenigift bitte, ewer Furftl: D: geruchen mir genedigift ein Furftlich, Chrifftlich vnd zimlich hulff thun, vnd mich weiter, an den Kurfurften Pfalzgrauen, vnd Herzogen zu Sachfen, zu Gena, verfchreiben vnd comendiren, das Ire Chur vnd Furftliche Durchleuchtigkeiten, woldten mir auch, eine Furftliche, Chrifftliche vnd zimliche (vnd [?])⁶⁰⁵ forderung genedigift thun da[f. 1^v]mit Ich die beyde Bucher drucken lafsen vnd an das licht bringen möcht. Ich verwillige vnd gelobe, mit diefer meiner eigen Handtschrift vnd Supplication, was mir der gestalt ewer Furftlich Durchleuchtigkeit, fampt andern Ewägelifchen Potentaten, aus Furftlicher, Chrifftlicher vnd genedigifter lieb, zu forderung dieses *Concordiæ* Wercks, leihen werden, dafselbig danckbarlich mit barm Geldt, als bald die Bucher gedruckt, vnd nur am theil verkhaufft werden, wider zu bezalen, vnd mit meinen höchstes vermugens dienften zuuordienem beflifsen fein. Vnd funft vnfer Herr Ihefus Christus wirt eweren Furftlichen Durchleuchtigkeiten, foliche Furftliche vnd Chrifftliche forderung, hie in diefem vnnd ewigen leben, reichlich belhonen [!], Den diefe Sache ift fein eigen vnd nicht mein. Die Sacramentirer feiern nicht, vnd die Böhem, Mehrern, Polen zc. haben nicht in Irer Schprach diese Bucher, damit fie vor den Caluiniften verwarth fein möchten. Vnd es ift sich warlich hoch zuerwundern, das sich kein Menfch, vnder den

⁶⁰³ Vzhľadom na zmienku o Tossanovi ide pravdepodobne o rozsiahle dielo J. Marbacha (1521-1581) Antwozt vnd grundtliche Widerlegung Der vermeindten Troftschiff M. *Danielis Toffani*, Dieners des Wozts zu der Newftatt an der Hart [...] Gestellt durch Johann Marbach / der H. Schrifft Doctorn zu Straßburg / zc. Getruckt zu Tübingen / durch Geo2g Gzuppenbach / Anno 1579; [XXVIII] + 438 s.

⁶⁰⁴ Aj keď hovorí o *Knihy svornosti*, môže ísť však iba o jej poslednú časť, *Formulu svornosti*. Tak sa píše aj v priložených posudkoch L. Osiandra a ďalších. Na jednej strane, okolo r. 1580 sa *Formula svornosti* niekedy označovala *Buch der Concordien*, názvoslovie sa však rýchlo ustálilo, aby nedochádzalo k ich zámene (por. MÜLLER 1876, s. CIX-CX). Na druhej strane, Puchauer na tomto mieste osobitne nespomína AV a OV, ktoré tiež preložil, a *Knihy svornosti* by tak mohla označovať celú *Liber concordiae*. Zámena *Formuly a Knihy svornosti* sa stáva dodnes, por. BSELK (s. 1178): »deutsch-lateinische Ausgabe des Konkordienbuchs von 1582« a opačne AV2020 (s. 29 a 30): »preklad všetkých Symbolických kníh evanjelickej cirkvi (teda Formuly svornosti)« a »prekladal Augsburské vyznanie z nemeckého, göttingenského vydania Formuly svornosti« [!].

⁶⁰⁵ Jedno slovo prečiarknuté.

genanten Nationen, diese Bucher zuerdolmetschen vnd der Caluinisterei zuwehren, bis hier nicht vnderstanden, an allein mein Person, der Ich, wider mein meinung, in diesen schweren Handl, wunderbarlicherweis, durch fundere Gottes schickung, gerathen, vnd so weit schon darinne khummē, das mir nicht muglich ist, daruon mit Ehrn abstehen, wiewol Ich schwer Kreuz darob leiden vnnnd tragen mus. Der böse Geist vnderlieft es nicht, diese Bucher, die izunder in dem geschrei fein, auff's aller bitterft den leuthen, durch seine Instrumenta, die Caluinisten zuuerhasen, Daraus khan leichtlich ewer Furfliche Durchleuchtigkeit genedigift zuuerstehen, wie gar ein Christlich vnd Gott vnferm Herrn, angeneh werck fein wirt, diese Bucher zufordern vnd des Teuffels Reich zurfthern [?], Ewer Furflich Durchleuchtigkeit wirt ein ewig lob, vor dem Son Gottes, vnferm Heiland, vnd vor [f. 2^v] feiner Kirchen, allen busffertigen vnd Rechtglaubigen, vnder den Böhmen, Mehrern, Slegigern, Polen vnd Slowaken zc. erlangen, die da alle, die Böhemische Bucher wol lesen mugen, vnd gern khauffen, da durch Ir viel, zu rechter Erkhanthus vnd Foricht Gottes, zu dem rechten vnd lebendigen Glauben, Anruffung vnd danckfagung zc. bekheret vnd als [?], in der rechten Ewangelischer gehorsam erhalthen werden, vnd sich mit dem heiligen Reich, in der Religion, der Augfthpurgischen Confesion, vergleichen. Vnd ich wil auch ewer Furfliche Durchleuchtigkeit in der Vorrede, wie recht vnd billich hoch rumen, welches alles, der Wurdige Herr *Doctor Jacobus Andreae*, dem hochgelartten Herrnn *Doctori Ofiandro*, vorgefthern zu Schönbach weitleufftiger erclert, auff das mich fein Excellent; ewer Furflichen Durchl: anzeigen, vnd diese meine *Supplication* præsentiren solle, Hirmit thue mich, ewer Furflichen Durchleuchtigkeit, zur genedigifter forderung entpfhelen.

Ewer Furfthl: Durchl:

Allezeit zu trewen
diensten gehorsam

Sigmund Puchawer
von Lewnberg, mp.

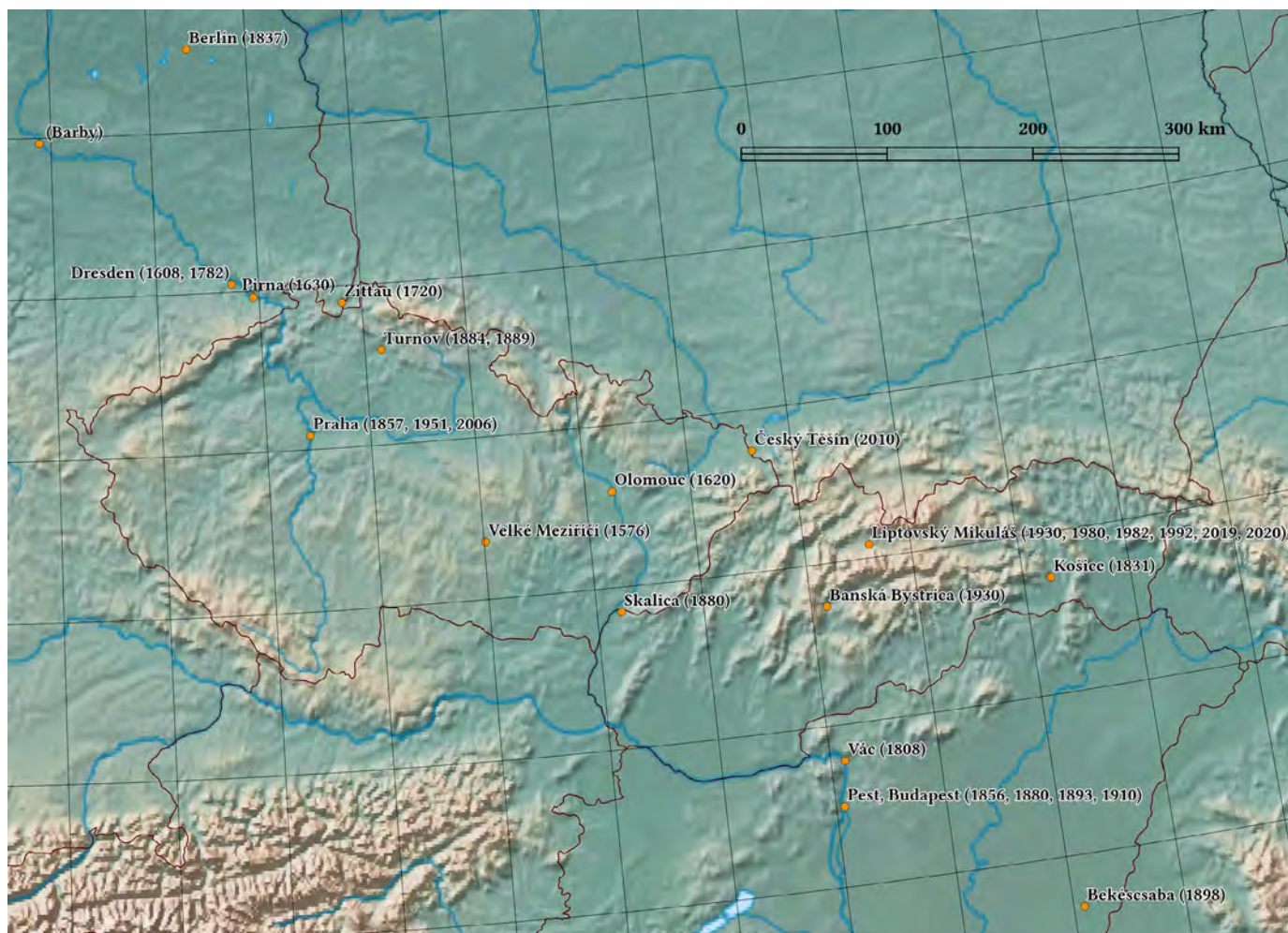
[f. 2^v] Seiner Furflichen Durchleuch||tigkeit, Herzog Ludwigen zur || Wirttembergk zc. in der Statt || Aurach, durch den hochgelar||then Herrn Doctor Ofiandrum, || præsentirt, den 29 tag Septembris, Anno zc. 83.

St1583, č. 2-5

Stuttgart: Hauptstaatsarchiv, sign. A 63 Bü 61/8, dokumenty č. 2-5.

Regesty:

- č. 2: 30. 9. 1583. Lucas Osiander v posudku pre vojvodu Ludwiga informuje o Puchauero-
vých (ozn. len »Supplican«) plánoch na vydanie prekladov *Formuly svornosti* a Mar-
bachovej knihy o osobe Krista. Puchauer mal zo saskkej kurfirstskej kancelárie súhlas
s prekladom s tým, že má potom dielo predložiť saskému kurfirstovi, náklady na tlač
má znášať česká šľachta. Pri podpore má byť kurfirst opatrný, keďže nie je jasné, aký
dobrý je preklad a aký kníhtlačiar by prijal dielo do tlače. Keďže o Puchauerovi okrem
Selneckerovho svedectva nevedia nič, nepovažuje za vhodné písať odporúčanie saské-
mu kurfirstovi, ale dať Puchauerovi príspevok na cestu (*viaticum*). Hoci sa vydáva za
šľachtica, nemá vôbec žiadne peniaze; je starý a nemá ani oblečenie na zimu.
- č. 3: 4. 10. 1583 v Stuttgarte. Nečitateľne podpísaná správa hovorí, že S. Puchauer
(Buchhauer) sa podľa zmluvy zo zosnulým grófom z Hardeggu (Hardeckh) r. 1577
podujal na český preklad *OV*. Spomína aj český preklad knihy dr. Marbacha a *Formuly
svornosti*. Konzistoriu podobne ako Osiander odporúča príspevok (*viaticum*) 14 alebo
16 guldenov okrem už vyplatených 4 fl.
- č. 4: 6. 10. 1583. Johannes Mayer sumarizuje (kniežaciemu württemberskému) sekretáro-
vi Laurenzovi Schmidlinovi sporé informácie o Puchauerovom (Puchawer) preklade
Formuly svornosti.
- č. 5: 7. 10. 1583. Záver kniežacej württemberskej kancelárie, kde vypočuli S. Puchauera
(Buchhauer), ktorý priniesol svoj český preklad *Formuly svornosti*. Hoci je taký pre-
klad potrebný a nepochybne ho urobil so zanietením a dobromyseľne, podujal sa naň
však podľa vlastných slov s vedomím saského kurfirsta a istých českých ev. pánov,
preto by knieža (Ludwig) nemalo na seba preberať náklady; ďalším dôvodom je, že
preklad nebol revidovaný a kolacionovaný s *Formulou svornosti*. K vyplateným štyrom
guldenom sa mu má vyplatíť ešte 16 ako *viaticum*.

PRÍLOHA 4:
Prehľad miest vydania (► Obr. 29)

Obr. 29:

Mapa zobrazuje miesta vydania prekladov AV alebo OV. Znázornené nie sú miesta v USA (East Akron, OH – C1918 a Pittsburgh, PA – AV1930c). Podkladové dáta: naturalearthdata.com.

Pôvodný názov a zdomácnené názvy	Roky vydania
Velké Meziříčí	1576
Dresden (Dražďany)	1608, 1782
Olomouc/Holomouc	1620
Pirna (Perno)	1630
Zittau (Žitava)	1720
Vác (Vacov)	1808
Košice	1831
Berlin (Berlín)	1784?, 1837
Pešť, Budapešť (Pešť, Budapešť)	1856, 1880, 1893, 1910
Praha	1857, 1951, 2006
Uhorská Skalica (dnes Skalica)	1880
Turnov	1884, 1889
Bekéscsaba (Bekéš-Čaba)	1898
Banská Bystrica	1930
Liptovský [sv.] Mikuláš	1930, 1980, 1982, 1992, 2019, 2020
Český Těšín	2010

Tab. 2:
Prehľad miest vydání prekladov AV a OV

PRÍLOHA 5:

Odkazy na predchádzajúce vydania

V prehľade odkazov na predchádzajúce vydania v úvodoch alebo poznámkach uvádzame tučne vydania, ktoré sú autorom označené ako predloha daného vydania, podčiarknutím označujeme nepriamy odkaz, pokiaľ autor toto vydanie cituje podľa zmienky v iných vydaniach.

AV1576	—
AV1608	?
AV1620	AV1576 (f. b11 ^v)
AV1630	AV1576, AV1608 (f. A4 ^{r-v})
AV1720	AV1576, AV1608, AV1620 , AV1630 (ff. A7 ^v -A8 ^r)
AV1782	AV1576, AV1608, AV1630 (f. A6 ^{r-v})
S1784	AV1620 (f. A1 ^v)
AV1808	AV1576, AV1608, AV1620, AV1630, AV1720 (ff. 6 ^v , 7 ^r)
S1831	AV1576, AV1608, AV1620, AV1630, AV1720, AV1808 (s. 153)
AV1837	AV1808 (s. 1)
S1856	—
AV1857	—
OV1880	—
AV1880, AV1893	<u>AV1576</u> (podľa AV1630: »dle svědectví Martiniusa«), AV1608, <u>AV1620</u> (podľa AV1720: »dle svědectví Kleychova«), AV1630, AV1720, AV1808, S1831, 1873 [I] = AV1837, S1856, AV1857 (s. 7-10 v AV1880; s. 4-8 v AV1893)
AV1884	AV1857 (s. 1)
AV1889	—
C1898	AV1620, AV1808, S1856, AV1857, AV1880 (s. III, IX)
AV1910	vydania podľa AV1880 a AV1893 (s. 4-8); C1898, [nepriamo AV1880, AV1893] (s. 11-12)
C1918	AV1620, AV1808, S1856, AV1857, AV1880 (s. VII, XIII)
AV1930a	AV1576, AV1608, AV1620, AV1630, AV1720, AV1808, S1831, 1873 [I] = AV1837, S1856, AV1857, 1879 = AV1880, C1898, C1918 (s. 18-19)
AV1930b	—
AV1930c	C1898
AV1951	snád' 1540 a 1574, AV1576 (v Olomouci!), snád' 1608, AV1620, AV1630, AV1720, AV1782, S1784, AV1808, S1831, AV1837, 1865 [I] = S1856, AV1857, 1879 = AV1880, AV1884, AV1889, AV1893, C1898, AV1910 , C1918, AV1930a, AV1930b, AV1930c (s. 57-58)
AV1980, AV1982	1540, <u>AV1576</u> (podľa AV1620: »lebo sa na tento preklad odvoláva aj Juraj Tranovský«), AV1620, potom 11 vydaní v reči Kralickej biblie, 1879 = AV1880, C1898, AV1930a, AV1930b, AV1930c (s. 8); aj keď sa nespomína AV1951, prehľad vydaní v AV1980 (s. 8) bol zjavne zostavený podľa AV1951 (s. 57-58)
C1992	1562, AV1620, AV1720, AV1808, S1856, AV1880, C1898, AV1930b, AV1930c (s. 9)
C2006	okolo 1540, AV1620, AV1720, AV1951 (s. 46-47); C1898, C1918 (s. 661)
AV2010	C2006
AV2019	—
AV2020	1540, <u>AV1576</u> (podľa AV1620: »Tranovský [...] odvolávajúc sa na iné vydanie na našom území z roku 1576«), AV1620, AV1980 , C1992 (s. 24-25, 29-30)

Tab. 3:
Sumárny prehľad odkazov na staršie vydania prekladov AV a OV

PRÍLOHA 6:
Redakcie Kamenického prekladu

Táto príloha prehľadne zaznamenáva plnovýznamové a niektoré pravopisné varianty v čl. 1 vo všetkých redakciách Kamenického prekladu (AV1576, AV1620, AV1630, AV1720, AV1782, S1784, AV1808, S1831, AV1837, AV1857, AV1884, AV1889). Podobne ako v *Prílohe 1*, s. 81-82, označujeme pre názornosť jemne modrým podfarbením prekladateľské dodatky a jemne červeným podfarbením problematický preklad. Pozri aj *Edičnú poznámku* na s. 78. Ďalej sa používajú nasledovné skratky:

AV1620nn. = AV1620, AV1720, AV1808, AV1837, AV1857, AV1884, AV1889

AV1808nn. = AV1808, AV1837, AV1857, AV1884, AV1889

AV1857nn. = AV1857, AV1884, AV1889

Znenie hlavného textu je podľa AV1576, pravopis a interpunkcia sú modernizované, spravidla podľa posledného vydania AV1889.

⁶⁰⁶I. ⁶⁰⁷¶
⁶⁰⁸□ Služebníci církevní u nás jednomyslně a jednostejně učí⁶⁰⁹ snešení, kteréž na koncilium Nycenském zavřino jest, o jednotě Božské bytnosti a o třech osobách ⁶¹⁰že má bez všelijakého pochybování ode všech právě, upřímně a zprosta věřeno býti. Tak a nejinak že toliko ⁶¹¹jediná bytnost jest Božská, kteráž se jmenuje a v pravdě jest Pán Bůh věčný, ne tělesný, ⁶¹²neviditelný, v moci, ⁶¹³v moudrosti, i v své dobrotě nesmírný, kterýž jest stvořitel všech věcí viditelných i také neviditelných, ochrance, ⁶¹⁴ředitel ⁶¹⁵i správce ⁶¹⁶i zachovávatel předivný; avšak že jsou tři osoby v též Božské bytnosti, jednostejné moci i věčnosti, totižto: ⁶¹⁷Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch⁶¹⁸ svatý. Pod jménem ⁶¹⁸pak toho slova »Osoba« ⁶¹⁹⁶²⁰požívají takového vyznamenání, jakéhož jsou v takových a jednostejných ⁶²¹příčinách ⁶²²požívali učitelé a neb doktoři někdy církve svatě⁶²³, tak aby pod tím ne nějakou toliko částku, díl ⁶²³aneb jakost ⁶²⁴zavřiti chtěli, ⁶¹⁹než hned sumou vlastně to, že jedna každá osoba z těch obzvláštně má v sobě podstatu Božskou.

⁶²⁵Tomu ⁶²⁶Artikuli na odpor se postavující všeckny kacíře potupují, jakož jsou Manicheové, kteříž dva počátky neb Bohy, totiž dobrého a zlého býti pokládali. ⁶²⁷Item kacířstvo Valentiánské, Ariánské, ⁶²⁸Eunomitské, Mahometské a všecka jiná ⁶²⁹k těm podobná. Zamítají také

⁶⁰⁶ I. Artykul« AV1620 AV1720 S1784 AV1808¹ »Článek I.« AV1857nn.¹ »Předně:« S1831.

⁶⁰⁷ T »O Bohu v trůj [třech« AV1808nn. S1831] osobách jediném« AV1620nn. AV1782 S1784 S1831.

⁶⁰⁸ □ S1831.

⁶⁰⁹ T »že« AV1620nn. S1784 S1831.

⁶¹⁰ T »pravdivé jest, a jemu« AV1620nn. S1784 S1831 (lat. »verum«).

⁶¹¹ I »jediná« AV1857nn.

⁶¹² I »bez oddělení« AV1620nn. S1784 S1831 (lat. »impartibilis«).

⁶¹³ O AV1808nn. S1831.

⁶¹⁴ I »řiditel« AV1720 AV1808nn. S1831.

⁶¹⁵ O AV1620nn. S1784 S1831.

⁶¹⁶ I »a« S1831.

⁶¹⁷ I »Otec, Syn, Duch« AV1808nn. S1831 (lat. »pater, filius et spiritus sanctus«).

⁶¹⁸ O AV1808nn.

⁶¹⁹ I »že se nezavírá nějaká toliko částka, díl, aneb jakost v něčem jiném« S1831.

⁶²⁰ I »užívají« S1784.

⁶²¹ I »užívali« AV1620nn. S1784.

⁶²² I »někdejší učitele církevní« AV1620nn. S1784.

⁶²³ I »a« AV1857nn.

⁶²⁴ T »v něčem jiném« AV1620nn. S1784 (lat. »in alio«).

⁶²⁵ □ S1784 S1831.

⁶²⁶ I »článku« AV1857nn.

⁶²⁷ I »Také« AV1857nn.

⁶²⁸ I »Eumonitské« [I] AV1720 AV1808 AV1837¹ »Lunomitské« [I] AV1884 AV1889.

⁶²⁹ O AV1808nn.

učení Samozatenské, ⁶³⁰a jakž¹ starých tak i za našich časů opět teď znovu povstalých, ⁶³¹bludy potupují¹. Nebo ti toliko ⁶³²jedinkú osobu ⁶³³Božskou býti praví; o Slovu, to jest o Synu Božím, a o Duchu Svatém chytře, a ⁶³⁴však bezbožně ⁶³⁵vyměřovati ⁶³⁶směji, ⁶³⁷pokladajíce že by neměly býti osoby ⁶³⁸sebe rozdílné. Ale Slovo že by toliko mělo ⁶³⁹vyznamenávati jakési slovo vypověditelné a promluvené neb ⁶⁴⁰vyhlášené. Duch pak ⁶⁴¹v stvořených věcech že by toliko vyznamenával ⁶⁴²sprostně jakési hýbání aneb hnutí ^{643, 625}

⁶³⁰ r »jak« AV1620nn.

⁶³¹ r »té sekty bludařů« AV1620nn.

⁶³² r »jedinkou« AV1620 AV1630 AV1720 AV1782 AV1808 AV1837¹ »jedinou« AV1857nn.

⁶³³ r »Božskou« AV1620nn. AV1630 AV1782.

⁶³⁴ o AV1620nn.

⁶³⁵ r »mluviti« AV1620nn.

⁶³⁶ r »se osmělují« AV1857nn.

⁶³⁷ o AV1620nn.

⁶³⁸ o AV1620nn.

⁶³⁹ r »vyznávati« [!] AV1857nn.

⁶⁴⁰ r »zvučné« AV1620nn.

⁶⁴¹ □ AV1620nn.

⁶⁴² r »sprostné« AV1620nn.

⁶⁴³ r »v stvořených věcech způsobené« AV1620nn.

PRÍLOHA 7:

Ukážky z prekladov – čl. 8 AV

Preklady z latinčiny:

L1/1531 = L2/1531 = BSLK (1930)	VIII. Quanquam Ecclesia proprie sit congregatio sanctorum et vere credentium, tamen, cum in hac vita multi hypocritae et mali admixti sint, licet uti sacramentis, quae per malos administrantur, iuxta vocem Christi: Sedent scribe et Pharisei in cathedra Mosi etc. Et sacramenta et Verbum propter ordinationem et mandatum Christi sunt efficacia, etiamsi per malos exhibeantur. Damnant Donatistas et similes, qui negabant licere uti ministerio malorum in ecclesia, et sentiebant ministerium malorum inutile et inefficax esse.	
KAMENICKÝ (AV1576) a TRANOV- SKÝ [revízia] (AV1620)	VIII. Ačkoli pak Církev Křesťanská vlastně jest shromáždění svatých, a právě věřících, však poněvadž v tomto našem smrtedlném životě mnozí pokrytci a zlí lidé přimíšení sou, nic méně může se požívati Svátosti, jimiž se skrz Osoby zlého a nepřikladného života posluhuje, podlé řeči Krista Pána. Sedí učitelé a Farizeové na stoličce Mojžíšově etc. Svátosti zajisté a Slovo pro nařízení a rozkaz Krista Pána, sou v sobě mocná, by pak i skrze nepřikladné jimi se posluhovalo. Potupuji v tom Donatisty a jim podobné, kteříž tomu odporovali, a pravili, žeby nenáleželo požívati služebnosti v Církvě od služebníků zlých, a tak smejšleli, žeby zlých služebníků služebnost měla býti neúčinná, a neprospešná.	VIII. O Smíšení dobrých i zlých, v Církvě rytěrující. A o moci Služebnosti Církevních. Ačkoli pak Církev Křesťanská, vlastně jest shromáždění Svátých, a právě věřících, však poněvadž v tomto našem smrtedlném životě mnozí Pokrytci, a zlí lidé přimíšení jsou; Mohou nic méně Svátosti se přijíti, jimiž i Osoby nepřikladného života posluhují, podlé řeči Krista Pána; Sedí učitelé a Farizeové, na stoličce Mojžíšově. etc. Svátosti zajisté, a slovo Boží, pro nařízení a rozkaz Krista Pána, jsou v sobě mocná, by pak i skrze nepřikladné jimi se posluhovalo. Zamítají v tom Donatisty, a jim podobné, kteříž tomu odporovali, a pravili, žeby nenáleželo užívati služebnosti v Církvě od Osob nepřikladných; A tak smejšleli žeby zlých Služebníků služebnost do konce byla neúčinná a neprospešná.
MARTINEK (S1856)	§. 8. <i>Co by byla církev.</i> Ačkoli církev jest shromáždění svatých a pravě věřících, a však poněvadž v tomto životě mnozí pokrytci a zlí spolu jsou, mohou se Svátosti i od těch přijíti, kteří je nehodně přislужují, podle slova Kristova: „na stoličce Mojžíšově posadili se Zákonníci a Farizeové“ (Mat. 23, 2). Svátosti zajisté a slovo mají v sobě působení tím, že je Kristus nařídil a přikázal, byťby jiná i nehodní je přislужovali.	
BALTÍK (AV1880)	Článek VIII. Co by církev byla? Ačkoli církev jest vlastně shromáždění svatých a opravdivě věřících, však poněvadž v tomto životě mnozí pokrytci a lidé zlí přimíšení jsou, mohou se svátosti přijímati, když takové i zlí a nehodní přislужují, podle řeči Kristovy: Na stoličce Mojžíšově posadili se zákonníci a Farizeové (Mat. 23. 2.) Svátosti zajisté a Slovo pro nařízení a rozkaz Kristův mají moc působení, byťby je i zlí a nehodní přislужovali. Zatracujeme Donatisty a jim podobné, kteříž tomu odporující pravili, žeby nenáleželo užívati služebnosti v církvi od zlých a nehodných, a tvrdili, žeby služebnost zlých a nehodných neúčinná a neprospešná byla.	
LEŠKA (C1898)	VIII. Článek. Co jest církev? Jakžkoli církev vlastně jest shromáždění svatých a pravě věřících, žeť však v tomto životě, mnozí pokrytci a zlí přimíšení jsou, mohou se svátosti užívati, i když od zlých se přislужují, podle slova Kristova: <i>Na stoličce Mojžíšově posadili se zákonníci a farizeové.</i> Svátosti zajisté a slovo ze zřízení a rozkazu Kristova jsou působivé, i když od zlých přislужeny byli. Zatracujeme Donatisty a jim rovné, kteří zapírají, žeby se smělo v církvi užívati přislужování zlých a učí, že přislужování zlých jest neúčinné a bez účinku.	
JAHODA (AV1930b)	8. Čo je církev? Hoci je církev vlastne shromáždzenie svätých a pravo veriacich, že však v tomto živote mnoho pokryt-cov a zlých je primiešané, môžu sa sviatosti uživať, i keď sa zlými prislужujú, podľa slova Kristovho: „Na stoličce Mojžíšově posadili se zákonníci a farizeové.“ Sviatosti zaiste a slovo pre nariadenie a rozkaz Kristov sú pôsobivé, i keby ich zlí a nehodní prislужovali. Zatracujeme Donatistov a im podobných, ktorí zapierajú, že by bolo dovolené v cirkvi uživať prislужovania zlými a učia, že prislужovanie zlými je neúčinné a bez účinku.	
ROLÍK, HORVÁTH (AV1930c)	Článek VIII. ČO JE CÍRKEV? (O přislужování v církvi.) Ačkolvek Církev je vlastne shromáždzenie svätých a prave veriacich, predsa nakoľko v tomto živote primiešaní sú v nej mnohí pokrytci a zlí, môžu sa Sviatosti uživať i keď sa prislужujú od zlých, podľa	

	<p>slova Kristovho: <i>“Na stolici Mojžišové posadili se zákoníci a farizeové.”</i> (Mat 23, 2.) Svatosti a Slovo sú zaiste pôsobivé, preto, že ich Kristus ustanovil a rozkázal, i keďby hneď boli od zlých prislúhované.</p> <p>Zatracujeme Donatistov a im rovných, ktorí zapierali, žeby sa smelo v Cirkvi užívať prislúhovanie zlých a učili, že prislúhovanie zlých je neužitočné a bezúčinné.</p>
ŠIMSA, ŘÍČAN, DOBIAS (AV1951)	<p>VIII. Co jest církev?</p> <p>1. Ačkoli jest církev vlastně [jen] shromáždění svatých a opravdu věřících, přece — poněvadž jsou v tomto životě [mezi zbožnými] přimíšeni četní [falešní křesťané,] pokrytci a zlí lidé¹⁾ — smí se užívati svátosti, které jsou vysluhovány zlými, podle Kristova výroku: <i>Na stolici Mojžišové sedí zákoníci a farizeové</i> atd. (Mat. 23, 2). I svátosti i Slovo jsou účinné, i když je podávají zlí [a nepobožní kněží], protože jsou zřízeny a přikázány od Krista.²⁾</p> <p>2. Odsuzují donatovce a podobné, kteří tvrdili, že se v církvi nesmí užívati služby zlých a kteří soudili, že služba zlých jest neužitečná a neúčinná.</p> <p>¹⁾ N. [= německý text] místo „zlí lidé“: i zjevní hříšníci. ²⁾ N. (od pomlčky): jsou svátosti platné, i když kněží, kteří je podávají, nejsou zbožní, jak totiž Kristus sám praví: <i>Na stolici Mojžišové sedí farizeové</i> atd.</p>
ČERNÁ (C2006)	<p>Osmý článek / Co je církev?</p> <p>Ačkoli církev je vlastně shromáždění svatých a vpravdě věřících, přesto – poněvadž v tomto životě se přimísilo mnoho pokryteckých a zlých lidí – se smí svátostí užívat, i když je vysluhují zlí, podle slova Kristova: <i>Na stolici Mojžišové posadili se zákonníci a farizeové</i> (Mt 23, 2). Svátosti a Slovo působí, i když je vysluhují zlí, poněvadž je zřídil a přikázal Kristus.</p> <p>Odsuzují se donatisté a podobní, kteří tvrdili, že v církvi se nesmí užívat služby zlých a učili, že služba zlých je neužitečná a nemá účinek.</p>

Preklady z nemčiny; pre ilustráciu zaraďujeme aj text ABD, ktorý bol primárnym zdrojom pre preklad AV1980.

BSLK (1930)	<p>⟨VIII. Was die Kirche sei?⟩</p> <p>Item, wiewohl die christliche Kirche eigentlich nicht anders ist dann die Versammlung aller Glaubigen und Heiligen, jedoch dieweil in diesem Leben viel falscher Christen und Heuchler, auch öffentlicher Sünder unter den Frommen bleiben, so sind die Sakrament gleichwohl kräftig, obschon die Priester, dadurch sie gereicht werden, nicht fromm sind, wie dann Christus selbs anzeigt: »Auf dem Stuhl Moysi sitzen die Pharisäer etc.«</p> <p>Derhalben werden die Donatisten und alle andere verdammt, so anderst halten.</p>
ABD (1978)	<p>Artikel 8. Über die Wirklichkeit der Kirche</p> <p>Die christliche Kirche ist ihrem Wesen nach nichts anderes als die Versammlung aller Gläubigen und Heiligen. In diesem Leben gibt es aber unter den Frommen viele falsche Christen, Heuchler und auch offenkundige Sünder. Dennoch sind die Sakramente wirksam, auch wenn die Priester, durch die sie gereicht werden, nicht fromm sind. Christus selbst sagt: »Auf dem Stuhl des Mose sitzen die Schriftgelehrten und Pharisäer...« (Matth. 23,2f.).</p> <p>Darum werden die Donatisten¹ und alle anderen verworfen, die anders lehren.</p> <p>¹ Eine sehr streng eingestellte Gruppe in der afrikanischen Kirche zu Beginn des 4. Jahrhunderts. Sie sprach Bischöfen, die sich in einer Verfolgung als unwürdig erwiesen hatten, ihre Amtsvollmachten ab.</p>
VÍZNER (AV1992)	<p>VIII. článok. Čo je cirkev?</p> <p>Hoci kresťanská cirkev nie je vlastne nič iné ako zhromaždenie všetkých veriacich a svätých, jednako, keďže v tomto živote je mnoho falošných kresťanov a pokrytcov aj zjavných hriešnikov medzi zbožnými, svätosti účinkujú aj vtedy, keď kňazi, ktorí ich prislúhujú, nie sú zbožní, ako to oznámil sám Kristus: „Na stolicu Mojžišovu posadili sa zákonníci a farizeji, atď [!]“ (Mat. 23,2).</p> <p>Preto zatracujeme donatistov a všetkých ostatných, ktorí inak učia.</p>
MICHALKO, KOŠTIAL (AV1980)	<p>8. Čo je cirkev</p> <p>Kresťanská cirkev vlastne nie je nič iné než zhromaždenie všetkých veriacich a svätých. V tomto živote je však medzi pobožnými veľa falošných kresťanov, pokrytcov a zjavných hriešnikov. Jednako však svätosti sú účinné, aj keď ich prislúhujú kňazi, ktorí nie sú pobožní. Sám Kristus praví: „Na stolicu Mojžišovu posadili sa zákonníci a farizeji“ (Mt 23,2).</p> <p>Preto zavrhuje donatistov¹⁰ a všetkých iných, ktorí ináč učia.</p> <p>¹⁰ donatisti – prívrženci kartaginského biskupa Donata v 4. stor. po Kr. Donatisti robili svätosti závislé od zbožnosti prislúhujúceho</p>

PRÍLOHA 8:

Ukážky z prekladov – predhovor OV

Pri porovnaní viacerých verzií jedného prekladu formou kritického aparátu neprihliadame na zmeny v interpunkcii. Pozri aj *Edičnú poznámku* na s. 78.

L1/1531	<p>Philippus Melanchthon Lectori Salutem D[icit]. Postquam confessio Principum nostrorum publice praelecta est, theologi quidam ac monachi adornaverunt confutationem nostri scripti, quam ^{o644}cum Caesarea Maiestas curasset etiam in consessu Principum praelegi, postulavit a nostris Principibus, ut illi confutationi assentirentur. Nostri autem, quia audierant multos articulos improbatos esse, quos abiicere sine offensione conscientiae non poterant, rogaverunt sibi exhiberi exemplum confutationis, ut et videre, quid damnarent adversarii, et rationes eorum ^{r645}revelare possent. Et in tali causa, quae ad religionem et ad docendas conscientias pertinet, arbitrabantur fore, ut non gravatim exhiberent suum scriptum adversarii. Sed non potuerunt id impetrare nostri nisi periculosissimis conditionibus, quas recipere non poterant ^{r646}.</p>
OVxvi	<p><i>Filip Melanthon, pobožnému Čtenáři zdraví žada.</i> Když jest Confesi, to jest Vyznaní viry, knížat našich, vubec byla přečtena, někteří Theologove a Mniši, sepsali a přistrojili Confutaci, to jest, odpověď odpornou, kteroužby naši Confesi zahanbiti, přemoci, a zavrtci chtěli. Jeho Velebnost Cisařska, takovou Confutaci, take vubec rozkazati přečísti, a zato knížat našich, žadati račil, aby takovou Confutaci přijali. Naši pak slyšice, že jest mnoho Artykuluv, z jejich Confesi bylo zavřženo, od kterychž jsou oni, s dobrým svědomím, odstoupiti nemohli, žadali Velebnosti Cisařske, za vejpis te Confutaci, aby vyrozumějice, ktere Artykule, a z kterych příčin strana odporna zamita odvody sve, zase proti tomu, postaviti mohli. Nepochybujice, že nepřátele naši sve Confutaci vejpis, našim radí popřeji, a vydaji. Poněvadž se tak velike rozepře, totiž, naboženství, viry křesťanske, tež lidskych svědomi dotyče. Ale naši, bez těžkych a škodnych vyminek, kterychž jest jim, pro uvarovani jisteho nebezpečnosti nastavajicího, nikoli přijiti nenaleželo, vejpisu jmenovaneho dosahnuti nemohli.</p>
LEŠKA (OV1880, OV1898 v aparáte)	<p><i>Filip Melanchthon laskavému čtenáři pozdravení v Pánu!</i> Když vyznání knížat našich v Augšpurku veřejně ^{r647}přečítáno bylo, theologové někteří a mniši napsali proti němu odpověď ^{r648}, kterou císař dal v zasednutí knížat ^{r649}přečítati, a žádal, aby naše knížata dali jí za pravdu a ^{r650}přistáli na ^{r651}ni. Naši však ze slyšení seznavše, že ^{r652}odpověď ta mnohé zavrhuje články, jichž bez ^{r653}urazení svědomí svého zamítnouti nemohli, žadali ^{o654}za její odpis, aby i co protivníci naši odsuzují, viděti i ^{r655}proti jejich důvodům brániti se¹ mohli. A domnívali se, že ^{r656}«v otázkách» náboženských a ^{r657}«které týkají se svědomí, žádosti jejich beze všech nesnází vyhověno bude. Ale zmýlili se; nebo protivníci jen pod těžkými výminkami, jichž nebylo lze přijati, chtěli jim vydati odpověď svou.»¹</p>

⁶⁴⁴ o BSLK (1930, 1963, 1979, 2010).

⁶⁴⁵ r »refellere« *Concordia* 1602 a ďalšie vydania, MÜLLER (1848, 1876), BSLK (1930, 1963, 1979, 2010) | »revellere« L1/1531, L2/1531, L3/1540, L4/1542, *Concordia* 1584, BSELK (2014).

⁶⁴⁶ T »nisi vellent se in discrimen certum conicere« L2/1531, L3/1540, L4/1542.

⁶⁴⁷ r »přečteno« OV1898.

⁶⁴⁸ T »(refutácii)« OV1898.

⁶⁴⁹ r »přečísti« OV1898.

⁶⁵⁰ r »přistáli« OV1898.

⁶⁵¹ r »ní« OV1898.

⁶⁵² r »Refutácie« OV1898.

⁶⁵³ r »urazení« OV1898.

⁶⁵⁴ o OV1898.

⁶⁵⁵ r »jejich důvody podvrátiti« OV1898.

⁶⁵⁶ r »ve věcech« OV1898.

⁶⁵⁷ r »svědomí se týkajících, protivníci beze všech těžkostí, vydají jim spis svůj. Než naši toho nemohli dosáhnouti, leč pod těžkými podmínkami, jichž nebylo lze přijati.« OV1898.

ČERNA (OV2006)	<p><i>Laskavému čtenáři s pozdravením v Pánu Philipp Melanchthon</i></p> <p>Když bylo v Augsburgu veřejně předloženo vyznání našich knížat, napsali někteří theologové a mniši opověď [!] (Konfutaci), kterou dal císař v zasedání knížat přečíst a žádal, aby jí naše knížata dala za pravdu a vyslovila s ní souhlas. Naši však při tomto slyšení poznali, že Konfutace zavrhuje mnohé články, které bez újmy na svědomí odmítnout nemohou, a žádali její opis, aby viděli, co naši odpůrci odsuzují, a mohli tak jejich námitky vyvrátit. Domnívali se, že jim odpůrci vydají svůj spis bez těžkostí, neboť se týká náboženských věcí a svědomí. Ale nedocílili toho, poněvadž podmínky byly tak tvrdé, že je nebylo možno přijmout.</p>
VÍZNER (OV1992)	<p><i>Filip Melanchton čitateľovi pozdravenie v Pánu.</i></p> <p>Keď sa Vierovyznanie našich kniežat verejne bolo prečítalo, niektorí teológovia a mniši zostavili Podvrátenie nášho spisu a Cisárska Jasnosť dala ho prečítať na zasadnutí kniežat a žiadala naše kniežatá, aby s Podvrátením súhlasili. Keď naši počuli, že sa v odpovedi teológov zavrhuje mnoho článkov, ktorých sa nemohli vzdať bez urážky svedomia, vyžiadali si odpis odpovede alebo Podvrátenia, aby vlastne videli a mohli uvážiť, čo protivníci odsudzujú a mohli vyvrátiť ich dôvody. Domnievali sa, že keď ide o náboženstvo a o poučenie svedomia, protivníci im radi vydajú spis. Naši ho však mohli dostať len za veľmi nebezpečných podmienok, ktoré nemohli prijať.</p>

PRÍLOHA 9:

Ukážky z prekladov – čl. 2.1 OV

Tento článok správne prekladá len Vízner. Preklad *OVxvi* je miestami problematický (por. *Prílohu 1*, s. 81-82). Leškov preklad obsahuje množstvo nepochopených, resp. zle interpretovaných miest. Černá upravuje Lešku hlavne jazykovo; tam, kde Leškov preklad upravuje aj vecne, sa ešte viac vzdaluje od latinského originálu. Pozri aj *Edičnú poznámku* na s. 78.

L1/1531 = L2/1531 = BSLK (1930)	De Peccato Originali. Secundum articulum de peccato originis probant adversarii, verum ita, ut reprehendant tamen definitionem peccati originalis, quam nos obiter recitavimus. Hic in ipso statim vestibulo deprehendet Caes[area] Maiest[as], non solum iudicium, sed etiam candorem istis defuisse, qui confutationem scripserunt. Nam cum nos simplici animo obiter recensere voluerimus illa, quae peccatum originis complectitur, isti, acerba interpretatione conficta, sententiam per se nihil habentem incommodi arte depravant. Sic inquit: Sine metu Dei, sine fide esse, est culpa actualis; igitur negant esse culpam originale.
OVxvi	O hřichu ⁶⁵⁸a padu prvotnim`. Druhy Artykul, o hřichu a padu prvotnim, protivnici naši take stvrzují, ale vyložení a vysvětlení naše, o hřichu ⁶⁵⁹ a padu` prvotnim chytře převrtci chtějí. Teď vaše Císařska Velebnost hned spočátku, snadno rozuměti ráči, že jest, v těch osobach, kteréž jsau Confutaci spisovaly, ne toliko praveho rozsuzování, ale ani upřímnosti, nebylo. Neb my upřímně a sprostně, ty věci, kteréž v sobě hřich a pad prvotní obsahují a zavirají, kratce vypravajice a vysvětlujice, Protivnici naši svym přísnym vykladem, chytře a převraceně smyšlenym, naš pravý vyklad o hřichu a padu prvotnim, lstně převracují, pravice, že, bez Bazně Boží, a bez viry byti, a jich neměti, jest toliko hřich neplnění a nečinění, a není hřich a pad prvotní neb přirozeny. ⁶⁶⁰ Timto lstnym a podvodnym vykladem, zřetedlně se pronašejí, že nevěři a nedrži o hřichu a padu prvotnim, vněmžto se všickni lyde počínají a rodí.`
LEŠKA (OV1880, OV1898 v aparátě)	Článek II. (I.) O hřichu přirozeném. Druhý článek o <i>hřichu přirozeném</i> schvalují protivníci ⁶⁶¹ naši, namítají však, že sme neoznačili určitě, coby přirozený hřich byl, ačkoli sme to na svém místě učinili. Tu hned na počátku ráči císařská Jasnost sezhati, že ⁶⁶² ti, kteříž písali proti nám, neměli ani upřímnosti, ani pravdy. Nebo když sme my prostě a upřímně pověděli, v čem ⁶⁶³ hřich přirozený ² záleží: oni chytře slova naše natahují, překrucují a výklad nepravý jim podkládají. Oni praví, že my chybně hřich přirozený označujeme, když učíme, že záleží v <i>nedostatku víry a bázně Boží</i> , nebo nedostatek víry a bázně Boží, – takť říkají oni – není přirozeným, ale jest skutečným hřichem ⁶⁶⁴ .
ČERNA (OV2006)	O prvotním hřichu. (K článku II.) Druhý článek o prvotním hřichu naši odpůrci schvalují, ale namítají, že jsme přesně neoznačili, co prvotní hřich je, ačkoli jsme to na příslušném místě učinili. Hned na počátku může tedy císařská jasnost poznat, jak pochybný je nejen úsudek, ale i lidský přístup těch, kteří proti nám vystoupili. Neboť my jsme prostě a upřímně pověděli, v čem prvotní hřich spočívá: oni však naše slova chytře posouvají, překrucují a nepravdivě vykládají. Tvrdí, že chybujeme, když učíme, že prvotní hřich spočívá v nedostatku bázně Boží a důvěry v Boha, poněvadž – jak říkají oni – nedostatek bázně Boží a důvěry v Boha není přirozený hřich, ale hřich skutečný; a tak prvotní hřich popírají.

⁶⁵⁸ † Inou rukou: »přirozenem«.

⁶⁵⁹ □ Inou rukou škrtnuté.

⁶⁶⁰ □ Inou rukou škrtnuté.

⁶⁶¹ † »naši« OV1898.

⁶⁶² † »ti« OV1898.

⁶⁶³ † OV1898.

⁶⁶⁴ † »a tak přirozený hřich zapírají« OV1898.

VÍZNER (OV1992)	II. článok. O prirodzenom hriechu. Druhý článok, o prirodzenom hriechu, naši protivníci schvaľujú, ale napádajú našu definíciu prirodzeného hriechu, ktorú sme len mimochodom vyslovili. A tu hneď pri vstupe pozná Cisárska Jasnosť, že pisatelia Podvrátenia neboli ani súdni ani úprimní. Lebo keď sme my len tak mimochodom jednoducho chceli povedať, čo všetko je v prirodzenom hriechu obsažené, oni si vymysleli zlomyselný výklad a zlomyselným spôsobom prekrútili výpoveď, v ktorej vlastne nič nebolo. Tvrdia totiž toto: Nebáť sa Boha, neveriť — je hriech skutočný; a tak vlastne prirodzený hriech popierajú.
--------------------	---